

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Adam Talanda

Problematika reprezentace v dědickém právu

Disertační práce

Olomouc 2019

Prohlašuji, že jsem disertační práci na téma „Problematika reprezentace v dědickém právu“ vypracoval samostatně a citoval jsem všechny použité zdroje.

V Olomouci dne

Adam Talanda

Za cenné rady, připomínky, diskuse a podporu při psaní této práce patří dík mé manželce JUDr. Ivetě Talandové, kolegům JUDr. Mgr. Ondřeji Horákovi, Ph.D., JUDr. Filipu Plašilovi a JUDr. Miroslavu Ondrúšovi, Ph.D. a školiteli JUDr. Václavu Bednářovi, Ph.D.

Obsah

Obsah	4
Úvod	8
Dosavadní poznatky právní vědy	9
Přínos práce pro právní vědu a praxi	11
Výzkumné otázky a struktura práce	12
Metody práce	13
Shrnutí	16
1 Hodnotová východiska, principy a účel dědického práva.....	17
1.1 Ústavně zaručená práva a svobody	17
1.1.1 Funkce ústavně zaručených práv a svobod	17
1.1.2 Základní práva a svobody v kontextu dědického práva	21
1.2 Základní principy dědického práva	26
1.3 Právo reprezentace z hlediska zaručení dědění	30
1.4 Účel dědického práva	30
2 Právo reprezentace a jeho vymezení.....	32
2.1 Teoretické dělení práva reprezentace	33
2.1.1 Materiální a formální reprezentace	34
2.1.2 Neomezená a omezená reprezentace	37
2.2 Systémy zákonné dědické posloupnosti	38
2.3 Dílčí závěr	40
3 Právo reprezentace v historických úpravách.....	42
3.1 ABGB a návrh občanského zákoníku z roku 1937	42
3.2 Občanský zákoník z roku 1950	47
3.3 Občanský zákoník z roku 1964	49
3.4 Dílčí závěr	52
4 Právo reprezentace v občanském zákoníku	54
4.1 Zákonná dědická posloupnost	54
4.1.1 Systém zákonných dědických tříd	55
4.1.2 Dílčí závěr	59
4.2 Několikeré příbuzenství	59
4.2.1 Inspirační zdroj pravidla o několikerém příbuzenství	60
4.2.2 Uplatnění pravidla o několikerém příbuzenství	62

4.2.3 Uplatnění pravidla o několikerém příbuzenství v jednotlivých dědických třídách	65
4.2.4 Dědický podíl dědice několikrát příbuzného se zůstavitelem	69
4.2.5 Dílčí závěr	70
4.3 Dědická nezpůsobilost	71
4.3.1 Vliv dědické nezpůsobilosti na právo reprezentace	72
4.3.2 Dílčí závěr	73
4.4 Zřeknutí se dědického práva	73
4.4.1 Vztažení zřeknutí se dědického práva na potomky zřeknuvšího se dědice	74
4.4.2 Rozsah zřeknutí se dědického práva	77
4.4.3 Dílčí závěr	77
4.5 Odmítnutí dědictví	77
4.5.1 Odlišnosti odmítnutí dědictví od zřeknutí se dědického práva	78
4.5.2 Dílčí závěr	78
4.6 Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu	78
4.6.1 Dosavadní názory právní vědy	79
4.6.2 Důsledky odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu	83
4.6.2.1 Koho tíží povinnost vyrovnat povinný díl v penězích?	84
4.6.2.2 Analogie, tedy zavázání jsou všichni dědicové	86
4.6.2.3 Dílčí závěr k určení osob povinných vyrovnat povinný díl v penězích	88
4.6.3 Možná řešení problému reprezentace dědického podílu	88
4.6.3.1 Dědí, nebo nedědí?	89
4.6.3.2 Dědí se započtením?	90
4.6.3.3 Nedědí, i když podle slov zákona dědit má?	91
4.6.3.4 Analogie, tedy nedědí	93
4.6.4 Dílčí závěr	97
4.7 Vydědění	98
4.7.1 Důvod a původ ustanovení o vlivu vydědění na potomky vyděděného	99
4.7.2 Postavení potomků vyděděného	101
4.7.3 Vydědění v dobrém úmyslu	102
4.7.4 Negativní závěť?	104
4.7.5 Dílčí závěr	106
4.8 Neznámý dědic a dědic neznámého pobytu	107
4.8.1 Nepřihlížení k dědici	108

4.8.2 Dílčí závěr.....	109
4.9 Povinný díl.....	110
4.9.1 Podmínka uplatnění reprezentace.....	110
4.9.2 Velikost povinného dílu.....	113
4.9.3 Dílčí závěr.....	117
4.10 Právo reprezentace při dědění podle pořízení pro případ smrti.....	118
4.10.1 Názory na výklad § 1503 odst. 1 ObčZ.....	118
4.10.2 Historická inspirace.....	120
4.10.3 Užití výkladového pravidla.....	123
4.10.4 Dílčí závěr.....	125
4.11 Projevy reprezentace v dalších institucích dědického práva.....	126
4.11.1 Vzdání se dědictví a zcizení dědictví.....	126
4.11.2 Započtení.....	127
4.11.3 Právo potomka na nutnou výživu.....	128
4.11.4 Dílčí závěr.....	129
Závěr.....	130
Právo reprezentace z hlediska zaručení dědění.....	130
Teoretické vymezení a dělení reprezentace.....	130
Historické úpravy reprezentace.....	131
Uplatnění reprezentace v současném dědickém právu.....	132
Několikeré příbuzenství.....	133
Dědická nezpůsobilost.....	133
Zřeknutí se dědického práva.....	134
Odmítnutí dědictví.....	134
Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu.....	134
Vydědění.....	135
Neznámý dědic a dědic neznámého pobytu.....	136
Povinný díl.....	136
Právo reprezentace při dědění podle pořízení pro případ smrti.....	137
Projevy reprezentace v dalších institucích dědického práva.....	137
Shrnutí.....	137
Bibliografie.....	139
Právní předpisy.....	139
Důvodové zprávy.....	140

Literatura.....	140
Monografie, sborníky.....	140
Komentáře.....	145
Odborné články.....	148
Judikatura.....	152
Abstrakt a klíčová slova	153
Abstrakt.....	153
Klíčová slova	153
Abstract.....	154
Keywords.....	154

Úvod

Předkládaná práce se v širším smyslu zabývá dědickým právem, které je neodmyslitelnou součástí soukromého práva a pojetí soukromého vlastnictví, neboť zabezpečuje vlastnická oprávnění i pro případ smrti vlastníka tím, že umožní vlastníkovu o majetku pro případ smrti rozhodnout, případně stanoví pravidla přechodu majetku, jestliže o něm vlastník sám nerozhodl. Důležitost dědického práva lze ilustrovat i na vývoji jeho úpravy. V římském právu bylo dědické právo nejrozvinutější a nejkomplexnější součástí práva a v životě občanů hrálo zásadní roli;¹ římské právo se pak po stránce obsahové i terminologické stalo inspiračním zdrojem pro velké moderní zákoníky, v kontextu našeho práva především pro propracovaný ABGB, který dědickému právu věnoval značnou pozornost a zařazoval jeho úpravu do části upravující absolutní majetková práva. Dědické právo pak zůstalo součástí právního řádu dokonce i v dobách diskontinuitního socialistického zákonodárství, které se ani přes všechna omezení vlastnického práva neodvážilo dědické právo zrušit, jen ho odsouvalo na okraj zájmu.² Základní ideová východiska dnešního občanského zákoníku vychází z vládního návrhu občanského zákoníku z roku 1937,³ který byl ovšem jen „opatrnou revisí“ ABGB.⁴ Inspirace ABGB je v dnešním občanském zákoníku velmi patrná právě v úpravě dědického práva,⁵ které je opět systematicky zařazeno k úpravě absolutních majetkových práv a které se navrátilo k mnoha tradičním institucím po půl století nepoužívaným a pokusilo se navázat na historickou úpravu, ale zároveň převzalo částečně úpravu ze socialistického zákonodárství nebo i z dalších cizích právních řádů. Je pak otázkou, do jaké míry je úprava

¹ O důležitosti dědického práva pro běžného římského občana svědčí známý výrok spisovatele a politika Catona staršího, který údajně ve svém životě litoval jen tři věci: že svěřil tajemství své ženě, že k cestě použil loď, když mohl jít pěšky, a že byl celý jeden den bez závěti. LONGCHAMPS DE BÉRIER, Franciszek. *Law of Succession. Roman Legal Framework and Comparative Law Perspective*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2011, s. 23–24.

² Dědickému právu se ovšem přisuzovala zcela odlišná role, než role majetková v tzv. buržoasním zákonodárství. Vzorem bylo ruské zákonodárství, ve kterém se pokus o úplné zrušení dědického práva z roku 1918 nezdařil, a dědické právo bylo záhy obnoveno v roce 1922, třebaže ve značně omezené podobě. HOLUB, Rudolf a kol. *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, s. 5–9; KNAPP, Viktor a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek III. Dědické právo – Rodinné právo*. Praha: Orbis, 1954, s. 7–11.

³ ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012, s. 47.

⁴ I. Vývoj a postup přípravných prací na novém zákoníku občanském. In *Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník*. Praha: Národní shromáždění ČSR, 1937, důvodová zpráva. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_14.htm>

⁵ M. Daduová a O. Horák uvádí, že v současné úpravě dědického práva bylo až 78 % ustanovení inspirováno vládním návrhem občanského zákoníku z roku 1937. DADUOVÁ, Martina, HORÁK, Ondřej. *Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 1, s. 8–12.

dnešního dědického práva srozumitelná pro jeho adresáty, neboť má vliv na každého člověka; vždyť většina lidí se ocitne v roli dědice a každý se ocitne v roli zůstavitele.

Konkrétně předkládaná práce pojednává o právu reprezentace, kterým se rozumí nastoupení potomků dědice do uvolněného dědického práva při dědění podle zákonné dědické posloupnosti; právo reprezentace je v první zákonné dědické třídě podle § 1635 odst. 2 občanského zákoníku vyjádřeno takto: „*Nedědí-li některé dítě, nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti; totéž platí o vzdálenějších potomcích téhož předka.*“ V úpravě zákonné dědické posloupnosti je obsažena základní úprava reprezentace, a to nejen v uvedené první zákonné dědické třídě, ale také ve třetí a šesté zákonné dědické třídě. Na tuto základní úpravu pak navazuje zvláštní úprava jednotlivých institucí dědického práva, které uplatnění práva reprezentace modifikují nebo s ním jinak úzce souvisí. Vliv na uplatnění práva reprezentace mají instituce, na základě kterých povolaný dědic do dědického práva nenastoupí, protože to vylučují zákonem stanovené důvody, protože to vylučuje vůle zůstavitele nebo protože se dědic z dědění vyloučil vlastním projevem vůle; především lze uvést dědickou nezpůsobilost, zřeknutí se dědického práva, odmítnutí dědictví a vydědění. Dále právo reprezentace úzce souvisí s úpravou některého příbuzenství při zákonné dědické posloupnosti a s úpravou práva nepominutelného dědice na povinný díl.

Úprava týkající se práva reprezentace vyvolává výkladové potíže a přístup k uplatnění práva reprezentace není jednotný, přesto těmto problémům v české právní vědě není dosud věnována odpovídající pozornost, což lze sledovat zvláště v kontextu pozornosti věnované právu reprezentace rakouskou právní vědou. Proto je důležité se právu reprezentace věnovat jednak jeho teoretickým vymezením, jednak řešením praktických problémů. Právě teoretické vymezení materiální a formální reprezentace a aplikace pravidel reprezentace na konkrétní problémy v české právní vědě zpravidla chybí.

Dosavadní poznatky právní vědy

Problematicke práva reprezentace zahrnující jak zákonnou dědickou posloupnost, tak navazující instituce se detailně věnovala a věnuje rakouská i předválečná československá právní věda; standardně je v pojednáních o dědickém právu teoreticky rozlišována reprezentace materiální a formální a v souladu s jednotným přístupem jsou pak řešeny sporné případy.⁶

⁶ Výslovně rozlišovali materiální a formální reprezentaci například TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Část I.* Praha: Bursík & Kohout, 1905, s. 96–101; ROUČEK,

Poválečná československá právní věda až dosud se rozlišováním materiální a formální reprezentace vůbec nezabývala i s ohledem na odlišné pojetí a úpravu dědického práva.⁷

Současná česká právní věda se právem reprezentace zabývá jen okrajově.⁸ Autoři se věnují zpravidla konkrétním problémům institucí, které mají za následek vyloučení dědice z dědického práva, a při nichž se tedy může uplatnit právo reprezentace. Jen minimum autorů se pak zabývá zákonnou dědickou posloupností jako základní úpravou práva reprezentace, přestože zákon je stále v praxi nejčastějším dědickým titulem a současná úprava zákonné dědické posloupnosti se rozhodně nedá označit jako systematická či přehledná.

Drtivá většina článků dotýkajících se práva reprezentace byla publikována v časopise *Ad Notam*, ve kterém o jednom tématu nezdědka probíhá diskuse několika autorů. Pozornost byla věnována zejména otázkám vyloučení z dědického práva z vůle dědice,⁹ z nichž lze upozornit především na diskusi z roku 2017 o odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu autorů L. Holíkové, F. Plašila a O. Horáka. Dále se autoři v časopise

František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. (§§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936 (reprint Wolters Kluwer 2013), s. 349–350. Rozdíly mezi oběma pojetími reprezentace popisovali, ale výslovně je nepojmenovali například ZEILLER von, Franz. *Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der oesterreichischen Monarchie. Zweiter Band. Zweite Abteilung*. Wien und Triest: Geistingers Verlagshandlung, 1812, s. 397, 718 a násl., 797–798; KRAINZ, Josef, PFAFF, Leopold, EHRENZWIEG, Armin. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Zweite Band: Zweite Hälfte: Familien- und Erbrecht*. 5. Auflage. Wien: Manzsche k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1917, s. 318–320. Ze současných autorů rozlišují materiální a formální reprezentaci zpravidla všichni výslovně, viz například KOZIOL, Helmut, WELSER, Rudolf. *Grundriß des bürgerlichen Rechts. Band II. Sachenrecht, Familienrecht, Erbrecht*. 10. Auflage. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1996, s. 305–306; ECCHER, Bernhard. In KODEK, Georg, SCHWIMANN, Michael (eds.). *ABGB Praxiskommentar. Band 3. §§ 531-858 ABGB*. 4. Auflage. Wien: LexisNexis Verlag, 2013, s. 168–169.

⁷ HOLUB: *Komentář k občanskému zákoníku, 1957*, s. 96–115; KNAPP: *Učebnice občanského a rodinného práva, 1954*, s. 29–30; KNAPP, Viktor, LUBY, Štefan a kol. *Československé občanské právo. Svazek II*. Praha: Orbis, 1974, s. 584–585; KRATOCHVÍL, Zdeněk a kol. *Nové občanské právo*. Praha: Orbis, 1965, s. 629–630; MIKEŠ, Jiří, ZÁTURECKÝ, Peter, BÉBR, Richard. In ČEŠKA, Zdeněk, KABÁT, Jozef, ONDŘEJ, Josef, ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Díl II. (§ 222 až 510)*. Praha: Panorama, 1987, s. 683–684; MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. I. svazek. § 1–487*. Praha: Linde, 2008, s. 1210–1232.

⁸ Například v časopise *Ad Notam* vyšlo od roku 2012, kdy byl přijat současný občanský zákoník, více než 60 článků zabývajících se dědickým právem. Většina článků se týkala závětí a jiných pořízení pro případ smrti nebo procesních otázek dědického práva; práva reprezentace se dotýkalo pět článků o odmítnutí dědictví nebo zřeknutí se dědictví (z nich tři články na sebe reagovaly), jeden článek o postavení potomků vyděděného a jeden článek o postavení plnorodých a polorodých sourozenců (nejsou započítány dále uvedené články autora této práce).

⁹ KONDROVÁ, Martina. Odmítnutí dědictví, zřeknutí se dědického práva a vzdání se dědictví jako staronové instituty dědického práva po rekonstrukci. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 1, s. 5–11; MUZIKÁŘ, Martin. Zřeknutí se dědického práva. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 4, s. 7–10; HOLÍKOVÁ, Lenka. Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 2, s. 7–10; PLAŠIL, Filip. Poznámky k článku „Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu“. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 3, s. 18–22; HORÁK, Ondřej. K odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 4, s. 23–24.

Ad Notam věnovali také otázkám vyloučení dědiců z vůle zůstavitele¹⁰ a konečně i diskutované úpravě několikerého příbuzenství podle zákonné dědické posloupnosti.¹¹ K diskusi týkající se práva reprezentace v odborné literatuře přispěl také autor této práce články v časopisech *Ad Notam*,¹² *Právník*,¹³ *Právní rozhledy*¹⁴ a *Časopis pro právní vědu a praxi*.¹⁵ Právem reprezentace se pak více či méně podrobně zabývají také autoři komentářové literatury a monografií;¹⁶ některé části této práce vychází z dosud nepublikovaného komentáře autora k úpravě zákonné dědické posloupnosti.¹⁷

Právu reprezentace v některých konkrétních praktických případech se tedy čeští autoři věnují, ovšem mnohdy jim chybí právě zmíněný teoretický náhled po vzoru rakouské právní vědy, která rozlišuje materiální a formální reprezentaci, protože různé pojetí reprezentace může být vodítkem pro řešení některých problémů s reprezentací souvisejících; výjimkami jsou snad jen O. Horák,¹⁸ F. Plašil,¹⁹ J. Svoboda²⁰ a autor této práce,²¹ kteří rozlišování materiální a formální reprezentace přinejmenším zmiňují nebo z takového rozlišování vycházejí.

Přínos práce pro právní vědu a praxi

Předkládaná práce si klade za cíl teoreticky vymezit přístupy k právu reprezentace, zejména pojetí materiální a formální reprezentace, a tyto aplikovat na konkrétní projevy práva reprezentace v občanském zákoníku. Při výkladu je vždy podán přehled dosavadních názorů české právní vědy na konkrétní problematiku, je učiněna historická komparace

¹⁰ HORÁK, Ondřej. Postavení potomků vyděděného potomka. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 4, s. 5–8.

¹¹ BREJLOVÁ, Kateřina, HOLÍKOVÁ, Lenka. Zamyšlení nad dědickým právem polorodých a plnorodých sourozenců. *Ad Notam*, 2018, roč. 24, č. 2, s. 15–18.

¹² TALANDA, Adam. K výkladu § 1503 odst. 1 OZ. *Ad Notam*, 2019, roč. 25, č. 2, s. 13–17; TALANDA, Adam. Právo reprezentace po dědici neznámém a neznámého pobytu. *Ad Notam*, 2019, roč. 25, č. 2, s. 18–19.

¹³ TALANDA, Adam. Právo reprezentace při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 4, s. 406–428.

¹⁴ TALANDA, Adam. Několikeré příbuzenství v dědickém právu. *Právní rozhledy*, 2019, roč. 27, č. 9, s. 305–311.

¹⁵ TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Vliv vydědění na potomky vyděděného. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, roč. 24, č. 4, s. 653–660.

¹⁶ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, 633 s.; PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, 3120 s.; ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 696 s.; SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, 377 s.

¹⁷ TALANDA, Adam. Komentář k § 1633 až § 1641. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek V. § 1475–1720*. Praha: Leges. Připravováno.

¹⁸ HORÁK: *K odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu*, 2017, s. 23–24.

¹⁹ PLAŠIL: *Poznámky k článku „Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu“*, 2017, s. 18–22.

²⁰ SVOBODA, Jiří. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 389.

²¹ Viz výše uvedené články autora v poznámkách č. 12 a 13 a připravovaný komentář v poznámce č. 17.

s inspiračními zdroji úpravy a pomocí výkladových metod nalézání práva je hledáno řešení odpovídající smyslu a účelu úpravy (k metodám viz dále).

Zamýšleným hlavním přínosem práce je vedle teoretického vymezení práva reprezentace také komplexní výklad právní úpravy institucí, ve kterých se právo reprezentace projevuje, přičemž práce přináší některá jinými autory dosud neuvedená řešení výkladových problémů. Závěry práce budou využitelné v právní teorii, kde mohou přispět ke sjednocení přístupu k teoretickému vymezení reprezentace a k řešení výkladových problémů, což je přínosné také pro právní praxi.

Předkládaná práce se problematikou reprezentace zabývá komplexně, dotýká se všech v teorii a praxi diskutovaných problémů souvisejících s právem reprezentace, a do jednotného celku zařazuje také již dříve publikované práce autora. Z výše uvedených poznatků současné právní vědy vyplývá, že diskutovány jsou především problémy týkající se možnosti odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu a následky takového odmítnutí ve vztahu k okruhu dědiců a nepominutelných dědiců. Nejednotný je dále názor na uplatnění pravidla několikerého příbuzenství, které navazuje na právo reprezentace. Sporná je pak také velikost povinného dílu nezletilého nepominutelného dědice, který právem reprezentace nastupuje do uvolněného práva po svém zletilém předku. Právě uvedenými problémy i dalšími dílčími problémy práva reprezentace se tato práce zabývá a pomocí aplikace pravidel práva reprezentace a jeho kategorií formální a materiální se na ně pokouší nalézt řešení postupem, jehož správnost bude možno ověřit.

Výzkumné otázky a struktura práce

Hlavními cíli předkládané disertační práce jsou teoretické vymezení práva reprezentace a jeho dělení na reprezentaci materiální a formální a neomezenou a omezenou s ohledem na současnou českou úpravu dědického práva; podřazení jednotlivých projevů práva reprezentace v dědickém právu pod vymezené teoretické kategorie reprezentace; a řešení konkrétních problémů souvisejících s jednotlivými institucemi dědického práva v souladu s teoretickým vymezením reprezentace.

Vymezené cíle předkládané práce nejsou stanoveny v podobě hypotéz, k jejichž ověření nebo vyvrácení by práce směřovala, neboť právo není exaktní věda, ve které lze vždy dospět k empiricky ověřitelným závěrům nebo k jedinému správnému řešení; právní věda dovozuje své závěry nejen z psaných právních pravidel, ale také z hodnotových principů a východisek, z nepsaných zásad a pracuje s požadavkem spravedlivého uspořádání poměrů. Nelze proto s absolutní jistotou potvrdit či vyvrátit

hypotézy práce, jak tomu bývá v jiných oborech. Proto na tomto místě nejsou vymezeny hypotézy, k jejichž potvrzení či vyvrácení by práce směřovala, ale jsou uvedeny jen obecné otázky týkající se práva reprezentace v současné české úpravě dědického práva, kterými se práce zabývá:

- Jaká je pozice práva reprezentace z hlediska ústavně zaručeného práva dědění?
- Je úprava zákonné dědické posloupnosti postavena na některém z tradičních systémů?
- Je právo reprezentace postaveno na formální nebo materiální reprezentaci?
- V souvislosti s jakými institucemi se projevuje formální nebo materiální reprezentace?
- Pokud není jednotné pojetí práva reprezentace, lze pro uplatnění materiální či formální reprezentace najít nějaké pravidlo?

Další konkrétní otázky či problémy se vyskytují v souvislosti s jednotlivými institucemi dědického práva, prostřednictvím kterých se právo reprezentace uplatní, nebo s nimiž právo reprezentace souvisí; na tomto místě by však výčet těchto zcela konkrétních otázek a problémů způsobil spíše jen zmatení čtenáře, proto je jim věnována pozornost v jednotlivých kapitolách.

Práce je rozdělena do úvodu, čtyř kapitol a závěru. První kapitola práce je nezbytným úvodem k dědickému právu, neboť jsou v ní vymezena hodnotová východiska dědického práva, jeho principy a účel. Druhá kapitola vymezuje pojetí práva reprezentace a jeho teoretické dělení na reprezentaci materiální a formální a reprezentaci neomezenou a omezenou, dále teoreticky vymezuje systémy zákonné dědické posloupnosti. Třetí kapitola obsahuje výklad uplatnění práva reprezentace v historických právních úpravách na našem území, které jsou inspiračními zdroji současné úpravy. Čtvrtá a hlavní kapitola se zabývá uplatněním systémů zákonné dědické posloupnosti a pojetím práva reprezentace v současném českém dědickém právu; podrobně jsou rozebrány jednotlivé instituce související s právem reprezentace, jejich výkladové problémy a jsou navržena řešení těchto problémů v souladu s teoretickým vymezením reprezentace a jeho pojetím v občanském zákoníku. Závěr shrnuje poznatky předchozích kapitol a obsahuje zhodnocení současného pojetí práva reprezentace.

Metody práce

Předkládaná práce je vědeckou prací z oboru práva dědického, při jejímž zpracování je postupováno podle teoreticky vymezených metod psaní práce; a protože práce z oboru práva se jen těžko obejde bez zjištění významu právní normy, tak je postupováno také podle teoreticky vymezených metod nalézání práva.

Z metod psaní práce²² je k vyjasnění problematiky práva reprezentace a nalezení řešení problémů dědického práva souvisejících s právem reprezentace postupováno nezbytnou metodou popisnou, která je základem pro seznámení s tématem; dále metodou analytickou při zobecnění a systematickém utřídění pojmů dědického práva a zvláště práva reprezentace; metodou normativní při zkoumání hodnot a principů dědického práva i při posuzování jednotlivých institucí dědického práva; jen okrajově pak metodou empirickou při zhodnocení teoretických východisek pro praktický sociální a právní život. Pochopitelně při tom budou užívány tradičně uváděné logické metody abstrakce, indukce, dedukce, analýzy a syntézy,²³ které jsou základním předpokladem pro jakoukoliv duševní práci a které člověk užívá téměř nevědomky.

Předkládaná práce se především zabývá zjišťováním významu práva, tedy zjišťováním právních norem či pravidel v podobě příkazů, zákazů, dovolení atd. zakotvených v právních předpisech. Podle převládajícího názoru představitelů právní vědy ale nelze směřovat právní normy s jazykovým zněním právního předpisu. Právní předpis obsahuje jazykové vyjádření právní normy, ale právní norma samotná je až smyslem jazykového znění právního předpisu (tzv. právní věty) a zjištěný význam právní normy se nemusí vždy shodovat s jazykovým zněním právního předpisu.²⁴ K nalezení skutečného významu právní normy jsou v práci užívány metody nalézání práva, které byly kodifikovány²⁵ v § 2 a § 10 občanského zákoníku, a jejich výklad vyčerpávajícím způsobem

²² K potřebnosti metodologického úvodu v pracích z oboru práva viz zvláštní číslo časopisu *Jurisprudence* (2016, roč. 25, č. 6) věnované metodologii v právu. M. Bobek se zamýšlí nad dvěma extrémny v oblasti metod psaní práce z oboru práva, a to nad psaním o právu bez jakékoliv metody s tím, že právo není věda, ale řemeslo; a nad druhým extrémním přístupem, podle kterého spočívá pravý výzkum v právu jen v kvantifikovatelném empirickém výzkumu se specifickou metodologií navázanou na empirický výzkum v jiných společenských vědách. Přiklání se pak k tomu, že je vhodné v právně vědecké práci použítou metodu uvést a držet se jí, aby byl výsledek přezkoumatelný, přestože právní psaní není příliš metodologicky svázáno. J. Kysela při znalosti článku M. Bobka naopak zastává názor, že není nezbytné věnovat značnou část textu práce z oboru práva popisování metody, že to nečiní práci méně vědeckou. Zaměřuje se spíše na obsah samotné práce než na úvodní popisy, o čem práce bude. BOBEK, Michal. Výzkum v právu: reklama na Nike nebo kvantová fyzika? *Jurisprudence*, 2016, roč. 25, č. 6, s. 3–10; KYSELA, Jan. Metodologie v právnickém psaní: dobrý sluha, špatný pán. *Jurisprudence*, 2016, roč. 25, č. 6, s. 18–20.

²³ KNAPP, Viktor. *Vědecká propedeutika pro právníky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 233 s.

²⁴ Viz například MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 40–43; HLOUCH, Lukáš. *Teorie a realita právní interpretace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 25–26; WEINBERGER, Ota. *Norma a instituce. Úvod do teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 86–89; srovnej též SEDLÁČEK, Jaromír. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I*. Praha: Linhart, 1935 (reprint Praha: Wolters Kluwer, 2013), s. 126–127.

²⁵ Kodifikace metod může v českém právním prostředí přispět k opuštění často kritizovaného přepjatého formalismu především soudních rozhodnutí a k nalezení cesty ke skutečnému nalézání práva. Vhodností kodifikace metod nalézání práva se zabývá F. Melzer. Za účinnosti ObčZ o., který také obsahoval výkladová pravidla v § 6 a § 7, uvedl J. Sedláček: „Opětně musíme zdůraznit, že se výklad řídí čistě logickými pravidly vědy a že není na žádném předpisu právním závislý. Tak zvané interpretační předpisy pozitivního práva nejsou pro právní vědu nijak určující, už ne proto, že právní věda takové interpretační předpisy musí zase sama

podal F. Melzer.²⁶ Jsou jimi metody výkladu jazykového, subjektivně historického, formálně systematického a objektivně teleologického, který zahrnuje vlastní objektivně teleologický výklad, axiologický výklad a výklad podle nadřazeného práva;²⁷ a dále metody dotváření práva v podobě analogie a teleologické redukce. K metodám výkladu práva pak E. Svoboda dodává, že není-li zákon jasný, má jeho výklad vycházet z ducha či účelu zákona; zdůrazňuje pak, že nejdůležitějším měřítkem je společenská funkce, tedy běžný hospodářský a sociální život a jeho potřeby. Zdůrazňuje systematiku zákona, účel a hodnoty, a naopak se staví proti přílišnému lpění na historickém výkladu i proti mechanickému výkladu.²⁸

S ohledem na historickou inspiraci současné úpravy jsou jednotlivé instituce i jejich výkladové problémy podrobeny právně historické komparaci, která přispívá k pochopení smyslu a účelu právní normy;²⁹ historická komparace neznamena lpění na historickém výkladu, který byl kdysi přijat a je nepřekročitelný, nicméně současné dědické právo se

vykládati.“ E. Svoboda pak k výkladovým pravidlům napsal: „*V těchto úvodních ustanoveních jsou také předpisy o vykládání zákona a o jeho užití. Dá se ovšem namítati, že je tu vadný kruh, protože také ustanovení o výkladě zákona musí být vykládána atd. Ale to je jen formálně logická námitka. Nemyslím si, že by ustanovení ta byla zbytečná nebo nesprávná, ačkoli to jsou spíše směrnice a přání než právní pravidla v obvyklém smyslu slova.*“ MELZER: *Metodologie nalézání práva*, 2011, s. 255–260; SEDLÁČEK, Jaromír. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář I.*, 1935, s. 122; SVOBODA, Emil. *Ideové základy občanského práva*. Praha: Vesmír, 1936, s. 69. In SVOBODA, Emil. *Poutník za hranice pozitivistických kruhů. Výbor z díla*. (editor Karel Eliáš) Praha: Wolters Kluwer, 2018.

²⁶ MELZER: *Metodologie nalézání práva*, 2011, 276 s. Ke stručnějšímu výkladu a seznamu další české i zahraniční literatury k metodám nalézání práva viz MELZER, Filip, TĚGL, Petr. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117*. Praha: Leges, 2013, s. 67–78, 191–200.

²⁷ Metody nalézání práva užívané dnešní právní vědou stále vychází z díla F. C. von Savignyho a jeho rivala A. F. J. Thibauta z 19. století. F. C. von Savigny označil výklad práva za umění a vymezil jeho čtyři základní prvky, a to výklad gramatický, logický, historický a systematický. Nepojímal je ovšem jako čtyři různé metody, mezi kterými lze volit „*podle vkusu a potěšení*“, ale které musí být používány v jednotě, pokud má být dosaženo správného výkladu. Připouštěl pak také výklad podle účelu práva, nicméně se k němu stavěl zdrženlivě. Jako zakladatel německé historické právní školy tíhnul především k historickému prvku výkladu, ke zkoumání pramenů v podobě římského justiniánského práva. A. F. J. Thibaut rozlišoval výklad gramatický, založený na významu slov, a výklad logický, založený na duchu zákona či úmyslu zákonodárce. SAVIGNY von, Friedrich Carl. *System of the Modern Roman Law. Volume I.* (translated by William Holloway) Madras: J. Higginbotham, 1867, s. 172–173, 177; LINDLEY, Nathaniel. *An Introduction to the study of Jurisprudence; being a translation of the general part of Thibaut's System des Pandekten rechts*. London: William Maxwell, 1855, s. 41–48. K postojům a učení F. C. von Savignyho a A. F. J. Thibauta viz například HATTENHAUER, Hans. *Evropské dějiny práva*. Praha: C. H. Beck, 1998, s. 491–494; URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého*. Praha: C. H. Beck, 2001, s. 111–113.

²⁸ E. Svoboda navazuje na názor F. C. von Savignyho, že výklad práva je uměním, a upřednostňuje právníka-umělce před právníkem-řemeslníkem: „*Ani právník nesmí býti dialektickým strojem, který suše sestavuje sylogismy nebo registruje výroky pramenů. Vykládá-li zákon systematicky, tvoří již nové hodnoty z materiálu v zákoně sneseného, dává vyniknouti podstatnému nad nepodstatným, pojímá úkol vědecky. Je-li při tom súčasněn vlastním poznáním života, doplňuje-li ze svého talentu nuance, které nedošly vyjádření nedokonalými prostředky textu zákona, uvádí-li v soulad pevnou kostru zákona s mravní, sociální a hospodářskou potřebou života – tu jistě koná něco, čemu se nelze naučiti z formulí a receptů, vyvíjí činnost intelektuální, kterou lze nazvati v našem slova smyslu uměním.*“ SVOBODA, Emil. *Vůle vnitřní a vůle projevovaná právním činem. I.* Praha: Nákladem vlastním, 1911, s. 22. Viz též SVOBODA, Emil. Několik myšlenek o metodě vědy a praxe práva občanského. *Sborník věd státních a právních*, 1911, roč. XI., č. 11, s. 271–292.

²⁹ K významu komparace viz též TILSCH: *Dědické právo rakouské*, 1905, s. 5 (předmluva – nečíslováno).

výrazně inspiruje historickými úpravami v ABGB a ObčZ 1937, které byly promyšlené a tehdy přijaté závěry mohou mnohdy vést ke správnému pochopení podstaty zkoumané normy.

Správný postup při výkladu práva je nezbytný, aby bylo dosaženo správného řešení problému, které bude přezkoumatelné pomocí jasných myšlenkových pochodů nebo hodnotových východisek. Naopak nahodilé užívání argumentů pro odůvodnění jakéhokoliv tzv. právního názoru pak podporuje známé lidové rčení, že kolik právníků, tolik názorů (někdy dokonce převažuje počet názorů nad počtem právníků). Korektní užívání metod nalézání práva sice vede k nalezení správného řešení, ale ani tehdy se nemusí jednat o řešení jediné. V takovém případě je možné (v případě soudce nutné) se k nějakému řešení přiklonit a takový postup opět odůvodnit. Nelze tedy mít za to, že by platila teorie jedné správné odpovědi každého právního problému, které lze vždy dosáhnout správným metodologickým postupem. Taková představa je i z praktických důvodů neudržitelná.³⁰

Shrnutí

Předkládaná práce se zabývá právem reprezentace jako pravidlem dědického práva pro určení, v jakých případech nastává nastoupení potomků původně oprávněné osoby do uvolněných práv. Základní úprava je pak obsažena v úpravě zákonné dědické posloupnosti, kterou doplňují zvláštní instituce, které modifikují uplatnění práva reprezentace.

Důležitost zkoumání práva reprezentace spočívá v tom, že současná právní věda se právu reprezentace nedostatečně věnuje, přičemž zejména rozlišování formální a materiální reprezentace a důsledná aplikace těchto pravidel může být řešením mnohých praktických problémů dědického práva.

³⁰ Teorii jedné správné odpovědi zastával I. Telec, proti jehož premise zaujali stanovisko O. Horák s P. Dostalíkem. K problematice viz též F. Melzera. TELEC, Ivo. *Metodika výkladu právních předpisů. Právně hermeneutická technika*. Brno: Doplněk, 2001, 56 s.; HORÁK, Ondřej, DOSTALÍK, Petr. Historická meditace nad interpretací práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2005, roč. 13, č. 2, s. 197–203; MELZER: *Metodologie nalézání práva*, 2011, s. 79, 15–16.

1 Hodnotová východiska, principy a účel dědického práva

Právní úprava dědického práva je součástí právního řádu³¹ jako celku, a ten je postaven na určitých právních hodnotách, které vyjadřují účel právního řádu. Za obecné právní hodnoty platné pro celý právní řád lze v návaznosti na G. Radbrucha považovat vyvážený poměr obecného blaha, spravedlnosti a právní jistoty,³² ne náhodou zní prastaré vymezení práva jako umění dobrého a spravedlivého.³³ Dosažení uvedených hodnot a jejich vyvažování je pak v právu uskutečňováno skrze právní principy; ty jsou v českém právu obsaženy jednak na ústavní úrovni, jednak na úrovni jednoduchého práva.

1.1 Ústavně zaručená práva a svobody

1.1.1 Funkce ústavně zaručených práv a svobod

Na ústavní úrovni jsou v LZPS obsaženy základní principy, na kterých je postavena společnost a stát; je vytvořen katalog zaručených základních práv a svobod, k jejichž dodržování se stát zavazuje. Tyto principy mají podobu jednoduchých obecných klauzulí či deklamací, přičemž některé z nich si také odporují; proto musejí být vykládány a porovnávány.³⁴

³¹ Právní řád je státem prosazovaný komplexní systém právních norem, který stanoví pravidla chování, tedy to, co má být. Vyznačuje se možností prosazení prostřednictvím organizovaného státního donucení, které jej odlišuje od jiných normativních systémů (například od morálky); R. von Jhering k tomu uvedl: „Právo není pojem logický, nýbrž pojem síly. Proto nese spravedlnost, kteráž v jedné ruce drží vážky, odvažující jimi právo, v druhé ruce meč, aby právo uhájila. Meč bez váh jest holé násilí, váhy bez meče jest málomocnost práva. Obojí patří k sobě a dokonalý právní stav panuje jenom tam, kde síla, jakou spravedlnost mečem vládne, vyrovná se dovednosti, jakou zacházet umí váhami.“ IHERING ŠL., Rudolf. *Boj o právo*. Brno: Fr. Karafiát, 1875, s. 8. Viz též WEINBERGER: *Norma a instituce*, 2017, s. 29–31.

³² K účelu práva podle G. Radbrucha: „Čtyři prastará úsloví nám názorně osvětlují poslední principy práva – a současně silné napětí, které mezi nimi panuje. První zní: *Salus populi suprema lex esto*, ale druhé na něj odpovídá: *Iustitia fundamentum regnorum* – tedy ne že obecné blaho je nejvyšším cílem práva, nýbrž spravedlnost. Nikoliv tato nadpozitivní spravedlnost, leč spravedlnost pozitivní, zákonnost je tou, o které třetí úsloví říká: *Fiat iustitia, pereat mundus* – totiž že nezlomnost zákona samotná stojí vysoko nad obecným blahem. Na což čtvrté úsloví reaguje takto: *Summum ius, summa iniuria* – tedy že striktní aplikace zákona může často vést k té nejhorší nespravedlnosti. Tudíž: obecné blaho, spravedlnost a právní jistota jsou nejvyšší cíle práva, ale ne v příjemné shodě, nýbrž v příkrém rozporu vůči sobě navzájem.“ Citováno podle HANUŠ, Libor. *Glosy k právní argumentaci*. Brno: Masarykova univerzita, 2013, s. 14–15. Viz též HAJN, Petr. Právní hodnoty a právní zásady. In HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil (eds.). *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010, s. 145–149.

³³ „*Ius est ars boni et aequi*“ (*Digesta 1, 1, 1, pr.*) je od 2. století našeho letopočtu používané vymezení pojmu právo pocházející od římského právníka Celsa. Také J. Krčmář připomíná, že právo má být především spravedlivé, ale dodává, že pohled na spravedlnost se v různých obdobích mění. Uvádí také, že stejně jako se právo přiklání ke spravedlnosti (co je spravedlivé, má být po právu), tak se i vnímání spravedlnosti přiklání k právu (co je po právu, je spravedlivé). SKŘEJPEK, Michal (ed.). *Digesta seu pandectae – Digesta neboli pandekty*. Praha: Karolinum, 2015, s. 67; KRČMÁŘ, Jan. Pojem práva a idea spravedlnosti. Jejich místo v díle Randově. *Právník*, 1934, roč. 73, č. 18–19, s. 565–569.

³⁴ WAGNEROVÁ, Eliška. In WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod, Komentář*. Praha: Wolters Kluwer, 2012, s. 9–10, 17 a násl.

Tradičně se rozlišují funkce ústavně zaručených základních práv a svobod, tedy jak a vůči komu základní práva a svobody působí. Základy rozlišování položil G. Jellinek,³⁵ který za základní funkci považoval vymezení oblastí svobody jednotlivce, do kterých stát nezasahuje (*status negativus*), za další funkce označoval nároky člověka na určité plnění ze strany státu (*status positivus*), aktivní výkon lidských práv a svobod ze strany člověka (*status activus*) a povinnosti člověka vůči státu (*status pasivus*). Současná česká právní věda zabývající se základními právy a svobodami, v této oblasti výrazně ovlivněná německou právní vědou, jako základní funkci základních práv a svobod uvádí subjektivně právní obrannou funkci, která ukládá povinnost státu zdržet se zásahů do sféry člověka (*status negativus*), jde tedy o základní vertikální působení základních práv a svobod. Vedle toho je uváděna také objektivně právní funkce základních práv a svobod, která v sobě zahrnuje hned několik oblastí; vyplývá z ní institucionální garance, tedy ústavně právní záruky určitých institucí práva, které nelze z právního řádu vypustit jinak než cestou ústavního zákona, přičemž běžný zákonodárce může (a musí) zaručené instituce upravit zákonem a nesmí je omezit nad rámec chráněné podstaty, nesmí narušit smysl a účel institucí;³⁶ dále z ní vyplývá nárok na plnění spočívající v sociální interpretaci základních práv a svobod a ve vytvoření podmínek ze strany státu k realizaci práv a svobod jednotlivci; také funkce ochranná, podle které má stát povinnost chránit základní práva a svobody před zásahy ze strany jiných subjektů (*status positivus*).³⁷

Z ochranné funkce základních práv a svobod pak vyplývá problematika jejich horizontálního působení, tedy působení v soukromoprávních vztazích mezi účastníky s rovným postavením. Obecně základní práva a svobody zavazují stát, aby do práv člověka nezasahoval nebo jejich výkon chránil,³⁸ má-li však stát zajistit ochranu i před zásahy ze strany jiných subjektů, znamená to působení základních práv a svobod i ve vztahu mezi

³⁵ JELLINEK, Georg. *System der subjektiven öffentlichen rechte*. 2. Auflage. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1905, 366 s.

³⁶ Vyjádření institucionální garance lze nalézt v nálezu Ústavního soudu ČR ze dne 1. 2. 1994, sp. zn. III. ÚS 23/93: „...větu prvou tohoto článku, totiž, že "každý má právo vlastnit majetek", je podle přesvědčení Ústavního soudu třeba chápat především jako poukaz ústavního zákonodárce adresovaný zákonodárci obyčejnému, který ve své normotvorné činnosti nesmí z práva na vlastnictví nikoho vyloučit.“

³⁷ WAGNEROVÁ, Eliška. In WAGNEROVÁ, ŠIMÍČEK, LANGÁŠEK, POSPÍŠIL: *Listina základních práv a svobod*, 2012, s. 10–17; WAGNEROVÁ, Eliška. Poznámky k vývoji a k různým pojetím základních práv. *Politologický časopis*, 1995, roč. 2, č. 1, s. 43–48. Srovnej též podobné rakouské pojetí působení základních práv v HAUSMANINGER, Herbert. *The Austrian Legal System*. 4. Edition. Wien, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2011, s. 160–168.

³⁸ V. Pavlíček uvádí: „Za základní práva jsou v demokratických státech považována práva či nároky lidí vůči státu, která nenabývají soukromoprávní povahy, tedy subjektivní veřejná práva. Veřejným právem je jednotlivci propůjčeno oprávnění, aby od státu vyžadoval určité chování.“ PAVLÍČEK, Václav. In PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář*. 2. díl. *Práva a svobody*. 2. vydání. Praha: Linde, 1999, s. 40.

rovnými subjekty? Jsou tedy osoby v soukromoprávních vztazích povinny řídit se základními právy a svobodami a vyplývají jim z nich povinnosti a mohou se proto při sporu proti jiné osobě domáhat práv z titulu porušení základních práv a svobod? Horizontálním působením základních práv a svobod se v Německu zabývá teorie označená jako *Drittwirkung* či *Horizontalwirkung*,³⁹ jejíž závěry přejala i česká právní věda a Ústavní soud ČR jako doktrínu prozařování (či vyzařování). Působení základních práv a svobod v horizontálních vztazích může mít buď podobu přímého horizontálního působení (*unmittelbare Drittwirkung*), nebo nepřímého horizontálního působení (*mittelbare Drittwirkung*).⁴⁰ Přímé horizontální působení by jednotlivce zavazovalo i při běžných záležitostech soukromého života k postupu při vázanosti základními právy a svobodami, což by bylo příliš omezující, neboť by to znamenalo například povinnost nechovat se v žádné situaci diskriminačně, a to ani při výběru životního nebo obchodního partnera nebo při určení dědiců. Prosazuje se tedy nepřímé horizontální působení, při kterém se základní práva a svobody uplatňují prostřednictvím soukromoprávních norem, které musí respektovat hodnotový řád základních práv a svobod; tedy ústavněprávní hodnoty prozařují do soukromého práva. K prozařování pak často dochází přes obecné pojmy dobrých mravů, dobré víry a podobně. Ochrana ústavně zaručeným právům a svobodám v soukromoprávních vztazích je konkrétně zajišťována skrze soudní rozhodování, při kterém musí i obecné soudy hodnotit právní jednání z hlediska základních práv a svobod, přičemž přezkum rozhodnutí obecných soudů ve věcech soukromoprávních je prostřednictvím ústavní stížnosti umožněn i ze strany Ústavního soudu, ovšem jen z hlediska základních práv a svobod, nikoli z hlediska samotného předmětu řízení.⁴¹

Ústavní soud sám se k horizontálnímu působení základních práv a svobod vyjádřil takto: „*Listina garantuje základní práva, která představují subjektivní veřejná práva.*

³⁹ Ke vztahu základních práv a svobod a soukromého práva v jiných zemích viz IVIČIČ, Marek. Vztah základních práv a soukromého práva ve vybraných státech. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2009, roč. 17, č. 3, s. 190–196.

⁴⁰ Myslitelné jsou i další přístupy k horizontálnímu působení, jako úplné vyloučení aplikace základních práv a svobod v soukromoprávních vztazích nebo působení základních práv skrze státní moc. K tomu viz například BARAK, Aharon. Constitutional Human Rights and Private Law. In FRIEDMAN, Daniel, BARAK-EREZ, Daphne (eds.). *Human Rights in Private Law*. Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001, s. 13–42; ALEXY, Robert. *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2010, s. 351 a násl.

⁴¹ WAGNEROVÁ, Eliška. In WAGNEROVÁ, ŠIMÍČEK, LANGÁŠEK, POSPÍŠIL: *Listina základních práv a svobod*, 2012, s. 13; WAGNEROVÁ: *Poznámky k vývoji a k různým pojetím základních práv*, 1995, s. 47–48; IVIČIČ, Marek. K horizontálnímu působení základních práv a svobod. *Bulletin advokacie*, 2007, č. 6, s. 21–23. K působení ústavně zaručených práv na soukromoprávní poměry viz TICHÝ, Luboš. Působení základních práv na soukromoprávní poměry a jeho meze (skica k doktríně prozařování). *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2010, roč. 18, č. 1, s. 10–17; ONDŘEJEK, Pavel. Ústavní hodnoty a autonomie vůle v právním jednání v soukromém právu. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, roč. 24, č. 3, s. 351–364.

Základní práva ze své podstaty působí přímo mezi jednotlivcem a státem. V některých případech ovšem působí základní práva tak, že jednoduchým právem „prozařují“. Tak je tomu ve vztazích horizontálních, tedy ve vztazích, které nejsou založeny na nadřízenosti a podřízenosti, tj. ve vztazích, v nichž jsou si jejich účastníci rovni (...). Garance vlastnického práva podle čl. 11 Listiny se sice bezprostředně týká toliko vztahu mezi jednotlivcem a státem, avšak kromě toho, že tato ustanovení zajišťují povinnost veřejné moci jednat tak, aby do vlastnického práva jednotlivce sama nezasahovala, zavazují veřejnou moc, aby vlastníkově poskytla ochranu v případě, kdy by jeho vlastnické právo bylo rušeno či omezováno ze strany třetích subjektů (...). Vlastnické právo, jak je garantováno citovanými ustanoveními, tedy není pouze ochranou před zásahy ze strany veřejné moci (status negativus), nýbrž zakotvuje i nárok na určité pozitivní plnění (zejména ochranu) ze strany státu (status positivus).“⁴² V jiném rozhodnutí Ústavní soud uvedl: „Ne vždy jsou všechna základní práva přímo vykonatelná a působí vůči jednotlivci bezprostředně. V některých případech působí pouze zprostředkovaně skrze jednotlivé normy jednoduchého práva tak, že jednoduchým právem „prozařují“. Tak je tomu ve vztazích horizontálních, tedy ve vztazích, které nejsou založeny na nadřízenosti a podřízenosti, tj. ve vztazích, v nichž jsou si jejich účastníci rovni. Proto při výkladu či aplikaci jednoduchého práva na takové vztahy jsou soudy povinny toto prozařování pečlivě vážít a brát v potaz tak, aby současně dostály své povinnosti poskytovat ochranu jak právům v rovině jednoduchého práva, tak právům základním.“⁴³

Lze tedy shrnout, že základní práva a svobody působí především ve vztahu mezi státem a jednotlivcem, kde jednotlivci poskytují práva a stát omezuje v možnosti do takových práv jednotlivce zasahovat. Dále je funkcí zaručených základních práv a svobod institucionální garance vymezených institucí v rozsahu jejich tradičního obsahu,⁴⁴ které se pak v podobě zákonné úpravy promítají do soukromoprávních vztahů; povinnost státu poskytnout každému ochranu při porušení jeho ústavních práv i ze strany jednotlivců; povinnost obecných soudů vykládat právní normy v souladu se základními právy

⁴² Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 10. 2008, sp. zn. IV. ÚS 1735/07.

⁴³ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 7. 2004, sp. zn. I. ÚS 185/04.

⁴⁴ Srovnej kritiku H. Kelsena, který zpochybňuje smysl norem omezujících jednání státu, neboť stát smí dělat jen to, co je zákonem dovoleno; nemá tedy podle něj smysl zakazovat jednání, které stát činit nemůže. Zároveň ovšem ústavní záruky obvykle obsahují výslovné zmocnění státu zasáhnout do zaručených práv a svobod na základě zákona, což H. Kelsen považuje také za paradox, neboť stát se v něčem omezí, ale zároveň si povolí omezení překročit zákonem; smysl pak spatřuje jen v možnosti omezení zaručených práv a svobod ústavním zákonem vyžadujícím určitou kvalifikovanou většinu pro jeho přijetí zákonodárným sborem. Základy obecné teorie státní (1926). In KELSEN, Hans. *O státu, právu a demokracii. Výběr z prací z let 1914–1938* (editor Ondřej Horák). Praha: Wolters Kluwer, 2015, s. 48–49.

a svobodami; a konečně mohou poskytovat také právo vůči státu na plnění v podobě sociálních práv.

1.1.2 Základní práva a svobody v kontextu dědického práva

Dědického práva hmotného, kterým se tato práce zabývá, se z ústavně zaručených základních práv a svobod dotýkají především zaručení dědění, svoboda jednotlivce a ochrana rodiny a dětí obsažené v LZPS. Dědické právo procesní, které je nezbytným odrazem dědického práva hmotného, je pak ovládáno základními principy a pravidly občanského soudního řízení se zvláštnostmi tzv. nesporného řízení, jejichž základ v podobě záruk spravedlivého procesu je také obsažen v LZPS, a dále v Ústavě v úpravě soudní moci,⁴⁵ avšak v této práci není procesnímu právu věnována pozornost.

Zaručení dědění je obsaženo v čl. 11 odst. 1 LZPS,⁴⁶ ve kterém je především zaručeno vlastnické právo. Právě ochrana vlastnictví a respekt k němu je jedním ze základních znaků demokratického právního státu;⁴⁷ vždyť vlastnictví a nakládání s ním je vůbec předpokladem soukromoprávních vztahů. Vlastnictví bývá popisováno jako neomezené právní panství nad věcí⁴⁸ a jedním z jeho projevů je také oprávnění nakládat s majetkem pro případ smrti.⁴⁹ Vlastnické právo je tedy ze své podstaty nezbytným předpokladem pro dědění a je tak pevně svázáno se zaručením dědění; tím spíše, že v dnešní společnosti má dědění už výlučně majtkový charakter (viz dále), a nebylo-li by zaručeno svobodné vlastnictví, nemohlo by ani dojít k dědění. Zaručení dědění vedle zaručení svobody vlastnictví je proto do jisté míry zbytečným krokem, přesto se s ním lze v ústavních předpisech setkat, často v zemích se zkušenostmi s režimy směřujícími ke komunismu.⁵⁰ Důvod zvláštního zaručení dědění lze spatřovat právě ve snaze odpoutat se od myšlenek komunismu, které tíhly k omezení vlastnického práva jednotlivců a ještě více pak k omezení dědického práva, neboť právě bezpracné nabytí majetku na základě dědění bylo doslova

⁴⁵ Hlava pátá LZPS a hlava čtvrtá Ústavy.

⁴⁶ Čl. 11 odst. 1 LZPS: „Každý má právo vlastnit majetek. Vlastnické právo všech vlastníků má stejný zákonný obsah a ochranu. Dědění se zaručuje“

⁴⁷ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 1. 2000, sp. zn. III. ÚS 462/98.

⁴⁸ HORÁK, Ondřej. K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti. *Právník*, 2017, roč. 156, č. 12, s. 1109–1123.

⁴⁹ LEIPOLD, Dieter. *Erbrecht. Grundzüge mit Fällen und Kontrollfragen*. 16. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006, s. 22; BEZOUŠKA, Petr. Civilněprávní otázky testovací svobody. *Právník*, 2014, roč. 153, č. 10, s. 818.

⁵⁰ Se zaručením dědění, které je zpravidla upraveno společně se zaručením vlastnictví, se lze setkat například v ústavních předpisech Polska, Slovenska, Bulharska, Chorvatska, Německa, ale také Španělska nebo Portugalska. Zaručení dědění naopak není součástí Charty základních práv Evropské unie ani Úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod, které obsahují jen záruky vlastnictví. ANDERSON, Miriam, ARROYO I AMAYUELAS, Esther (eds.). *The Law of Succession: Testamentary Freedom. European Perspectives*. Groningen: Europa Law Publishing, 2011, s. 171–172.

trnem v oku komunistické ideologie.⁵¹ Ke zrušení dědického práva došlo v roce 1918 v sovětském Rusku a majetek se po smrti člověka stával vlastnictvím státu, brzy se však ukázala neudržitelnost takového přístupu a dědění bylo zase obnoveno, avšak s omezeními co do hodnoty dědictví a pořizovací volnosti.⁵² V českém prostředí ke zrušení dědického práva nedošlo, ale po roce 1948 byly na ústavní úrovni diferenciovány různé druhy vlastnictví s různými subjekty a ochranou⁵³ a spolu s tím došlo k omezení dědického práva také na zákonné úrovni;⁵⁴ poněkud paradoxní je, že i v dobách budování socialismu bylo u nás dědické právo zaručeno na ústavní úrovni.⁵⁵ Současné zaručení vlastnického práva bez diferenciací a se stejným obsahem pro všechny vlastníky, jakož i zaručení dědického práva tak znamená opuštění dřívějších tendencí omezujících vlastnickou svobodu a dědické právo.⁵⁶

Jednoduché konstatování, že dědění se zaručuje, může vyvolávat nejasnosti ohledně obsahu zaručeného práva. Někteří autoři se přiklání především k pojetí zaručení dědění jako institucionální záruky a záruk jednotlivce ve vztahu ke státu, jiní autoři v zaručení dědění spatřují také subjektivní práva dědice nabýt majetek a subjektivní práva zůstavitele na přechod majetku podle dědického práva. J. Filip v zaručení dědění spatřuje speciální složku vlastnického práva umožňující vlastníkovu rozhodnout o majetku i pro případ smrti

⁵¹ Už K. Marx a B. Engels v komunistickém manifestu navrhovali zrušení soukromého majetku i zrušení dědického práva. MARX, Karel, ENGELS, Bedřich. *Komunistický manifest*. 2. vydání. Praha: Zář, 1898, s. 30, 37. Viz též LEIPOLD: *Erbrecht*, 2006, s. 22.

⁵² ELIÁŠ, Karel. In ELIÁŠ: *Občanský zákoník 1.*, 2008, s. 1117 (pozn. 14–16); Zrušení dědické právo. *Právník*, 1918, roč. 57, č. 7, s. 248.

⁵³ V československé ústavě z roku 1948 bylo rozlišováno vlastnictví státní, komunální a soukromé; dědění bylo možné jen u soukromého, které podléhalo omezením (§ 158 a § 159 ústavy z roku 1948). V československé ústavě z roku 1960 pak bylo rozlišováno vlastnictví státní, družstevní a osobní; dědění bylo možné jen u osobního vlastnictví, které podléhalo omezením (čl. 10 ústavy z roku 1960). J. Filip k tomu uvádí: *Vlastnictví je klíčovou kategorií všech teorií vzniku a funkcí státu. Budují na něm všechny možné ideologie, ať již jej vyzdvihují nebo považují za krádež. Vše se v tomto směru mění.* FILIP, Jan. Aktuální problémy ústavní regulace vlastnictví – Úvod a náměty do diskuse. In NECKÁŘ, Jan a kol. (eds.). *Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2008, s. 1824–1828.

⁵⁴ Tendence komunistické ideologie omezující vlastnictví a dědické právo se naplno projeví v úpravě dědického práva v ObčZ 1950, který oproti „buržoasnímu“ ABGB výrazně omezoval dědické právo a autonomii vůle zůstavitele; důvodová zpráva k tomu uváděla: „...dědické právo bude mít své místo v novém právním řádu. Nebude však již nástrojem vykořisťování člověka člověkem, neboť bude funkčně zaměřeno do práva rodinného a nikoli již do práva vlastnického. Dědické právo bude mít, jak již řečeno, určení, aby posilovalo rodinné vztahy, upravujíc majetkové poměry tak, aby nezasahovaly rušivě do vyšších citových vztahů rodiny. (...) Zákonným dědicům se dává přednostní postavení. Je to v souladu s obecnými zásadami, které si pro dědění stanovila sama společnost, omezující pořizovací volnost, pokud by byla v rozporu se stěžejními zásadami, jimiž je dědické právo ovládáno.“ PRÁVNICKÝ ÚSTAV MINISTERSTVA SPRÁVEDLNOSTI. *Občanský zákoník*. Praha: Orbis, 1956, s. 45; KIZLINKOVÁ, Věra. *Občanský zákoník. Stručný výklad zákona ze dne 25. X. 1950 č. 141 Sb.* Praha: Orbis, 1952, s. 107.

⁵⁵ Dědění bylo zaručeno také například v sovětské ústavě z roku 1977 nebo v maďarské ústavě z roku 1949. MAYER-MALY, Theo. Der grundrechtliche Schutz des Erbrechts. In HARRER, Friedrich, HONSELL, Heinrich, MADER, Peter. *Gedächtnisschrift für Theo Mayer-Maly*. Vienna: Springer, 2011, s. 430.

⁵⁶ SOUKUP, Martin. In KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině*. 2. díl. 2. vydání. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009, s. 1047.

a odmítá, že by se jednalo o záruku práv dědiců.⁵⁷ J. Svoboda zaručení dědění zřejmě pojímá jako právo dědice na dědický podíl.⁵⁸ P. Bezouška zmiňuje, že je v něm obsažen příkaz zákonodárci upravit pravidla dědění v zákoně, a dále také subjektivní právo dědice.⁵⁹ O. Horák v zaručení dědění spatřuje dispoziční právo zůstavitele i oprávnění dědice, ale vyzdvihuje především oprávnění dědice, se kterým je podle něj spojeno omezení zůstavitele v podobě povinného dílu.⁶⁰

Německé pojetí zaručení dědění, ze kterého vychází i P. Bezouška a O. Horák, dělí zaručení dědění na dvě základní roviny, a to institucionální záruku a záruku individuálních práv. Institucionální záruka je uznáním dědění jako instituce práva, brání zákonodárci ve zrušení dědického práva nebo jeho omezení; důraz je kladen na blízkost dědění s vlastnictvím, příslušnost dědění k liberálním svobodám a historický charakter dědického práva. Zákonodárce může a musí upravit podrobnosti dědického práva, přičemž nesmí narušit jeho podstatu. Zárukou individuálních práv se rozumí uznání práv zůstavitele na to, aby po něm došlo k dědění, a dědice na přechod vlastnictví v případě smrti, přičemž tato práva působí ve vztahu jednotlivce vůči státu. Právo dědice se vztahuje na dědění podle zákonné posloupnosti nebo podle pořízení pro případ smrti, jakož i na právo nepominutelných dědiců na povinný díl.⁶¹ Právě k právu dětí na povinný díl německý ústavní soud dovodil, že se jedná o neodvolatelné a nezávislé právo podílet se na majetku zůstavitele, které je garantováno na ústavní úrovni na základě zaručení dědění a zaručení ochrany rodiny. Zaručení dědění totiž nepůsobí jen jako záruka testamentární volnosti a práva dědice nabytí dědictví, ale je také garancí samotné instituce dědění a tradičních základních prvků německého dědického práva, které v sobě zahrnují právě i právo potomků na povinný díl.⁶² Podle německé doktríny je tedy podstatou dědického práva jako instituce: a) soukromý charakter dědění, který zajišťuje přechod vlastnického práva mezi jednotlivci;

⁵⁷ FILIP, Jan. Aktuální problémy ústavní regulace vlastnictví – Úvod a náměty do diskuse. In NECKÁŘ: *Dny práva*, 2008, s. 1826.

⁵⁸ J. Svoboda (s O. Kličkou) se k zaručení dědění vyjadřuje jen okrajově při výkladu k postavení neplatně vyděděného nepominutelného dědice, kterému podle něj náleží dědický podíl. SVOBODA, Jiří. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 429; SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo v praxi*, 2014, s. 24. Nutno podotknout, že názor J. Svobody (a O. Kličky, respektive i jiných autorů) na postavení neplatně vyděděného nepominutelného dědice byl již překonán, viz TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta, PLAŠIL, Filip. Postavení nepominutelného dědice. *Ad Notam*, 2019, roč. 25, č. 1, s. 27–41 a literaturu a judikaturu tam uvedenou.

⁵⁹ BEZOUŠKA: *Civilněprávní otázky testovací svobody*, 2014, s. 818

⁶⁰ HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 11, s. 383.

⁶¹ LEIPOLD: *Erbrecht*, 2006, s. 22–23; BROX, Hans, WALKER, Wolf-Dietrich. *Erbrecht*. 27. Auflage. München: Verlag Franz Vahlen, 2016, s. 15–16.

⁶² MÜLLER, Gabriele. In BURANDT, Wolfgang, ROJAHN, Dieter (eds.). *Erbrecht*. 2. Auflage. München: C. H. Beck, 2014, s. 829; LEIPOLD: *Erbrecht*, 2006, s. 25–27.

b) testamentární volnost, která je zákonodárcem zásadně neomezitelná, s výjimkou požadavků na svéprávnost či formu; c) rodinná solidarita, tedy ochrana práv rodinných příslušníků zůstavitele skrze zákonnou posloupnost; d) právo na povinný díl, které nastupuje v případě konfliktu mezi testamentární volností a rodinnou solidaritou.⁶³

Rakouské právo na ústavní úrovni výslovnou záruku dědění nezaručuje, nicméně se o jejím zakotvení uvažuje. Nad problematikou se zamýšlel T. Mayer-Maly, který dospěl k závěru, že dědění je neodmyslitelně svázáno s vlastnictvím, a kde je vlastnictví, musí být dědění, jinak je vlastnictví neúplné a disfunkční. Má za to, že v důsledku svázanosti vlastnictví a dědění je i v Rakousku dědění zaručeno na ústavní úrovni právě skrze zaručení vlastnictví. Přesto však takové zaručení není dostačující co do prvků dědění, které tím nejsou vymezeny, a nejsou vymezeny ani parametry dědění pro běžného zákonodávce. Pokud by dědění mělo být na ústavní úrovni zaručeno, nemělo by smysl bez zajištění institucionálních záruk a bez záruk subjektivních práv osob. Navrhuje čtyři oblasti záruk dědění: a) testamentární volnost; b) existence odkazů; c) zákonná posloupnost pro manžela, potomky a ostatní blízké příbuzné; d) právo na povinný díl pro manžela a potomky.⁶⁴

Ústavní soud ČR se k ústavně zaručenému právu dědění vyjádřil takto: „...*záměrem ústavodávce bylo zcela nepochybným způsobem vtělit institutu dědění ono neporušitelné a přirozené právo, které mu bylo v předcházejícím období nesvobody upíráno. Smyslem ústavněprávní garance je tedy vyloučit jakékoli pochybnosti o tomto institutu jako takovém. Na druhé straně však právo zaručující dědění nelze automaticky slučovat s právem vlastnit majetek tvořící předmět dědictví. Tvrzení stěžovatele, že právem na dědění je zaručována jistota zachování rodinného majetku, nemá s ohledem na výše uvedené žádné ústavněprávní opodstatnění.*“⁶⁵

S ohledem na výše uvedené lze mít za to, že zaručení dědění je třeba vnímat především jako institucionální záruku dědění na zákonné úrovni. Jedná se o pokyn zákonodávci, že dědické právo má být upraveno,⁶⁶ přičemž zákonodávce musí respektovat základní prvky dědického práva jako instituce. Za základní prvky dědického práva lze po vzoru německé doktríny považovat: a) soukromý charakter dědění; b) testamentární volnost; c) rodinnou solidaritu; d) právo nepominutelných dědiců na povinný díl. Soukromým

⁶³ LEIPOLD: *Erbrecht*, 2006, s. 23–27.

⁶⁴ MAYER-MALY, Theo. Der grundrechtliche Schutz des Erbrechts. In HARRER, HONSELL, MADER: *Gedächtnisschrift für Theo Mayer-Maly*, 2011, s. 430–434.

⁶⁵ Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 7. 10. 1996, sp. zn. IV. ÚS 227/96; odkazuje na něj též novější usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 20. 4. 2005, sp. zn. IV. ÚS 68/05.

⁶⁶ Pokud by zákonodávce dědické právo vůbec neupravil, přesto by bylo možno se ho případně dovolávat právě s ohledem na ústavní záruky dědění.

charakterem dědění se rozumí přechod majetkových hodnot na jednotlivce, tedy nepřipustnost omezení vlastnického práva stanovením přechodu majetku po smrti zůstavitele na stát; to však neznamená nemožnost přechodu majetku na stát v případě, že nebude existovat žádný dědic podle testamentární nebo zákonné posloupnosti. Testamentární volnost vyplývá také ze záruky autonomie vůle obsažené v čl. 2 odst. 3 LZPS⁶⁷ a garantuje možnost zůstavitele pořídít libovolně o majetku pro případ smrti, přičemž lze stanovit podmínky týkající se svéprávnosti, formy nebo i přípustnosti některých doložek, které by mohly zakládat pouhé omezení dědiců nebo nepřipustnou vázanost majetku. Rodinnou solidaritu lze dovodit také ze zvláštní ochrany poskytované rodině a dětem podle čl. 32 odst. 1 a 3 LZPS⁶⁸ a projevuje se v určení zákonných dědiců, kterými jsou především příbuzní zůstavitele, manžel zůstavitele a případně též další osoby, které se zůstavitelem žily; dále v právech některých osob na majetkové zaopatření nebo v podmínkách pro vydědění potomků. Zákonodárci je ponecháno na vůli, aby okruh zákonných dědiců upravil a stanovil případně omezení pro vzdálenost příbuzných; případné příliš velké zúžení okruhu zákonných dědiců by mohlo zakládat rozpor se zaručením dědění. Právo nepominutelných dědiců na povinný díl vyplývá také z rodinné solidarity a je protiváhou pro testamentární volnost zůstavitele. Právo na povinný díl zaručuje nepominutelným dědicům právo na určité majetkové hodnoty; určení okruhu nepominutelných dědiců a výše povinného dílu je ponecháno na zákonodárci, stejně jako podmínky odnětí povinného dílu. Z těchto základních prvků dědického práva lze dovodit určitá subjektivní práva zůstavitele, dědiců i nepominutelných dědiců, a to právo zůstavitele pořídít o majetku pro případ smrti a právo dědiců na nabytí dědictví nebo nepominutelných dědiců na nabytí povinného dílu v mezích právní úpravy, která nezasahuje do základních prvků dědického práva. Zákonodárce totiž nemůže úpravou na úrovni obyčejného zákona nebo snad dokonce podzákonného předpisu omezit obsah základních prvků nad určitou mez, podle německé doktríny s ohledem na historický charakter dědického práva. Tento přístup je v kontextu českého práva poněkud nejasný, neboť charakter dědického práva se v posledním století opakovaně dostával do protichůdných pozic, tedy historický charakter bude nutno dovodit z inspiračního zdroje současné zákonné úpravy, případně z tradičních střeoevropských úprav s přihlédnutím k současnému českému právu. Nutno dodat,

⁶⁷ Čl. 2 odst. 3 LZPS: „Každý může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“ Obsahově shodně též čl. 2 odst. 4 Ústavy: „Každý občan může činit, co není zákonem zakázáno, a nikdo nesmí být nucen činit, co zákon neukládá.“

⁶⁸ Čl. 32 odst. 1 a 3 LZPS: „Rodičovství a rodina jsou pod ochranou zákona. Zvláštní ochrana dětí a mladistvých je zaručena.“ A dále: „Děti narozené v manželství i mimo ně mají stejná práva.“

že všechny základní prvky dědického práva ovšem mohou být za podmínek zákona omezeny, jestliže je pro omezení rozumný důvod, i když by se jinak jednalo o omezení nad stanovenou mez; dědění v některých situacích například vůbec nenastane, přestože existuje závěť, dědic i majetek, neboť je například pozůstalost předložena a za splnění zákonných podmínek nastane její likvidace; podobně nedojde k dědění, jestliže zůstavitel zanechal majetek jen nepatrné hodnoty; některá majetková práva také mohou přecházet mimo dědění. Zaručení dědění pak pochopitelně obsahuje také povinnost státu zdržet se zásahů do dědického práva a poskytovat ochranu dědickému právu před zásahy ze strany třetích osob a také povinnost k ústavně konformnímu výkladu ze strany soudů.

1.2 Základní principy dědického práva

Základní principy dědického práva⁶⁹ jsou vůdčí ideje ovládající dědické právo, které se formovaly již od dob římského práva,⁷⁰ ze kterého i nyní vychází, i když se jejich obsah mnohdy změnil. V základních principech dědického práva se odráží obsah ústavně zaručených základních práv a svobod a je nutné je vykládat také v souladu se základními principy soukromého práva;⁷¹ ty jsou demonstrativně vyjádřeny v § 3 ObčZ a vyzdvihují především tzv. antropocentrický charakter soukromého práva, tedy chápání člověka jako svobodného jedince, který může v rámci právního řádu činit cokoli, co ho činí šťastným, aniž by však zároveň omezoval svobodu jiných lidí, dále základní principy soukromého práva vyzdvihují mimo jiné ochranu rodiny, rodičovství a manželství, svobodnou vůli člověka, se kterou se ale zároveň pojí závaznost učiněných právních jednání, i ochranu poskytovanou soukromému vlastnictví jako základu soukromoprávních vztahů.

Prvotním principem dědického práva je **princip zachování hodnot**, který vyjadřuje myšlenku, že věci zemřelých mají nabýt živí;⁷² jakkoli dnes tento princip působí samozřejmě, musela k němu lidská společnost dospět přes starší princip, že mrtvý si brával

⁶⁹ K výkladu k základním principům dědického práva viz především TILSCH, Emanuel. Úvod do práva dědického. *Sborník věd státních a právních*, 1905, roč. V., s. 261–278 nebo TILSCH: *Dědické právo rakouské*, 1905, s. 9–38. Dále viz též ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 98–99; ELIÁŠ, Karel. In ELIÁŠ: *Občanský zákoník I.*, 2008, s. 1116–1122. Tyto práce již nejsou při výkladu k základním principům dědického práva zvláště citovány.

⁷⁰ K římskoprávním dědickým zásadám viz například DAJCZAK, Wojciech, GIARO, Tomasz, LONGCHAMPS DE BÉRIER, Franciszek. *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*. 2. Wydanie, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2016, s. 253–276; LONGCHAMPS DE BÉRIER: *Law of Succession*, 2011, s. 52–87; TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Římské dědické právo jako inspirace současného dědického práva. *Historica Olomucensia*, 2018, roč. XLV, č. 55, s. 29–41.

⁷¹ K výkladu základních principů soukromého práva viz MELZER, Filip, TÉGL, Petr. In MELZER, TÉGL: *Občanský zákoník I.*, 2013, s. 44–46, 78–89.

⁷² J. V. Bohuslav uvedl: „Smrtí běže se sice za své osobnost člověka, ale statky, kterými vládl, zůstávají zde i potom; změní se jenom jejich pán.“ BOHUSLAV, J. V. *Poslední vůle*. Praha: Jos. R. Vilímek, sine dato, s. 3.

své věci s sebou do posmrtného života, byl-li kdy jaký, a věci s ním proto byly pohřbívány nebo spalovány.⁷³

Prosazuje-li se princip zachování hodnot, je dalším krokem otázka, komu se má dědictví dostat; v protikladu jsou **princip přechodu na jednotlivce** a princip přechodu na společnost. Přechod na jednotlivce znamená, že majetek zemřelého člověka nabude jiný člověk jako pokračovatel zemřelého; oproti tomu při přechodu na společnost majetek zemřelého přechází na stát nebo jiný společenský celek. Přechod na jednotlivce lze označit za dědění v pravém slova smyslu, které je jedním z projevů vlastnické svobody a je ujištěním, díky kterému člověk za svého života shromažďuje majetek s tím, že po smrti se ho dostane konkrétním jednotlivcům. Naopak přechod na společnost ve své úplnosti popírá dědění a potlačuje vlastnickou svobodu, jestliže majetek získaný pílí jednotlivce přikazuje státu. V dnešním právu převážil princip přechodu na jednotlivce, který podporuje lidské snažení a potlačen byl princip přechodu na společnost zastávaný především socialistickými ideologiemi, který by mnohdy vedl k bezuzdnému utrácení a zadlužování.⁷⁴ Přesto se i dnes v dědickém právu princip přechodu na společnost uplatňuje pro případ, že není jednatel, na kterého by majetkové hodnoty mohly přejít; pro odlišení od dědění se pak nazývá odúmrtí.

Přechází-li majetek na jednotlivce, je nutno jednotlivce nějakým způsobem vybrat, a to buď v souladu s **principem autonomie vůle zůstavitele**, nebo v souladu s **principem nucenosti či rodinné solidarity**. Princip autonomie vůle jako pokračování vlastnické svobody chrání možnost zůstavitele rozhodnout o majetku pro případ smrti ustanovením dědice a volnost projevenou vůli kdykoliv změnit a dále ji lze pojímat také jako záruku, že projevená vůle bude respektována po smrti zůstavitele.⁷⁵ Princip rodinné solidarity pak chrání rodinné příslušníky zůstavitele tím, že jsou určeni za dědice zákonem nebo je jim

⁷³ SALÁK, Pavel. *Testamentum militiis jako inspirační zdroj moderního dědického práva*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016, s. 11–13; MAYER-MALY, Theo. Der grundrechtliche Schutz des Erbrechts. In HARRER, HONSELL, MADER: *Gedächtnisschrift für Theo Mayer-Maly*, 2011, s. 431.

⁷⁴ E. Svoboda uvádí: „Proto dědické právo nesmí přehlédnouti, že člověk zpravidla proto pracuje, proto se namáhá, aby získal hmotné odměny, a aby hodnoty nasbírané odevzdal těm, ke kterým má užší vztahy příbuzenství, přátelství, lásky. Ještě nepřišla doba, kdy největším zadostiučiněním, největší radostí občanovou bude, že svou prací životní obohatil – stát. Nepřišla ještě doba, kdy bude možno za dědice pracovníkova ustanoviti státní celek bez nebezpečí, že bude zlomena snaha, získati a zachovati jmění, že člověk pozbude podnětu k práci a sebezapření.“ SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1921, s. 7.

⁷⁵ Římský řečník M. T. Cicero uvedl: „Ve veřejných záležitostech není nic hodno respektu více než zákon, v záležitostech soukromých neplatí nic více po právu než testament.“ Slavným se pak stal spor známý jako Causa Curiana též zmiňovaný Ciceronem, ve kterém proti sobě stála skutečná vůle zůstavitele a její nedokonalé slovní vyjádření. Cicero, Phillipicae 2, 109; DAJCZAK, GIARO, LONGCHAMPS DE BÉRIER: *Pravo rzymskie*, 2016, s. 270; DOSTALÍK, Petr. Causa Curiana – i slavní právníci prohrávají spory. *Bulletin advokacie*, 2010, č. 1-2, s. 65–68.

určen nějaký prospěch z pozůstalosti. Oba principy se v dnešním právu doplňují a částečně stojí proti sobě. Vůdčím je princip autonomie vůle, a zůstaviteli je tak ponechána volnost o dědici samostatně rozhodnout, ale pokud tak neučiní, stanoví zákon podle principu rodinné solidarity dědické třídy, ve kterých jsou povoláni především rodinní příslušníci podle blízkosti příbuzenství. Zvláště, a i proti projevené vůli zůstavitele, jsou chráněny děti nebo vzdálenější potomci zůstavitele; ti jsou nejen povoláni k dědění v první dědické třídě, ale vedle toho jim náleží také právo na povinný díl i v případě, že jim zůstavitel v závěti vůbec nic nezanechal; jedná se tedy o určité omezení autonomie vůle. Vedle toho je dětem, manželovi, neprovdané matce zůstavitelova dítěte, rodičům a spolužijící osobě zůstavitele zajištěno též právo na zaopatření z pozůstalosti i proti vůli zůstavitele, jsou-li splněny další podmínky. Omezení autonomie vůle, a tím i vlastnického práva, dědickým právem se však děje jen pro případ smrti a je legitimizováno požadavkem spravedlnosti, neboť je společensky žádoucí, aby byly některé osoby hmotně zajištěny ze zůstavitelova jmění; přesto však zůstaviteli nic nebrání, aby se svým majetkem libovolně naložil už za svého života, a aby tím vyloučil užití pravidel dědického práva.

Při určování dědiců se uplatní **princip rovnosti**, tedy že všichni dědicové mají stejné postavení, žádný z nich není zvýhodněn z důvodu pohlaví, narození v manželství nebo mimo něj, pořadí narození ani z žádných jiných důvodů. Neznamená to však, že by všichni dědicové museli dostat přesně stejný podíl z pozůstalosti; podíl dědice na pozůstalosti může výrazně ovlivnit sám zůstavitel v souladu s principem autonomie vůle a podíly dědiců pak nejsou stejné ani dle zákonné posloupnosti, která jednak určité dědice preferuje tím, že je zařazuje do přednostních dědických tříd, a jednak i uvnitř některých dědických tříd není všem dědicům zaručen stejný podíl na pozůstalosti.⁷⁶ Princip rovnosti je porušen i v právu nepominutelných dědiců na povinný díl, které zvláště chrání nezletilé potomky zůstavitele a poskytuje jim větší povinný díl než potomkům zletilým.

Je-li určen dědic, ať už podle vůle zůstavitele, nebo na základě zákona, je otázkou, co vše na dědice přechází jako dědictví. Zde se uplatní **princip universální sukcese**, podle kterého při dědění ze zůstavitele na dědice přechází pozůstalost jako celek, a nikoli jen jednotlivé kusy podle opačného principu singulární sukcese. Ona universálnost přechodu pozůstalosti ovšem v dnešním právu není dokonalá, protože do pozůstalosti nepatří veškeré jmění zůstavitele, ale jen jmění zůstavitele, které nezaniká smrtí nebo není z jiných důvodů

⁷⁶ Tak je stanoveno, že ve druhé dědické třídě dle § 1636 dědí manžel zůstavitele vždy nejméně polovinu pozůstalosti.

vyloučeno z přechodu podle dědického práva.⁷⁷ Universálnost nastoupení do práv zůstavitele pak také naráží na praktickou stránku věci, protože sice dědic nabývá pozůstalost nebo poměrný díl z ní, ale v rozhodnutí o dědictví jsou vždy vyjmenovány konkrétní majetkové kusy, pohledávky nebo dluhy. Stejně tak při pořizování pro případ smrti je zvykem, že zůstavitel spíše rozdělí jednotlivé majetkové kusy mezi dědice, než aby jim určil dědické podíly. Universálnost dědické sukcese tak spočívá v tom, že na dědice přechází veškeré způsobilé jmění zůstavitele jediným aktem, aniž by bylo třeba jednotlivé majetkové kusy zvláště převádět. Projevem universální sukcese je zásadně neomezená povinnost dědice hradit dluhy zůstavitele, kterou může dědic omezit do výše hodnoty aktivního majetku dědictví uplatněním výhrady soupisu pozůstalosti.⁷⁸

Nabytí dědictví je právem dědice, nikoli jeho povinností, platí tedy **princip volnosti dědice přijmout dědictví**; ten je ale v našem právu postaven opačně, tedy dědic má možnost dědictví právním jednáním odmítnout, a pokud se nevyjádří, tak platí fikce přijetí dědictví.⁷⁹

Naše dědické právo je pak postaveno na **principu delačním**, podle kterého dědické právo na dědice napadá, a dědic ho v případě neodmítnutí dědictví bez dalšího nabývá již ze zákona, nebo v případě odmítnutí platí fikce, že dědic nikdy dědictví nenabyl; zásadně se tedy váže nabytí dědictví k okamžiku nápadu dědického práva, tedy k okamžiku jeho vzniku, a následné soudní rozhodnutí má jen deklaratorní účinky. Dědické právo zásadně vzniká již smrtí zůstavitele, třebaže osoba dědice ještě není objektivně známa, ve zvláštních případech podle vůle zůstavitele může k dědickému nápadu dojít i v jiný okamžik, a to zpravidla po splnění podmínky nebo doložení času.⁸⁰ Opačným principem byl princip adiční, podle kterého se dědictví nabývalo až rozhodnutím soudu.

K nabytí dědictví, jakkoli k němu dochází automaticky, je podle **principu úřední ingerence** nezbytné působení soudu, který dohlíží na dodržování všech zásad a pravidel dědického práva a potvrzuje nabytí dědictví oprávněnému dědici.

⁷⁷ Některá práva zůstavitele přechází mimo dědění, jako například mzdové a platové pohledávky nebo nájem bytu, a dále je rozsah pozůstalosti výrazně modifikován nutností vypořádat společné jmění manželů zaniklé smrtí zůstavitele, existovalo-li.

⁷⁸ Ke kritice neomezené povinnosti hradit dluhy zůstavitele v moderním dědickém právu viz srovnání s římským právem v článku J. Vážného. VÁŽNÝ, Jan. Pojem práva dědického a účelnost jeho dnešní struktury. *Právní obzor*, 1923, č. 6, s. 100–101.

⁷⁹ Oproti obecnému principu, že nečinnost nelze považovat za souhlas, tedy v dědickém právu platí, že i nečinnost je přijetím dědictví.

⁸⁰ K okamžiku nabytí dědického práva viz KLEIN, Šimon. Okamžik přechodu vlastnického práva k pozůstalosti v NOZ. *Ad Notam*, 2013, č. 3, s. 5–6; SPÁČIL, Jiří, ŠEŠINA, Martin. Nabývání dědictví a vlastnické žaloby dědiců v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2015, roč. 22, č. 2, s. 39–44; HORÁK, Ondřej. Dědictví a odkaz (k přechodu majetkových práv a povinností pro případ smrti). *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 9, s. 305–310.

Dědické právo je ovládáno také některými dílčími principy, a to **principem prospěchu nenarozeného dítěte, principem písemné formy pořízení pro případ smrti, principem ochrany věřitelů** nebo **principem reprezentace**.

1.3 Právo reprezentace z hlediska zaručení dědění

Právo reprezentace je ve své obecné podobě obsaženo v úpravě zákonné dědické posloupnosti, kterou lze považovat za samotné jádro instituce dědického práva, které je chráněno institucionální zárukou vyplývající ze zaručení dědění podle čl. 11 LZPS. Tímto jádrem, kterému by na základě ústavní záruky měla být poskytována ochrana proti zásahům obecného zákonodárce, je především dědění nejbližších příbuzných zůstavitele, což vyplývá také z kontextu ochrany rodiny a dětí podle čl. 32 LZPS. Za nejbližší příbuzné je nutno považovat děti a rodiče zůstavitele, případně též manžela zůstavitele, jejichž zákonné dědické právo by nemělo být zákonodárcem omezeno. Děťmi pak je nutno, s ohledem na tradiční pojetí sahající až k základům římského práva, rozumět nejen děti jako potomky zůstavitele v první stupni příbuzenství, ale také vzdálenější potomky v linii přímé, jejichž dědické právo je založeno právem reprezentace; tedy i samotná instituce práva reprezentace je co do potomků zůstavitele chráněna institucionální zárukou vyplývající ze zaručení dědění a z ochrany rodiny a dětí. Stejně tak lze právo reprezentace vnímat za jádro i v případě instituce práva nepominutelného dědice na povinný díl, které je tradiční součástí dědického práva a je nepochybně chráněno institucionální zárukou. I v případě práva na povinný díl jde o právo dětí zůstavitele na určitá majetková práva, přičemž i zde je nutno děťmi rozumět také vzdálenější potomky zůstavitele v linii přímé.

Právo reprezentace jako součást jádra dědického práva poskytuje záruky zůstaviteli i dědicům či nepominutelným dědicům, že podle práva reprezentace bude postupováno. Tyto záruky jsou však v kolizi s jiným principem dědického práva zaručeným též na ústavní úrovni, a to s autonomií vůle zůstavitele. Oba principy se pak v dědickém právu vyvažují, přičemž důležitým hlediskem je požadavek spravedlivého uspořádání záležitostí.

1.4 Účel dědického práva

Dědické právo existuje za určitým účelem, který lze dovodit z obecného účelu práva, z ústavně zaručených práv a svobod a z principů dědického práva. Inspirativní je vymezení účelu dědického práva podle F. Longchamps de Bériera: *„Již od časů římského práva až do dnešních dní sloužilo dědické právo především k určení, které osoby vstoupí do právního postavení zemřelého, stejně jako k určení majetkových práv a závazků, které tyto*

osoby nabydou. V souladu s právem je zůstavitel – nazývaný pořizovatel (testátor), zanechal závěť – ujištěn, že s jeho majetkem bude naloženo podle jeho vůle. Je zaručeno, že dědicové obdrží majetek předepsaným způsobem v souladu s právem. Dědické právo tedy udržuje právní kontinuitu, předchází svépomoci a zajišťuje nástupnictví pro případ smrti (mortis causa), stejně jako hladký přechod celého majetku zemřelého.“⁸¹

V kontextu českého práva lze uvedené poupravit tak, že dědické právo určuje pravidla pro přechod majetkových práv a povinností ze zemřelého na jeho právní nástupce při respektu k vůli zemřelého a k požadavku spravedlnosti za současné ochrany práv blízkých rodinných příslušníků zůstavitele a jeho věřitelů.⁸²

⁸¹ DAJCZAK, GIARO, LONGCHAMPS DE BÉRIER: *Prawo rzymskie*, 2016, s. 245; LONGCHAMPS DE BÉRIER: *Law of Succession*, 2011, s. 24–25.

⁸² Jiný *raison d'être* dědického práva uvádí K. Eliáš, který cituje R. Zimmermanna: „*Smysl dědické instituce záleží v pokračování osoby zemřelého a v realizaci jeho poslední vůle.*“ ELIÁŠ, Karel. In ELIÁŠ: *Občanský zákoník I.*, 2008, s. 1122.

2 Právo reprezentace a jeho vymezení

Právem reprezentace (nebo také principem reprezentace či jen reprezentací) lze v obecné rovině rozumět oprávnění osob vzdáleněji příbuzných se zůstavitelem k nastoupení do práv, která původně náležela bližším příbuzným zůstavitele, pokud tito bližší příbuzní do jim náležejících práv z nějakého důvodu sami nenastoupí; zjednodušeně tedy lze uvést, že právem reprezentace nastupují děti do práva svých rodičů, jestliže to stanoví normy dědického práva.

Právo reprezentace je v dědickém právu tradičně úzce svázáno se zákonnou dědickou posloupností, ve které bylo upraveno už v římském dědickém právu, kde ho jako spravedlivé uváděl Gaius, a bylo převzato kompilátory justiniánského práva do úpravy zákonné dědické posloupnosti: „*Jestliže na jedné straně přichází v úvahu syn nebo dcera a na straně druhé vnuk nebo vnučka po zemřelém synovi, tak jsou k pozůstalosti povoláni stejně a bližší stupeň příbuznosti nevyklučuje vzdálenější stupeň příbuznosti. Je totiž zjevně v souladu s právem, že vnuci a vnučky nastupují na místo svého otce. (...) A protože bylo uznáno, že na místo zemřelého otce nastupují jak vnuci a vnučky, tak i pravnuci a pravnučky, je správné nedělit pozůstalost podle hlav, ale podle kmenů, takže jeden syn obdrží polovinu pozůstalosti a dva nebo více vnuků pocházejících od druhého syna obdrží druhou polovinu.*“⁸³

Právo reprezentace přetrvalo jako součást zákonné dědické posloupnosti až do dnešního dědického práva. Úpravu zákonné dědické posloupnosti lze vnímat jako obecnou úpravu reprezentace, která je dále rozvíjena jinými institucemi dědického práva. Zákonná dědická posloupnost jako projev principu rodinné solidarity je tradičně postavena na dědění příbuzných zůstavitele v určitém stupni příbuzenství, přičemž dědění osob v určitém stupni příbuzenství vylučuje dědění osob ve vzdálenějším stupni příbuzenství (dědí-li synové a dcery zůstavitele, nemohou dědit vnuci a vnučky zůstavitele). Právo reprezentace pak stanoví fikci požadovaného stupně příbuzenství⁸⁴ i pro příbuzné vzdálenější tím, že k dědění povolává potomky původně povolané osoby, jestliže původně povolaná osoba dědit nemůže (nedědí-li dítě, nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti podle § 1635 odst. 2 ObčZ, obdobně pak § 1637 odst. 2 a § 1640 odst. 2 ObčZ). Také právo reprezentace je proto projevem principu rodinné solidarity, neboť chrání práva

⁸³ *Instituce 3, 1, 6; shodně Gaius 3, 7–8.* SKŘEJPEK, Michal (ed.). *Iustiniani Institutiones – Justiniánské Instituce*. Praha: Karolinum, 2010, s. 204–205; KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007, s. 174–177. Blíže viz DAJCZAK, GIARO, LONGCHAMPS DE BÉRIER: *Prawo rzymskie*, 2016, s. 291–296.

⁸⁴ TILSCH: *Dědické právo rakouské, 1905*, s. 96.

rodinných příslušníků zůstavitele tím, že je pomocí fikce blízkosti příbuzenství povolává k dědění i v situacích, ve kterých by jinak (nebýt práva reprezentace) tito příbuzní nedědili. V úpravě zákonné dědické posloupnosti má právo reprezentace specifický vliv na uplatnění pravidla o několikerém příbuzenství (§ 1641 ObčZ). Právo reprezentace se výrazně projevuje také v právu nepominutelných dědiců na povinný díl (§ 1643 ObčZ) a dále v institucích dědického práva, které nějakým způsobem modifikují nebo se jinak dotýkají zákonné dědické posloupnosti nebo práva na povinný díl. Projevy práva reprezentace lze sledovat v dědické nezpůsobilosti (§ 1483 ObčZ), zřeknutí se dědického práva (§ 1484 ObčZ), odmítnutí dědictví (§ 1485 ObčZ), vzdání se dědictví (§ 1490 ObčZ), určení dědických podílů nebo okruhu závětních dědiců (§ 1503 a § 1618 ObčZ), vydědění (§ 1646 a § 1647 ObčZ) a negativní závěti (§ 1649 ObčZ), započtení (§ 1661 ObčZ), právu některých osob na zaopatření (§ 1665 ObčZ) a postavení dědice neznámého nebo neznámého pobytu (§ 1671 ObčZ).

V této kapitole je rozebráno teoretické dělení práva reprezentace; s ohledem na skutečnost, že obecnou úpravou reprezentace je úprava zákonné dědické posloupnosti, je výklad věnován také systémům zákonné posloupnosti. V dalších kapitolách bude podán výklad ohledně aplikace systémů zákonné dědické posloupnosti a práva reprezentace v právních úpravách na našem území; nejprve je věnován prostor historickým úpravám, které jsou základem i pro současnou úpravu, a poté je detailně rozebrána současná úprava a projevy práva reprezentace v jednotlivých institucích dědického práva.

2.1 Teoretické dělení práva reprezentace

Česká právní věda teoreticky právo reprezentace zpravidla nijak nedělí a s ohledem na změny v systému zákonné dědické posloupnosti učiněné na konci 20. století jen bývá zdůrazněno, že v některých případech je reprezentace co do stupně příbuzenství neomezená a v jiných je omezená. Oproti tomu rakouská právní věda právo reprezentace (*Repräsentationsrecht, Vorstellungsrecht, Eintrittsrecht*) teoreticky rozděluje na reprezentaci materiální a formální a případně zdůrazňuje neomezené pojetí reprezentace co do stupně příbuzenství. Právě rakouský ABGB je přitom inspiračním zdrojem také pro současný český občanský zákoník, třebaže v podobě ObčZ 1937, a české dědické právo tedy nyní obsahuje mnohé instituce pocházející z rakouského dědického práva. Absenci teoretického dělení reprezentace na formální a materiální lze označit za nedostatek české právní vědy, neboť pochopení rozdílů mezi materiální a formální reprezentací a důvodů jejich uplatnění v konkrétních případech může přispět ke správnému výkladu

a aplikaci pravidel reprezentace na jednotlivé případy, ve kterých se právo reprezentace uplatní.

Právo reprezentace se mimo rakouského a českého dědického práva uplatní i v dalších blízkých evropských zákonících. V německém BGB je právo reprezentace upraveno, avšak německá právní věda ho teoreticky nerozděluje.⁸⁵ Slovenský S-ObčZ obsahuje úpravu práva reprezentace, která platila i u nás podle ObčZ 1964, a slovenská právní věda se teoretickým dělením reprezentace nezabývá.⁸⁶ Zajímavý je polský přístup, protože polský KC v úpravě zákonné dědické posloupnosti obsahuje ustanovení, která právní teorie v jiných zemích označuje za právo reprezentace, avšak polská právní věda takové označení zcela odmítá a o právu reprezentace vůbec nepojednává; nastoupení potomků na místo předků pak prostě označuje za samostatné povolání k dědění.⁸⁷

2.1.1 Materiální a formální reprezentace

Formální a materiální reprezentaci rozlišuje především rakouská právní věda, a to již od přípravných prací na ABGB až do současnosti.⁸⁸ Česká právní věda materiální a formální

⁸⁵ K tomu, že německá právní věda nerozděluje právo reprezentace, viz například WEIDLICH, Dietmar. In PALANDT, Otto, BASSENGE, Peter, PALANDT, Ernst, PALANDT, Heinrich Wilhelm (eds.). *Bürgerliches Gesetzbuch*. 74. Auflage. München: C. H. Beck, 2015, s. 2242–2243; GROBE-BOYMANN, Tamara. In BURANDT, ROJAHN: *Erbrecht*, 2014, s. 99, 102.

⁸⁶ FEKETE, Imrich. *Občiansky zákonník. Veľký komentár. 2. diel (§ 460 až § 880)*. Bratislava: Eurokodex, 2011, s. 1307–1309, 1316.

⁸⁷ „W doktrynie spotyka się niekiedy określenie, że w wymienionych sytuacjach wnuki i dalsi zstępni spadkodawcy dziedziczą „prawem zastępstwa” (albo „prawem reprezentacji”). Terminologii tej, wywodzącej się z prawa francuskiego, należy unikać jako nieściślej i mogącej prowadzić do błędnych wniosków. Osoby, o które chodzi, są bowiem wtedy same powołane do spadku i w żadnej mierze nie można ich uważać za zastępców czy reprezentantów ich zmarłych wstępnych. Sposób obliczania przypadających im udziałów jest echem rzymskiego podziału in stirpes.“ PIĄTOWSKI, Józef Stanisław. *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*. 7. wydanie. Warszawa: LexisNexis, 2011, s. 81. K tomu, že polská právní věda nepoužívá vůbec pojem práva reprezentace viz dále například KSIEŻAK, Paweł. *Prawo spadkowe*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2017, s. 121; KREMIS, Józef. In GNIEWEK, Edward, MACHNIKOWSKI, Piotr (eds.). *Kodeks cywilny. Komentarz*. 7. wydanie. Warszawa: C. H. Beck, 2016, s. 1711–1712.

⁸⁸ Výslovně rozlišovali materiální a formální reprezentaci například TILSCH: *Dědické právo rakouské, 1905*, s. 96–101; ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III.*, 1936, s. 349–350. Rozdíl mezi oběma pojetími reprezentace popisovali, ale výslovně je neoznačovali za materiální a formální reprezentaci například ZEILLER: *Commentar II.*, 1812, s. 397, 718 a násl., 797–798; KRAINZ, PFAFF, EHRENSWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, 1917*, s. 318–320. Ze současných autorů rozlišují materiální a formální reprezentaci zpravidla všichni výslovně, viz například KOZIOL, WELSER: *Grundriß des bürgerlichen Rechts, 1996*, s. 305–306; ECCHER, Bernhard. In KODEK, SCHWIMANN: *ABGB Praxiskommentar, 2013*, s. 168–169. Viz též dále v kapitole 3.1.

reprezentaci zpravidla nerozlišuje, výjimkami jsou v odborných člancích F. Plašil,⁸⁹ O. Horák⁹⁰ a autor tohoto textu,⁹¹ a v komentářové literatuře J. Svoboda.⁹²

Rozlišování materiální a formální reprezentace je postaveno na tom, zda právo osoby nastoupivší podle práva reprezentace je odvozené od osoby, které právo původně náleželo, nebo zda se jedná o samostatné neodvozené právo nastoupivší osoby. Je-li skutečnost, zda je dědické právo odvozené či neodvozené, důsledně uplatňována, může přispět k řešení některých právních problémů.

Nastoupení do práva odvozeného od původně povolané osoby (*iure repraesentationis*) se označuje jako **reprezentace materiální**. Potomek skutečně nastupuje do postavení svého předka a takové postavení musí zůstat stejné; je mu proto poskytováno jen takové právo, které by měla původně povolaná osoba. Lze uvést příklad materiální reprezentace dědického práva z dítěte zůstavitele na vnuka zůstavitele: pokud dítě zůstavitele odmítne dědictví, tak v důsledku toho dědické právo nemá, a tedy právem materiální reprezentace „nastoupivší“ vnuk také dědické právo nemá, neboť může nastoupit jen do stejného práva, které svědčilo jeho předku.⁹³

Nastoupení do samostatného práva neodvozeného od původně povolané osoby (*iure proprio*) se označuje jako **reprezentace formální**. Potomek nastupuje do samostatného práva ve stupeň příbuzenství a míru podílu, který náležel původně povolané osobě; finguje se tak určitý stupeň příbuzenství, pro který je vymezen podíl o určité velikosti. Příklad formální reprezentace dědického práva z dítěte zůstavitele na vnuka zůstavitele: pokud dítě zůstavitele odmítne dědictví, tak v důsledku toho nemá dědické právo a na uvolněné místo vyhrazené pro příbuzného v určitém stupni nastupuje právem reprezentace vnuk, který vlastním právem nabývá určený dědický podíl.⁹⁴

Lze tak shrnout, že formální reprezentace ve svém důsledku znamená nastoupení potomků do práva původně určeného pro jejich předka, který právo z nějakého důvodu sám nenabývá, ale právo potomků je jejich samostatným oprávněním závislým na předku v tom, že nemůže dané právo zároveň nabývat předek i potomek. Při formální reprezentaci tedy

⁸⁹ PLAŠIL: *Poznámky k článku „Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu“*, 2017, s. 18–22.

⁹⁰ HORÁK: *K odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu*, 2017, s. 23–24.

⁹¹ TALANDA: *Právo reprezentace při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu*, 2019, s. 406–428; TALANDA: *Právo reprezentace po dědici neznámém a neznámého pobytu*, 2019, s. 18–19.

⁹² Lze však mít za to, že J. Svoboda nerozlišuje formální a materiální reprezentaci zcela správně, protože v souvislosti s právem reprezentace podle první třídy zákonné dědické posloupnosti uvádí, že nastupující potomek odvozuje své dědické právo od předka, který nedědil, a že se proto jedná o materiální právo reprezentace – viz dále v této podkapitole, že uvedený případ je reprezentací formální. SVOBODA, Jiří. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 389.

⁹³ TILSCH: *Dědické právo rakouské, 1905*, s. 97–98.

⁹⁴ TILSCH: *Dědické právo rakouské, 1905*, s. 97–98.

dané právo náleží osobě v určitém stupni příbuzenství k zůstaviteli, a pokud ho taková osoba nenabývá, finguje se požadovaná blízkost příbuzenství u potomků takto oprávněné osoby, přičemž tyto osoby se vzájemně vylučují. Materiální reprezentace oproti tomu poněkud paradoxně neznamená reprezentaci ve smyslu nastoupení potomků do práva jejich předka, ale spíše znamená vztahení důvodu vyloučení ze předka na potomky. V případě materiální reprezentace tedy způsobilost předka nabýt právo vylučuje z dědění jeho potomky, protože nemohou nabývat právo zároveň předek i potomek, a jeho nezpůsobilost nabýt právo se vztahuje také na všechny jeho potomky, a tím je vylučuje z možnosti právo nabýt. Při materiální reprezentaci tak právo nabývá jen ten, kdo je v požadovaném stupni příbuzenství, nebo právo nesvědčí nikomu.⁹⁵

Uplatnění práva reprezentace má vliv na určení osoby dědice a na určení dědického podílu. Aby reprezentace vůbec nastala, musí být splněna zákonná podmínka reprezentace, tedy podle současné úpravy skutečnost, že původně povolaný dědic nedědí; podmínka může být v různých právních řádech vymezena různě, tradičně byla podmínkou reprezentace skutečnost, že dědic zemřel, později se prosadila podmínka, že dědic nedědí (viz dále kapitoly 3 a 4). Materiální reprezentace nastoupení potomků původně povolaného dědice vylučuje, tedy dědí ostatní dědicové v závislosti na dědickém titulu, jejichž dědický podíl se případně poměrně zvyšuje o uvolněný dědický podíl. Při formální reprezentaci do uvolněného dědického práva nastupují potomci původně povolaného dědice, kteří si mezi sebou rovným dílem rozdělí dědický podíl, který by připadal na jejich nedědicího předka. Při dědění v jednotlivých dědických třídách dědí „v první řadě“ povolaní dědicové (zpravidla) rovným dílem podle hlav (*in capita*), tedy se dědické podíly určí podle počtu dědiců; při uplatnění formální reprezentace oproti tomu potomci nastupují jen do dědického podílu vyhrazeného pro osobu v určitém stupni příbuzenství, který se reprezentací finguje, a tento dědický podíl si osoby nastoupivší právem reprezentace rozdělí mezi sebou rovným dílem, tedy dědí podle kmenů (*in stirpes*).

Uplatnění materiální nebo formální reprezentace je na úvaze zákonodárce, nicméně lze uvést obecné úvahy o vhodnosti uplatnění reprezentace. Formální reprezentace má místo především tam, kde důvod vyloučení původně povolaného dědice závisí na takových okolnostech, které se nemají vztahovat i na potomky původně povolaného

⁹⁵ Uvedená shrnutí nutno vztahovat jen na konkrétní linii příbuzných, nikoli na všechny příbuzné v určitém stupni příbuzenství. Tedy právo přísluší například sourozencům a zůstavitel zanechal tři sourozence. Pokud jeden ze sourozenců odmítne, podle formální reprezentace nastupují jeho potomci a finguje se jejich blízkost příbuzenství s ostatními sourozenci; podle materiální reprezentace daný sourozenec odmítl a právo ztratil, proto nemohou nastoupit ani jeho potomci a právo zůstává ostatním sourozencům.

dědice; zpravidla se jedná o vyloučení z důvodů stanovených zákonem, které nastávají bez nutnosti projevu vůle zůstavitele nebo dědice, například dědická nezpůsobilost. Materiální reprezentace má naopak místo tam, kde jsou důvody vyloučení takové povahy, že je rozumné jejich vztažení i na potomky původně povoláného dědice; zpravidla se jedná o vyloučení z vůle zůstavitele nebo dědice, například vydědění nebo zřeknutí se dědického práva; lze si představit i případy uplatnění materiální reprezentace tam, kde by nastoupení potomků právem reprezentace mohlo znamenat neodůvodněné zvýhodnění jedné rodinné linie (viz dále kapitulu 4.6).

2.1.2 Neomezená a omezená reprezentace

Rozlišování neomezené a omezené reprezentace má v českém dědickém právu základ ve změnách v pojetí zákonné dědické posloupnosti a práva reprezentace ve druhé polovině 20. století, zvláště po roce 1989.⁹⁶ Rozlišování omezené a neomezené reprezentace spočívá v tom, zda je omezen stupeň příbuzenství u osob, které jsou povolány k dědění právem reprezentace. Rakouské (ani německé) právo okruh osob povolaných právem reprezentace neomezuje, neboť k dědění právem reprezentace postupně povolává všechny potomky původně oprávněné osoby; proto se autoři při výkladu tímto problémem nezabývají, případně jen konstatují neomezený charakter reprezentace.⁹⁷

Neomezená reprezentace znamená, že není omezen počet stupňů příbuzenství potomků původně povoláného dědice, kteří mohou nastoupit právem reprezentace. Právem reprezentace tak mohou k dědění nastoupit jakkoli vzdálení potomci původně povoláného dědice (děti, vnuci, pravnuci atd.), omezení spočívá jen ve faktické existenci potomků.

Omezená reprezentace oproti tomu omezuje počet stupňů příbuzenství potomků původně povoláného dědice, kteří mohou nastoupit právem reprezentace. Pravidla reprezentace tak stanoví, že na místo původně povoláného dědice nastupují například jen jeho děti, čímž jsou z reprezentace vyloučeni vzdálenější potomci (vnuci, pravnuci atd.).

⁹⁶ Například O. Klička (a J. Svoboda) v případě reprezentace potomků zůstavitele podle § 1635 odst. 2 ObčZ uvádí, že řada potomků není omezena, zatímco v případě reprezentace potomků sourozenců zůstavitele podle § 1637 odst. 2 ObčZ uvádí, že řada potomků je omezena jen na děti sourozenců zůstavitele. KLIČKA, Ondřej. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník, 2017*, s. 1582–1586; SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo v praxi, 2014*, s. 98, 102.

⁹⁷ Například ZEILLER: *Commentar II., 1812*, s. 721; KRAINZ, PFAFF, EHRENSWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, 1917*, s. 320; MAYR, Robert. *Soustava občanského práva. Kniha pátá: právo dědické*. Brno: Barvič & Novotný, 1927, s. 12–13; WELSER, Rudolf. In RUMMEL, Peter, LUKAS, Meinhard (eds.). *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. Teilband §§ 531–824 ABGB (Erbrecht)*. 4. Auflage. Wien: Manz, 2014, s. 167–168.

2.2 Systémy zákonné dědické posloupnosti

Právo reprezentace je úzce svázáno se zákonnou dědickou posloupností jako základním způsobem určení okruhu dědiců, při kterém se právo reprezentace uplatní především. Zákonná dědická posloupnost vyjadřuje představu zákonodárce a společnosti na tom, kdo by měl být dědicem zůstavitele v souladu s hlediskem mravnosti a požadavky spravedlnosti a právní jistoty, přičemž zároveň sleduje zvláštní principy dědického práva; zákonná posloupnost sleduje zejména princip přechodu na jednotlivce, princip rodinné solidarity a princip rovnosti dědiců. Bylo také již uvedeno, že zákonné dědické právo nejbližších příbuzných zůstavitele lze považovat za jádro zaručeného dědického práva, které je chráněno institucionální zárukou, a nemělo by proto být obyčejným zákonodárcem omezeno.

Účelem úpravy zákonné dědické posloupnosti je stanovení pravidel, podle kterých bude spravedlivě rozdělena pozůstalost mezi dědice pro případ, že dědice neurčí přímo zůstavitel.⁹⁸ Uplatnění zákonné dědické posloupnosti až v případě, že nenastane posloupnost podle pořízení pro případ smrti, z ní činí obecnou, podpůrnou normu, třebaže je v současném dědickém právu systematicky řazena až za úpravou pořízení pro případ smrti.⁹⁹

⁹⁸ J. Unger považuje zákonnou posloupnost za dispozitivní normu, která obsahuje předpokládanou vůli zůstavitele; jestliže nastane dědění podle zákonné posloupnosti, jde podle něj vždy o povolání dědiců učiněné mlčky zůstavitelem: „*Zur Erbfolge beruft das Gesetz die Verwandten des Erblassers und dessen Ehegatten in bestimmter Ordnung. Diese Berufung erfolgt auf Grund des vermutheten Willens des Erblassers, welchen das Gesetz supplirt. Es ist also die gesetzliche Erbfolge nicht bloß der Reihenfolge nach die zweite, sondern sie macht auch begrifflich und systematisch nur die Ergänzung der gewillkürten Erbfolge aus: denn nicht sie bildet die grundsätzlich eintretende Erbfolge, welche nur durch eine bestimmte Äußerung des Privatwillens ausgeschlossen wird, sondern es ist stets der Wille des Erblassers, dessen ausdrücklich erklärter oder vom Gesetz unterstellter, welcher die Erbfolge regelt. Die Berufung zur Erbfolge durch das Gesetz erscheint somit wie eine stillschweigende Berufung zur Nachfolge durch den Erblasser selbst, und das Erbfolgegesetz trägt den Charakter einer Dispositivnorm an sich.*“ Také R. Mayr uvádí: „*Povolání k dědické posloupnosti zákonné platí za mlčky učiněné povolání k posloupnosti dědické zůstavitelem samotným.*“ E. Tilsch naopak uvádí: „*Že zákonná posloupnost nespočívá na individuální vůli zůstavitelově, vychází již z toho, že nastává i po osobách, o jichž vůli nemůže být řeči, po novorozenech dětech, po osobách blbých. Nesluší tedy říci: když zůstavitel nezanechal testament, chtěl jmění své zanechat rodině, nýbrž: když zůstavitel nezanechal testament, chce lidská společnost, že jmění má připadnouti rodině.*“ UNGER, Joseph. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Sechster Band. Das österreichische Erbrecht.* Leipzig: Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel, 1864, s. 127; MAYR: *Právo dědické, 1927*, s. 13; TILSCH: *Dědické právo rakouské, 1905*, s. 68.

⁹⁹ ABGB obsahoval úpravu zákonné posloupnosti také až po úpravě posloupnosti podle závěti, přičemž E. Tilsch i A. Randa poukazovali na vhodnost zařazení úpravy zákonné posloupnosti jako obecné normy před testamentární posloupností jako normou zvláštní. Zákonná posloupnost pak byla upravena před testamentární posloupností v ObčZ 1950 a ObčZ 1964, což mělo vyjadřovat upřednostnění dědění ze zákona. Pro srovnání, německý BGB uvádí zákonnou posloupnost na prvním místě hned v úvodu úpravy dědického práva (§ 1924 až § 1936 BGB) před testamentární posloupností (§ 2064 a násl. BGB), francouzský CC uvádí zákonnou posloupnost také na prvním místě v úvodu úpravy dědického práva (art. 731 až art. 767 CC) před úpravou bezúplatných převodů zahrnujících také závěti (art. 893 až art. 1099 CC) a stejně tak polský KC uvádí nejprve úpravu zákonné posloupnosti (§ 931 až § 940 KC) a až poté úpravu pořízení pro případ smrti (§ 941 až § 958 KC). TILSCH: *Dědické právo rakouské, 1905*, s. 70–71 (pozn. 10); RANDA, Antonín. *Úvaha o návrhu uherského práva dědického.* Právník, 1888, roč. 27, s. 326; KNAPP: *Učebnice občanského a rodinného práva, 1954*, s. 18.

Její užití lze zcela nebo částečně vyloučit projevem vůle v předepsané formě, kterým zůstavitel sám určí okruh dědiců. Na úpravu zákonné dědické posloupnosti pak navazují další instituce, které mají vliv na uplatnění práva reprezentace a které se případně uplatní také při dědění podle testamentární posloupnosti.

Zákonná dědická posloupnost je odedávna postavena na příbuzenském vztahu dědiců k zůstaviteli, dědí proto především zůstavitelovi příbuzní v linii přímé sestupné (potomci čili descendent) a vzestupné (předci čili ascendent) a příbuzní v linii vedlejší (kollaterálové).¹⁰⁰ Podle různých způsobů seřazení příbuzných a určení jejich dědického práva v úpravě zákonné dědické posloupnosti rozlišuje právní teorie¹⁰¹ různé systémy dědické posloupnosti. Všechny systémy dědické posloupnosti rozřazují jednotlivé se zůstavitelem příbuzné dědice do tříd po více osobách spojených společným vztahem k zůstaviteli, jsou proto v širším smyslu třídní systémy. Tyto systémy se dále rozlišují na třídní v užším smyslu, graduální a parentelní; parentelní systém pak má ještě dvě kombinace.

Třídní systém v užším smyslu prostě vytýká tři základní okruhy dědiců, a to descendenty, ascendenty a kollaterály, z nichž dřívější vylučují pozdější. Tradičně mají přednost descendent zůstavitele jako pokračovatelé rodu, po nich ascendent nebo kollaterálové, případně s určením privilegovaných osob. Příkladem třídního systému v užším smyslu byla zákonná posloupnost podle římského Iustinianského práva (ve znění Novell 118 a 127), podle které dědili nejprve descendent, poté ascendent s plnorodými sourozenci a jejich dětmi, dále polorodí sourozenci a jejich děti a nakonec ostatní kollaterálové podle blízkosti příbuzenství. V prvních třech třídách bylo navíc upraveno právo reprezentace.

Graduální systém je založen na blízkosti příbuzenství jednotlivých dědiců bez ohledu na to, zda se jedná o descendenty, ascendenty nebo kollaterály. Povolání jsou jednotliví příbuzní podle blízkosti příbuzenství záležející na počtu zrození od zůstavitele. Tento systém nebývá samostatně zcela aplikován, neboť z přirozenosti mají majetek nabývat descendent jako pokračovatelé rodu. Ti by ovšem při důsledném uplatnění graduálního systému mohli být vyloučeni zůstaviteli bližšími ascendenty (co do stupně příbuzenství).

¹⁰⁰ V římském právu byla zákonná dědická posloupnost dlouhou dobu postavena na příbuzenství agnátském, tedy na vztahu závislejícím na podřízenosti otcí rodiny. Postupně se pak prostřednictvím praetorského práva prosazovalo dědění kognátských, tedy pokrevních příbuzných, až v justiniánském právu tento princip konečně převážil a přetrvával až do dnešních dob. Blíže viz DAJCZAK, GIARO, LONGCHAMPS DE BÉRIER: *Právo rzymskie*, 2016, s. 281–296; LONGCHAMPS DE BÉRIER: *Law of Succession*, 2011, s. 88–109.

¹⁰¹ TILSCH: *Dědické právo rakouské*, 1905, s. 80–91; další výklad v této podkapitole vychází z tohoto díla.

Graduální systém je přesto částečně obsažen v ostatních systémech, které také berou ohled na blízkost příbuzenství v kombinaci s jiným pravidlem.

Parentelní systém je postaven na blízkosti příbuzenství podle stupňů, kdy příbuzní jsou seřazeni podle blízkosti příbuzenství do tříd či parentel; jednotlivou parentelu tvoří všechny osoby v daném stupni příbuzenství a osoby z nich pocházející. Stupně se pak počítají vzestupně v přímé linii od zůstavitele nahoru, ale počíná se stupněm nula, tedy descendenty zůstavitele. Poté následují ascendentí zůstavitele, a to rodiče a jejich děti, prarodiče a jejich děti a tak dále, vždy vyjma dětí obsažených v předešlé třídě.¹⁰² Z utvořených parentel se dědicové vybírají dvěma způsoby, podle systému parentelního-graduálního a systému parentelního s reprezentací. V **parentelním-graduálním systému** dědí osoby stejně příbuzné a vylučují všechny osoby vzdálenějších stupňů. Takto by dědění syna zůstavitele vylučovalo dědění všech vnuků zůstavitele, ať už pocházejí od jakéhokoliv dítěte zůstavitele. V **parentelním systému s reprezentací** dědí ve stejné třídě osoby stejně příbuzné, a nedědí-li některá z nich, nastupují na její místo její potomci. Takto by dědili děti zůstavitele, a jestliže by některé z nich nedědilo, dědili by na jeho místě vnuci zůstavitele pocházející z nedědicího dítěte. Parentelní systém používají středoevropské úpravy dědického práva, je však zřejmě nejstarším systémem známým z řeckého práva, z Bible, Koránu i Talmudu nebo ze starogermánského práva. Z uvedených systémů se právo reprezentace uplatní nejdůsledněji v parentelním systému s reprezentací (viz dále kapitolu 3).

2.3 Dílčí závěr

Právo reprezentace upravuje nastoupení dětí do práva původně určeného pro jejich rodiče, jestliže to stanoví normy dědického práva. Teoretické dělení na reprezentaci materiální a formální vysvětluje povahu a důsledky reprezentace; v případě materiální reprezentace je právo nastoupivšího dědice odvozené od jeho předka, a proto nastoupivší dědic může nabýt jen takové právo, které svědčilo původnímu dědici, který ho ale sám neměl; v případě formální reprezentace pak nastoupivší dědic má vlastní neodvozené dědické právo a není proto omezen důvody, pro které nedědil jeho předek. Má-li tak v případě, že nastane podmínka reprezentace, opravdu dojít k nastoupení potomka do dědického práva, musí se vždy jednat o reprezentaci formální. Dělení na reprezentaci neomezenou a omezenou má základ ve změnách českého dědického práva ve druhé polovině

¹⁰² E. Tilsch charakterizoval parentelní systém takto: „*Parentely mají takto podobu zvonů vždy větších a větších přes sebe navléknutých.*“ TILSCH: *Dědické právo rakouské, 1905*, s. 87.

20. století, kdy došlo k zakotvení reprezentace, která se vztahuje jen na omezený okruh potomků původně oprávněné osoby.

Právo reprezentace se týká především dědického práva jako práva na dědický podíl. Obecná úprava práva reprezentace je obsažena v úpravě zákonné dědické posloupnosti, kterou doplňují a modifikují jednotlivé instituce dědického práva. Historicky se vyvinuly tři základní systémy zákonné dědické posloupnosti, a to systémy třídní, graduální a parentelní, jejichž aplikace v normách dědického práva má zásadní vliv na právo reprezentace.

3 Právo reprezentace v historických úpravách

Zákonná dědická posloupnost je v úpravě dědického práva natolik zakořeněná, že byla součástí všech moderních úprav dědického práva na našem území, třebaže jinak se různé právní úpravy k dědickému právu stavěly zcela rozdílně, i co se týče samotného účelu dědění. Všechny úpravy také jako součást dědického práva zachovaly také právo reprezentace, ať už bylo pojato materiálně nebo formálně či neomezeně nebo omezeně.

Dále uvedené právní úpravy jsou všechny inspiračními zdroji současné úpravy dědického práva a některé instituce dědického práva byly z dřívějších úprav převzaty téměř doslovně. Proto je zde proveden jejich stručný výklad ohledně pojetí zákonné dědické posloupnosti a práva reprezentace; inspirace konkrétních institucí a případné srovnání jsou vždy uvedeny u výkladu ke konkrétní instituci podle současného dědického práva, tedy v následující kapitole.

3.1 ABGB a návrh občanského zákoníku z roku 1937

Úprava zákonné dědické posloupnosti v ABGB důsledně prováděla parentelní systém s reprezentací, přičemž tento systém byl zaveden již patentem o posloupnosti dědické z roku 1786, odtud byla úprava převzata do západohaličského občanského zákoníku z roku 1797 a později do ABGB.¹⁰³ Zákonná dědická posloupnost povolávala k dědění šest parentel (tříd) dědiců, každou parentelu tvořili zůstavitelovi příbuzní v linii přímé sestupné či vzestupné v určitém stupni příbuzenství a jejich potomci; v první dědické třídě byly povolány děti zůstavitele a jejich potomci a v dalších dědických třídách předci zůstavitele podle stupňů příbuzenství a jejich potomci (§ 732 až § 749 ABGB).¹⁰⁴ Dědicové z bližší parentely vylučovali všechny dědice ze vzdálenějších parentel a předek povolán „v první řadě“ vylučoval z dědění všechny své potomky. Dědicové byli k dědění povoláni rovným dílem (*in capita*) a v případě uplatnění práva reprezentace nastupovali potomci co do stupně příbuzenství a do podílu svého předka (*in stirpes*). Právem reprezentace byli v první dědické třídě povoláni jednoduše potomci dítěte postupně podle blízkosti příbuzenství, v případě dalších dědických tříd pak byli povoláni vždy potomci předků zůstavitele ze strany otce

¹⁰³ TILSCH: *Dědické právo rakouské*, 1905, s. 90–91.

¹⁰⁴ Jednalo se o zákonnou dědickou posloupnost manželských příbuzných, na kterou byla navázána úprava dědění dětí legitimizovaných (§ 752 a § 753 ABGB), dětí nemanželských (§ 754 ABGB), osvojených (§ 755 ABGB) a rodičů po těchto dětech (§ 756 ABGB), a majetkových práv manžela zůstavitele (§ 757 až § 759 ABGB); šlo o uživatelská práva k majetku, v některých případech o dědické právo) a ve zvláštních zákonech byly upraveny zvláštní případy posloupnosti v případě rolnických usedlostí a v případě dědění po duchovních (§ 761 ABGB). Tyto „dodatky“ již nebyly uspořádány do dědických tříd, ale měly vždy nějaký vztah k dědickým třídám manželských příbuzných.

a ze strany matky, aby bylo mezi těmito skupinami příbuzných zachováno spravedlivé rozdělení. F. Zeiller systém popsal tak, že jsou prakticky povolány pouze dvě skupiny příbuzných, a to předci a potomci, kteří jsou seřazeni podle stupně příbuzenství do jednotlivých parentel, přičemž příbuzní v linii vedlejší nejsou samostatně povoláni k dědění a nastupují jen prostřednictvím práva reprezentace.¹⁰⁵ Uvedený systém šesti dědických tříd byl považován za přirozený a jednoduchý, který nevyvolával výkladové potíže a nabízel řešení pro jakýkoliv případ dědění.¹⁰⁶

Při přípravě úpravy dědického práva redaktoři důsledně vycházeli z materiální reprezentace.¹⁰⁷ Předně nutno uvést, že reprezentace vůbec, ať materiální nebo formální, mohla nastat jen tehdy, pokud původně povolaný dědic zemřel před zůstavitelem; reprezentace tedy vůbec nepřicházela v úvahu, jestliže dědic přežil zůstavitele a dědictví například odmítl.¹⁰⁸ Právě skutečnost, že nedocházelo k uplatnění reprezentace po žijících osobách, které dědictví nechtěly nebo nemohly přijmout, byla jedna z mála výtek proti systému zákonné dědické posloupnosti, které uvádí E. Tilsch.¹⁰⁹ Při dědění ze zákonné posloupnosti se tak jen v případě, že původně povolaný dědic, který zemřel před zůstavitelem a jen proto by jinak sám dědil, uplatnila formální reprezentace a potomek takového dědice nastupoval do samostatného neodvozeného dědického práva. V ostatních případech, ve kterých dědic zůstavitele přežil, ale z nějakého důvodu nedědil, se zásadně uplatnila materiální reprezentace a k nastoupení potomků tedy nedocházelo.¹¹⁰ Materiální reprezentace pak byla potvrzena i na případ zřeknutí se dědického práva, které se

¹⁰⁵ ZEILLER: *Commentar II.*, 1812, s. 719–720.

¹⁰⁶ F. Zeiller uváděl (v roce 1812), že jednoduchost a jasnost úpravy zákonné dědické posloupnosti zavedené v roce 1786 byla prokázána tím, že od jejího zavedení nedošlo k žádnému soudnímu sporu v této oblasti. A. Randa o sedmdesát let později uvedl: „...parentelní posloupnost rakouského práva jest řád velmi prostý a všeliké případnosti nepochybně upravující. Zkušenost o výbornosti soustavy této vydala svědectví nejlepší.“ Ani F. Rouček v komentáři neuvádí žádnou judikaturu, která by se týkala přímo sporů vyplývajících ze zákonné posloupnosti. ZEILLER: *Commentar II.*, 1812, s. 740; RANDA: *Úvaha o návrhu uherského práva dědického*, 1888, s. 327; ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III.*, 1936, s. 327 a násl.

¹⁰⁷ TILSCH: *Dědické právo rakouské*, 1905, s. 99–90; KRAINZ, PFAFF, EHRENSWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1917, s. 318–319.

¹⁰⁸ TILSCH: *Dědické právo rakouské*, 1905, s. 101.

¹⁰⁹ Kritiku tohoto přístupu uvádí i J. Unger. Jako další nevýhody systému zákonné dědické posloupnosti v ABGB se uváděla skutečnost, že podle důsledně uplatněného práva reprezentace může dědit vzdálenější zůstavitelův příbuzný, který vylučuje bližšího, je-li počítáno podle stupňů příbuzenství; dále nebezpečí rozdrobení pozůstalosti mezi mnoho dědiců vyšších dědických tříd; nebo příliš široký okruh dědiců (tzv. smějící se dědicové). TILSCH: *Dědické právo rakouské*, 1905, s. 107–112; UNGER: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1864, s. 135 (pozn. 2), 136–137 (pozn. 2); RANDA: *Úvaha o návrhu uherského práva dědického*, 1888, s. 327; SVOBODA: *Dědické právo*, 1921, s. 8, 20–21.

¹¹⁰ UNGER: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1864, s. 136; GRÜNWARD, Vendelín. *Práva dědické podle obecného zákoníka občanského s výkladem jakož i s přípravným historickým úvodem. Sešit první*. Praha: Náklad spisovatelův, 1853, s. 11, 19. ZEILLER: *Commentar II.*, 1812, s. 721; STUBENRAUCH von, Moriz. *Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche. Erster Band*. 8. Auflage. Wien: Manzschke k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1902, s. 911.

vztahovalo také na potomky zřeknuvšího se dědice, třebaže zemřel před zůstavitelem (§ 551 ABGB). Důsledné uplatnění materiální reprezentace bylo v konečném textu ABGB narušeno uplatněním formální reprezentace dědického práva v případě dědické nezpůsobilosti (§ 541 ABGB), která neměla účinky na potomky nezpůsobilého dědice zemřelého před zůstavitelem, a jeho potomci proto měli vlastní neodvozené dědické právo. Částečně pak byla uplatněna formální i materiální reprezentace u vydědění, při kterém se sice na potomky vyděděného dědice zemřelého před zůstavitelem vztahovalo vyloučení z dědického podílu, ale bylo jim zachováno vlastní právo na povinný díl (§ 780 ABGB).¹¹¹ Pravidlo odpovídající formální reprezentaci nebo také zákonnému náhradnictví pak bylo aplikováno také na případy testamentární posloupnosti, kdy pokud původně povoláný dědic zemřel před zůstavitelem a jeho potomci byli zůstavitelem opominuti, nastupovali do dědického práva nebo do práva na povinný díl jejich předka (§ 779 ABGB), přičemž se vycházelo z myšlenky, že se těmto potomkům mohlo dostat jen tolik, kolik by se dostalo jejich předkovi.¹¹² Uplatnění materiální a formální reprezentace v ABGB shrnul E. Tilsch tak, že se neuplatní plně ani jedna, ale obě platí koordinovaně. Rozlišoval přitom, z jakého důvodu je původně povolána osoba z práva vyloučena: zda na základě zákona (dědická nezpůsobilost), kde se uplatnila formální reprezentace; na základě vůle povolané osoby (zřeknutí se dědického práva), kde se uplatnila materiální reprezentace; nebo na základě vůle zůstavitele (vydědění), kde se částečně uplatnila materiální reprezentace co do rozsahu zůstavitelem chtěného vyloučení z dědění a částečně formální reprezentace co do uplatnění zákonného důvodu vydědění, tedy potomek nemohl nastoupit do zůstavitelem odejmutého dědického práva, ale mohl nastoupit do zákonem vyhrazeného povinného dílu. Podobné případy výslovně neupravené se pak měly posuzovat podle těchto tří typů výslovně upravených případů.

Co se týče povinného dílu, ten byl podle ABGB zaručen dětem zůstavitele, kterými se rozuměli i vnuci nebo pravnuci zůstavitele, a nebylo-li jich, tak rodiče zůstavitele, kterými se rozuměli také prarodiče zůstavitele (§ 762 až § 763 ABGB), tito byli označováni

¹¹¹ S narušením materiální reprezentace nebyl F. von Zeiller spokojen. ZEILLER: *Commentar II.*, 1812, s. 397–398, 797–798.

¹¹² F. von Zeiller uvádí, že potomci vstoupí (*treten*) do práva svého předka. J. Krainz s L. Pfaffem a A. Ehrenzweigem uvádí, že se uplatní právo reprezentace (*Eintrittsrecht*), ale zároveň na základě domnělé vůle zůstavitele, jako zákonné náhradnictví. F. Rouček zmiňuje právo reprezentace, a že potomci nastupují vlastním právem. J. Krčmář uvádí, že se jedná o případ zákonného náhradnictví. ZEILLER: *Commentar II.*, 1812, s. 796–797; KRAINZ, PFAFF, EHRENZWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1917, s. 356–357; ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III.*, 1936, s. 454; KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské: V. Právo dědické*. Praha: Věšhrd, 1928, s. 46.

za *nepominutelné dědice*.¹¹³ Na tyto osoby zůstavitel musel při pořizování pro případ smrti pamatovat a zanechat jim jejich zákonem stanovený povinný díl, a to dětem (bez rozlišování zletilosti či nezletilosti) alespoň polovinu a rodičům alespoň třetinu z toho, co by jim připadlo podle zákonné dědické posloupnosti (§ 765 a § 766 ABGB). Povinný díl mohl být nepominutelným dědicům zanechán v podobě dědického podílu nebo odkazu, avšak vždy musel být zanechán zcela nezatížený podmínkami nebo jinými závadami.¹¹⁴ V případě, že povinný díl nebyl nepominutelnému dědici zanechán v podobě dědického podílu nebo odkazu, stávala se z práva na povinný díl pohledávka vůči dědicům (případně též proti odkazovníkům). Nepominutelný dědic tak nemohl žádat konkrétní podíl z pozůstalosti, ale měl nárok na výplatu nebo doplacení povinného dílu v penězích ze strany dědiců a případně odkazovníků. Nepominutelný dědic, který byl povolán k dědickému podílu, pak měl možnost odmítnout dědictví s výhradou povinného dílu (§ 808 ABGB).

Na základě I. dílčí novely ABGB bylo narušeno důsledné uplatnění parentelního systému s reprezentací, neboť byly zrušeny pátá a šestá dědická třída¹¹⁵ a ve čtvrté dědické třídě bylo zrušeno právo reprezentace a byl uplatněn parentelní-graduální systém.¹¹⁶ Tím bylo vyhověno některým z uvedených výtek¹¹⁷ a v Rakousku tento systém přetrval dodnes.¹¹⁸

Na základě III. dílčí novely ABGB pak bylo změněno právo reprezentace, které se více přiblížilo formální reprezentaci, a byly vyslyšeny výtky směřující proti nemožnosti uplatnění reprezentace, jestliže dědic povoláný „v první řadě“ nezemřel před zůstavitelem,

¹¹³ Pojem *nepominutelný dědic* byl kritizován, neboť tyto osoby neměly dědické nároky, ale pouze nároky obligační spočívající ve vyplacení povinného dílu. E. Svoboda pak navrhoval zavést výstižnější termín *nepominutelný čekatel*, neboť jde skutečně o osoby, které čekají na svůj díl z pozůstalosti, a toto právo je nepominutelné. SVOBODA: *Dědické právo*, 1921, s. 72–73.

¹¹⁴ Pokud bylo však nepominutelnému dědici zůstavěno více, než představuje jeho povinný díl, mohla být tato přesahující část zatížena (§ 774 ABGB). Zůstavitel však mohl dědici dát na výběr, aby přijal zatížený dědický podíl nebo odkaz, nebo aby žádal pouze povinný díl (Gl. U. 1507).

¹¹⁵ V páté dědické třídě byli k dědění povoláni druzí pradědové a prabáby (prarodiče prarodičů zůstavitele, celkem 16 osob) a jejich potomci a v šesté dědické třídě byli povoláni třetí pradědové a prabáby (celkem 32 osob) a jejich potomci.

¹¹⁶ Nejvzdálenějšími dědici ve čtvrté dědické třídě tak byli pradědové a prabáby (prarodiče rodičů, celkem osm osob), nikoli už jejich potomci.

¹¹⁷ V oblasti zákonné dědické posloupnosti bylo dále I. dílčí novelou zavedeno zákonné dědické právo manžela (§ 757 až 759 ABGB), oproti dosavadnímu užívacímu právu.

¹¹⁸ Zůstaly zachovány čtyři třídy zákonných dědiců a dědické právo manžela, ovšem dědicem může být také partner stejného pohlaví. Modernizován byl přístup k postavení nemanželských dětí atd. Novelou ErbRAG 2015 bylo zavedeno dědické právo spolužijící osoby, která dědí, jestliže nedědí žádný z dědiců ze čtyř dědických tříd ani manžel nebo partner. Nedědí-li ani spolužijící osoba, stávají se dědici odkazovníci, a není-li jich, nabývá pozůstalost stát.

ale dědictví přesto nabýt nemohl nebo nechtěl.¹¹⁹ Změněna byla ustanovení o dědické nezpůsobilosti (§ 541 ABGB), o zřeknutí se dědického práva (§ 551 ABGB) a o vydědění (§ 780 ABGB). V případě dědické nezpůsobilosti bylo nově stanoveno, že potomci dědicky nezpůsobilého jsou povoláni k dědění na jeho místě, i když přežil zůstavitele; tedy se pro uplatnění formální reprezentace již nevyžadovalo, aby původně povoláný dědic předemřel zůstavitele. Podobně u vydědění bylo stanoveno, že potomci vyděděného mohou žádat povinný díl, i když vyděděný přežil zůstavitele; stále pak ale zůstalo zachováno, že nedochází k reprezentaci dědického podílu. V případě zřeknutí se dědického práva pak bylo nově stanoveno, že má účinky vůči potomkům, ledaže to bylo při zřeknutí se vyloučeno; mohlo být ujednáno i to, že potomci zřeknuvšího se dědice nastupují právem reprezentace, i když ten přežil zůstavitele. Pro případ odmítnutí dědictví (§ 805 ABGB) nebo na roveň postavenému nepodání dědické přihlášky (§ 799 a násl. ABGB) se pak nyní analogicky použila úprava zřeknutí se dědického práva, tedy odmítnutí se vztahovalo i na potomky, ledaže bylo omezeno jen na osobu odmítnuvšího dědice.¹²⁰

Lze tak shrnout, že po změnách dědického práva v ABGB dílčími novelami byla zákonná posloupnost postavena na parentelním systému s neomezenou reprezentací, vyjma čtvrté dědické třídy, ve které se uplatnil parentelní-graduální systém. Právo reprezentace již nebylo postaveno výlučně na materiální nebo formální reprezentaci, ale ty se uplatnily v závislosti na situaci. V případě vyloučení dědice ze zákonných důvodů se důvod dědické nezpůsobilosti nevztahoval na potomky, třebaže nezpůsobilý dědic přežil zůstavitele; v případě vyloučení dědice z vůle zůstavitele se odejmutí dědického práva vztahovalo na potomky vyděděného, avšak nevztahoval se na ně zákonný důvod odejmutí povinného dílu, který mohli žádat, i pokud vyděděný přežil zůstavitele; v případě vyloučení z vůle dědice zřeknutím se bylo na vůli zřeknuvšího se, zda se vyloučení vztahovalo i na jeho potomky či nikoliv. Podle těchto případů se pak posuzovaly i případy výslovně neupravené, jako například odmítnutí dědictví, které mohlo být omezeno jen na odmítnuvšího dědice, jinak se vztahovalo i na potomky. Tato úprava v Rakousku v zásadě přetrvávala až do současné doby.¹²¹

¹¹⁹ „Šlo o to, zlepšiti postavení descendantů renuntiantových, descendantů osob nezpůsobilých (nehodných) a vyděděných, a zejména §§ 541. a 780. jsou textovány takřka podle stejného receptu...“ KRČMÁŘ, Jan. Příspěvky k výkladu reformovaného práva občanského. (Dokončení.). *Právník*, 1918, roč. 57, č. 2, s. 54.

¹²⁰ K povaze reprezentace v těchto případech po III. dílí novele ABGB viz ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III.*, 1936, s. 349–350; KRČMÁŘ: *Právo dědické*, 1928, s. 55; KRAINZ, PFAFF, EHRENZWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1917, s. 311, 315–316, 319; MAYR: *Právo dědické*, 1927, s. 13, 15, 76.

¹²¹ Současná rakouská literatura zpravidla uvádí, že nyní převažuje formální reprezentace. K pojetí práva reprezentace a k rozlišování materiální a formální reprezentace v současné rakouské literatuře viz například

Návrh občanského zákoníku z roku 1937 sledoval dosavadní úpravu¹²² zákonné dědické posloupnosti se čtyřmi dědickými třídami (§ 549 až § 561 ObčZ 1937).¹²³ Rovněž shodná byla úprava práva reprezentace při zákonné dědické posloupnosti, při dědické nezpůsobilosti (§ 388 ObčZ 1937), při zřeknutí se dědictví (§ 390 ObčZ 1937), při vydědění (§ 590 ObčZ 1937) i právo odpovídající právu reprezentace povinného dílu a testamentárního dědického práva (§ 589 ObčZ 1937). Také úprava práva na povinný díl zůstala stejná (§ 593 a násl. ObčZ 1937).¹²⁴

3.2 Občanský zákoník z roku 1950

Občanský zákoník z roku 1950 upravoval dědické právo pod vlivem socialistické ideologie nově tak, aby byla přetržena kontinuita s předchozím tzv. buržoasním právem.¹²⁵ V úpravě zákonné dědické posloupnosti byl proto opuštěn důsledný parentelní systém a po vzoru sovětského práva byly vytvořeny dvě skupiny¹²⁶ dědiců (§ 526 až § 530 ObčZ 1950). V první dědické skupině byly rovným dílem povolány děti zůstavitele¹²⁷ společně s manželem zůstavitele, pokud nedědilo některé dítě zůstavitele, nastupovali právem reprezentace jeho potomci (vnuci a vzdálenější potomci zůstavitele) rovným dílem do uvolněného dědického podílu. Ve druhé dědické skupině dědili manžel zůstavitele, rodiče

KOZIOL, WELSER: *Grundriß des bürgerlichen Rechts*, 1996, s. 305–306; KRALIK, Winfried. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts IV. Das Erbrecht*. 3. Auflage. Wien: Manz, 1983, s. 64–66; ECCHER, Bernhard. In KODEK, SCHWIMANN: *ABGB Praxiskommentar*, 2013, s. 168–169; WELSER, Rudolf. In RUMMEL, LUKAS: *Kommentar*, 2014, s. 167–168.

¹²² „*Jak návrh subkomitétu, tak i návrh superrevisní přibližují se - snad více než jinde - v právu dědickém i po stránce systematické i obsahem občanskému zákoníku z roku 1811 ve znění, vytvořeném první a třetí novelou. Nedotčeny zůstaly základní zásady dědického práva proto, že se jednak stoletým zachováním vžily, jednak že vcelku, zejména budou-li odklizeny jisté rozpory a dvojakosti, vyhovující po stránce vědecké i po stránce praktické a nelze předvídati, zda energické zavedení novot, sahajících do hloubky, bylo by konec konců pokrokem - v dobrém smyslu slova.*“ *Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník*. Praha: Národní shromáždění ČSR, 1937, důvodová zpráva – úvod k hlavě 15 (§§ 377 až 390). Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_01.htm.

¹²³ Vedle toho byla podobně jako v ABGB upravena dědická práva i jiných osob než manželských příbuzných.

¹²⁴ Otázka pojmu *nepominutelného dědice* byla diskutována při rekodifikačních snahách a důvodová zpráva k osnově občanského zákoníku z roku 1931 sama uvádí, že termín *nepominutelný čekatel* by byl vhodnější, ne však úplně přesný, a proto ve svém návrhu stále používá spojení *nepominutelný dědic*. Vládní návrh z roku 1937 se pak naopak pojmu *nepominutelný dědic* zastává, neboť slovo *čekatel*, jak uvádí důvodová zpráva, se nezdá být vhodné, neboť je to označení pro osoby značně se lišící od osob, které mají právo na povinný díl. A tak se i v návrhu znovu objevil již dříve kritizovaný pojem *nepominutelný dědic*, přesto jak sama důvodová zpráva uvádí, jde o pojem nesprávný: „*Je však každému zřejmé, oč jde, připojí-li se přívlastek „nepominutelný.*“ SVOBODA, Emil (ed.). *Dědické právo: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924, s. 68; Důvodová zpráva k vládnímu návrhu občanského zákoníku z roku 1937. Komentář k hlavě 21 (§§ 574 až 601). Dostupné na: http://senat.cz/informace/z_historie/tisky/4Vo/tisky/T0425_24.htm.

¹²⁵ KNAPP: *Učebnice občanského a rodinného práva*, 1954, s. 7–10.

¹²⁶ Nové právo znamenalo v některých případech také novou terminologii, v případě zákonné dědické posloupnosti se nově dědilo podle skupin, nikoli podle tříd.

¹²⁷ Oproti ABGB se nerozlišovalo, zda jde o děti zrozené z manželství či mimo něj, což byl jeden z mála přínosů nové právní úpravy.

zůstavitele a spoluzijící osoba, přičemž manžel dědil vždy nejméně polovinu pozůstalosti, ostatní dědili rovným dílem. Pokud nedědil některý z rodičů zůstavitele, nastupovaly právem reprezentace jeho děti (sourozenci zůstavitele), a nebylo-li dětí, nastupovali jeho rodiče (prarodiče zůstavitele), a to vždy rovným dílem do uvolněného podílu. Systém zákonných dědických skupin nebyl postaven jen na dědění příbuzných, ale vedle nich povolával i osoby, které nebyly nebo nemusely být v příbuzenském vztahu se zůstavitelem. Do určité míry pak korespondoval s parentelním systémem s reprezentací, není-li bráno v potaz dědění manžela a spoluzijící osoby, neboť v první dědické skupině povolával děti zůstavitele a jejich potomky, v druhé skupině pak rodiče zůstavitele a jejich děti, k nimž však jako alternativu přidával prarodiče zůstavitele po vzoru parentelního-graduálního systému. Systém to tedy nebyl důsledný, ale s ohledem na omezený počet dědických skupin nebyl nepřehledný.

Práva *neopomenutelných dědiců*,¹²⁸ kterými byli potomci zůstavitele nebo rodiče a prarodiče zůstavitele¹²⁹ již musela být zajištěna dědickým podílem (§ 551 ObčZ 1950), ovšem neopomenutelný dědic se mohl s dědici dohodnout i na vyplacení podílu v penězích nebo jinak.¹³⁰ Nezletilým dětem musel být zanechán celý dědický podíl, zletilým dětem a rodičům a prarodičům alespoň tři čtvrtiny dědického podílu, neresepektování práv neopomenutelných dědiců mělo za následek relativní neplatnost závěti. Neopomenutelný dědic tedy skutečně vždy byl dědicem.

Nastupovali-li dědicové právem reprezentace, dělili se rovným dílem jen o dědický podíl připadající na dědice povolaného „v první řadě“, který z nějakého důvodu nedědil (*in stirpes*). Nebylo pak rozlišováno materiální nebo formální právo reprezentace, podle této kvalifikace by však zásadně nastávala formální reprezentace jako důsledek upřednostnění dědění podle zákonné posloupnosti a zvýšené ochrany potomků. Právo reprezentace v zákonné dědické posloupnosti bylo sice vázáno na to, že dědic zemřel před zůstavitelem, avšak pro případ zřeknutí se dědictví (§ 516 ObčZ 1950), odmítnutí dědictví (§ 520 ObčZ 1950) a dědické nezpůsobilosti (§ 522 ObčZ 1950) bylo stanoveno, že se na vyloučeného dědice hledí, jako by se smrti zůstavitele nedožil (§ 523 až § 525 ObčZ 1950); i v případech, kdy dědic přežil zůstavitele, ale dědictví nabýt nechtěl nebo nemohl, se tak fingovalo, že zůstavitele předemřel, čímž bylo umožněno uplatnění formální reprezentace. Zřeknutí se dědictví vylučovalo jen dědění zřeknuvšího se dědice, ledaže bylo výslovně vztaženo

¹²⁸ Pojem *neopomenutelný dědic* zákon neužíval; V. Knapp uváděl pojem neopomenutelný dědic, R. Holub pak pojem neopominutelný dědic. KNAPP: *Učebnice občanského a rodinného práva, 1954*, s. 45; HOLUB: *Komentář k občanskému zákoníku, 1957*, s. 182.

¹²⁹ U rodičů a prarodičů se vyžadovalo, aby byli v době smrti zůstavitele v nouzi a práce neschopní.

¹³⁰ HOLUB: *Komentář k občanskému zákoníku, 1957*, s. 187–188.

i na jeho potomky; v takovém případě se uplatnila materiální reprezentace. Na roveň zemřelého před zůstavitelem pak byl postaven dědic nepřítomný nebo neznámý, který se nemohl vyjádřit k odmítnutí dědictví a v řízení se k němu nepřihlíželo (§ 519 ObčZ 1950), proto i po něm nastupovali formální reprezentací jeho potomci. Vydědit (§ 552 ObčZ 1950) bylo možno děti zůstavitele a jeho rodiče nebo prarodiče, jejichž zákonný podíl nemohl jinak být závětí zkrácen vůbec v případě nezletilých potomků a o více než o jednu čtvrtinu zákonného podílu u ostatních (§ 551 ObčZ 1950); v případě vydědění potomků se pak vydědění nevztahovalo na jejich potomky, kteří právem reprezentace nastupovali do dědického práva, ovšem v případě zletilých potomků jen do podílu zkráceného o jednu čtvrtinu, uplatnila se tedy částečně formální a částečně materiální reprezentace. Nová úprava pak stanovila reprezentaci neomezenou u potomků zůstavitele a omezenou u předků zůstavitele.

3.3 Občanský zákoník z roku 1964

Občanský zákoník z roku 1964 s odkazem na stupeň vývoje společnosti omezoval dědické právo ještě více než předchozí úprava.¹³¹ Zákonná dědická posloupnost byla ještě více omezena a dědicové byli seřazeni do tří dědických skupin (§ 473 až § 475 ObčZ 1964). V první skupině byly k dědění rovným dílem povolány děti a manžel zůstavitele a nedědilo-li některé dítě, právem reprezentace do jeho podílu vstupovali jeho potomci (vnuci a vzdálenější potomci zůstavitele). Ve druhé skupině dědili manžel zůstavitele, rodiče zůstavitele a spolužijící osoba, všichni rovným dílem, ale manžel dědil vždy nejméně polovinu pozůstalosti. Ve třetí skupině byli rovným dílem povoláni sourozenci zůstavitele a spolužijící osoba.¹³² Ani tento systém nebyl postaven jen na dědění příbuzných, ale vedle nich povolával i osoby, které nebyly nebo nemusely být v příbuzenském vztahu se zůstavitelem. Ohledně první dědické skupiny do určité míry sledoval parentelní systém s reprezentací, není-li bráno v potaz dědění manžela, neboť k dědění povolával děti zůstavitele a jejich potomky. Ve druhé a třetí dědické skupině byl sledován parentelní-graduální systém, neboť byly povolány osoby v určitém stupni příbuzenství a nikoli už jejich potomci. Povoláním sourozenců k dědění v samostatné dědické skupině pak došlo k opuštění zásady povolání předků nebo potomků, a až odvozeně příbuzných v linii vedlejší, která byla založena starým rakouským právem vyznačujícím se srozumitelností. Zákonná dědická

¹³¹ KRATOCHVÍL: *Nové občanské právo, 1965*, s. 617–618.

¹³² K dědění již nebyli povoláni prarodiče zůstavitele „*neboť jejich dědické oprávnění nebylo praktické a nevystihovalo ani funkční zaměření dědění ze zákona*“. KRATOCHVÍL: *Nové občanské právo, 1965*, s. 629.

posloupnost jako celek tak připomínala spíše třídní systém v užším smyslu, neboť povolávala nejprve neomezeně potomky, poté omezeně předky a nakonec omezeně příbuzné v linii vedlejší, to vše pak bylo narušeno povoláním manžela zůstavitele a spolužijící osoby. Zákonná dědická posloupnost se nedržela jasného systému a seřazovala dědice spíše ideologicky než prakticky.

*Neopomenutelnými dědici*¹³³ byli pouze potomci zůstavitele, přičemž zletilým musely být zanechány tři čtvrtiny dědického podílu a nezletilým celý dědický podíl. Závěť, která by právo neopomenutelného dědice omezovala, byla relativně neplatná. Neopomenutelní dědicové tedy vždy byli dědici.

Při uplatnění práva reprezentace dědili potomci rovným dílem dědický podíl připadající na jejich předka (*in stirpes*). Materiální nebo formální reprezentace se nerozlišovala, ale podle této kvalifikace by zásadně nastávala formální reprezentace, což opět souvisí s upřednostněním dědění ze zákona a zvýšenou ochranou poskytovanou potomkům. Právo reprezentace v zákonné dědické posloupnosti již nebylo vázáno na předpoklad, že dědic zemřel, ale jen na předpoklad, že z jakéhokoliv důvodu nedědil. Dědic mohl být vyloučen z dědického práva odmítnutím dědictví (§ 463 ObčZ 1964) nebo důvodem dědické nezpůsobilosti (§ 469 ObčZ 1964), přičemž ani odmítnutí, ani nezpůsobilost se nevztahovaly na potomky, uplatnila se tedy plně formální reprezentace. Nepřihlíželo se pak k dědicům neznámým nebo neznámého pobytu, kteří se proto nemohli vyjádřit k odmítnutí dědictví (§ 468 ObčZ 1964), a i po nich formální reprezentací nastupovali jejich potomci. S ohledem na to, že právo reprezentace se uplatnilo jen na potomky zůstavitele v první skupině, nikoli už na další příbuzné, nerozlišovala se neomezená a omezená reprezentace, protože byla jen ta neomezená.

Během účinnosti právní úpravy se ukázalo, že v praxi chybí instituce vydědění, proto byla v roce 1983 doplněna (§ 469a ObčZ 1964).¹³⁴ Lišily se pak názory na účinky vydědění, bylo možno uvažovat nad tím, že vydědění se vztahuje na potomky vyděděného zcela v podobě materiální reprezentace; že se vztahuje na potomky vyděděného co do dědického podílu, ale musí se jim dostat dědický podíl odpovídající povinnému dílu, tedy částečně materiální a částečně formální reprezentace; nebo že se na potomky nevztahuje

¹³³ Pojem *neopomenutelný dědic* zákon neužíval, užíval ho V. Knapp se Š. Lubym, J. Mikeš s P. Zátareckým a R. Běbrem nebo také L. Muzikář. Pojem nepominutelný dědic uváděl Z. Kratochvíl. KNAPP, LUBY: *Československé občanské právo*, 1974, s. 599; KRATOCHVÍL: *Nové občanské právo*, 1965, s. 637; MIKEŠ, Jiří, ZÁTARECKÝ, Peter, BÉBR, Richard. In ČEŠKA, KABÁT, ONDŘEJ, ŠVESTKA: *Občanský zákoník II.*, 1987, s. 703; MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ: *Občanský zákoník I.*, 2008, s. 1287.

¹³⁴ Zákon č. 131/1982 Sb.

vůbec a tito formální reprezentací nastupují do zákonného dědického podílu vyděděného. V praxi převažoval přístup, že potomci nastupovali formální reprezentací, avšak v případě, že zůstavitel zároveň pořídil závěť, měli nárok jen na část dědického podílu odpovídajícího povinnému dílu; zde ovšem byla formální reprezentace pokřivena, neboť potomci nastupující právem reprezentace měli podle převažujícího výkladu právo na povinný díl nejvýše takový, jaký připadal vyděděnému předku, ať byli zletilí či nezletilí.¹³⁵

Úprava byla po změně společenských poměrů pozměněna velkou novelou z roku 1991,¹³⁶ která směřovala k rozšíření okruhu zákonných dědiců. Takto byla pozměněna třetí dědická skupina, ve které nadále rovným dílem dědili sourozenci zůstavitele a spolužijící osoba a doplněno bylo právo reprezentace ve prospěch dětí sourozenců zůstavitele. Nově byla přidána čtvrtá dědická skupina (§ 475a ObčZ 1964), ve které byli povoláni prarodiče zůstavitele, a nedědil-li žádný z nich, nastupovaly k dědění jejich děti.¹³⁷ Doplněná úprava zákonné dědické posloupnosti přiblížila třetí dědickou skupinu zpět parentelnímu systému s reprezentací, ovšem s modifikací, že právo reprezentace ve třetí třídě nastávalo nikoli po předcích zůstavitele, ale po příbuzných v linii vedlejší. Nová čtvrtá dědická skupina se také blížila parentelnímu systému s reprezentací, ovšem s nevhodně formulovaným pravidlem reprezentace. Z ostatních institucí souvisejících s právem reprezentace se novelizace dotkla úpravy neopomenutelných dědiců, kde byl povinný díl zletilých potomků snížen na polovinu zákonného podílu. Dále se novelizace dotkla vydědění, u něhož byla kromě změny důvodů vydědění také přidána výslovná úprava možnosti vztažení vydědění na potomky vyděděného, jestliže to zůstavitel výslovně uvedl (§ 469a odst. 2 ObčZ 1964). V takovém případě se tak uplatnila formální reprezentace a potomci vyděděného neměli právo ani na část dědického podílu odpovídající povinnému dílu. Tato úprava byla podrobena kritice ze strany Ústavního soudu, který v takové úpravě spatřoval významnou nerovnost mezi dědici, vůči kterým musí být důvod vydědění prokázán, a jejich potomky, vůči kterým se naplnění důvodu vydědění nevyžaduje.¹³⁸

¹³⁵ MIKEŠ, Jiří. In ČEŠKA, KABÁT, ONDŘEJ, ŠVESTKA: *Občanský zákoník II.*, 1987, s. 666; KNAPP, Viktor. O vydědění a tzv. negativní závěti. *Socialistická zákonnost*, 1983, roč. 31, č. 6, s. 331–333; MUCHA, Jiří. Postavení a funkce vydědění v právu dědickém. *Bulletin advokacie*, 1983, červenec–září, s. 182.

¹³⁶ Zákon č. 509/1991 Sb.

¹³⁷ Znění zákona bylo ohledně práva reprezentace po prarodičích zůstavitele poněkud nejasné, protože oproti jiným dědickým skupinám nenastávalo právo reprezentace u každého z prarodičů zůstavitele zvlášť, ale nastávalo až v případě, že nedědil „žádný z nich“. Není tedy jasné, zda mělo jít o tradiční právo reprezentace, při kterém potomci nastupují do dědického práva svého předka, nebo zda mělo jít o samostatné povolání příbuzných v určitém stupni příbuzenství (strýcové a tety zůstavitele), jestliže nedědil žádný z prarodičů zůstavitele. K možným výkladům reprezentace ve čtvrté dědické třídě podle občanského zákoníku z roku 1964 viz MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ: *Občanský zákoník I.*, 2008, s. 1230–1232.

¹³⁸ Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 11. 2012, sp. zn. I. ÚS 295/10.

3.4 Dílčí závěr

Ve všech historických právních úpravách na našem území se uplatňuje právo reprezentace, ať už v podobě materiální nebo formální reprezentace nebo častěji jako kombinace obou. Důsledné uplatnění jednoho či druhého pojetí reprezentace by vytvořilo jednoduchý a přehledný systém bez jakýchkoliv pochybností při aplikaci práva; skutečný společenský život však není jednotvárný a vyžaduje pro různé situace různá řešení, proto i v ABGB bylo ustoupeno od striktního pojetí materiální reprezentace a pro některé případy se uplatnila reprezentace formální; přitom však bylo důsledně vycházeno z toho, že jakékoliv uplatnění reprezentace má místo jen v případě, že dědic zemřel před zůstavitelem, neboť žijící osoba vylučovala z dědění všechny své potomky. Ani u toho však nezůstalo a podle praktických potřeb byla ještě více omezena materiální reprezentace ve prospěch formální, a navíc bylo také připuštěno, aby reprezentace nastala i po dědici, který přežil zůstavitele. Přesto však bylo dědické právo v ABGB (respektive později v ObčZ 1937) postaveno na jasných principech, byly citlivě vyvažovány principy autonomie vůle a rodinné solidarity a byla sledována idea spravedlnosti,¹³⁹ také úprava zákonné dědické posloupnosti byla postavena na jednoduchém a důsledném parentelním systému s neomezenou reprezentací, který nevyvolával při určení okruhu dědiců pochyb a který doplňovaly ostatní instituce. Uplatnění materiální a formální reprezentace po všech provedených změnách stálo v zásadě na rozlišování několika situací; obecně v případě smrti dědice nastupovali formální reprezentací jeho potomci; v případě vyloučení dědice z důvodů stanovených zákonem nastávala formální reprezentace a nastupovali potomci nedědícího dědice, ať už zůstavitele předemřel, nebo přežil; v případě vyloučení dědice z vůle zůstavitele nastávala materiální reprezentace a potomci nedědícího dědice do dědického práva nenastupovali, ale zároveň nastávala formální reprezentace co do povinného dílu, pro jehož odejmutí se vyžadovaly zákonem stanovené důvody, a do kterého proto potomci nedědícího dědice nastupovali, ať už zůstavitele předemřel nebo přežil; v případě vyloučení z vůle dědice bylo také na jeho vůli, zda po něm nastupovali jeho potomci, tedy zda se uplatnila materiální, nebo formální reprezentace.

Socialistické občanské zákoníky z let 1950 a 1964 se oproti ABGB vymezovaly, výrazně oklešťovaly instituci vlastnictví a v důsledku toho také dědické právo. Úprava dědického práva již nebyla postavena na vyvážení principu autonomie vůle a rodinné

¹³⁹ Třebaže z dnešního pohledu nebylo spravedlivé například rozlišování dětí manželských a nemanželských. K dobovým názorům a právním úpravám viz TILSCH: *Dědické právo rakouské, 1905*, s. 112–117.

solidarity, ale z ideologických důvodů celkově omezovala dědění a princip přechodu na jednotlivce a zároveň upřednostňovala princip rodinné solidarity nad autonomií vůle. To se projevilo v nové úpravě zákonné dědické posloupnosti, která byla výrazně omezena, ale zároveň byla jako dědický titul upřednostněna před děděním z pořízení pro případ smrti. Dědické třídy již nebyly postaveny na jasném systému dědění příbuzných zůstavitele, ale na ideologicky zdůvodněném pořadí osob se zůstavitelem příbuzných a osob, které příbuzné nebyly nebo být nemusely. Reprezentace pak nastávala i po osobách žijících a uplatnila se převážně formální reprezentace, což určitým způsobem přispívalo k přehlednosti úpravy, avšak nedoléhalo to na všechny situace. Materiální reprezentace se mohla podle ObčZ 1950 uplatnit v případě, že se z dědění vyloučil sám dědic a vyloučení vztáhl i na své potomky; podle ObčZ 1964 ve znění po roce 1991 se materiální reprezentace uplatnila v případě vyloučení dědice z vůle zůstavitele, avšak tento stav byl kritizován.

Lze tak shrnout, že úprava zákonné dědické posloupnosti a práva reprezentace v minulých právních úpravách na našem území se pohybovala od propracovaného systému, který ctil určitá pravidla, ale vyžadoval při aplikaci právní myšlení, až k úpravě jen málo systematické a k dědickému právu spíše nepřátelské, ale o to jednodušší na aplikaci.

4 Právo reprezentace v občanském zákoníku

Hlavním inspiračním zdrojem celého občanského zákoníku je ObčZ 1937,¹⁴⁰ který byl ovšem jen „*opatrnou revisí*“ ABGB,¹⁴¹ a to především v oblasti dědického práva. Inspirace ObčZ 1937, respektive ABGB, je v občanském zákoníku velmi patrná také právě v úpravě dědického práva,¹⁴² jehož úprava byla oproti předchozím úpravám z ObčZ 1950 a 1964 opět systematicky zařazena k úpravě absolutních majetkových práv,¹⁴³ byla výrazně rozšířena¹⁴⁴ a navrátila se k mnoha tradičním institucím po půl století nepoužívaným. Úprava dědického práva se tak pokusila opustit zjednodušující snahy dosavadní úpravy a navázat na historickou úpravu ve vládním návrhu občanského zákoníku z roku 1937, avšak zároveň vychází z většiny zásad dosavadní úpravy¹⁴⁵ a inspirační zdroj nebyl převzat jako celek, ale jeho myšlenky a instituce byly doplněny o instituce z jiných právních úprav. Je proto otázkou, do jaké míry spolu instituce z různých inspiračních zdrojů korespondují a zda taková mozaikovitá úprava nevyvolává nové problémy či neopakuje problémy, které již byly v inspiračních zdrojích vyřešeny.

Následující podkapitoly se zabývají nejdříve pojetím zákonné posloupnosti jako základní úpravy práva reprezentace, a dále jednotlivými institucemi, které přímo ovlivňují právo reprezentace podle zákonné dědické posloupnosti, a nakonec institucemi, které s právem reprezentace jinak souvisí.

4.1 Zákonná dědická posloupnost

Úprava zákonné dědické posloupnosti je odrazem představ zákonodárce a společnosti o spravedlivém rozdělení pozůstalosti,¹⁴⁶ je proto postavena na obecném

¹⁴⁰ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 47.

¹⁴¹ *Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník*. Praha: Národní shromáždění ČSR, 1937, důvodová zpráva – I. Vývoj a postup přípravných prací na novém zákoníku občanském. Dostupné z: <http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_14.htm>

¹⁴² M. Daduová a O. Horák uvádí, že v současné úpravě dědického práva bylo až 78 % ustanovení inspirováno vládním návrhem občanského zákoníku z roku 1937. DADUOVÁ, HORÁK: *Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace*, 2016, s. 8–12.

¹⁴³ V ABGB bylo dědické právo zařazeno k úpravě absolutních majetkových práv, neboť úzce souvisí s právem vlastnickým, v občanských zákonících z let 1950 a 1964 bylo dědické právo zařazeno na konec úpravy, neboť mělo být funkčně zařazeno do rodinného práva a mělo utužovat rodinné vztahy, namísto zaměření na vlastnické právo a vykořisťování společnosti. V občanském zákoníku z roku 1964 pak došlo v roce 1991 ke změně a za dědické právo byla zařazena úprava závazkového práva. *Obecná část důvodové zprávy*. In PRÁVNICKÝ ÚSTAV: *Občanský zákoník, 1956*, s. 45.

¹⁴⁴ V občanském zákoníku z roku 1950 měla úprava dědického práva 53 paragrafů; v občanském zákoníku z roku 1964 měla úprava dědického práva 28 paragrafů (v původním znění) a 41 paragrafů (ve znění ke konci účinnosti).

¹⁴⁵ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 600.

¹⁴⁶ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 605.

požadavku na zachování spravedlnosti a právní jistoty a dále na zvláštních principech dědického práva; v kontextu zákonné posloupnosti se uplatní především princip přechodu na jednotlivce a dále princip rodinné solidarity a princip rovnosti dědiců, ve kterých se odráží také ústavně zaručená ochrana rodiny a dětí. Účelem úpravy zákonné dědické posloupnosti je stanovení pravidel, podle kterých bude spravedlivě rozdělena pozůstalost mezi dědice pro případ, že dědice neurčí přímo zůstavitel; uplatnění zákonné dědické posloupnosti až v případě, že nenastane posloupnost podle pořízení pro případ smrti, z ní proto činí obecnou, podpůrnou normu, třebaže je v občanském zákoníku systematicky řazena až za úpravou pořízení pro případ smrti. Její užití lze zcela vyloučit projevem vůle v předepsané formě, kterým zůstavitel sám určí okruh dědiců (§ 1633 ObčZ).

4.1.1 Systém zákonných dědických tříd

Podle zákonné dědické posloupnosti je k dědění povoláno šest tříd dědiců (§ 1635 až § 1640 ObčZ). V první třídě dědiců jsou k dědění stejným dílem povolány děti zůstavitele a jeho manžel, nedědí-li některé z dětí zůstavitele, nastupují k dědění právem reprezentace jeho děti (vnuci zůstavitele), případně vzdálenější potomci bez omezení vzdálenosti příbuzenství; manžel pak v první třídě nemůže dědit samostatně. Ve druhé dědické třídě jsou k dědění stejným dílem povoláni manžel zůstavitele, rodiče zůstavitele a spolužijící osoba; manžel však vždy dědí nejméně polovinu pozůstalosti. Druhá dědická třída neupravuje právo reprezentace a spolužijící osoba v ní nemůže dědit samostatně. Ve třetí dědické třídě dědí stejným dílem sourozenci zůstavitele společně se spolužijící osobou; nedědí-li některý ze sourozenců zůstavitele, nastupují k dědění právem reprezentace jeho děti (synovci a neteře zůstavitele), ale nikoli už vzdálenější potomci. Ve čtvrté dědické třídě dědí stejným dílem prarodiče zůstavitele; právo reprezentace není upraveno. V páté dědické třídě dědí prarodiče rodičů zůstavitele tak, že polovina dědictví připadá předkům ze strany otce a polovina předkům ze strany matky zůstavitele; právo reprezentace není upraveno, ale je zvláště upraveno přirůstání podílů. V šesté dědické třídě jsou stejným dílem povolány děti dětí sourozenců zůstavitele (prasynovci a praneteře zůstavitele) a děti prarodičů zůstavitele (strýcové a tety zůstavitele); nedědí-li některé z dětí prarodičů zůstavitele, nastupují k dědění právem reprezentace jeho děti (bratřanci a sestřenice zůstavitele), ale nikoli už vzdálenější potomci.

Úprava zákonné dědické posloupnosti je kompilací dědických tříd převzatých z různých předchozích úprav a jedné nově vytvořené dědické třídy. První tři třídy dědiců byly jen se stylistickými změnami převzaty z posledního znění ObčZ 1964, čtvrtá třída byla

z ObčZ 1964 převzata s vypuštěním práva reprezentace. Pátá dědická třída byla jen se stylistickými změnami převzata ze čtvrté třídy ABGB a ObčZ 1937. Šestá dědická třída byla vytvořena nově. Právě v úpravě zákonné dědické posloupnosti tak nebyla převzata úprava hlavního inspiračního zdroje, a to ObčZ 1937, ale byla snad poněkud překvapivě ve značné míře převzata úprava z ObčZ 1964, od níž se jinak měla úprava dědického práva odpoutat; počet dědických tříd měl být rozšířen tak, aby byl okruh zákonných dědiců obnoven „na úroveň existující v našem dědickém právu před její redukcí v r. 1950“.¹⁴⁷ Takové obnovení okruhu zákonných dědiců se zcela nepovedlo ani přes zvýšení počtu dědických tříd na šest, protože byl sice k dědění povolán stejný okruh předků i potomků zůstavitele, jako v úpravě ABGB a ObčZ 1937, ale byl značně omezen okruh k dědění povolaných příbuzných zůstavitele v linii vedlejší. Návrat k úpravě v ObčZ 1937 a odpoutání se od ObčZ 1964 je v úpravě zákonné dědické posloupnosti patrný jen v terminologii, která užívá „třídy“ a nikoli „skupiny“ zákonných dědiců; případně ještě v zavedení úpravy několikerého příbuzenství (viz dále kapitolu 4.2).

Úprava zákonných dědických tříd tedy není založena na jednotném systému, neboť ani její hlavní inspirační zdroj ObčZ 1964 nesledoval důsledně žádný systém zákonné dědické posloupnosti; jednotlivé dědické třídy pouze vykazují určitý stupeň podobnosti s parentelním systémem.¹⁴⁸ První, třetí a částečně též šestá dědická třída sledují parentelní systém s reprezentací, protože v těchto třídách dědí osoby v určitém stupni příbuzenství k zůstaviteli (děti, sourozenci, strýcové a tety zůstavitele) a nedědí-li, tak na jejich místo nastupují jejich potomci, v případě dětí zůstavitele až do nekonečna (dědí jakkoliv vzdálení potomci), v případě sourozenců a strýců a tet zůstavitele jen do prvního stupně příbuzenství (dědí jen děti sourozenců nebo děti strýců a tet). Druhá, čtvrtá, pátá a částečně šestá dědická třída pak sledují parentelní-graduální systém, neboť v těchto třídách dědí určené osoby (rodiče, prarodiče, prarodiče rodičů a děti dětí sourozenců zůstavitele), a nedědí-li, nabývají uvolněný podíl ostatní dědicové z dané třídy; nejsou-li v dané třídě žádní dědicové, nastává dědění z následující dědické třídy. Vedle takto seřazených příbuzných zůstavitele jsou pak k dědění povoláni také zůstavitelův manžel a spolužijící osoba, oba hned ve dvou dědických třídách, čímž je parentelní systém dále narušen.

¹⁴⁷ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 666–667.

¹⁴⁸ J. Svoboda bez dalšího uvádí, že v první třetí a šesté třídě se uplatní parentelní systém s reprezentací a v ostatních třídách parentelní-graduální systém; což je ovšem příliš zjednodušující. SVOBODA, Jiří. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 375.

Úprava zákonné dědické posloupnosti není sice postavena na jasném systému, lze se přesto pokusit o vymezení zásad pro určení dědiců jednotlivých zákonných dědických tříd. Dědicové podle jednotlivých dědických tříd jsou k zůstaviteli především ve vztahu příbuzenském v linii přímé nebo vedlejší (§ 772 ObčZ), nikdy se nejedná o osoby sešvagřené (§ 774 ObčZ). Výjimkou z příbuzenského vztahu dědiců k zůstaviteli je dědické právo manžela a dědické právo spolužijící osoby.¹⁴⁹ V případě manžela má dědické právo jen manžel, nikoli jeho příbuzní, kteří nejsou zároveň příbuzní se zůstavitelem. V případě spolužijící osoby se jedná o výjimku narušující vše, co bylo uvedeno, protože spolužijící osobou může být kdokoli, tedy osoba příbuzná, sešvagřená nebo i úplně cizí, která není se zůstavitelem příbuzná. Osobou spolužijící může být i ten, komu svědčí dědické právo z jiných dědických tříd, nejčastějšími spolužijícími osobami jsou manžel a děti zůstavitele. Pokud ale spolužijící osobě svědčí dědické právo z různých dědických tříd, bude vždy dědit v té dědické třídě, která přichází na řadu nejdříve. Jestliže je osoba povolána k dědění jako příbuzná a zároveň je spolužijící osobou, nedědí v téže dědické třídě z obou důvodů současně,¹⁵⁰ protože by tím došlo k narušení požadavku spravedlnosti a principu rodinné solidarity (k výjimce viz dále). Dědické podíly jsou ve všech dědických třídách zásadně stejné, výjimkou je druhá dědická třída, ve které manžel dědí vždy nejméně polovinu pozůstalosti. Zvláštní úprava je také v páté dědické třídě, ve které je konkrétně uvedeno rozdělení podílů mezi prarodiče rodičů zůstavitele, tedy mezi čtyři páry prarodičů

¹⁴⁹ Vhodnost české úpravy dědického práva spolužijící osoby je diskutabilní. O potřebnosti zavedení dědického práva také pro jiné osoby než pro příbuzné, které měly k zůstaviteli blízký vztah, se zamýšlel již E. Tilsch; nezdá se však vhodná současná úprava pocházející ze sovětského zákonodárství, která řadí spolužijící osobu k dědicům druhé a třetí dědické třídy, a tedy ji předřazuje dědickému právu příbuzných zůstavitele. V rakouském právu po novele ErbRÄG 2015 bylo také zavedeno dědické právo spolužijící osoby (§ 748 ABGB), avšak spolužijící osoba dědí až tehdy, není-li dědiců ze čtyř zákonných dědických tříd (příbuzní) nebo není-li manžela ani partnera zůstavitele. Dědické právo spolužijící osoby nastává jako odsunutí možnosti nabytí pozůstalosti odkazovníky nebo státem. Zdůrazněna je však autonomie vůle zůstavitele, který má možnost spolužijící osobu k dědění sám povolát. TILSCH: *Dědické právo rakouské, 1905*, s. 72; Důvodová zpráva k novele ErbRÄG 2015 In DEIXLER-HÜBNER, Astrid, SCHAUER, Martin (eds.). *Erbrecht NEU*. Wien: LexisNexis Verlag, 2015, s. 183.

¹⁵⁰ Shodný názor o nemožnosti kumulace dědických důvodů u spolužijící osoby uvádějí autoři komentářů k ObčZ 1964, ve kterém byla spolužijící osoba k dědění podle zákonné dědické posloupnosti povolána stejným způsobem. Starší literatura k ObčZ 1964 se v názorech liší; Z. Kratochvíl a J. Mikeš uvádějí, že kumulace dědických titulů spolužijící osoby s dědickým právem příbuzného není možná, V. Knapp a Š. Luby uvádějí, že otázka je sporná, ale že převládá názor o možnosti kumulace, který je také spravedlivější. Ohledně možnosti kumulace důvodů u spolužijící osoby podle ObčZ 1950 uvádí V. Knapp v učebnici i R. Holub v komentáři, že kumulace není možná; komentář pak zmiňuje výjimku u neteře, která je zároveň spolužijící osobou (viz dále kapitolu 4.2). MIKEŠ, Jiří, ZÁTURECKÝ, Peter, BÉBR, Richard. In ČEŠKA, KABÁT, ONDŘEJ, ŠVESTKA: *Občanský zákoník II., 1987*, s. 689; MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ: *Občanský zákoník I., 2008*, s. 1223–1224, 1227; KRATOCHVÍL: *Nové občanské právo, 1965*, s. 633; MIKEŠ, Jiří. *Dědické právo*. Praha: Panorama, 1982, s. 45; KNAPP, LUBY: *Československé občanské právo, 1974*, s. 587; KNAPP: *Učebnice občanského a rodinného práva, 1954*, s. 34; HOLUB: *Komentář k občanskému zákoníku, 1957*, s. 107–108.

tvůřící osm osob tak, aby bylo zachováno spravedlivé rozdělení mezi příbuzné ze strany otce a matky zůstavitele.

V úpravě zákonné dědické posloupnosti je vyjádřeno právo reprezentace tak, že podmínkou uplatnění reprezentace je skutečnost, že osoba povoláná „v první řadě“ prostě „nedědí“. Právo reprezentace tedy je po vzoru ObčZ 1964 výslovně vázáno jen na fakt, že osoba nedědí, nikoli na fakt, že osoba zemřela před zůstavitelem;¹⁵¹ to konečně odpovídá i tendencím v úpravě ObčZ 1950 a ABGB po III. dílčí novele.¹⁵² Jedná se o formální reprezentaci a reprezentací nastoupivší dědic má vlastní neodvozené dědické právo, při kterém je právo jeho předka určující jen co do fingovaného stupně příbuzenství a co do výše dědického podílu; je-li právem reprezentace nastoupivších dědiců více, nastupují do dědického podílu podle kmenů (*in stirpes*), tedy se dělí o dědický podíl vyhrazený jejich předku. V první zákonné dědické třídě se uplatní reprezentace neomezená, mohou tedy nastupovat děti i vzdálenější potomci; ve třetí a šesté zákonné dědické třídě se uplatní reprezentace omezená, neboť jsou povolány jen děti, nikoli už vzdálenější potomci. Reprezentace je v první i třetí zákonné dědické třídě vyjádřena vcelku jasně tak, že nedědí-li povolaný dědic, „nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti“ (nebo vzdálenější potomci); v šesté zákonné dědické třídě pak je znění úpravy reprezentace z neznámého důvodu jiné a je stanoveno, že nedědí-li povolaný dědic, „dědí jeho děti.“ Z toho zřejmě nelze dovozovat, že by nenastávalo právo reprezentace a že by tyto děti dědily stejným dílem s ostatními dědici povolanými „v první řadě“; je naopak nutno aplikovat obecné pravidlo, že při reprezentaci nastupují potomci do dědického podílu podle kmenů (*in stirpes*), neboť není žádný rozumný důvod se právě v šesté zákonné dědické třídě od tohoto pravidla uplatněného v ostatních případech odvrátit.¹⁵³ Lze mít za to, že odlišné znění pravidla

¹⁵¹ Nutno ovšem odlišovat případy, kdy dědic zemřel až po zůstaviteli, ale ještě před skončením řízení o pozůstalosti; v takovém případě se uplatní transmise dědického práva (§ 1488 ObčZ) nebo procesní nástupnictví (§ 121 ZŘS).

¹⁵² Úpravy práva reprezentace v zákonné dědické posloupnosti podle ObčZ 1950 i v ABGB po III. dílčí novele sice vyžadovaly, aby osoba zemřela před zůstavitelem, avšak právo reprezentace se uplatnilo i tehdy, pokud osoba přežila zůstavitele (viz výše kapitoly 3.1 a 3.2).

¹⁵³ Důvodová zpráva k tomu mlčí; J. Svoboda bez dalšího uvádí, že se uplatní právo reprezentace; M. Šešina s K. Wawerkou přímo nezmiňují, že nastává reprezentace, ale uvádí dělení stejným dílem jako podle první a třetí dědické třídy; O. Klička uvádí, že bratřenci a sestřenice zůstavitele jsou náhradními dědici a nezmiňuje reprezentace, ale po úvaze o dělení podle hlav se přiklání k tomu, že nabývají stejným dílem podíl svého rodiče. SVOBODA, Jirí. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 396–397; ŠEŠINA, Martin, WAWERKA, Karel. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV.*, 2014, s. 345; KLIČKA, Ondřej. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník*, 2017, s. 1587.

reprezentace je způsobeno tím, že šestá zákonná dědická třída není převzata z žádné dřívější úpravy, ale je vytvořena nově s uvedenou nepřesností.¹⁵⁴

4.1.2 Dílčí závěr

Současná úprava zákonné dědické posloupnosti není založena čistě na dědění osob se zůstavitelem příbuzných, není postavena na jednotném systému a její pravidla vykazují množství výjimek, což činí úpravu zákonné posloupnosti nepřehlednou. Právo reprezentace je postaveno na formální reprezentaci a uplatní se obecně v jakémkoliv případě, ve kterém osoba povoláná k dědění „v první řadě“ nedědí. Reprezentace je v první zákonné dědické třídě neomezená a ve třetí a šesté zákonné třídě je omezená jen na děti původně povolané osoby.

4.2 Několikeré příbuzenství¹⁵⁵

Právo reprezentace v zákonné dědické posloupnosti úzce souvisí také s úpravou pravidla o několikerém příbuzenství upraveném v § 1641 ObčZ, které zní: „*Je-li někdo se zůstavitelem příbuzný z více než z jedné strany, má z každé strany dědické právo, které by mu náleželo jako příbuznému z této strany.*“

Ohledně využití uvedeného pravidla o několikerém příbuzenství nepanuje v literatuře shoda. J. Svoboda a O. Klička zastávají názor, že pravidlo o několikerém příbuzenství se využije především při dědění plnorodých a polorodých sourozenců podle třetí dědické třídy, přičemž plnorodým sourozencům se má dostat dvojnásobný dědický podíl oproti polorodým sourozencům; obdobně pak u plnorodých a polorodých strýců a tet, prasynovců a praneteří a bratranců a sestřenic zůstavitele při dědění podle šesté dědické třídy. Důvodem pro větší podíly plnorodých sourozenců zůstavitele oproti polorodým podle J. Svobody a O. Kličky je, že plnorodí sourozenci jsou se zůstavitelem příbuzní ze dvou stran, tedy ze strany otce i matky, zatímco polorodí jen z jedné strany jednoho společného rodiče, dá se proto předpokládat bližší vztah u sourozenců příbuzných ze dvou stran.¹⁵⁶ K. Brejlová s L. Holíkovou se zvýhodněním plnorodých sourozenců oproti polorodým nesouhlasí a uvádí, že úprava třetí dědické třídy se podle důvodové zprávy oproti dřívější úpravě

¹⁵⁴ Obdobně úprava v ObčZ 1964, do které byla novelou zavedena čtvrtá dědická třída obsahující právo reprezentace, které bylo také vyjádřeno způsobem umožňujícím různé výklady (viz výše kapitolu 3.3).

¹⁵⁵ Podkapitola vychází z TALANDA: *Několikeré příbuzenství v dědickém právu*, 2019, s. 305–311.

¹⁵⁶ SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo v praxi*, 2014, s. 96, 101–102, 109. Shodně SVOBODA, Jiří. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 394–395, 397, 402; jen ohledně sourozenců ve třetí třídě a prasynovců a praneteří a bratranců a sestřenic v šesté třídě pak KLIČKA, Ondřej. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník*, 2017, s. 1584, 1586–1588.

nezměnila, a měla by proto být vykládána stejně jako dřívější úprava, podle které k rozlišování plnorodých a polorodých sourozenců nedocházelo; dále upozorňují, že pravidlo o několikerém příbuzenství se má podle důvodové zprávy vztahovat na nové dědické třídy, tj. na pátou a šestou dědickou třídu; zamýšlí se také nad důsledky případného rozlišování plnorodých a polorodých sourozenců, které by nezbytně vedlo k umenšení dědického podílu spolužijící osoby oproti plnorodému sourozenci, protože plnorodý sourozenec by musel mít oproti spolužijící osobě podíl dvojnásobný, stejně jako oproti polorodému sourozenci.¹⁵⁷ M. Šešina s K. Wawerkou bez bližší argumentace uvádějí, že zákon nečiní rozdíly mezi plnorodými a polorodými sourozenci, a jako příklad využití pravidla o několikerém příbuzenství zmiňují dědění osoby, jejíž rodiče jsou ve vzájemném příbuzenském poměru bratrance a sestřence.¹⁵⁸

V literatuře diskutovaným problémem tedy je možnost využití pravidla o několikerém příbuzenství především při dědění podle třetí dědické třídy ve vztahu k plnorodým a polorodým sourozencům. Není však dosud dostatečně vyjasněno, za jakých okolností lze pravidlo o několikerém příbuzenství obecně využít, a tedy ve kterých dědických třídách se konkrétně uplatní.

4.2.1 Inspirační zdroj pravidla o několikerém příbuzenství

Důvodová zpráva k pravidlu o několikerém příbuzenství odkazuje na „*tradiční zákonodárství*“, ze kterého bylo pravidlo převzato s odůvodněním, že to „*naléhavě vyžaduje*“ rozšíření okruhu zákonných dědiců.¹⁵⁹

Tradičním zákonodárstvím je zřejmě myšlena úprava obsažená ve vládním návrhu občanského zákoníku z roku 1937, respektive předcházející ABGB. Podle § 561 ObčZ 1937 znělo pravidlo o několikerém příbuzenství následovně: „*Je-li kdo se zůstavitelem příbuzný s více než s jedné strany, má s každé strany dědické právo, které by mu náleželo jako příbuznému této strany (§ 555)*“. Obsahově stejná úprava pak byla obsažena v § 750 ABGB. Pravidlo o několikerém příbuzenství se vztahovalo k dědění manželských příbuzných zůstavitele, kteří byli v obou inspiračních zdrojích povoláni k dědění v dědických třídách důsledně seřazených podle parentelního systému podle stupňů příbuzenství (viz výše kapitolu 3.1). V prvních třech třídách se uplatnil parentelní systém s reprezentací a dědili

¹⁵⁷ BREJLOVÁ, HOLÍKOVÁ: *Zamyšlení nad dědickým právem polorodých a plnorodých sourozenců*, 2018, s. 15–18.

¹⁵⁸ ŠEŠINA, Martin, WAWERKA, Karel. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV.*, 2014, s. 339, 347.

¹⁵⁹ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 667.

vždy potomci nebo předci zůstavitele, a pokud ti předemřeli, nastupovali právem reprezentace jejich potomci; ve čtvrté dědické třídě se uplatnil parentelní-graduální systém a k právu reprezentace nedocházelo.¹⁶⁰ Pravidlo o několikerém příbuzenství se pak uplatnilo jen u osob se zůstavitelem příbuzných v linii vedlejší, které byly povolány k dědění právem reprezentace, tedy nastupovaly vždy po každém z předků zůstavitele povolaném „v první řadě“ zvlášť.¹⁶¹ V případě dědění rodičů zůstavitele, kteří předemřeli zůstavitele, tak sourozenci zůstavitele právem reprezentace vstupovali jednak do podílu otce, jednak do podílu matky zůstavitele. Jestliže tedy byli někteří sourozenci plnorodí a jiní polorodí, měli rozdílné podíly.¹⁶² Při dědění osob povolaných v každé dědické třídě v „první řadě“ se pravidlo o několikerém příbuzenství uplatnit nemohlo, protože se vždy jednalo o osoby příbuzné se zůstavitelem v linii přímé (děti, rodiče, prarodiče, prarodiče rodičů), kde je několikeré příbuzenství vyloučeno. Stejný princip pak v rakouském ABGB přetrvával až do současnosti a pravidlo o několikerém příbuzenství (nyní § 742¹⁶³ ABGB) se i dnes uplatní jen v případě nastoupení dědice podle práva reprezentace do dvou podílů jeho předků.¹⁶⁴

Ustanovení o několikerém příbuzenství bylo vypuštěno v občanském zákoníku z roku 1950, ve kterém byly jen dvě skupiny dědiců, přičemž byl opuštěn důsledný parentelní systém (viz výše kapitolu 3.3). V první dědické skupině byli povoláni potomci společně s manželem zůstavitele; ve druhé dědické skupině dědili manžel zůstavitele, rodiče zůstavitele a spolužijící osoba, přičemž nedědil-li některý z rodičů zůstavitele, nastupovaly právem reprezentace jeho děti (sourozenci zůstavitele), a nebylo-li dětí, nastupovali jeho rodiče (prarodiče zůstavitele). Právě při dědění ve druhé dědické skupině se i přes absenci výslovné úpravy několikerého příbuzenství mohlo toto pravidlo uplatnit, protože právem reprezentace nastupovali k dědění sourozenci zůstavitele po každém z rodičů zůstavitele samostatně. Dědické podíly plnorodých a polorodých sourozenců zůstavitele tak mohly být odlišné, protože každý sourozenec nastupoval zvlášť do dědického podílu otce a matky zůstavitele.¹⁶⁵

¹⁶⁰ Stav odpovídající úpravě v ABGB po I. dílí novele a v ObčZ 1937 (viz výše kapitolu 3.1).

¹⁶¹ F. Rouček uvádí právě příklad potomka, jehož rodiče jsou ve vzájemném příbuzenském vztahu bratrance a sestřenice, který uvádí též M. Šešina s K. Wawerkou (viz výše). ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III.*, 1936, s. 363.

¹⁶² ZEILLER: *Commentar II.*, 1812, s. 740–742; KRAINZ, PFAFF, EHRENSWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1917, s. 320; SVOBODA: *Dědické právo*, 1921, s. 22.

¹⁶³ Novelou dědického práva ErbRÄG 2015 účinnou od 1. 1. 2017 byl § 750 ABGB přesunut do § 742, přičemž obsah byl zachován a byly učiněny jen lingvistické změny. Důvodová zpráva k novele ErbRÄG 2015 In DEIXLER-HÜBNER, SCHAUER: *Erbrecht NEU*, 2015, s. 182.

¹⁶⁴ ECCHER, Bernhard. In KODEK, SCHWIMANN: *ABGB Praxiskommentar*, 2013, s. 172.

¹⁶⁵ HOLUB: *Komentář k občanskému zákoníku*, 1957, s. 110–114; KNAPP: *Učebnice občanského a rodinného práva*, 1954, s. 30–31.

Další změna přišla s občanským zákoníkem z roku 1964, který také neobsahoval ustanovení o několikerém příbuzenství, a navíc v něm byly dědické skupiny postaveny nyní již zcela odlišně (viz výše kapitolu 3.4). V první skupině byli povoláni potomci a manžel zůstavitele; ve druhé skupině dědili manžel, rodiče a spolužijící osoba; ve třetí skupině byli povoláni sourozenci zůstavitele a spolužijící osoba, nedědil-li některý ze sourozenců, nastupovaly do jeho dědického podílu právem reprezentace jeho děti; ve čtvrté skupině dědili prarodiče zůstavitele a nedědil-li žádný z nich, nastupovaly k dědění jejich děti. Uplatnění pravidla o několikerém příbuzenství nemohlo nastat v první ani druhé dědické skupině, jelikož tam nebyli právem reprezentace povoláni žádní příbuzní v linii pobočné, kteří by mohli nastupovat do více dědických podílů svých předků. Několikeré příbuzenství se mohlo uplatnit při dědění ve třetí dědické skupině, ovšem nikoli v případě dědění sourozenců, kteří byli povoláni „v první řadě“ a nemohlo proto dojít k rozlišování, zda jde o sourozence plnorodé, nebo polorodé;¹⁶⁶ několikeré příbuzenství se však mohlo teoreticky uplatnit při dědění dětí sourozenců, které do dědických podílů nastupovaly právem reprezentace, pokud by šlo o děti dvou polorodých sourozenců zůstavitele, kteří spolu nebyli v příbuzenském vztahu. V případě dědění dětí prarodičů ve čtvrté dědické skupině se několikeré příbuzenství nemohlo uplatnit, protože děti prarodičů nastupovaly k dědění stejným dílem až tehdy, nedědil-li žádný z prarodičů. Nešlo tedy o tradiční právo reprezentace, při kterém potomci nastupují do dědického práva svého předka, ale příbuzní v určitém stupni příbuzenství (strýcové a tety zůstavitele) byli povoláni k dědění stejným dílem, jestliže nedědil žádný z prarodičů zůstavitele.¹⁶⁷

4.2.2 Uplatnění pravidla o několikerém příbuzenství

Současná úprava zákonné dědické posloupnosti není důsledně postavena na parentelním systému ani na blízkosti příbuzenství a nepovolává k dědění jen zůstavitelovy příbuzné; přesto je úprava zákonné dědické posloupnosti doplněna o pravidlo několikerého příbuzenství pocházející z úpravy zákonné dědické posloupnosti důsledně dodržující parentelní systém (s reprezentací). Pravidlo několikerého příbuzenství se tedy ze své podstaty může uplatnit právě jen při dědění těch příbuzných zůstavitele, kteří nastupují

¹⁶⁶ V komentáři ke třetí dědické skupině podle § 475 občanského zákoníku z roku 1964 je uvedeno: „Sourozenci jsou osoby, které mají společného alespoň jednoho rodiče. Ustanovení § 475 nečiní rozdíl mezi plnorodými a polorodými sourozenci. (...) Podíly všech těchto sourozenců jsou stejné. Je tomu tak proto že sourozenci dědí ve třetí skupině po zůstaviteli přímo (nepřechází tudíž na ně systémem reprezentace dědické právo jejich rodičů).“ MIKEŠ, Jiří, ZÁTURECKÝ, Peter, BÉBR, Richard. In ČEŠKA, KABÁT, ONDŘEJ, ŠVESTKA: *Občanský zákoník II., 1987*, s. 689. Shodně též MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ: *Občanský zákoník I., 2008*, s. 1226.

¹⁶⁷ K problematickému vyjádření práva reprezentace viz výše kapitolu 4.1.

právem reprezentace do dědického podílu svých předků.¹⁶⁸ Několikeré příbuzenství pak má vliv na velikost dědického podílu dědice příbuzného se zůstavitelem z více než z jedné strany v tom, že tento dědic právem reprezentace nastoupí do více uvolněných dědických podílů svých více předků.¹⁶⁹

Pravidlo o několikerém příbuzenství se však nemůže uplatnit u dědiců povolaných k dědění „v první řadě“ určením příbuzenského vztahu k zůstaviteli. Osoby buď v takovém příbuzenském vztahu jsou, a tedy všechny dědí stejně, nebo nejsou, a tedy nedědí vůbec. Podle výše uvedených principů rovnosti dědiců a rodinné solidarity, jakož i ústavně zaručeného stejného postavení všech dětí a obecného požadavku spravedlnosti nemůže úprava zákonné dědické posloupnosti vytvářet různě velké dědické podíly osob, které jsou ve stejném stupni příbuzenství stejným dílem povolány k dědění podle zákonné posloupnosti „v první řadě“; taková úprava by byla v rozporu s těmito principy. V případě tolik diskutovaného dědického práva plnorodých a polorodých sourozenců tak je třeba trvat na tom, že pokud je osoba sourozencem zůstavitele, není důvod, aby dědila menší podíl než jiný sourozenec zůstavitele, třebaže se jedná o sourozence plnorodé a polorodé. Takové rozdíly mezi sourozenci právo nečiní. Jiná je ale situace při nastoupení osoby do dědického podílu právem reprezentace. Tehdy mají všichni dědicové také zásadně stejné podíly, ale osoba povoláná právem reprezentace nastupuje do více stejných dědických podílů po více příbuzných povolaných k dědění „v první řadě“. Není tím narušen požadavek spravedlivého rozdělení a zároveň je zohledněno několikeré příbuzenství.

Pravidlo o několikerém příbuzenství zdůrazňuje něco, co by jinak vyplynulo už ze samotných ustanovení o jednotlivých dědických třídách. I bez výslovné úpravy několikerého příbuzenství by bylo nevyhnutelné, aby v některých případech dědic právem reprezentace nastoupil do více dědických podílů svých nedědicích předků.¹⁷⁰ Pokud by totiž byly k dědění povolány dvě osoby, které spolu mají dítě, a tyto dvě osoby by nedědily,

¹⁶⁸ Pravidlo o několikerém příbuzenství uvádí, že se zůstavitelem několikrát příbuzný dědic „*má z každé strany dědické právo, které by mu náleželo jako příbuznému z této strany.*“ Dědické právo je pak v případě zákonné dědické posloupnosti kvantitativně vyjádřeno v podobě dědického podílu o určité velikosti. Kde je tedy dále uvedeno „*dědický podíl*“, jedná se o kvantitativní vyjádření „*dědického práva*“ (je tedy uvedeno, že dědic vstupuje do dvou dědických podílů, místo do dvou dědických práv). Dědické právo vyjádřené dědickým podílem, do kterého právem reprezentace nastupují potomci původního dědice, je pak jejich vlastním neodvozeným právem, ale právě velikost dědického podílu předka má vliv na velikost dědického podílu potomků.

¹⁶⁹ Bylo již výše uvedeno, že tento princip se uplatní podle rakouského ABGB a uplatní se též podle § 1927 německého BGB, ve kterém je výslovně uvedeno, že se několikeré příbuzenství vztahuje na osoby, které náležejí do více než jednoho kmenu podle první, druhé a třetí dědické třídy; v úpravě těchto dědických tříd je pak uvedeno, že podle kmenů se dědí v případě práva reprezentace.

¹⁷⁰ Nezdá se tedy správné, uvádí-li důvodová zpráva, že pravidlo o několikerém příbuzenství „*naléhavě vyžaduje*“ úprava rozšířená o další dědické třídy (viz výše).

jejich společné dítě by právem reprezentace nutně nastoupilo do obou dědických podílů.¹⁷¹ Pokud by společné dítě mělo nastoupit jen do jednoho dědického podílu, nebylo by jasné, který z podílů to má být a proč. Současná úprava dědických tříd je však postavena takovým způsobem, že uplatnění pravidla o několikerém příbuzenství značně limituje.

Pravidlo o několikerém příbuzenství se nemůže uplatnit při dědění příbuzných zůstavitele v linii přímé sestupné ani vzestupné. V linii přímé nemůže být nikdo příbuzný z více stran, ledaže by se jednalo o vztah vzniklý v důsledku incestu, což však není právem předpokládaný stav, a pravidlo o několikerém příbuzenství na tyto situace nesměřuje.¹⁷² Pravidlo o několikerém příbuzenství se obecně může uplatnit při dědění příbuzných zůstavitele v linii vedlejší. Uplatnit se ovšem může jen za situace, že bude osoba právem reprezentace nastupovat do dědického podílu svých dvou předků, kteří byli oba se zůstavitelem příbuzní. Pravidlo o několikerém příbuzenství pak nemíří ani na případy několikerého příbuzenství osob se zůstavitelem příbuzných v linii vedlejší, jestliže takové příbuzenství vzniklo v důsledku incestu. Několikeré příbuzenství se uplatní jak pro příbuzné pokrevní, tak pro příbuzenství založené osvojením (§ 771 ObčZ), jestliže to není vyloučeno při osvojení zletilého (§ 849, § 853 odst. 2 ObčZ). Pravidlo o několikerém příbuzenství se může uplatnit jen tehdy, pokud dědic právem reprezentace nastupuje do dědických podílů svých dvou příbuzných; nejde o několikeré příbuzenství, pokud by dědic byl spoluživí osobou a zároveň byl k dědění povolán jako příbuzný nebo manžel, ani pokud se jedná o dědění manžela zůstavitele, který je zároveň příbuzným zůstavitele.¹⁷³

¹⁷¹ Podobně i v ObčZ 1950 nebylo obsaženo pravidlo o několikerém příbuzenství, ale ve druhé dědické třídě mohli právem reprezentace nastoupivší plnorodí sourozenci zůstavitele dědit více než potomci polorodí (viz výše).

¹⁷² Incestní vztah je právem zakázaný a postihovaný, přesto ale nelze dítěti z takového vztahu zplozenému upřít jeho práva po obou rodičích. Takové dítě tedy bude po obou rodičích dědit a může nastat i případ několikerého příbuzenství. V kontextu dědického práva je ale nezbytné, aby bylo rodičovství úředně určeno a aby se tedy dalo v řízení o pozůstalosti prokázat. Po konzultacích s matričním úřadem lze uvést, že pokud bude rodičovství (tedy především otcovství) předepsaným způsobem zjištěno, matriční úřad oba rodiče zapíše do knihy narození a vydá rodný list, třebaže matriční úřad v takovém případě bude vědět, že oba rodiče jsou příbuzní v linii přímé nebo že se jedná o sourozence. Takové případy však jsou spíše výjimečné, nicméně i ze zpráv z tisku je zřejmé, že nastat mohou: *Soud zmírnil trest muži, který znásilnil postiženou dceru a má s ní dítě* [online]. idnes.cz, 27. března 2019 [cit. 9. dubna 2019]. Dostupné na: <https://www.idnes.cz/ostrava/zpravy/znasilneni-incest-zena-soud-postizena-divka.A190327_151042_ostrava-zpravy_woj>; *Zkušenost s incestem mají hlavně sourozenci* [online]. idnes.cz, 11. ledna 2007 [cit. 24. března 2019]. Dostupné na: <https://www.idnes.cz/zpravy/domaci/zkusenost-s-incestem-maji-hlavne-sourozenci.A070111_105836_domaci_rez>; *Nevěděli jsme, že jsme sourozenci, tvrdí rodiče* [online]. idnes.cz, 3. dubna 2001 [cit. 24. března 2019]. Dostupné na: <https://www.idnes.cz/zpravy/cerna-kronika/nevedeli-jsme-ze-jsme-sourozenci-tvrdi-rodice.A010403_140814_krimi_zem>;

¹⁷³ Podle současné úpravy nemůže nastat situace, kdy by byl k dědění povolán manžel zůstavitele, který by byl v téže dědické třídě povolán i jako příbuzný zůstavitele, ledaže by se jednalo o právem zakázaný sňatek příbuzných v linii přímé (§ 675 ObčZ). Podle úpravy v ABGB však manžel měl zvláštní dědické právo vedle dědiců podle zákonné dědické posloupnosti a mohlo tak dojít k situaci, že byl zároveň povolán k dědění jako příbuzný a jako manžel zůstavitele (například manželství osob ve vztahu strýce a neteře). V takovém případě

Pravidlo o několikerém příbuzenství se může uplatnit jen v téže dědické třídě, je vyloučeno, aby nastalo dědění z více dědických tříd současně, v nichž by byla k dědění povolána osoba několikrát příbuzná se zůstavitelem.

4.2.3 Uplatnění pravidla o několikerém příbuzenství v jednotlivých dědických třídách

V první zákonné dědické třídě se pravidlo o několikerém příbuzenství neuplatní vůbec, neboť k dědění jsou povoláni příbuzní zůstavitele v linii přímé sestupné (dětí a vzdálenější potomci zůstavitele), u kterých je několikeré příbuzenství vyloučeno, ledaže by se jednalo o dítě zplozené z incestního vztahu.¹⁷⁴ Dále je k dědění povolán zůstavitelův manžel nebo registrovaný partner, který není k dědění povolán z důvodu příbuzenského vztahu se zůstavitelem.

Ve druhé zákonné dědické třídě se pravidlo o několikerém příbuzenství neuplatní vůbec, protože jsou k dědění povoláni příbuzní zůstavitele v linii přímé vzestupné (rodiče zůstavitele) a dále zůstavitelův manžel nebo registrovaný partner a spolužijící osoba, kteří nedědí z důvodu svého příbuzenského vztahu se zůstavitelem.

Ve třetí zákonné dědické třídě se pravidlo o několikerém příbuzenství neuplatní při dědění sourozenců zůstavitele. Může se uplatnit při dědění dětí sourozenců zůstavitele (synovců a neteří zůstavitele), kteří právem reprezentace nastupují do dědického podílu sourozenců zůstavitele. Nemůže se uplatnit při dědění spolužijící osoby, neboť ta nedědí z důvodu svého příbuzenského vztahu k zůstaviteli. Spolužijící osoba však ve třetí zákonné dědické třídě může nabývat dědický podíl z důvodu společného žití se zůstavitelem a zároveň z důvodu příbuzenského vztahu se zůstavitelem.

Dědické podíly plnorodých i polorodých sourozenců zůstavitele jako dědiců ze třetí dědické třídy jsou stejné. Sourozenci zůstavitele jsou povoláni k dědění jako skupina příbuzných zůstavitele v určitém stupni příbuzenství v pobočné linii a mají podle zákona všichni stejné dědické podíly. Osoba je sourozencem zůstavitele bez ohledu na to, zda má se zůstavitelem společné oba rodiče, a je proto sourozencem plnorodým, nebo zda má společného jen jednoho z rodičů, a je proto sourozencem polorodým; všichni sourozenci

teorie dospěla obdobně podle úpravy několikerého příbuzenství k závěru, že manželovi náleží dědický podíl z obou důvodů. Takový výklad platí v Rakousku dodnes. Vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937 pak pravidlo, že manželovi, který je zároveň příbuzným zůstavitele, náleží dědický podíl z obou důvodů, kodifikoval výslovně v § 570. HARTMANN, Antonín. *Zákonná dědická posloupnost a projednání pozůstalosti v zemích České a Moravskoslezské*. Praha: Linhart, 1937, s. 16; ECCHER, Bernhard. In KODEK, SCHWIMANN: *ABGB Praxiskommentar*, 2013, s. 172.

¹⁷⁴ V případě, že by zůstavitel měl dítě se svou dcerou, bylo by takové dítě zároveň synem a vnukem zůstavitele; takové dítě by dědilo jednak jako dítě zůstavitele zároveň se svou matkou (tj. dcerou zůstavitele), a pokud by tato dcera zůstavitele předemřela, nastupovalo by ono dítě právem reprezentace do dědického podílu po ní.

jsou příbuzní ve stejném druhém stupni příbuzenství a jsou stejně povoláni k dědění. Právě samostatné povolání sourozenců zůstavitele za dědice „v první řadě“ brání uplatnění pravidla o několikerém příbuzenství, pro které se vyžaduje, aby k dědění povolané osoby právem reprezentace nastoupily do dědického práva svých dvou předků. Sourozenci zůstavitele ale nenastupují do dědického podílu po otci a po matce zůstavitele, po kterých by mohli nastupovat do jednoho dědického podílu jen po jednom z rodičů zůstavitele (polorodí sourozenci) nebo do obou dědických podílů po obou rodičích zůstavitele (plnorodí sourozenci). V tom se současná úprava liší od obou inspiračních zdrojů v podobě vládního návrhu občanského zákoníku z roku 1937 a ABGB, jakož i od občanského zákoníku z roku 1950. Současná úprava třetí zákonné dědické třídy byla převzata z občanského zákoníku z roku 1964, kde se dědické podíly plnorodých a polorodých sourozenců pochopitelně nelišily. Není pak jistě účelem ustanovení o dědění sourozenců zůstavitele a ustanovení o několikerém příbuzenství rozlišovat plnorodé a polorodé sourozence, o čemž svědčí vývoj úpravy i dědickopravní principy rovnosti dědiců a rodinné solidarity, jakož i ústavně zaručené stejné postavení všech dětí a obecný požadavek spravedlnosti. V souvislosti s (ne)rozlišováním dědických podílů plnorodých a polorodých sourozenců zůstavitele správně upozorňují K. Brejlová s L. Holíkovou také na související otázku výše dědického podílu spoluzijící osoby. Jestliže by se totiž rozlišovalo mezi plnorodými a polorodými sourozenci zůstavitele, přičemž plnorodým by náležel dvojnásobný dědický podíl, bylo by nutné spoluzijící osobě přiznat jen dědický podíl rovnající se dědickému podílu polorodého sourozence zůstavitele. Plnorodý sourozenec zůstavitele by totiž vždy dědil „ze dvou stran“, zatímco polorodí sourozenci zůstavitele a spoluzijící osoby jen „z jedné strany“. V případě dědění spoluzijící osoby a jednoho plnorodého sourozence zůstavitele by tak měl plnorodý sourozenec zůstavitele dvojnásobný podíl oproti spoluzijící osobě. Ani takové rozlišování není účelem současné úpravy a neodpovídá podstatě pravidla o několikerém příbuzenství.

Dědické podíly synovců a neteří zůstavitele, kteří právem reprezentace nastupují do dědického podílu jejich předka, tj. sourozence zůstavitele, mohou být ovlivněny pravidlem o několikerém příbuzenství. Na rozdíl od sourozenců zůstavitele je totiž u synovců a neteří zůstavitele splněna podmínka, že nejsou povoláni samostatně „v první řadě“, ale naopak právem reprezentace nastupují do dědického podílu po jiných příbuzných zůstavitele (po sourozencích zůstavitele). Pravidlo o několikerém příbuzenství bude na velikost dědických podílů synovců a neteří zůstavitele mít vliv především tehdy, pokud by zůstavitel měl dva polorodé sourozence rozdílného pohlaví, tj. bratra a sestru, kteří by nebyli

vzájemně příbuzní, a tito dva polorodí sourozenci zůstavitele spolu zplodí dítě, tedy synovce nebo neteř zůstavitele. Pokud by pak tito polorodí bratr a sestra zůstavitele po zůstaviteli nedělili, do dědického podílu po každém z nich by nastupovaly jejich děti, tedy synovci a neteře zůstavitele. Tyto děti by nastupovaly do dvou dědických podílů, po bratrovi i po sestře zůstavitele. Takový dvojitý příbuzenský vztah zůstavitelových synovců nebo neteří, kteří by právem reprezentace nastupovali do dědických podílů dvou sourozenců zůstavitele, by se projevil dvojnásobným dědickým podílem oproti jiným sourozencům nebo synovcům a neteřím zůstavitele, jejichž oba rodiče by nebyli sourozenci zůstavitele. Může pak nastat i situace, kdy budou mít dva plnorodí sourozenci zůstavitele dítě z incestního vztahu, a toto dítě také může nastoupit do obou dědických podílů po svých rodičích. Žádný z uvedených případů nebude příliš častý.

Ve třetí dědické třídě může mít spolužijící osoba, která je zároveň synovcem nebo neteří zůstavitele, dědický podíl z obou těchto důvodů, nejedná se však o případ několikerého příbuzenství.¹⁷⁵ Uvedená situace může nastat, pokud je synovec zůstavitele spolužijící osobou, a bude proto dědit ve třetí dědické třídě stejný podíl jako sourozenci zůstavitele (tj. také jeden z rodičů synovce zůstavitele). Pokud však ten ze sourozenců zůstavitele, který je zároveň rodičem spolužijícího synovce zůstavitele, nebude dědit, nastoupí právem reprezentace do jeho dědického podílu právě tento spolužijící synovec zůstavitele, případně též další synovci nebo neteře zůstavitele. Takový závěr může a musí nastat, jelikož spolužijícímu synovci zůstavitele v uvedeném případě svědčí v jedné dědické třídě určitý dědický podíl jako spolužijící osobě a právem reprezentace mu jako synovci zůstavitele náleží dědický podíl sourozence zůstavitele. Není přitom žádné zákonné ustanovení, které by přikazovalo, že spolužijícímu synovci náleží jen dědický podíl z jednoho z těchto dvou důvodů, a případně který podíl by to měl být. Popsaná situace je odlišná od situace, kdy by spolužijící osobou byl sourozenec zůstavitele, protože sourozenec zůstavitele a spolužijící osoba mají společně dědit stejným dílem a jsou povoláni „v první řadě“. Z toho důvodu není možná kumulace dědických podílů, když ty jsou jasně určeny a spolužijící sourozenec bude dědit jen jako sourozenec, protože hledisko příbuzenství jako silnější dědický důvod předchází společnému žití (podobně při dědění spolužijícího manžela nebo spolužijícího rodiče zůstavitele podle druhé dědické třídy). V případě spolužijícího

¹⁷⁵ Shodný výklad obdobného ustanovení viz u § 530 občanského zákoníku z roku 1950 v HOLUB: *Komentář k občanskému zákoníku*, 1957, s. 110–114. Opačně pak výklad obdobného § 475 občanského zákoníku z roku 1964 podle MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ: *Občanský zákoník 1.*, 2008, s. 1223–1224 a 1227–1228. L. Muzikář však uvádí, že do budoucna (tj. odkaz na tehdy připravovaný občanský zákoník účinný nyní) by se na tuto situaci mohlo vztahovat ustanovení o několikerém „příbuzenství“.

synovce zůstavitele ale tento má právě stejný dědický podíl jako sourozenec zůstavitele a právem reprezentace nastupuje také do dědického podílu sourozence zůstavitele (rodiče spolužijícího synovce). Přednost příbuzenského vztahu před společným žitím zde nelze použít, protože by pak spolužijící synovec zůstavitele dědil jen jako synovec zůstavitele a jeho dědický podíl by mohl být nižší, než jaký by mu náležel jako spolužijící osobě, pokud by k reprezentaci nedošlo. Pokud by naopak mělo dojít k tomu, že by spolužijící synovec dědil jen jako spolužijící osoba, nebyla by jiná možnost, než aby se na něj pro účely práva reprezentace hledělo, jako by nikdy nebyl, což však z žádného ustanovení nelze dovodit. Lze tedy uzavřít, že není v rozporu s účelem normy, aby synovec zůstavitele, který je zároveň spolužijící osobou, dědil ve třetí dědické třídě jako spolužijící osoba a zároveň jako synovec zůstavitele právem reprezentace nastoupil do dědického podílu svého předka, tj. sourozence zůstavitele. Účelem normy totiž je přechod majetku zůstavitele na jemu blízké osoby, mezi nimiž má z rozhodnutí zákonodárce zvláštní postavení osoba spolužijící, kterou se zůstavitelem nutně pojil faktický blízký vztah. Lze mít za to, že uvedený případ zákonodárce zřejmě nezamýšlel, nicméně dané ustanovení je nutno vykládat právě takto.

Ve čtvrté zákonné dědické třídě se pravidlo o několikerém příbuzenství neuplatní vůbec, neboť jsou k dědění povoláni příbuzní zůstavitele v linii přímé vzestupné (prarodiče zůstavitele).

V páté zákonné dědické třídě se pravidlo o několikerém příbuzenství neuplatní vůbec, protože jsou k dědění povoláni příbuzní zůstavitele v linii přímé vzestupné (prarodiče rodičů zůstavitele).

V šesté zákonné dědické třídě se pravidlo o několikerém příbuzenství neuplatní při dědění dětí dětí sourozenců zůstavitele (prasynovců a praneteří zůstavitele) ani dětí prarodičů zůstavitele (strýců a tet zůstavitele). Může se uplatnit při dědění dětí dětí prarodičů zůstavitele (bratranců a sestřenic zůstavitele), kteří právem reprezentace nastupují do dědického podílu dětí prarodičů zůstavitele (strýců a tet zůstavitele).

Dědické podíly dětí dětí sourozenců zůstavitele (prasynovců a praneteří zůstavitele) a dětí prarodičů zůstavitele (strýců a tet zůstavitele) jsou stejné. Tito dědicové jsou k dědění povoláni samostatně „v první řadě“ a nenastupují do dědického podílu žádného ze svých předků, tedy nemohou nastupovat do více podílů v případě několikerého příbuzenství (podobně jako v případě plnorodých a polorodých sourozenců podle třetí zákonné dědické třídy). Zákon pak výslovně stanoví, že tito dědí všichni stejným dílem. Prasynovci a praneteře zůstavitele a strýcové a tety zůstavitele tedy buď jsou v určitém příbuzenském

vztahu a mají všichni stejný dědický podíl, nebo v takovém vztahu nejsou a dědický podíl nemají.

Dědické podíly dětí dětí prarodičů zůstavitele (bratranců a sestřenic zůstavitele) mohou být ovlivněny pravidlem o několikerém příbuzenství. Tito dědicové nastupují právem reprezentace do dědického podílu svých předků (strýců a tet zůstavitele),¹⁷⁶ a někteří z nich mohou tedy nastoupit do dědického podílu po obou svých předcích a tím získat dvojnásobný dědický podíl oproti těm, kteří nastoupí jen do podílu jednoho z předků. Taková situace může nastat, pokud bratranec nebo sestřenice zůstavitele nastupují do dědického podílu svých rodičů, kterými byli strýc zůstavitele ze strany otce a teta zůstavitele ze strany matky (nebo opačně), a vzájemně nebyli v příbuzenském vztahu, který by takovému vztahu bránil. Může však nastat i situace, kdy strýc a teta zůstavitele budou v příbuzenském vztahu a dítě z takového incestního vztahu pak také bude vstupovat do obou dědických podílů svých rodičů. Ani tyto případy nebudou příliš časté.

4.2.4 Dědický podíl dědice několikeré příbuzného se zůstavitelem

Zásadní otázkou je, zda v případě několikerého příbuzenství získává se zůstavitelem několikeré příbuzný dědic dva dědické podíly z každé strany příbuzenství, nebo zda získává jeden dědický podíl, který je ovšem dvojnásobný. Přístup, podle kterého má několikeré příbuzný dědic dva samostatné dědické podíly by vedl k tomu, že by takový dědic musel být ke každému podílu zvlášť poučen o dědickém právu, ke každému podílu zvlášť by se vyjadřoval k odmítnutí dědictví a k uplatnění výhrady soupisu a také v usnesení o dědictví by zřejmě musely být jeho dědické podíly rozlišovány.¹⁷⁷ Lze mít za to, že takový přístup není současné úpravě vlastní a že se spíše uplatní přístup, podle kterého má i několikeré příbuzný dědic jen jeden dědický podíl, který je dvojnásobný oproti dědickým podílům jiných dědiců. Takový dědic se pak bude k odmítnutí dědictví a k výhradě soupisu vyjadřovat jako k celku jen jednou. Pro tento názor svědčí úvodní ustanovení dědického

¹⁷⁶ Zákon to v šesté dědické třídě neupravuje výslovně, ale lze mít za to, že děti strýců nebo tet (bratraci a sestřenice zůstavitele) nastupují stejným dílem do dědického podílu svého předka, jako je tomu v první a třetí dědické třídě. Není zde totiž žádný rozumný důvod se právě v šesté dědické třídě odvrátit od pravidla uvedeného ostatních případech. Důvodová zpráva k tomu mlčí, shodný výklad uvádí M. Šešina s K. Wawerkou a přiklání se k němu i O. Klička. ŠEŠINA, Martin, WAWERKA, Karel. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV.*, 2014, s. 345; KLIČKA, Ondřej. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník*, 2017, s. 1584, 1587.

¹⁷⁷ V rakouské a německé úpravě platí, že několikeré příbuzný dědic nabývá více dědických podílů, k jejichž odmítnutí se vyjadřuje zvlášť; v Rakousku k tomuto závěru dospěli výkladem, v Německu samostatnost podílů při několikerém příbuzenství vyplývá přímo ze znění § 1927 BGB. KOZIOL, WELSER: *Grundriß des bürgerlichen Rechts*, 1996, s. 305; NEMETH, Kristin. In KODEK, SCHWIMANN: *ABGB Praxiskommentar*, 2013, s. 296; GROBE-BOYMAN, Tamara. In BURANDT, ROJAHN: *Erbrecht*, 2014, s. 106.

práva (§ 1475 ObčZ), podle kterého: „*Dědické právo je právo na pozůstalost nebo na poměrný podíl z ní.*“ a „*Komu náleží dědické právo, je dědic, a pozůstalost ve vztahu k dědici je dědictvím.*“ Ve spojení s úpravou odmítnutí dědictví, podle které nelze dědictví odmítnout jen zčásti (§ 1489 ObčZ) a dědic nemůže odmítnout dědictví z titulu poručení pro případ smrti a přijmout ho z titulu zákonné dědické posloupnosti (§ 1702 ObčZ), lze pak mít za to, že obecně platí, že každý dědic má jen jedno nedělitelné dědické právo bez ohledu na dědický titul.¹⁷⁸ K odmítnutí či přijetí dědického práva se dědic vyjadřuje jako k celku a nemůže část odmítnout a část přijmout.¹⁷⁹ Dědické právo, které dědic neodmítl, je pak kvantitativně vyjádřeno dědickým podílem rovnajícím se určité části pozůstalosti, při dědění podle zákonné posloupnosti zpravidla vyjádřeném zlomky. V případě několikerého příbuzenství pak dědic „*má z každé strany dědické právo*“, které je představováno dědickým podílem v určité výši. Tedy několikrát příbuznému dědici připadají sice dva dědické podíly, které představují dědická práva jeho předků, do kterých několikrát příbuzný nastupuje právem reprezentace, avšak tyto podíly se v jeho jediném dědickém právu sloučí v jeden dvojnásobně velký dědický podíl; obdobně pak v případě dědění synovce nebo neteře zůstavitele, kteří jsou zároveň spolužijící osobou a dědí z obou těchto důvodů ve třetí dědické třídě.

4.2.5 Dílčí závěr

Úprava zákonné dědické posloupnosti není postavena na jasné koncepci a nesleduje důsledně parentelní systém dědických tříd, kterým se jen inspiruje, zatímco z velké části přejímá úpravu dědických tříd tzv. socialistického zákonodárství. Přesto je součástí zákonné dědické posloupnosti pravidlo o několikerém příbuzenství, které ovšem vychází

¹⁷⁸ Jestliže je dědic povolán k dědění závěti a vedle toho mu ještě svědčí zákonné dědické právo ke zbytku pozůstalosti nevyčerpané závětí, vyjadřuje se k odmítnutí dědického práva jen jednou. Pokud manžel zůstavitele při dědění z první dědické třídy odmítne dědictví a následně odmítnou dědictví také všichni potomci zůstavitele, nemůže být manžel povolán k dědění ještě jednou ve druhé dědické třídě, protože už dědictví odmítl; to platí obdobně i pro dědění spolužijící osoby ve druhé a ve třetí dědické třídě. Příkladem může být též případ svěrenského nástupnictví nařízeného tak, že přední dědic je zároveň následným dědicem (co do různých podílů), přičemž podle V. Novobilského se takový dědic také vyjadřuje k odmítnutí dědictví jen jednou. NOVOBILSKÝ, Vojtěch. Svěrenské nástupnictví v řízení o pozůstalosti. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 6, s. 10–11.

¹⁷⁹ Shodně k přístupu, že dědické právo se odmítá jako celek se staví M. Muzikář, M. Šešina a k předchozí úpravě též L. Muzikář; shodně pak také R. Fiala s K. Beerovou a L. Drápal, avšak ti za určitých okolností připouští i odmítnutí dědického práva z jednoho dědického titulu a přijetí z jiného, ale tento názor se nezdá být odpovídající právní úpravě. Tito autoři se však nevyjadřují k tomu, zda má několikrát příbuzný dědic jeden nebo dva dědické podíly. K tomu, že jde spíše o odmítnutí „dědického práva“ než o odmítnutí „dědictví“ viz D. Kittela a R. Fialu s K. Beerovou. PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník, 2017*, s. 1463 (KITTEL, David), s. 1640 (MUZIKÁŘ, Martin); ŠEŠINA, Martin. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV., 2014*, s. 573–574; MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ: *Občanský zákoník I., 2008*, s. 1153; FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV., 2015*, s. 19 a 60 (FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kateřina), s. 579–580 (DRÁPAL, Ljubomír).

z důsledného uplatnění parentelního systému s reprezentací. Pravidlo o několikerém příbuzenství se pak při dodržení principů rovnosti, rodinné solidarity a požadavku spravedlnosti může uplatnit jen při dědění příbuzných zůstavitele v linii vedlejší, kteří právem reprezentace nastupují do dědického práva svých předků.

Důsledkem zahrnutí pravidla o několikerém příbuzenství do úpravy zákonné posloupnosti nedodržující parentelní systém s reprezentací je omezená možnost použití uvedeného pravidla nebo jeho nesprávné použití. Právo reprezentace, které se vztahuje na příbuzné zůstavitele v linii vedlejší, je obsaženo toliko ve třetí a šesté zákonné dědické třídě, kde se také může pravidlo o několikerém příbuzenství uplatnit. Podmínkou uplatnění pravidla několikerého příbuzenství však je nastoupení dědice právem reprezentace do dvou dědických práv jeho předků, kteří byli oba se zůstavitelem příbuzní v témže stupni a byli proto povoláni k dědění. Jsou tedy nesprávné výklady, podle kterých se pravidlo několikerého příbuzenství uplatní v případě sourozenců zůstavitele, kteří nenastupují do dědického práva právem reprezentace, ale jsou povoláni samostatně. Při nastoupení dědiců právem reprezentace pak může nastat zákonodárcem zřejmě nepředpokládaná možnost, že bude jedna osoba dědit zároveň proto, že je se zůstavitelem příbuzná, a zároveň jako spolužijící osoba, přičemž dědění z obou důvodů zároveň je jinak zásadně vyloučeno. Tato situace může nastat právě v důsledku toho, že se úprava zákonné posloupnosti nedrží parentelního systému.

Několikrát příbuzný dědic, kterému svědčí dědické právo z každé strany příbuzenství, nabývá pouze jeden dědický podíl, který je dvojnásobně velký oproti ostatním dědicům, a k jeho případnému odmítnutí se vyjadřuje jako k celku; obdobně nabývá jen jeden větší dědický podíl i dědic, kterému výjimečně náleží dědické právo z důvodu příbuzenského vztahu k zůstaviteli i z důvodu, že je spolužijící osobou.

4.3 Dědická nezpůsobilost

Úprava dědické nezpůsobilosti má vliv na právo reprezentace, neboť při naplnění zákonných důvodů je z dědění vyloučen dědicky nezpůsobilý dědic a je otázkou, zda mají podle principu formální reprezentace k dědění nastoupit jeho potomci, nebo zda se podle principu materiální reprezentace účinky dědické nezpůsobilosti vztahují i na tyto potomky. Vliv dědické nezpůsobilosti na právo reprezentace je upraven v § 1483 ObčZ takto: *„Potomek toho, kdo je vyloučen z dědického práva, nastupuje při zákonné dědické posloupnosti na jeho místo, i když vyloučený přežije zůstavitele. To neplatí v případě*

stanoveném v § 1482 odst. 1. “ Uvedená úprava nevyvolává větších výkladových problémů; přesto je nutno vyložit některé nejasnosti jazykového vyjádření uvedeného ustanovení.

4.3.1 Vliv dědické nezpůsobilosti na právo reprezentace

Ve vztahu k první větě uvedeného ustanovení je třeba zdůraznit, že nezakládá nové pravidlo reprezentace ve vztahu k jakémukoliv dědicky nezpůsobilému dědici, jestliže obecně stanoví, že potomci dědicky nezpůsobilého nastupují při zákonné dědické posloupnosti na jeho místo. Potomci dědicky nezpůsobilého dědice nastupují formální reprezentací do vlastního dědického práva jen tehdy, jestliže to určuje úprava zákonné dědické posloupnosti,¹⁸⁰ což jasně vyplývá také z tohoto ustanovení, které dopadá jen na případy dědění podle zákonné dědické posloupnosti. Uvedená nejasnost vznikla pravděpodobně tím, že pravidlo bylo převzato z ObčZ 1937, respektive z ABGB,¹⁸¹ ve kterých ovšem byla zákonná dědická posloupnost postavena důsledně na parentelním systému s reprezentací a právo reprezentace se mohlo uplatnit po každém dědicky nezpůsobilém (tehdy „nehodném“) dědici; vyjma dědiců podle čtvrté dědické třídy, ve které se reprezentace vůbec neuplatnila. Úpravy v ObčZ 1950 a ObčZ 1964 takovou výslovnou úpravu neobsahovaly, ale prakticky se uplatnila také. V současné úpravě pak nemá význam, zda nezpůsobilý dědic přežil zůstavitele či nikoliv, neboť nastoupení právem reprezentace do dědického práva není vázáno na podmínku předemření či přežití zůstavitele, ale pouze na podmínku, že bližší potomek zůstavitele nedědí.

Druhá věta uvedeného ustanovení naopak zdůrazňuje, že právem reprezentace do dědického práva nenastupují potomci manžela zůstavitele v případě probíhajícího rozvodu na návrh zůstavitele z důvodu domácího násilí (§ 1482 odst. 1 ObčZ). Zde není zcela jasné, na jaké potomky manžela zůstavitele se takové vyloučení, které by bylo možno označit za uplatnění materiální reprezentace, vztahuje. Buď se může vztahovat na společné děti zůstavitele a jeho manžela (pokrevní či osvojené), nebo na výlučné děti manžela zůstavitele, které nejsou se zůstavitelem v příbuzenském vztahu. Problémem ovšem je, že společné děti mají dědické právo přímo po zůstaviteli a výlučné děti manžela zůstavitele

¹⁸⁰ Shodně KITTEL, David. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník, 2017*, s. 1461; ŠEŠINA, Martin. In ŠVESTKA, DVORÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV., 2014*, s. 36; FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kateřina. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV., 2015*, s. 46.

¹⁸¹ Inspirace ObčZ 1937 a ABGB je vidět také v tom, že se výslovně uvádí, že potomci nastupují i tehdy, pokud vyloučený přežije zůstavitele, neboť se k uplatnění práva reprezentace zásadně vyžadovalo, aby původně povolaný dědic zemřel před zůstavitelem, zatímco nyní se k uplatnění reprezentace vyžaduje jen to, aby původně povolaný dědic nedědil. K výkladu § 541 ABGB viz KRAINZ, PFAFF, EHRENSWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, 1917*, s. 311; MAYR: *Právo dědické, 1927*, s. 9; ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III., 1936*, s. 42–43.

dědické právo po zůstaviteli vůbec nemají ani do žádného dědického práva nevstupují právem reprezentace; mohou mít dědické právo jen jako spolužijící osoby. Podle důvodové zprávy se uvedené pravidlo vztahuje právě na situace, kdy by výlučné děti dědicky nezpůsobilého manžela zůstavitele měly dědit jako spolužijící osoby.¹⁸² Takové pravidlo dává smysl, je jistě účelné i v zájmu zůstavitele, neboť jestliže se zůstavitel se svým manželem rozváděl z důvodu domácího násilí, a chtěl tedy opustit násilnického manžela, je odůvodněný i předpoklad, že není v zájmu zůstavitele, aby měl takový manžel vliv na zůstavitelův majetek skrze výlučně své děti.¹⁸³ Uvedené pravidlo je ovšem v textu zákona upraveno velmi nejasně; v návaznosti na první větu uvedeného ustanovení totiž vyvolává zdání, že se vztahuje na situace upravené právem reprezentace, což však dědění spolužijící osoby není.

4.3.2 Dílčí závěr

Úprava dědické nezpůsobilosti jako zákonného důvodu vyloučení dědice z dědického práva zdůrazňuje uplatnění formální reprezentace; důvod dědické nezpůsobilosti se tedy nevztahuje na potomky nezpůsobilého dědice, kteří nastupují do vlastního dědického práva, jestliže to stanoví úprava zákonné dědické posloupnosti.

Zvláště je pak upraveno, že se dědické právo odnímá potomkům dědicky nezpůsobilého manžela zůstavitele pro případ stanovený v § 1482 odst. 1 ObčZ, což však není modifikací práva reprezentace, ale vyloučením dědického práva z titulu společného žití se zůstavitelem.¹⁸⁴

Ohledně vlivu dědické nezpůsobilosti na právo reprezentace je nutno zdůraznit, že se uplatní při dědění podle zákonné dědické posloupnosti, nikoli při dědění podle porřízení pro případ smrti, kdy má přednost vůle zůstavitele.

4.4 Zřeknutí se dědického práva

Zřeknutí se dědického práva je upraveno v § 1484 ObčZ, jehož odstavec 1 zní takto: *„Dědického práva se lze předem zříci smlouvou se zůstavitelem; není-li jinak ujednáno, působí zřeknutí se i proti potomkům. Kdo se zřekne dědického práva, zřiká se tím i práva na povinný díl; kdo se však zřekne jen práva na povinný díl, nezřiká se tím práva z dědické*

¹⁸² ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 606.

¹⁸³ Původní vládní návrh počítal s tím, že vyloučení budou všichni výluční příbuzní manžela zůstavitele, což však neprošlo poslaneckou sněmovnou. ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 606.

¹⁸⁴ R. Fiala s K. Beerovou takové vyloučení dědického práva označují za zavedení „dědičného hříchu“. FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kateřina. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 47.

posloupnosti. “ Z úpravy zřeknutí se dědického práva jasně vyplývá vliv zřeknutí se na právo reprezentace, neboť vylučuje dědění potomků zřeknuvšího se dědice, ledaže bylo sjednáno něco jiného. Inspiračním zdrojem úpravy je především úprava v § 551 ABGB, respektive v § 390 ObčZ 1937, ale také úprava v § 2346 a násl. BGB a čl. 495 a násl. ZGB.¹⁸⁵

Účelem zřeknutí se dědického práva je úprava rozdělení pozůstalosti ještě za života zůstavitele tak, aby se předešlo pozdějším sporům mezi dědici; zřeknutí se bude pravidelně úplatnou smlouvou nebo se bude uzavírat tehdy, pokud zřeknuvší se dědic již od zůstavitele nějaký majetek za života dostal. Zřeknuvší se dědic tak uvolní místo pro ostatní dosud nevypořádané v úvahu přicházející dědice.¹⁸⁶ Proto jsou účinky zřeknutí se vztaženy také na potomky zřeknuvšího se dědice (není-li sjednáno něco jiného), aby nebylo spravedlivé rozdělení majetku v rodině narušeno nabýváním majetku potomky toho, kdo již od zůstavitele něco dostal, čímž by došlo ke dvojímu zvýhodnění jedné rodinné linie. Vztažení důsledků zřeknutí se na potomky zřeknuvšího se dědice je tedy odůvodněno účelem této instituce, která by jinak ztrácela smysl,¹⁸⁷ jestliže by zřeknuvší se dědic obdržel od zůstavitele něco za života, a proto by se zřekl svého dědického podílu, ale tento podíl by přesto obdržely jeho děti. Vztažení na potomky je tímto odůvodněno, i když se tito potomci k vyloučení nevyjadřují ani s ním nemusí souhlasit; konečně by přeci tito potomci byli z dědění vyloučeni i tehdy, pokud by jejich předek dědictví neodmítl a nabyl ho pro sebe, případně pokud by uzavřel dědickou dohodu, podle které by se mu nic z dědictví nedostalo.

4.4.1 Vztažení zřeknutí se dědického práva na potomky zřeknuvšího se dědice

Zřeknutí se dědického práva má za následek vyloučení zřeknuvšího se dědice z dědického práva i z práva na povinný díl¹⁸⁸ a takto zároveň působí (není-li sjednáno něco

¹⁸⁵ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 607–608.

¹⁸⁶ KRAINZ, PFAFF, EHRENSWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1917, s. 315. Úprava zřeknutí se byla zachována také v ObčZ 1950 a tehdejší autoři pojednávají o především na venkově obvyklém „vybytí“ některého z potomků zůstavitele ještě za života zůstavitele, aby bylo dosaženo účelného využití rodinného majetku. HOLUB: *Komentář k občanskému zákoníku*, 1957, s. 63; KNAPP: *Učebnice občanského a rodinného práva*, 1954, s. 21–22.

¹⁸⁷ KRAINZ, PFAFF, EHRENSWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1917, s. 315.

¹⁸⁸ R. Fiala s K. Beerovou uvádí, že zákon nestanoví důsledek zřeknutí se a s ohledem na předchozí úpravu v ObčZ 1950 by se na zřeknuvšího se dědice mělo pohlížet, jako by se nedožil smrti zůstavitele. V zásadě lze souhlasit s tím, že zřeknutí se má podobné účinky jako předemření, a totiž že zřeknuvší se či předemřelý dědic po zůstaviteli nedědí. Jestliže však ObčZ 1950 stanovil, že se na zřeknuvšího se dědice hledí, jako by se smrti zůstavitele nedožil (§ 523 ObčZ 1950), bylo to proto, že podmínkou uplatnění práva reprezentace bylo, že se dědic smrti zůstavitele nedožil (§ 527 a § 530 ObčZ 1950), proto se smrt fingovala i pro případy zřeknutí se, odmítnutí nebo dědické nezpůsobilosti. Dnešní právo reprezentace však jako podmínku uplatnění vyžaduje pouze to, že osoba nedědí; za důsledek zřeknutí se proto nyní postačí uvést, že zřeknuvší se dědic nedědí, tedy je z dědického práva (a práva na povinný díl) vyloučen. Ani to však neplatí absolutně, protože se připouští i zřeknutí se v omezeném rozsahu, kdy zřeknuvší se dědic po zůstaviteli dědí (viz dále). FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kateřina. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 51.

jiného) i na potomky zřeknuvšího se dědice bez omezení stupně příbuzenství; uplatní se tedy materiální reprezentace a důvod vyloučení dědice se vztahuje i na všechny jeho potomky. Uplatnění materiální reprezentace má ovšem místo jen v případech, ve kterých skutečně dochází k nastoupení potomků do dědického práva podle principu reprezentace; nemůže se uplatnit na případy, kdy jsou potomci k dědění povoláni samostatně.¹⁸⁹ Samostatné povolání potomků zřeknuvšího se dědice může nastat v případě pořízení pro případ smrti a podle současné úpravy také v několika případech povolání potomků podle zákonné dědické posloupnosti samostatně „v první řadě“. Prvním případem dědění potomků zřeknuvšího se dědice podle zákonné dědické posloupnosti je jejich povolání jako spolužijící osoby, kdy nenastupují právem reprezentace; takto mohou nastoupit k dědění ve druhé dědické třídě nebo i ve třetí dědické třídě, podle které by jako spolužijící osoby dědili i v případě, že by jinak byli z dědění vyloučeni uplatněním materiální reprezentace, pokud by se jednalo o potomky sourozence zůstavitele zřeknuvšího se dědictví. Dalším případem je zřeknutí se dědického práva sourozencem zůstavitele povolaným ve třetí dědické třídě, přičemž materiální reprezentace by se vztahovala na potomky nastupující právem reprezentace, tj. na děti sourozence zůstavitele (synovce a neteře zůstavitele); zřeknutí se však již nemůže mít účinky na děti dětí sourozenců zůstavitele (prasynovce a praneteře zůstavitele) povolané samostatně „v první řadě“ v šesté dědické třídě. Obdobný postup platí i v posledním případě, tedy při zřeknutí se dědického práva ze strany prarodičů zůstavitele povolaných ve čtvrté dědické třídě, které nemá vliv na dědění dětí prarodičů zůstavitele (strýců a tet zůstavitele) povolaných samostatně „v první řadě“ v šesté dědické třídě.¹⁹⁰ Množství uvedených možností dědění potomků zřeknuvšího se dědice povolaných podle zákonné dědické posloupnosti samostatně „v první řadě“ je způsobeno nedůsledností současné úpravy zákonné posloupnosti, která není postavena na jasném (parentelním) systému. V případě důsledného uplatnění parentelního systému s reprezentací po vzoru ABGB či ObčZ 1937 by zřeknutím se došlo k vyloučení všech potomků zřeknuvšího se dědice, neboť jsou všichni povoláni k dědění v téže parentele. V této souvislosti je také možno zmínit německou úpravu (§ 2349 BGB), podle které se vztažení na potomky uplatní

¹⁸⁹ KRAINZ, PFAFF, EHRENSWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1917, s. 315.

¹⁹⁰ O vztažení účinků zřeknutí se na potomky zřeknuvšího se dědice v jednotlivých dědických třídách podle současné úpravy se zmiňuje jen M. Šešina, který uvádí, že nastává v případě první dědické třídy, ve třetí dědické třídě pro děti sourozenců zůstavitele, a v šesté dědické třídě pro děti dětí prarodičů zůstavitele. D. Kittel ve výkladu pouze uvádí, že potomky, na které působí zřeknutí se, jsou všichni příbuzní v linii přímé bez ohledu na stupeň příbuzenství, ovšem k uplatnění v jednotlivých dědických třídách se nevyjadřuje. ŠEŠINA, Martin. In ŠVESTKA, DVORÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV.*, 2014, s. 42–43; KITTEL, David. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník*, 2017, s. 1462.

jen v případě zřeknutí se potomků nebo příbuzných v linii vedlejší (kollaterálů), tedy se vztahování na potomky neuplatní v případě zřeknutí se dědického práva předkem nebo manželem zůstavitele;¹⁹¹ takové omezení v našem právu ani v ABGB či ZGB neplatí.

Materiální reprezentace se tedy v případě zřeknutí se dědického práva uplatní v první dědické třídě neomezeně na všechny potomky (§ 1635 odst. 2 ObčZ) zřeknuvšího se dítěte nebo vzdálenějšího potomka zůstavitele; ve třetí dědické třídě jen na děti sourozenců zůstavitele (synovce a neteře zůstavitele, § 1637 odst. 2 ObčZ) po tom sourozenci, který se zřekl; a v šesté dědické třídě se uplatní jen na děti dětí prarodičů zůstavitele (bratrance a sestřenice zůstavitele, § 1640 odst. 2 ObčZ) po tom z dětí prarodičů (strýců a tet zůstavitele), které se zřeklo.

Úprava zřeknutí se dědického práva umožňuje sjednat, že se důvody vyloučení z dědického práva nebudou vztahovat na potomky zřeknuvšího se dědice; v takovém případě se uplatní formální reprezentace podle pravidel zákonné dědické posloupnosti. Neznamená to však, s ohledem na současnou úpravu zákonné dědické posloupnosti, že by na místo jakéhokoliv zřeknuvšího se dědice nastupovali vždy jeho potomci, i když to nestanoví úprava zákonné dědické posloupnosti. Pokud by vztahování účinků zřeknutí se na potomky zřeknuvšího se dědice nebylo sjednáno, přičemž by zřeknutí se bylo úplatné, mohlo by v důsledku započtení (§ 1658 a násl.) dojít ke zkrácení dědických podílů potomků zřeknuvšího se dědice.

Otázkou je, zda je možné vztáhnout účinky zřeknutí se dědického práva i jen na některé potomky zřeknuvšího se dědice s tím, že ostatní potomci by podle formální reprezentace nastupovali k dědění. Podle R. Fialy a K. Beerové to možné je, neboť účelem zřeknutí se dědického práva je vyloučení konkrétního dědice z dědění.¹⁹² S tímto názorem lze souhlasit, přestože ten, kdo se sám zbavuje svého dědického práva, nemá možnost ovlivnit okruh osob, které nastupují právem reprezentace. Možnost určit okruh dědiců má však vždy zůstavitel, který může k dědění povolat právě i potomky zřeknuvšího se dědice; proto lze mít za to, že ve smlouvě o zřeknutí se dědického práva může zůstavitel společně se zřeknuvším se dědicem určit, zda mají potomci zřeknuvšího se dědice nastupovat do dědického práva, případně i kteří z těchto potomků. Jestliže by taková možnost nebyla přípustná, přesto by nic nebránilo zůstaviteli, aby některé z potomků zřeknuvšího se dědice

¹⁹¹ GROBE-BOYMANN, Tamara. In BURANDT, ROJAHN: *Erbrecht*, 2014, s. 973.

¹⁹² FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kateřina. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 50. Podobně též R. Holub, podle kterého takové ujednání zákon (ObčZ 1950) nezakazoval. HOLUB: *Komentář k občanskému zákoníku*, 1957, s. 64.

k dědění povolal, nebo je naopak z dědění vyloučil; ovšem v takovém případě už také s omezením vztahujícím se k povinnému dílu.

4.4.2 Rozsah zřeknutí se dědického práva

Zřeknutí se je možné v rozsahu dědického práva, které zahrnuje též právo na povinný díl, případně i jen v rozsahu povinného dílu, jedná-li se o nepominutelného dědice. Nelze vyloučit ani zřeknutí se ohledně části dědického podílu nebo konkrétních věcí, případně i zřeknutí se jen pro určité dědické tituly.¹⁹³ Pro potomky zřeknuvšího se dědice pak platí stejný rozsah zřeknutí se; i v tomto případě lze ale připustit jinou dohodu.

4.4.3 Dílčí závěr

Zřeknutí se dědického práva poskytuje možnost předejít budoucím sporům pro případy, kdy některý z dědiců obdrží něco od zůstavitele již za života, a proto se zřekne svých práv pro případ smrti zůstavitele v zájmu spravedlivého rozdělení majetkových hodnot; proto se také zřeknutí vztahuje i na potomky zřeknuvšího se dědice a uplatní se materiální reprezentace, ledaže bylo ujednáno jinak. Zřeknutí se má vliv jen na dědění podle zákonné dědické posloupnosti, jestliže by potomci zřeknuvšího se dědice nastupovali právem reprezentace; s ohledem na současnou úpravu pak mohou nastat případy, kdy potomek zřeknuvšího se dědice bude podle zákonné dědické posloupnosti dědit, neboť není povolán podle práva reprezentace ale samostatně „v první řadě“.

4.5 Odmítnutí dědictví

Odmítnutím dědictví dává dědic po smrti zůstavitele najevo, že dědictví nabýt nechce, že se vylučuje ze všech práv a povinností, které by na něj z titulu dědického práva přešly. Taková možnost vyplývá z principu volnosti dědice přijmout dědictví, podle kterého se může každý vyjádřit, zda dědictví nabýt chce, nebo nechce. Následek odmítnutí dědictví stanoví § 1486 ObčZ takto: „*Odmítne-li dědic dědictví, hledí se na něho, jako by dědictví nikdy nenabyl.*“ Na to pak navazuje úprava reprezentace v zákonné dědické posloupnosti, neboť podmínkou uplatnění reprezentace je, že povolaný dědic nedědí. V případě odmítnutí dědictví se tak uplatní formální reprezentace a do dědického práva nastupují potomci odmítnuvšího dědice, je-li reprezentace v příslušné dědické třídě upravena. Prosté odmítnutí dědictví zpravidla nevyvolává ve vztahu k právu reprezentace výkladové problémy.

¹⁹³ Shodně ŠEŠINA, Martin. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV., 2014*, s. 40–41; KITTEL, David. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník, 2017*, s. 1461–1462; FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kateřina. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV., 2015*, s. 49–50; MUZIKÁŘ: *Zřeknutí se dědického práva, 2014*, s. 8. Opačně SVOBODA, KLÍČKA: *Dědické právo v praxi, 2014*, s. 45.

4.5.1 Odlišnosti odmítnutí dědictví od zřeknutí se dědického práva

Odmítnutí dědictví je možností dědice, jak se vyloučit z dědění po smrti zůstavitele; je pak vhodné zdůraznit některé odlišnosti od zřeknutí se dědictví, které je možností dědice, jak se vyloučit z dědění před smrtí zůstavitele. Na rozdíl od zřeknutí se, lze odmítnout dědictví jen jako celek, nelze si vyhradit určitou část dědictví nebo konkrétní věci (§ 1489 odst. 1 ObčZ), výjimkou je odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu (viz dále kapitolu 4.6). Nelze pak také odmítnout dědictví i s účinky pro potomky odmítnuvšího dědice; v tom se současná úprava liší od ABGB po III. dílčí novele, kde bylo právě analogicky k úpravě zřeknutí se dovozeno, že také odmítnutí dědictví lze vztáhnout i na potomky odmítnuvšího dědice.¹⁹⁴ V případě uplatnění několikerého příbuzenství se dědic k odmítnutí dědického práva z každé strany příbuzenství nevyjadřuje zvlášť (viz výše kapitolu 4.2).

4.5.2 Dílčí závěr

Prosté odmítnutí dědictví, v jehož důsledku odmítnuvší dědic nedědí, je důvodem pro uplatnění formální reprezentace podle ustanovení zákonné dědické posloupnosti. Odmítnutí dědictví ve vztahu k právu reprezentace zpravidla nevyvolává výkladové potíže.

4.6 Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu¹⁹⁵

Nepominutelnému dědici je v § 1485 odst. 1 větě druhé ObčZ zvláště umožněno, aby odmítl dědictví a vyhradil si přitom právo na povinný díl: „*Odmítá-li dědictví nepominutelný dědic, může dědictví odmítnout s výhradou povinného dílu.*“ Jedná se o výjimku z obecného zákazu odmítnutí dědictví s podmínkami nebo výhradami (§ 1489 odst. 1 ObčZ). Úprava byla zjevně inspirována § 808 ABGB, odkud však nebyla převzata do ObčZ 1937 a i v samotném ABGB byla novelou ErbRÄG 2015 zrušena.

Odmítnutím dědictví s výhradou povinného dílu se nepominutelný dědic zbavuje všech majetkových práv a povinností souvisejících s dědickým podílem a ponechává si jen majetková práva spojená s povinným dílem. Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu umožňuje zaopatření oprávněné osoby, která je vždy potomkem zůstavitele, a tím sleduje ochranu rodiny a dětí a je projevem principu rodinné solidarity i principu volnosti dědice přijmout dědictví. Důsledkem pak je, že i v tomto případě může jiným osobám vzniknout

¹⁹⁴ Viz například KRAINZ, PFAFF, EHRENSWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1917, s. 319; ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III.*, 1936, s. 350, 531; NEMETH, Kristin. In KODEK, SCHWIMANN: *ABGB Praxiskommentar*, 2013, s. 291.

¹⁹⁵ Podkapitola vychází z TALANDA: *Právo reprezentace při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu*, 2019, s. 406–428.

nové právo nebo se rozšířit jejich již existující právo, ale nedochází při tom k úplnému vyloučení původně oprávněné osoby. Účelem tedy je umožnit nepominutelnému dědici nabýt pouze práva bez povinností. Jedná se také o dobrodiní, které je ale poskytováno jen potomkům zůstavitele jako nepominutelným dědicům.

Výkladovým problémem možnosti odmítnutí s výhradou povinného dílu je uplatnění práva reprezentace, neboť podmínkou reprezentace podle § 1635 odst. 2 ObčZ je pouze to, že povolaný dědic nedědí. V případě odmítnutí s výhradou povinného dílu pak sice nedědí, ale stále se mu dostává povinného dílu. Nastupují i v takovém případě potomci nepominutelného dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu právem reprezentace do uvolněného dědického podílu a má tedy rodinná linie nepominutelného dědice nabýt dědický podíl i povinný díl v penězích zároveň? Problémem je, že při kladné odpovědi může za předpokladu dědění podle zákonné dědické posloupnosti nastat neodůvodněné dvojí zvýhodnění jedné rodinné linie na úkor jiné.

Příklad: Zůstavitel zemřel bez zanechání pořízení pro případ smrti a zůstali po něm tři synové, kteří nejsou nezpůsobilí dědit. Jeden ze zůstavitelových synů, Karel, má dítě a vnuka. Karel odmítne dědictví s výhradou povinného dílu, ostatní zůstavitelovi synové dědictví neodmítnou.

4.6.1 Dosavadní názory právní vědy

Naznačenému problému práva reprezentace povinného dílu se věnovala diskuse ve třech na sebe navazujících článcích tří různých autorů v časopise Ad Notam a dále je zmíněn v komentářové literatuře.

Diskusi v časopise Ad Notam rozpoutala L. Holíková,¹⁹⁶ která v úvodu článku nesprávně vztahuje postavení dítěte zůstavitele jako nepominutelného dědice jen na situace, ve kterých zůstavitel pořízením pro případ smrti zkrátil právo nepominutelného dědice na povinný díl. Uvádí tedy možnost využití odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu jen v případě, že zůstavitel zanechal pořízení pro případ smrti, a proto nenachází řešení naznačeného problému uplatnění práva reprezentace při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. V článku nicméně provádí srovnání s příbuznými právními úpravami. Zřejmě nedopatřením uvádí, že původní rakouský ABGB v § 808 výslovně zakazoval odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu, zatímco ve skutečnosti bylo takové odmítnutí výslovně umožněno, avšak nyní již byla tato možnost zrušena. Z německého BGB zmiňuje § 2306, podle kterého může nepominutelný dědic odmítnout dědictví s výhradou povinného

¹⁹⁶ HOLÍKOVÁ: *Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu*, 2017, s. 7–10.

dílu, jestliže mu byl zanechán dědický podíl s omezeními nařízenými zůstavitelem. Dále uvádí § 2320 BGB, podle kterého má dědic, který nastupuje na místo nepominutelného dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu, povinnost uhradit povinný díl až do výše hodnoty získaného prospěchu, čímž je prolomena zásada, podle které povinný díl hradí poměrně všichni spoludědicové.

Na L. Holíkovou navázal F. Plašil,¹⁹⁷ který právě v reakci na nesprávnou úvodní tezi L. Holíkové o nepominutelném dědici dochází k závěru, že postavení osoby jako nepominutelného dědice není závislé na tom, zda zůstavitel pořídil pro případ smrti, a tedy že odmítnout dědictví s výhradou povinného dílu podle § 1485 odst. 1 ObčZ může nepominutelný dědic při dědění z jakéhokoliv dědického titulu.¹⁹⁸ Srovnává dále českou úpravu s úpravou rakouskou, u které připomíná rozlišování formální a materiální reprezentace. K (prostému) odmítnutí dědictví uvádí závěr rakouské judikatury, že závisí na odmítajícím, zda účinky vztáhne také na své potomky, zatímco rakouská právní věda není v otázce účinků prostého odmítnutí dědictví na potomky odmítnuvšího dědice jednotná. S tím souvisí absence názorů moderní rakouské právní vědy na účinky odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. Otázka byla řešena judikátem z roku 1840,¹⁹⁹ podle kterého byli potomci dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu z dědění vyloučeni. Názor přetrvával asi do tzv. III. dílčí novely ABGB v roce 1916, poté se otázce rakouská právní věda nevěnuje. Novelou dědického práva účinnou od roku 2017 byla možnost odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu v Rakousku zrušena. Následuje srovnání s německou úpravou a judikát z roku 1960, podle kterého se při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu právo reprezentace neuplatní, ledaže odmítnuvší dědic²⁰⁰ projeví jinou vůli. Judikát se přitom vztahoval na odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu ze strany následného dědice, ale podle F. Plašila jsou v něm závěry pojaty obecně. Dále připomíná judikaturu z let 2000, 2006 a 2013,²⁰¹ která první judikát potvrzuje. Jiný závěr byl dovozen judikátem z roku 2011,²⁰² ovšem ve vztahu k odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu ze strany předního dědice, přičemž v takovém případě není následný dědic z dědění vyloučen, ledaže to stanovil

¹⁹⁷ PLAŠIL: *Poznámky k článku „Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu“*, 2017, s. 18–22.

¹⁹⁸ Stejný závěr podle rakouské vědy už F. Zeiller. ZEILLER: *Commentar II.*, 1812, s. 847.

¹⁹⁹ Judikát Oberste Justizstelle ze dne 1. 6. 1840, publikovaný v Gerichtshalle, 1857, č. 29, s. 257–258.

²⁰⁰ K tomuto O. Horák ve svém článku uvádí, že se F. Plašil dopustil drobného přepsání, když podle kontextu může jinou vůli ohledně dědění potomků odmítnuvšího dědice projevít nikoli odmítnuvší dědic, ale zůstavitel. HORÁK: *K odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu*, 2017, s. 23 (pozn. 6).

²⁰¹ Judikáty Nejvyššího zemského soudu Bavorska ze dne 2. 3. 2000, sp. zn. 2 Z BR 144/99, Vrchního zemského soudu v Mnichově ze dne 25. 7. 2006, sp. zn. 31 Wx 40/06, a Vrchního zemského soudu v Bambergu ze dne 23. 4. 2013, sp. zn. 5 U 34/12.

²⁰² Judikát Vrchního zemského soudu v Mnichově ze dne 26. 10. 2011, sp. zn. 31 Wx 30/11.

sám zůstavitel. Německá právní věda nemá na věc jednotný názor, když část právní vědy souhlasí s prvně uvedeným judikátem a část má za to, že s ohledem na § 2320 BGB, podle kterého odpovídají za splnění povinného dílu ti dědicové, kteří dědí místo odmítnuvšího dědice, nemůže ke dvojímu zvýhodnění dojít, a proto se reprezentace uplatní. F. Plažil poukazuje na to, že pokud německá právní věda připouští, aby potomci odmítnuvšího dědice sami dědili, je to v důsledku zvláštního ustanovení § 2320 BGB, které zamezuje dvojímu zvýhodnění. Poté uvádí, že podle české úpravy může při dědění potomků dědice odmítnuvšího s výhradou povinného dílu dojít k jejich zvýhodnění s ohledem na povinnost všech dědiců poměrně hradit povinný díl podle § 1653 ObčZ. Proto se s ohledem na českou právní úpravu přiklání k řešení zastávanému starým rakouským judikátem a novějšími německými judikáty, tedy že potomci dědice odmítnuvšího s výhradou povinného dílu nedědí, aby nemohlo dojít ke dvojímu zvýhodnění. Zabývá se také podobou povinného dílu s ohledem na rakouskou úpravu a dochází k závěru, že v českém prostředí má být vyplacen v penězích. V závěru rekapituluje, že odmítnout dědictví s výhradou povinného dílu může nepominutelný dědic i při dědění podle zákonné posloupnosti, že v takovém případě nenastává dědění jeho potomků právem reprezentace, ledaže odmítnuvší nepominutelný dědic stanovil jinak, a že povinný díl má být vyplacen v penězích.

Diskusi v časopise *Ad Notam* uzavírá O. Horák,²⁰³ který po uvedení obecnějších tezí a navázání na předchozí články uvádí čtyři možná řešení problému, zda mají potomci nepominutelného dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu dědit: 1) dědí, 2) nedědí, 3) dědí, ale hradí, 4) možnost odmítnout je omezena. Řešení „dědí“ je v souladu se zněním zákona, ale v literatuře je považováno za nevhodné z důvodu možného dvojího zvýhodnění rodiny odmítnuvšího nepominutelného dědice, kterému by ostatní dědicové museli přispívat na jeho povinný díl. Tomuto řešení by ale mohl svědčit princip zachování hodnot. Řešení „nedědí“ je v rozporu se zněním zákona a ze zásad by mohlo být podpořeno jen užitím materiální reprezentace. To s sebou ale nese výrazné znevýhodnění těchto potomků oproti jejich hrozícímu mírnému zvýhodnění. Uvádí pak výklad *ad absurdum*, že by v případě nedědění potomků odmítnuvšího dědice mohl v konečném důsledku majetek nabývat stát namísto potomků jediného dědice, což je v rozporu s principy zachování hodnot, přechodu na jednotlivce, respektive s principem familiarizace i s pravděpodobnou vůlí zůstavitele. Řešení „dědí, ale hradí“ znamená, že potomci odmítnuvšího dědice sice dědí, ale jen oni hradí celý povinný díl svého předka, čímž odpadá jejich zvýhodnění.

²⁰³ HORÁK: *K odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu*, 2017, s. 23–24.

Takové řešení považuje za souladné s § 1486 a § 1635 odst. 2 ObčZ a za modifikaci zásady, že dědicové jsou oprávněni a zavázáni podle svých dědických podílů, respektive že povinný díl vázne na pozůstalosti (pro srovnání odkazuje na § 1653 a § 1567 odst. 2 ObčZ). Toto řešení odpovídá také německé literatuře, která odkazuje na § 2320 BGB, ale i bez německé inspirace vychází ze zásady reprezentace a je možné ho uplatnit například i u otázky velikosti povinného dílu potomků dítěte zůstavitele. Poslední řešení směřuje k omezení možnosti odmítnout dědictví s výhradou povinného dílu jen tehdy, pokud odmítnuvší dědic nemá potomky, nebo by tito potomci z nějakého důvodu nenabývali dědictví. To je teleologickou redukcí § 1485 odst. 1 ObčZ, kterou by se zamezilo dvojímu zvýhodnění. Odkazuje pak na obdobný přístup v případě práva na nutnou výživu podle § 1665 ObčZ a na podobnost s řešením švýcarské, rakouské a až na výjimku v podobě § 2306 BGB také německé úpravy, které vylučují možnost odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu a prosazují formální reprezentaci. Takové řešení je pak v souladu s principem zachování hodnot a univerzální sukcese. Zamýšlí se pak nad účelem a využitím odmítnutí dědictví, přičemž u prostého odmítnutí dědictví bude zpravidla důvodem obava z předlužení pozůstalosti, zatímco odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu bude sledovat předání majetku a s tím spojené odpovědnosti na další generace, ovšem „s odstupným“. Také z tohoto důvodu se z posledních dvou zvažovaných řešení, spíše než k omezení možnosti odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu, přiklání k řešení „dědí, ale hradí“. Do budoucna ale navrhuje spíše zrušení nebo omezení možnosti odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu po vzoru rakouské úpravy, a tedy důsledné provedení zásady univerzální sukcese. V úplném závěru shrnuje, že znění zákona, zásadám dědického práva i ekvité nejvíce vyhovuje výklad, podle kterého potomci dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu dědí, ale hradí povinný díl svého předka.

Problému se věnovali také autoři komentářové literatury, kteří jen se stručným odůvodněním dospívají k názoru, že řešením je nedědění potomků dědice odmítnuvšího s výhradou povinného dílu. M. Šešina²⁰⁴ spatřuje neodůvodněné zvýhodnění už v tom, že jedna linie potomků nabývá dědický podíl i povinný díl, nezabývá se však tím, kdo má povinný díl uhradit. Zvolené řešení odůvodňuje tím, že když se nepominutelný dědic rozhodl přijmout jen povinný díl, přijal ho takto pro sebe i pro své potomky a odkazuje pak na § 2 odst. 2 a 3 a § 3 odst. 1 ObčZ. Autoři R. Fiala s K. Beerovou²⁰⁵ považují za problém, že by v důsledku povinnosti dědiců poměrně přispět na úhradu povinného dílu došlo

²⁰⁴ ŠEŠINA, Martin. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV.*, 2014, s. 46.

²⁰⁵ FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kateřina. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 60.

ke zvýhodnění jedné rodinné linie. Tento problém bude podle nich třeba řešit judikatorně. Uvádí, že ačkoli možnosti, aby potomci dědice odmítnuvšího s výhradou povinného dílu dědili, nasvědčuje znění zákona, nelze takovou variantu přijmout. Mohla by totiž vést k záměrnému odmítání dědictví s výhradou povinného dílu s cílem obohacení rodiny nepominutelného dědice na úkor ostatních dědiců. Uvádějí pak, že logickým výkladem²⁰⁶ dospěli k názoru, že potomci dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu nenastupují na jeho místo. D. Kittel²⁰⁷ spatřuje problém také v povinnosti všech dědiců poměrně přispět na povinný díl nepominutelného dědice podle § 1653 ObčZ, v důsledku čehož nastává obohacení jedné rodinné linie. Po uvedení problému odkazuje na R. Fialu s K. Beerovou a přiklání se k názoru, že by potomci dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu dědit neměli. Bez dalšího výkladu pak uvádí také možnost, že by povinnost vyrovnat povinný díl odmítnuvšího dědice zatěžovala jen jeho potomky. Konečnou odpověď podle něj bude muset určit judikatura.

4.6.2 Důsledky odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu

Dosavadní názory právní vědy na důsledky odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu podle naší úpravy nejsou jednotné a s ohledem na odlišnost úpravy není dostatečná ani inspirace cizími úpravami. Je proto nutné pokusit se uvedené ustanovení vyložit v kontextu současné právní úpravy.

Při prvotním jazykovém a formálně systematickém výkladu dotčených ustanovení dědického práva je nutným důsledkem odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu, že nepominutelný dědic odmítnuvší dědictví s výhradou povinného dílu přestává být dědicem, ale zůstává nepominutelným dědicem s právem na povinný díl (§ 1485 odst. 1, § 1642 a § 1643 ObčZ). Na základě formální reprezentace pak do uvolněného dědického podílu odmítnuvšího nepominutelného dědice nastupují stejným dílem jeho děti (§ 1635 odst. 2 ObčZ). Protože odmítnuvší nepominutelný dědic nedědí, nedostane se mu povinný díl v podobě dědického podílu a má právo na vyplacení povinného dílu v penězích (§ 1654 ObčZ).

Pro lepší představu lze uvést pokračování příkladu uvedeného v úvodu této podkapitoly: *Karel je dědicem a zároveň je nepominutelným dědicem. Pokud Karel odmítl dědictví s výhradou povinného dílu, tak nedědí a právem reprezentace do jeho dědického*

²⁰⁶ K logickému výkladu viz F. Melzera, který uvádí, že „nelze najít důvody pro konstrukci logického výkladu jako zvláštní výkladové metody. Moderní právní metodologie proto s kategorií logického výkladu nepracuje.“ MELZER: *Metodologie nalézání práva*, 2011, s. 128–129.

²⁰⁷ KITTEL, David. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník*, 2017, s. 1463–1464, 1589.

podílu nastupuje jeho syn. Karel si ale zároveň ponechal právo na povinný díl, má tedy právo na jeho výplatu v penězích.

4.6.2.1 Koho tíží povinnost vyrovnat povinný díl v penězích?

Má-li nepominutelný dědic odmítnuvší dědictví s výhradou povinného dílu právo na výplatu povinného dílu v penězích, je nutno se pozastavit nad tím, kdo má nepominutelnému dědici jeho povinný díl v penězích vyplácet. Jiní autoři, kteří se řešeným problémem zabývali, a to F. Plašil, R. Fiala s K. Beerovou a D. Kittel, vychází z toho, že povinný díl vyplácí nepominutelnému dědici všichni dědicové poměrně podle § 1653 ObčZ. F. Plašil přitom uvádí, že zákon neobsahuje zvláštní úpravu vyjma § 1653 ObčZ, a proto se tato úprava použije i na případ odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. L. Holíková se tomuto předpokladu nevěnuje, O. Horák z něj zřejmě vychází při výkladu věnujícímu se jednomu z možných řešení problému („dědí“), ale u výkladu jiného řešení („dědí, ale hradí“) pravidlo modifikuje a z poznámky č. 11 vyplývá, že se podle něj na případ odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu nevztahuje, a M. Šešina se o něm nezmiňuje a problém spatřuje už v tom, že jedna rodinná linie nabývá zároveň povinný díl a dědický podíl.

Pravidlo, že všichni dědicové mají povinnost poměrně přispět na povinný díl nepominutelného dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu podle § 1653 ObčZ, je první možností, která přichází v úvahu. Zároveň je užití tohoto pravidla spolu s vykládanými ustanoveními základním předpokladem řešeného problému neodůvodněného zvýhodnění v případě, že nepominutelný dědic odmítne dědictví s výhradou povinného dílu a jím uvolněný dědický podíl nabývají jeho děti. V případě, že by totiž povinný díl nepominutelného dědice, který odmítl dědictví s výhradou povinného dílu, hradili všichni dědicové (a odkazovníci) společně, byla by rodinná linie dědiců náležející k dědici odmítnuvšímu dědictví zvýhodněna oproti dědicům, kteří dědictví neodmítli. Zatímco by totiž všichni dědicové přispívali na povinný díl stejně, rodinná linie po dědici odmítnuvším dědictví s výhradou povinného dílu by všechny tyto příspěvky dostala zpět v podobě povinného dílu.²⁰⁸ Uvedené zvýhodnění je v rozporu s principem rovnosti, principem

²⁰⁸ Lze užít shora uvedený příklad, kdy měl zůstavitel tři syny, z nichž syn Karel odmítl dědictví s výhradou povinného dílu, a na základě práva reprezentace dědí Karlův syn. Pro zjednodušení lze počítat s tím, že zůstavitel zanechal pozůstalost v hodnotě 150 000 Kč, přičemž tato částka je zároveň čistou hodnotou pozůstalosti. Každý ze tří synů má dědický podíl ve výši 50 000 Kč a povinný díl činí $\frac{1}{4}$ z této částky, tedy 12 500 Kč. Karel odmítl s výhradou povinného dílu, tedy má právo na vyplacení povinného dílu ve výši 12 500 Kč a jeho uvolněný dědický podíl ve výši 50 000 Kč nabývá právem reprezentace jeho syn. Každý ze tří dědiců má pak při použití § 1653 ObčZ povinnost poměrně přispět na vyrovnání Karlova povinného dílu, přičemž podíly dědiců jsou stejné. Každý z dědiců tedy musí Karlovi na jeho povinný díl přispět 4 166,66 Kč

rodinné solidarity i s požadavky zákonné dědické posloupnosti a práva reprezentace. Zákonné dědické třídy jsou postaveny tak, aby z jedné rodinné linie zásadně dědil jen jeden člen, zpravidla ten nejbližší zůstaviteli. Zanechal-li tak zůstavitel syna a vnuka, má dědit vždy jen jeden z nich. Takové spravedlivé rozdělení je ale v uvedeném případě odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu narušeno.

Pravidlo uvedené v § 1653 ObčZ se však podle jazykového výkladu na případ odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu nevztahuje, jelikož nepominutelný dědic nebyl při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu „zkrácen ani opominut“, ale sám si zvolil, že se mu má dostat jen povinný díl v penězích. Z formálně systematického hlediska je také obtížné uvedené pravidlo na případ odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu vztáhnout, neboť je obsaženo v oddílu *Ochrana nepominutelného dědice* jako poslední ustanovení po ustanoveních normujících, v jakých případech má nepominutelný dědic právo na povinný díl, přestože byl zkrácen nebo opominut zůstavitelovým pořízením pro případ smrti. Zároveň ale občanský zákoník neobsahuje žádné jiné ustanovení výslovně navazující na možnost odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu, které by normovalo povinnost jakékoliv osoby v penězích uhradit povinný díl nepominutelnému dědici odmítnuvšímu dědictví s výhradou povinného dílu. Jinými ustanoveními, která by mohla na situaci odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu dopadat, jsou ustanovení § 1701 a násl. ObčZ o povinnosti dědiců hradit dluhy zůstavitele, zejména pak ustanovení § 1705, § 1707 a § 1708 ObčZ, která normují povinnost dědiců hradit dluhy zůstavitele pro případ dědění s výhradou soupisu a bez ní. Ani tato ustanovení upravující povinnost dědiců hradit dluhy zůstavitele nedopadají přímo na uvedenou situaci, protože právo nepominutelného dědice na povinný díl nelze označit za dluh zůstavitele, který by na dědice podle uvedených ustanovení přecházel. V případě odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu totiž vznik práva na výplatu povinného dílu v penězích zapříčinil sám nepominutelný dědic, nikoli zůstavitel. Také ustanovení § 1653 ObčZ, které míří na situace, kdy je nutno nepominutelnému dědici nahradit povinný díl v penězích v důsledku jednání zůstavitele, označuje za povinné osoby dědice (a odkazovníky) a neoznačuje vzniklý dluh za dluh zůstavitele. Pohledávka nepominutelného dědice navíc vždy vzniká až po smrti zůstavitele a tíží dědice, tedy se nejedná o dluh zůstavitele. Proto na uvedený případ přímo nedopadají ani ustanovení o povinnosti dědiců hradit dluhy zůstavitele.

a každému tak zbyde dědictví v hodnotě 45 833,33 Kč. Karel a jeho syn jako příslušníci jedné rodinné linie však dostanou dohromady 58 333,33 Kč.

4.6.2.2 Analogie, tedy závázání jsou všichni dědicové

Žádné ustanovení dědického práva výslovně neobsahuje pravidlo o tom, kdo a v jakém poměru má přispět k vyrovnání povinného dílu dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu. Lze tedy uvažovat o tom, že vznikla protiplánová nedokonalost zákona v podobě teleologické (nepravé) otevřené mezery v zákoně, tedy že zákonodárce pro daný případ neuvedl žádné pravidlo, ač ho uvést měl.²⁰⁹ Uvedenou mezeru v zákoně je možno vyplnit analogicky některým ustanovením, která upravují podobné případy (§ 10 ObčZ). Zejména se nabízí analogie s § 1653 ObčZ, který upravuje podobnou situaci. Účelem § 1653 ObčZ je ochrana nepominutelného dědice a zároveň spravedlivé rozvržení povinnosti k vyrovnání povinného dílu mezi dědice a odkazovníky. Je stanoveno, že dědicové a odkazovníci přispějí k vyrovnání povinného dílu poměrně, tedy podle hodnoty svých dědických podílů nebo odkazů. Povinnost všech dědiců (a odkazovníků) poměrně přispět k vyrovnání povinného dílu lze považovat za spravedlivé řešení ve všech případech, kdy mají dědicové (a odkazovníci) přispět k vyrovnání povinného dílu. Spravedlivé rozdělení tak nastane v případě dědění ze závěti, v případě zanechání odkazů a konečně i v případě dědění podle zákonné posloupnosti. Je nepochybně spravedlivé, aby se na povinný díl skládali všichni dědicové (a odkazovníci) podle poměru nabytých majetkových hodnot, protože v takovém případě každý hradí částku přiměřenou tomu, co nabývá, a nikdo není oproti jinému ochuzen. V případě dědění podle zákonné dědické posloupnosti jsou pak podíly všech dědiců zásadně stejné, tedy se všichni podílejí na úhradě povinného dílu stejně. Jiné mohou být dědické podíly zákonných dědiců, pokud dojde k nastoupení více dědiců do dědického podílu právem reprezentace, a i tehdy je poměrná úhrada spravedlivá. Analogická aplikace § 1653 ObčZ o povinnosti dědiců přispět poměrně k vyrovnání povinného dílu i na situace odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu je tedy možná, přestože v důsledku toho vzniká problém s dvojím zvýhodněním. Jestliže totiž zákonodárce chtěl nepominutelnému dědici poskytnout možnost odmítnout dědictví s výhradou povinného dílu a ponechat si tedy jen právo na povinný díl v penězích, musí existovat pravidlo pro vyrovnání povinného dílu. Zákonodárce ho však neupravil, proto nezbyvá než analogicky použít jedině pravidlo vztahující se na obdobnou situaci.

Další v úvahu přicházející ustanovení upravující povinnost dědiců hradit dluhy zůstavitele (§ 1705 a § 1707 ObčZ) se na uvedený případ příliš nehodí. Jejich účelem je především ochrana věřitelů zůstavitele, kteří by mohli být zkráceni v důsledku smrti

²⁰⁹ MELZER: *Metodologie nalézání práva*, 2011, s. 227 a násl.

zůstavitele jako dlužníka. Tato pravidla stanoví, že dědicové mají dluh hradit společně a nerozdílně, tedy jsou solidárními dlužníky, jejich podíly jsou zásadně stejné a mají vůči sobě navzájem regres (§ 1708 ve spojení s § 1875 a § 1876 ObčZ). Nezhledňuje se tedy poměr nabytých majetkových hodnot, ledaže se na tom dědicové dohodnou. Tím, že není zohledněn vzájemný poměr nabytých majetkových hodnot a že se rozlišuje uplatnění či neuplatnění výhrady soupisu, navíc může nastat situace, při které bude dědic nabývat méně, než činí povinný díl a při aplikaci ustanovení o povinnosti dědiců hradit dluhy zůstavitele by mohl být zavázán i nad rámec toho, co z dědictví nabyt. Uvedená ustanovení pak navíc stanoví povinnost hradit dluhy pouze dědicům, nikoli odkazovníkům. V některých případech, zejména při dědění podle závěti, kdy nepominutelný dědic odmítne dědictví s výhradou povinného dílu, by tím mohla být založena nespravedlnost v povinnosti dědiců vyrovnat povinný díl. Lze proto shrnout, že analogická aplikace ustanovení o povinnosti dědiců hradit dluhy zůstavitele není možná.

O. Horák (a bez bližšího výkladu také D. Kittel) ve svém článku navrhuje, že by potomci dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu právem reprezentace nastupovali do uvolněného dědického podílu a ke dvojímu zvýhodnění by nedošlo proto, že jen oni by hradili povinný díl svého předka. Tedy by se analogicky nepoužilo pravidlo o povinnosti všech dědiců poměrně přispět k vyrovnání povinného dílu, ale taková povinnost by tížila jen potomky odmítnuvšího dědice, kteří by na jeho místě dědili. O. Horák přitom uvádí: „*Toto řešení je v souladu s § 1484 a § 1635 odst. 2 OZ, pouze modifikuje zásadu, že dědicové jsou oprávněni a zavázáni podle svých dědických podílů, resp. že povinný díl vázne na pozůstalosti (srov. § 1653 a § 1567 odst. 2 OZ).*“ Z poznámky č. 11 pak vyplývá, že se podle něj § 1653 ObčZ na uvedený případ neuplatní. Lze souhlasit, že uvedené řešení je v souladu s důsledkem odmítnutí dědictví i s formální reprezentací, ale právě onu zmíněnou modifikaci nelze z platné právní úpravy dovodit, neboť se takový přístup jinde neuplatní. Podobnou situaci upravuje právě jen § 1653 ObčZ, který zakládá povinnost přispět poměrně. Zmíněný § 1567 odst. 2 ObčZ se vztahuje na povinnost následného dědice přispět přednímu dědici poměrně na to, co plnil na zůstavitelovy dluhy nebo na povinný díl nepominutelného dědice, tedy opět ctí zásadu, že všichni dědicové přispívají poměrně (v případě zákonných dědiců první dědické třídy tedy stejným dílem), jen v případě následného dědice tento vstupuje do dědického podílu již jednou přidělenému přednímu dědici, který má proto povinnost se na závazcích podílet jako první, a tato povinnost mu má být vynahrazena následným dědicem opět poměrně, aby byla zachována spravedlnost. K uvedenému řešení tedy O. Horák dospívá na základě požadavku spravedlnosti a na základě

komparace s německou právní úpravou, která v § 2320 BGB obsahuje výslovné ustanovení takového znění. V kontextu české úpravy takové řešení však není vůbec upraveno ani jako princip, nelze ho proto ani analogicky dovodit a aplikace takového řešení by byla normotvorbou, nikoli nalézáním práva. Bylo by vytvořeno nové pravidlo, třebaže jistě spravedlivé, které ale nelze nijak dovodit z platného právního řádu a které by proto znamenalo nepřípustný zásah do požadavku právní jistoty.²¹⁰ Navržené řešení, jakkoli je spravedlivé, nelze proto v českém dědickém právu dovodit a použít. Pokud by ho ale zvolil sám zákonodárce jako doplněk k zakotvené možnosti odmítnout dědictví s výhradou povinného dílu, bylo by to jednoduché a elegantní řešení. Je pak nutno připomenout, že zatímco analogická aplikace § 1653 ObčZ by pokryla všechny případy odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu, tedy i ty, při kterých nedochází k nastoupení potomků odmítнувšího nepominutelného dědice právem reprezentace, řešení navrhované O. Horákem se vztahuje jen na případy uplatnění práva reprezentace. Jiné případy by tedy bylo stejně nutno řešit analogickým použitím § 1653 ObčZ

4.6.2.3 Dílčí závěr k určení osob povinných vyrovnat povinný díl v penězích

Jazykovým a formálně systematickým výkladem dotčených ustanovení dědického práva lze dospět k tomu, že při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu se nepominutelný dědic zbavuje svého zákonného dědického podílu a ponechává si jen právo na povinný díl, který mu má být vyplacen v penězích. Při dědění podle zákonné posloupnosti nastupují podle formální reprezentace potomci odmítнувšího nepominutelného dědice do uvolněného dědického podílu. Analogicky je pak nutno dovodit, že k vyrovnání povinného dílu odmítнувšího nepominutelného dědice jsou zavázáni všichni dědicové poměrně. V důsledku toho může dojít k neodůvodněnému dvojímu zvýhodnění rodinné linie odmítнувšího nepominutelného dědice, protože tato rodinná linie obdrží dědický podíl a zároveň povinný díl.

4.6.3 Možná řešení problému reprezentace dědického podílu

Neodůvodněné dvojí zvýhodnění jedné rodinné linie oproti jiným, ke kterému může dojít při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu, je nežádoucí následek, který je v rozporu s principy dědického práva a s požadavkem spravedlnosti. Je však nepochybně

²¹⁰ Srovnej též usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 3. 2006, sp. zn. 22 Cdo 685/2005 (nebo náleze Ústavního soudu ČR ze dne 7. 2. 2001, sp. zn. I. ÚS 505/99), podle kterého: „na základě ustanovení § 3 odst. 1 ObčZ, podle něhož výkon práv nesmí být v rozporu s dobrými mravy, nelze aktem aplikace práva (v daném případě rozsudku) konstituovat dosud neexistující povinnosti.“

záměrem zákonodárce, který takovou možnost výslovně zakotvil, aby nepominutelný dědic mohl odmítnout dědictví s výhradou povinného dílu a aby mu v takovém případě byl jeho povinný díl vyplacen v penězích. Otázkou proto je, zda vůbec má v takovém případě dojít k nastoupení potomků odmítnuvšího dědice do uvolněného dědického podílu podle formální reprezentace. Případně, zda lze dvojímu zvýhodnění zabránit jinak.

Možná řešení otázky, zda má nastat dědění potomků nepominutelného dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu, ve svém článku naznačil O. Horák. Lze s ním v zásadě souhlasit, že možnosti jsou čtyři: 1) potomci dědí, 2) potomci nedědí, 3) potomci dědí, ale jen oni hradí povinný díl a 4) odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu je možné, jen pokud odmítnuvší nepominutelný dědic nemá potomky způsobilé k dědění. O. Horákem navrhované řešení 3) „dědí, ale hradí“ již bylo rozebráno a odmítnuto výše (podkapitola 3.6.2.2), jelikož ho není možno výkladem ani dotvářením práva dovodit. Nyní tedy k ostatním možným řešením.

4.6.3.1 Dědí, nebo nedědí?

Všichni autoři článků i komentářové literatury zavrhnou možnost dědění potomků nepominutelného dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou soupisu. Důvodem zavržení řešení „dědí“ je, že jeho důsledkem může být neodůvodněné dvojí zvýhodnění jedné rodinné linie, která nabude dědický podíl i povinný díl zároveň. Paušální odmítnutí řešení „dědí“ však není na místě, protože je nutno rozlišovat skupinu situací, ve kterých skutečně může k neodůvodněnému zvýhodnění dojít, a skupinu situací, ve kterých i při dědění potomků nemůže k neodůvodněnému zvýhodnění dojít. První skupina situací, při kterých může nastat neodůvodněné zvýhodnění, je reprezentována příkladem uvedeným v úvodu tohoto článku, ve kterém dědí více dětí zůstavitele a jedno z nich odmítne dědictví s výhradou povinného dílu a právem reprezentace by měli k dědění nastoupit jeho potomci. Druhá skupina situací, při které nemůže k žádnému zvýhodnění dojít, pak obsahuje například situace, ve kterých je odmítnuvší nepominutelný dědic jediným dědicem z první zákonné dědické třídy.

V situacích, ve kterých nemůže dojít k neodůvodněnému zvýhodnění, není důvod, aby se neuplatil výklad jazykový a formálně systematický (viz výše podkapitolu 3.6.2), při kterém se uplatní obecná formální reprezentace a k dědění potomků odmítnuvšího nepominutelného dědice dojde. Jen tyto potomci pak budou sami výlučně zavázáni k vyrovnání povinného dílu jejich předka, tedy v konečném důsledku dojde k obdobné situaci, kterou navrhoval O. Horák jako obecné pravidlo. Není zde pak důvod pro žádnou

modifikaci, neboť dědění potomků zde není ani v rozporu se smyslem a účelem úpravy, kterou je spravedlivé rozdělení majetkových hodnot mezi nejbližší příbuzné zůstavitele.

V situacích, ve kterých ale může dojít k neodůvodněnému zvýhodnění, je zřejmě narušen smysl a účel úpravy, neboť je narušeno spravedlivé rozdělení pozůstalosti a některé osoby jsou zvýhodněny proti jiným bez projevu vůle zůstavitele, který jediný může takové zvýhodnění nařídit. Je proto otázkou, zda má podle formální reprezentace dojít k dědění, a dvojímu zvýhodnění je možno zamezit podle jiných ustanovení dědického práva, nebo zda k dědění vůbec dojít nemá.

4.6.3.2 Dědí se započtením?

V situacích, kdy při dědění potomků může dojít k neodůvodněnému zvýhodnění, by zamezení takového zvýhodnění bylo možno dosáhnout snad jen užitím ustanovení o započtení (§ 1658 a násl. ObčZ). Na dědický podíl podle formální reprezentace nastoupivších potomků by se započteno to, co by odmítnuvší nepominutelný dědic dostal jako povinný díl. Pro takové započtení však není přímo podklad v zákoně, protože započtení na povinný díl (§ 1660 a § 1661 ObčZ) i na dědický podíl (§ 1662 až § 1664 ObčZ) se provede v případě, kdy nepominutelný dědic nebo dědic něco z pozůstalosti nabyt zůstavitelovým opatřením pro případ smrti nebo jednáním za zůstavitelova života. Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu je ale výlučně jednostranným jednáním nepominutelného dědice, nikoli opatřením nebo jednáním zůstavitele, a není proto splněn základní předpoklad pro provedení započtení. K dovození možnosti započtení hodnoty povinného dílu v naznačeném případě by tak bylo nutno dojít cestou značně extenzivního výkladu nebo analogie. Ovšem ani případným započtením by nebyly dědické podíly zcela vyrovnány s ohledem na povinnost poměrné úhrady povinného dílu všemi dědici dovozenou podle § 1653 ObčZ. I při započtení by v důsledku poměrné úhrady povinného dílu byla rodinná linie nepominutelného dědice zvýhodněna oproti ostatním dědicům.²¹¹

²¹¹ Lze užít shora uvedený příklad, kdy měl zůstavitel tři syny, z nichž syn Karel odmítl dědictví s výhradou povinného dílu a na základě práva reprezentace (formální) dědí Karlův syn. Pro zjednodušení lze počítat s tím, že zůstavitel zanechal pozůstalost v hodnotě 150 000 Kč, přičemž tato částka je zároveň čistou hodnotou pozůstalosti. Každý ze tří synů má dědický podíl ve výši 50 000 Kč a povinný díl činí $\frac{1}{4}$ z této částky, tedy 12 500 Kč. Karel odmítl s výhradou povinného dílu, tedy má právo na vyplacení povinného dílu 12 500 Kč a uvolněný dědický podíl ve výši 50 000 Kč nabývá právem reprezentace jeho syn. Jeho synovi se pak na dědický podíl započte právě 12 500 Kč, které obdržel Karel jako předek. Pro účely započtení se čistá hodnota pozůstalosti zvyšuje o započítávanou částku, tedy celkem činí 162 500 Kč. Tato tzv. kolační podstata se vydělí třemi jako počtem dědiců, což činí po zaokrouhlení 54 167 Kč na každého. Od této částky se Karlovu synovi odečte započítávaná částka 12 500 Kč. Na dva neodmítnuvší syny zůstavitele tak připadá dědický podíl 54 167 Kč a na Karlova syna připadá dědický podíl 41 666 Kč (po zaokrouhlení). Karlův povinný díl pak mají povinnost hradit všichni dědicové poměrně, přičemž po započtení už nejsou jejich dědické podíly stejné. Částka dědického podílu každého z nich se vydělí celkovou hodnotou dědictví a zjištěný poměr se vynásobí

Třebaže by zvýhodnění rodinné linie nepominutelného dědice bylo v řádu jednotek procent, nelze ho akceptovat, protože dědické podíly mají být v souladu s principem rovnosti v první dědické třídě stejné.

Možnost dědění potomků nepominutelného dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu je tedy nutno v situacích, ve kterých může dojít k neodůvodněnému dvojímu zvýhodnění jedné rodinné linie, zavrhnout. Takové neodůvodněné zvýhodnění totiž není možno vyrovnat ani při analogické aplikaci pravidel o započtení. Jakékoliv neodůvodněné zvýhodnění bez ohledu na rozsah je v rozporu s účelem právní úpravy, s požadavkem spravedlnosti i s principy dědického práva.

4.6.3.3 *Nedědí, i když podle slov zákona dědit má?*

V situacích, ve kterých může dojít k neodůvodněnému zvýhodnění, je tedy s ohledem na účel zákona nutno postupovat proti slovům zákona a zavrhnout možnost, že by potomci nepominutelného dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu nastupovali podle práva formální reprezentace do uvolněného dědického podílu. Zjištěným nedostatkem právní úpravy s ohledem na její smysl a účel byla nalezena protiplánová nedokonalost zákona v podobě teleologické (nepravé) mezery v zákoně. Nedostatek právní úpravy pak může spočívat buď v tom, že se zákon vztahuje na méně případů, než by měl (otevřená mezera), nebo že se naopak vztahuje na více případů, než by měl (zakrytá mezera).²¹²

Mohlo by se zdát, že se jedná o mezeru zakrytou v tom smyslu, že se obecné pravidlo o formální reprezentaci (§ 1635 odst. 2 ObčZ) uplatní na příliš velký okruh případů včetně nastoupení potomků nepominutelného dědice odmítnuvšího s výhradou povinného dílu. Tedy že podmínkou formální reprezentace nemá být, že osoba nedědí, ale že nemá právo na povinný díl, aby bylo vyhověno případu odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. Uplatnění teleologické redukce v tomto smyslu by však zasáhlo do obecného pravidla a tím by znemožnilo dědění podle práva reprezentace také v situacích, ve kterých k žádnému zvýhodnění nedochází.

částkou povinného dílu. Na každého ze dvou synů zůstavitele tak vychází povinnost Karlovi uhradit 4 514 Kč (po zaokrouhlení) a na Karlova syna vychází povinnost uhradit 3 472 Kč (po zaokrouhlení). V konečném důsledku tak každému ze dvou zůstavitelových synů zbyde částka 49 653 Kč, zatímco Karlovu synovi zbyde částka 38 194 Kč a Karlovi zůstane jeho povinný díl 12 500 Kč. Linie potomků, ve které je Karel a jeho syn, tak v konečném důsledku obdrží 50 694 Kč, tedy o 1 041 Kč (asi 2,09 %) více než zbývající potomci. Uvedené zvýhodnění jedné linie potomků v tomto případě činí relativně zanedbatelnou částku, avšak stále se jedná o neodůvodněné zvýhodnění některých potomků oproti jiným a nelze jistě stanovit, jaká částka je ještě v pořádku a jaká už je příliš. V uvedeném případě navíc nebylo kalkulováno s případnými pasivy pozůstalosti a zvolená hodnota pozůstalosti je nízká, v praxi nastávají i případy, kdy jsou v pozůstalosti desetimilionové nebo stamilionové majetky.

²¹² MELZER: *Metodologie nalézání práva*, 2011, s. 227 a násl.

O. Horák ve svém článku uvádí ještě možnost teleologické redukce § 1485 odst. 1 ObčZ, tedy samotného pravidla o odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. Redukce by pak směřovala k tomu, že odmítnout dědictví s výhradou povinného dílu by mohl jen ten nepominutelný dědic, který by neměl vlastní potomky, kteří by nabyli dědictví. Už z toho lze dovodit, že nerozlišuje situace, ve kterých neodůvodněné zvýhodnění hrozí, a ve kterých nehrozí. V důsledku toho ale navrhuje nevhodné omezení pro všechny situace bez ohledu na potřebnost takového řešení. Dále uvádí podobnost s právem potomka na nutnou výživu podle § 1665 ObčZ, podle kterého nemá právo na nutnou výživu ten, na jehož místě je k povinnému dílu povolán jeho potomek. Podobnost spočívá především v účelu, kterým je zamezení dvojího zvýhodnění téže rodinné linie. Právo na nutnou výživu podle § 1665 ObčZ je přiznáno jen nepominutelnému dědici, který nemá právo na povinný díl. Zamezuje se pak dvojímu zvýhodnění, pokud by právo na dědický podíl nebo na povinný díl na místě takového nepominutelného dědice nabývali jeho potomci. Jedná se tedy o to, že hodnoty rovnající se povinnému dílu mohou být vyplaceny jen jednou v téže rodinné linii. O. Horákem navrhované řešení ale váže samotnou možnost nepominutelného dědice rozhodnout se pro dědický podíl nebo pro povinný díl na to, zda má potomky způsobilé k dědění, a tím omezuje zákonodárcem záměrně zakotvené právo. O. Horákem navrhované řešení je třeba zavrhnout, protože zákonodárce záměrně možnost odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu upravil bez omezení, tedy chtěl dát každému nepominutelnému dědici možnost si vybrat, zda se mu má dostat jen jeho povinný díl v penězích, nebo zda přijme dědický podíl s nebezpečím nabytí dluhů. Nelze přitom uzavřít, že by taková záměrná právní úprava byla postavena příliš široce a vztahovala se na širší okruh případů, než by podle smyslu a účelu měla, aby bylo možno využít teleologickou redukci. O. Horák ve svém článku uvedené navrhované řešení sice považuje za přijatelné, ale přesto upřednostňuje jiné (viz výše kapitolu 4.6.1).

O zakrytou mezeru v zákoně se tedy jedná jen zdánlivě. Obecné pravidlo o formální reprezentaci není postaveno příliš široce pro všechny případy, ale jen pro tento konkrétní případ odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu v situacích, kdy dochází k neodůvodněnému zvýhodnění. Stejně tak možnost odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu vztahovaná na všechny nepominutelné dědice není příliš široká, neboť je účelné, aby tuto možnost měli všichni nepominutelní dědicové.

4.6.3.4 Analogie, tedy nedědí

Vzniklá mezera v zákoně je tedy mezerou otevřenou, protože pro situace, ve kterých hrozí neodůvodněné zvýhodnění, chybí úprava, která by v oblasti práva reprezentace reagovala na možnost odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu, neboť obecná formální reprezentace v rozporu se smyslem a účelem úpravy umožňuje neodůvodněné zvýhodnění. Na otevřenou mezeru v zákoně je nutno reagovat analogickou aplikací (§ 10 ObčZ) jiného upraveného pravidla (analogia legis) nebo právního přístupu (analogia iuris) s podobným teleologickým základem. Dědické právo neobsahuje výslovné ustanovení, které by upravovalo jinou situaci tolik obdobnou odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu, aby se toto ustanovení dalo přímo analogicky vztáhnout i na odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu (analogia legis). Obsahuje ale principy, které jsou na řešený případ aplikovatelné analogicky (analogia iuris), a to pravidlo materiální reprezentace společně s pravidlem znemožňujícím dvojí zvýhodnění jedné rodinné linie obsaženým v úpravě práv některých osob na zaopatření.

Materiální reprezentace se použije v situacích, ve kterých by uplatnění formální reprezentace a dědění potomka původního dědice bylo nežádoucím následkem s ohledem na důvod nedědění původního dědice. Musí tedy existovat odůvodněný zájem na tom, aby nedědili potomci toho, kdo nenabývá dědictví a po kom by jinak měla nastat obecná formální reprezentace. Právě takový zájem bezpochyby existuje i v situacích, ve kterých při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu hrozí dvojí zvýhodnění téže rodinné linie. Materiální reprezentace je upravena při zřeknutí se dědického práva (§ 1484 ObčZ) a při vydědění, jestliže vyděděný přežil zůstavitele (§ 1646 odst. 3 věta první); projev materiální reprezentace lze sledovat také v úpravě vzdání se dědictví (§ 1490 ObčZ – k tomu viz dále kapitulu 3.7). Zřeknutí se dědického práva se uplatní i pro potomky zřeknuvšího se dědice, aby nebyla dohoda zmařena nastoupením těchto potomků. Podobně i v případě vzdání se dědictví je zvláště zdůrazněno, že k dědění nenastupují potomci vzdávajícího se dědice, aby převod dědického podílu nebyl zmařen nastoupením potomků vzdávajícího se dědice. V obou případech není vyžadován souhlas potomků, kteří jsou těmito jednáními vyloučeni z dědění nebo z povinného dílu.²¹³

Situace velmi podobná té, při které v důsledku odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu může nastat dvojí zvýhodnění, je řešena v úpravě práva nepominutelného dědice na zaopatření (§ 1665 ObčZ). V zájmu spravedlivého rozdělení majetkových hodnot

²¹³ Viz též ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 607–609, 611–612.

je vyloučeno nabytí zaopatření do výše hodnoty povinného dílu potomkem zůstavitele tehdy, jestliže se dědického podílu nebo povinného dílu dostane jeho vzdálenějším potomkům. Jedná se tedy o zrcadlově obrácenou situaci, ve které nedojde k nabytí povinného dílu (v podobě zaopatření), jestliže nastane formální reprezentace. V případě odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu je pak třeba směřovat k tomu, že nenastane formální reprezentace, jestliže dojde k nabytí povinného dílu.

Analogie uvedených právních principů a přístupů vedoucí k vyloučení dědění potomků nepominutelného dědice odmítnuvšího s výhradou povinného dílu, jestliže může nastat dvojí zvýhodnění, je v souladu s většinovým názorem právní vědy a jistě také vyhoví zvyklostem soukromého života a dobrému uspořádání práv a povinností (§ 10 odst. 2 ObčZ). Zvyklostem a spravedlnosti totiž spíše odporuje, pokud mají být někteří dědicové zvýhodněni oproti jiným. Naopak jim neodporuje, že je volbou každého dědice, kolik chce z pozůstalosti dostat, i když tím z dědění vyloučí své potomky. Dochází zde také ke kolizi principů a hodnotových základů práva. Na jedné straně stojí požadavek na spravedlivé rozdělení pozůstalosti, princip rovnosti a rodinné solidarity, které vedou k tomu, že každému z dědiců podle zákonné posloupnosti se má dostat stejných majetkových hodnot bez neodůvodněného zvýhodnění některého dědiců či jeho rodinné linie, aniž by k tomu kvalifikovaným projevem vůle dal pokyn zůstavitel. Na druhé straně stojí také princip rodinné solidarity, ovšem z pohledu ochrany potomků zůstavitele, kteří by mohli být z dědění vyloučeni právním jednáním svého předka, aniž by se k němu mohli vyjádřit. Druhé uvedené hledisko však nemůže převážet nad požadavkem spravedlivého rozdělení majetkových hodnot. Dědické právo vzdálenějších potomků zůstavitele je vždy závislé na rozhodnutí bližších potomků zůstavitele. Jestliže dítě zůstavitele dědictví přijme, zřekne se ho, vzdá se ho nebo uzavře dědickou dohodu, podle které nic z dědictví nenabude, nebudou potomci tohoto dítěte také nic z pozůstalosti nabývat. K dědění je v první řadě povoláno dítě zůstavitele, nikoli vzdálenější potomci. Proto si dítě zůstavitele může vybrat, jak se svým právem naloží, a nelze jeho rozhodnutí omezovat s argumentem, že by se nedostalo na vzdálenější potomky.²¹⁴ Pokud tedy dítě zůstavitele odmítne dědictví s výhradou povinného dílu a dostane se mu majetkových hodnot, je to jeho právem i v tom případě, že v důsledku toho nebudou dědit jeho potomci. V opačném případě, pokud by tito potomci dědili, nastalo by neodůvodněné zvýhodnění, které není smyslem zákonné dědické posloupnosti.

²¹⁴ Z tohoto důvodu však může zůstavitel dítě vydědit v dobrém úmyslu podle § 1647 ObčZ s tím, že povinný díl, který by připadl na vyděděného, zanechá jeho potomkům (viz dále kapitolu 4.7).

Na případ odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu, při kterém může dojít ke dvojímu zvýhodnění jedné rodinné linie, se tedy uplatní materiální reprezentace ve smyslu pravidel o zřeknutí se dědického práva, vzdání se dědictví a ve smyslu pravidla znemožňujícího nabytí zaopatření až do výše povinného dílu dítěti zůstavitele, jestliže dědický podíl nebo povinný díl nabývají jeho potomci. Pravidlo materiální reprezentace, v jehož důsledku je vyloučeno dědění potomků, se ale uplatní jen v situacích, ve kterých opravdu může dojít ke dvojímu zvýhodnění, v jiných situacích, ve kterých dvojí zvýhodnění nehrozí, se musí uplatnit obecná formální reprezentace.

Se závěrem „nedědí“ souhlasí F. Plašil a autoři komentářové literatury. Tito však zastávají názor o nedědění paušálně, nezohledňují situace, ve kterých by nemuselo k neodůvodněnému zvýhodnění jedné rodinné linie dojít. O. Horák závěr o nedědění paušálně odmítá.

F. Plašil k uvedenému závěru dospívá nejen na základě výkladu české úpravy, ale především na podkladě komparace s rakouskou a německou úpravou a se staršími závěry tamní právní vědy a praxe. K tomu je nutno připomenout, což činí i F. Plašil, že cizí právní úpravy nejsou s českou totožné, a tedy mohou sloužit jen jako inspirační vodítko. S jeho závěrem o nedědění potomků lze souhlasit, je ovšem třeba trvat na rozlišování situací, ve kterých by dvojí zvýhodnění opravdu hrozilo. Nelze pak souhlasit se závěrem, že dědic odmítnuvší dědictví s výhradou povinného dílu může určit, zda má nastat dědění jeho potomků. Tento závěr je zřejmě formulován na základě drobného přepsání, na které upozornil O. Horák, protože správně může určit, zda má nastat dědění potomků odmítnuvšího dědice, jen zůstavitel svým pořízením pro případ smrti, nikoli odmítnuvší dědic; to se však vztahuje k úpravě v ABGB.

Autoři komentářové literatury k závěru „nedědí“ dospívají bez hlubšího odůvodnění. K jejich závěrům lze pak také zdůraznit nutnost posouzení, zda v konkrétním případě opravdu hrozí dvojí zvýhodnění, aby se závěr o nedědění neaplikoval na všechny případy.

O. Horák možnost „nedědí“ navrhuje pro rozpor se zněním zákona a jediný možný argument pro takové řešení vidí v materiální reprezentaci. Nerozlišuje ale situace, ve kterých dochází ke dvojímu zvýhodnění a ve kterých se proto má materiální reprezentace uplatnit, od jiných situací, ve kterých se uplatní obecná formální reprezentace. Lze s ním souhlasit, že užití materiální reprezentace je sice v rozporu se zněním zákona, je ale v souladu s jeho smyslem. Zákonodárce chtěl umožnit každému nepominutelnému dědici, aby odmítl dědictví a ponechal si povinný díl, avšak opomněl na tuto možnost reagovat navazujícími ustanoveními. V důsledku toho může v některých případech

vzniknout neodůvodněné zvýhodnění jedné rodinné linie, které lze vyloučit právě jen užitím materiální reprezentace, tedy řešením „nedědí“. Materiální reprezentace se uplatní také v jiných případech, je-li to potřebné pro naplnění účelu úpravy (§ 1484 a § 1490 ObčZ) nebo pro zachování spravedlnosti (§ 1665 ObčZ). Nemůže proto obstát argument O. Horáka proti nedědění, že „*problém hrozícího „mírného“ zvýhodnění potomků dědice uplatňujícího výhradu povinného dílu by se však vyřešil jejich „výrazným“ znevýhodněním.*“ V systému postaveném na spravedlivém rozdělení dědictví nelze tolerovat žádné neodůvodněné zvýhodnění, bez ohledu na kvantitativně vyjádřenou výši zvýhodnění. Jedinou možností, jak může ke zvýhodnění některých dědiců oproti jiným dojít, je zůstavitelovo nařízení, a i v takovém případě zákon brání neodůvodněnému zvýhodnění alespoň započtením. O. Horák pak uvádí, že přístup, podle kterého potomci dědice odmítuvšího s výhradou povinného dílu nedědí, byl zastáván v německé literatuře asi do 70. let minulého století, a odkazuje na článek F. Plašila, který ale objasňuje, že obrat od uvedeného názoru směrem k dědění potomků za jejich současné povinnosti hradit povinný díl, byl odůvodněn výslovným ustanovením § 2320 BGB, které ovšem v české úpravě chybí. Neobstojí také O. Horákem uváděný příklad *ad absurdum*, podle kterého by mohlo při řešení „nedědí“ v konečném důsledku dojít k nabytí dědictví státem. Výše již bylo uvedeno, že materiální reprezentace má místo tam, kde je to s ohledem na smysl a účel právní úpravy potřebné, tedy pokud by hrozilo neodůvodněné zvýhodnění. Pokud by žádné nehrozilo, nemá materiální reprezentace místo a užije se obecná formální reprezentace, a proto k popisovanému nabytí dědictví státem nedojde. S názorem O. Horáka paušálně zavrhujícím řešení „nedědí“ tedy nelze souhlasit, protože je nutno rozlišovat různé situace, na které se pak použije formální nebo materiální reprezentace, aby nedocházelo k nespravedlivému zvýhodnění a bylo vyhověno požadavku spravedlnosti.

Lze tedy shrnout, že při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu se má odmítuvšímu nepominutelnému dědici dostat jeho povinný díl v penězích a k jeho vyrovnání jsou povinni všichni dědicové poměrně. V situacích, kdy nemůže dojít ke dvojímu zvýhodnění, se pak uplatní formální reprezentace a potomci nepominutelného dědice odmítuvšího dědictví s výhradou povinného dílu nastupují k dědění a v důsledku toho jen oni hradí povinný díl jejich předka. Pokud by ale k neodůvodněnému zvýhodnění dojít mohlo, musí se uplatnit materiální reprezentace vylučující dědění potomků nepominutelného dědice odmítuvšího dědictví s výhradou povinného dílu, aby nedošlo k porušení požadavku spravedlnosti.

Pokračování příkladu uvedeného v úvodu tohoto článku, při kterém by mohlo dojít ke dvojímu zvýhodnění jedné rodinné linie: *Karel je dědicem a zároveň je nepominutelným dědicem. Pokud Karel odmítl dědictví s výhradou povinného dílu, tak nedědí a má právo na výplatu povinného dílu v penězích. Karlův syn do jeho dědického podílu v důsledku materiální reprezentace nenastupuje a o uvolněný dědický podíl se zvětší dědické podíly ostatních dvou synů zůstavitele, kteří mají povinnost poměrně přispět k vyrovnání povinného dílu Karla.*

Alternativní příklad, při kterém nemůže dojít ke dvojímu zvýhodnění jedné rodinné linie: *Zůstavitel zanechal jediného syna Karla, který má také syna. Karel odmítl dědictví s výhradou povinného dílu. Do jeho dědického podílu nastupuje podle formální reprezentace jeho syn, který má jako jediný dědic povinnost vyrovnat Karlův povinný díl.*

4.6.4 Dílčí závěr

Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu je možnost zákonodárcem záměrně daná každému nepominutelnému dědici. Pro případ takového odmítnutí dědictví však zákonodárce opomněl upravit následky vztahující se k vyrovnání povinného dílu a k uplatnění práva reprezentace na potomky odmítnuvšího nepominutelného dědice. Výkladem dotčených ustanovení lze dospět k závěru, že v případě odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu náleží odmítnuvšímu nepominutelnému dědici právo na výplatu povinného dílu v penězích. Analogicky je pak nutno dovodit, že povinnost k vyrovnání povinného dílu stíhá poměrně všechny dědice. V důsledku toho pak mohou nastat dvě skupiny situací v závislosti na okruhu dědiců. V první skupině situací může v důsledku odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu a současného uplatnění formální reprezentace dojít k neodůvodněnému zvýhodnění jedné rodinné linie. Tyto situace nastanou především tehdy, pokud by potomci nepominutelného dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu měli dědit zároveň s dětmi zůstavitele jako s dědici první zákonné dědické třídy. Ve druhé skupině situací v důsledku odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu a současného uplatnění formální reprezentace nemůže dojít k žádnému zvýhodnění. Tyto situace nastanou například tehdy, pokud je odmítnuvší nepominutelný dědic jediným dědicem první dědické třídy. Při řešení problému odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu je pak třeba se dobrat řešení v kontextu těchto možných situací.

Autoři, kteří se řešenému problému dosud věnovali, tyto různé situace nereflektují a směřují svá řešení paušálně na odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. Ze čtyř možných řešení je nutno jednoznačně odmítnout dvě řešení navrhaná O. Horákem

(a D. Kittel), podle kterých potomci nepominutelného dědice odmítnuvšího s výhradou povinného dílu ve všech případech dědí a jen oni hradí povinný díl svého předka. Takové řešení sice je spravedlivé, nicméně ho nelze z právní úpravy dovodit výkladem ani dotvářením práva, proto náleží výlučně zákonodárci. Je také nutno odmítnout řešení, podle kterého je nutno přiznat možnost odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu jen nepominutelným dědicům, kteří nemají vlastní potomky nastupující k dědění. Takový výklad je zcela proti zvláště zakotvené možnosti všech nepominutelných dědiců odmítnout dědictví s výhradou povinného dílu a nelze pro něj najít relevantní argumenty. Všichni autoři se pak shodují na tom, že je třeba paušálně zavrhnout řešení, podle kterého potomci nepominutelného dědice odmítnuvšího s výhradou povinného dílu dědí podle formální reprezentace. Většina autorů mimo O. Horáka se shoduje na tom, že potomci odmítnuvšího nepominutelného dědice nemají dědit paušálně. V tomto článku však bylo ukázáno, že tyto dva přístupy „dědí“ a „nedědí“ mají působit společně s ohledem na to, zda se jedná o situaci, ve které nemůže nastat dvojí zvýhodnění jedné rodinné linie, nebo o situaci, ve které může nastat dvojí zvýhodnění. Jestliže nemůže nastat dvojí zvýhodnění, není důvod, proč by se neměla uplatnit obecná formální reprezentace a proč by tedy potomci odmítnuvšího nepominutelného dědice neměli dědit. V případě, že však dvojí zvýhodnění nastat může, musí se v zájmu spravedlivého rozdělení uplatnit materiální reprezentace a potomci odmítnuvšího nepominutelného dědice nedědí. Vždy je tak třeba postupovat s ohledem na smysl a účel úpravy, aby bylo dodrženo hledisko spravedlivého uspořádání.

4.7 Vydědění

Vyděděním může zůstavitel odejmout nepominutelnému dědici nejen právo na povinný díl, jak vyplývá ze znění § 1646 ObčZ, ale také právo na dědický podíl; případně může zůstavitel tato práva nepominutelného dědice vyděděním i jen zkrátit.²¹⁵ K platnému vydědění se vyžaduje, aby se vyděděný dopustil některého z jednání naplňujícího důvody vydědění a aby zůstavitel projevil svou vůli nepominutelného dědice vydědit; není-li naplněn některý z důvodů vydědění, může zůstavitel nepominutelnému dědici odejmout nejvýše jeho dědický podíl, neboť určení dědice, nebo naopak vyloučení osoby z dědického

²¹⁵ K tomu, zda se vyděděním odnímá jen povinný díl nebo i dědický podíl, viz například KITTEL, David. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník, 2017*, s. 1591–1592; SVOBODA, Jiří. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV., 2015*, s. 415 a násl.; ŠEŠINA, Martin. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV., 2014*, s. 355 a násl. K témuž podle ABGB viz ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III., 1936*, s. 438–439; ze současné rakouské literatury viz WELSER. *Bürgerliches Recht. Band II: Schuldrecht Allgemeiner Teil, Schuldrecht Besonderer Teil, Erbrecht*, s. 560.

práva je zcela na vůli zůstavitele a nevyžaduje naplnění žádných zákonných důvodů.²¹⁶ Vydědění má vliv na právo reprezentace, neboť znamená vyloučení dědice z dědického práva a z práva na povinný díl, a je otázkou, jaký vliv má vydědění na potomky vyděděného; to je upraveno v § 1646 odst. 3 ObčZ takto: „*Přežije-li vyděděný potomek zůstavitele, nedědí ani potomci vyděděného potomka, ledaže zůstavitel projeví jinou vůli. Nedožije-li se vyděděný potomek smrti zůstavitele, pak jeho potomci dědí vyjma těch, kteří jsou samostatně vyloučeni z práva dědického.*“ Uvedené ustanovení se může zdát jasné, ovšem zejména s ohledem na předchozí úpravu vlivu vydědění na potomky vyděděného lze uvažovat nad tím, zda se podle uvedeného ustanovení na dědický podíl a povinný díl uplatní materiální nebo formální reprezentace, tedy zda potomci vyděděného právem reprezentace nastupují do dědického práva, do práva na povinný díl, případně zda jsou stejně jako jejich vyděděný předek vyloučeni zcela.²¹⁷

4.7.1 Důvod a původ ustanovení o vlivu vydědění na potomky vyděděného

Zákon u možnosti vztažení vydědění na potomky vyděděného rozlišuje dvě situace, které mohou v případě vydědění pro potomky vyděděného nastat; jestliže vyděděný přežije zůstavitele, jsou jeho potomci také vyloučeni z dědění, aniž by sami museli naplnit zákonný důvod vydědění, ledaže zůstavitel určí jinak; jestliže však vyděděný zemře před zůstavitelem, vyžaduje se pro vyloučení potomků vyděděného z dědického práva jejich samostatné vyloučení.²¹⁸ Rozlišujícím kritériem pro vztažení vyloučení na potomky vyděděného už ze zákona je tedy skutečnost, zda se vyděděný dožije či nedožije smrti zůstavitele. Důvodová zpráva k účelu ani původu tohoto pravidla nijak nevyjadřuje,²¹⁹ je pak možné, že účelem je zabránit vlivu, který by vyděděný mohl mít na majetek zůstavitele skrze vlastní potomky, kteří by právem reprezentace nastupovali do uvolněného dědického práva.²²⁰

²¹⁶ K tomu, jaká práva lze odejmout vyděděním, viz TALANDA, TALANDOVÁ, PLAŠIL: *Postavení nepominutelného dědice*, 2019, s. 27–41.

²¹⁷ Nejasnost může vzniknout s ohledem na rozdíl mezi právem na dědický podíl a právem na povinný díl, přičemž například v § 1643 ObčZ nejsou tyto rozdíly dostatečně zohledněny; viz dále kapitolu 4.7 a HORÁK: *Postavení potomků vyděděného potomka*, 2016, s. 7–8.

²¹⁸ Vyloučení potomků vyděděného podle § 1646 odst. 3 ObčZ se uplatní při vydědění podle § 1646 odst. 1 i 2 ObčZ, tedy při vydědění ze zákonných důvodů i při vydědění z důvodů dědické nezpůsobilosti; neuplatní se však při tzv. vydědění v dobrém úmyslu podle § 1647 ObčZ (viz dále kapitolu 4.7.3).

²¹⁹ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 671–672.

²²⁰ TALANDA, TALANDOVÁ: *Vliv vydědění na potomky vyděděného*, 2016, s. 654. Obdobný účel podle úpravy v § 469a ObčZ 1964 uvádí MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011, s. 99.

Inspiračním zdrojem úpravy vydědění obecně je podle důvodové zprávy ObčZ 1964,²²¹ v němž bylo vztažení vydědění na potomky vyděděného upraveno v § 469a odst. 2 ObčZ 1964: „*Pokud to zůstavitel v listině o vydědění výslovně stanoví, vztahují se důsledky vydědění i na osoby uvedené v § 473 odst. 2.*“²²² Podle této úpravy mohl zůstavitel vztáhnout vydědění i na potomky vyděděného; s ohledem na skutečnost, že nebylo rozlišováno právo na dědický podíl a na povinný díl, to pak znamenalo, že vztažením na potomky vyděděného došlo k úplnému vyloučení těchto potomků z práv k pozůstalosti.²²³ Takovou úpravu možnosti vztažení vydědění na potomky vyděděného podrobil kritice Ústavní soud v nálezu sp. zn. I. ÚS 295/10, podle kterého není v souladu s ústavními zárukami dědění a ochrany rodiny, jestliže lze některé dědice vydědit i bez naplnění zákonných důvodů.²²⁴ Úprava v ObčZ 1964 přitom nerozlišovala, zda vyděděný přežil zůstavitele či nikoliv; to bylo rozlišováno v rakouské úpravě, kde § 780 ABGB ve znění po III. dílčí novele stanovil: „*Potomci vyděděného dítěte jsou jen oprávněni žádati povinný díl, to však i tehdy, přežil-li vyděděný zůstavitele.*“; obdobně pak v § 590 ObčZ 1937. V původním znění ABGB totiž nastoupení potomků právem reprezentace podle zákonné dědické posloupnosti nastávalo jen tehdy, pokud předek zemřel před zůstavitelem, a to i v případě vydědění; až po III. dílčí novele z roku 1916 se podmínka předemřeni pro uplatnění reprezentace částečně odstranila, a to právě v podobě zdůraznění, že potomci mají určitá práva i když předek přežil zůstavitele, jestliže se jedná o vydědění a o dědickou nezpůsobilost. V případě platného vydědění tedy potomci vyděděného měli jen právo na povinný díl, nikoli na dědický podíl; pokud se však vydědění ukázalo jako neplatné a vyděděný měl proto právo na povinný díl, nemohli právo na povinný díl mít zároveň jeho potomci.²²⁵ Obsahově stejná úprava je nyní v § 758 odst. 2 ABGB.²²⁶

Rozlišování, zda vyděděný přežil zůstavitele či nikoliv, v současné úpravě tedy buď má základ v prvně uvedené úvaze o možnosti působení vyděděného na majetek zůstavitele skrze vlastní děti, nebo se jedná o ne zcela vhodně převzatou úpravu z ABGB či z ObčZ 1937.

²²¹ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 671.

²²² Ustanovení § 473 odst. 2 ObčZ 1964, na které je odkazováno, upravovalo právo reprezentace potomků zůstavitele v první zákonné dědické skupině. Jde o znění zákona po velké novele č. 509/1991 Sb., předtím takové pravidlo upraveno nebylo. K možnostem vyloučení potomků vyděděného viz KNAPP: *O vydědění a tzv. negativní závěti*, 1983, s. 332.

²²³ MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ: *Občanský zákoník I.*, 2008, s. 1183.

²²⁴ K tomu viz též TALANDA, TALANDOVÁ: *Vliv vydědění na potomky vyděděného*, 2016, s. 653–660.

²²⁵ KRČMÁŘ: *Příspěvky k výkladu reformovaného práva občanského*, 1918, s. 53 a násl.; KRČMÁŘ: *Právo dědické*, 1928, s. 55, 116.

²²⁶ Důvodová zpráva k novele ErbRÄG 2015 In DEIXLER-HÜBNER, SCHAUER: *Erbrecht NEU*, 2015, s. 191.

4.7.2 Postavení potomků vyděděného

Samotné znění uvedeného ustanovení svědčí pro to, že potomci vyděděného mohou být vyloučeni nejvýše z dědického práva, ale musí se jim dostat alespoň povinný díl; vztažení na potomky se tedy netýká vydědění jako vyloučení z práva na povinný díl i dědický podíl, ale týká se jen vyloučení z dědického práva. Tomuto názoru lze přisvědčit také s ohledem na to, že vydědění je možné jen ze zákonných důvodů, avšak vyloučení z dědického práva je čistě na vůli zůstavitele.²²⁷ Takový závěr pak koresponduje s principem rodinné solidarity, se zásadou, že vydědění se nemá podporovat (*exheredationes non sunt adiuvandae*),²²⁸ i se zmíněným nálezem Ústavního soudu. Je proto nutno odmítnout případně uvažovaný výklad shodný s úpravou vztažení vydědění na potomky vyděděného podle § 469a odst. 2 ObčZ 1964, podle kterého by byli potomci vyděděného vyloučeni zcela, tedy z dědického práva i z práva na povinný díl.

Vyloučení z dědického práva u potomků vyděděného uplatní automaticky i bez zvláště projevené vůle zůstavitele jen tehdy, pokud vyděděný přežil zůstavitele,²²⁹ v tom se tedy uplatní materiální reprezentace, neboť důvod vyloučení z dědického práva se vztahuje i na potomky; zůstavitel však může tyto účinky pořízením pro případ smrti vyloučit. Potomkům vyděděného pak náleží právo na povinný díl, tedy se ohledně povinného dílu uplatní formální reprezentace, ale to jen v případě platného vydědění, kterým je z práva na povinný díl vyloučen vyděděný; pokud by vydědění bylo neplatné, a vyděděný by proto měl právo na povinný díl, nemohla by se reprezentace uplatnit vůbec a potomci vyděděného by povinný díl nemohli nabýt zároveň s neplatně vyděděným.²³⁰ V případě, že se vyděděný nedožil smrti zůstavitele, vyloučení z dědického práva nemůže automaticky působit na potomky vyděděného a tito nastupují k dědění podle formální reprezentace podle zákonné dědické posloupnosti. Zůstavitel však i potomky vyděděného může samostatně pořízením

²²⁷ Každé prohlášení o vydědění je zároveň negativní závětí, a i v případě nenaplnění důvodů vydědění pro odnětí povinného dílu zůstává v platnosti odnětí dědického podílu neplatně vyděděného. TALANDA, TALANDOVÁ, PLAŠIL: *Postavení nepominutelného dědice*, 2019, s. 31–33.

²²⁸ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 671.

²²⁹ Shodně HORÁK: *Postavení potomků vyděděného potomka*, 2016, s. 7–8.

²³⁰ Praktické potíže může přinášet právě situace, ve které je účast vyděděného nepominutelného dědice na řízení o pozůstalosti ukončena, neboť spory o povinný díl se v řízení o pozůstalosti zásadně neřeší, a jako s nepominutelnými dědici s právem na povinný díl je jednáno s potomky vyděděného a jejich právo na povinný díl je v řízení vypořádáno. Pokud by se vyděděný nepominutelný dědic poté ve sporném řízení domohl neplatnosti vydědění a práva na povinný díl, obdržel by povinný díl jednak on, jednak jeho potomci. V případě potomků vyděděného by pak jimi obdrženy povinný díl nejspíš byl bezdůvodným obohacením, neboť jejich právo na povinný díl by zaniklo, jestliže by ho měl vyděděný jako jejich předek.

pro případ smrti vyloučit z dědického práva; z povinného dílu je však může vyloučit jen při naplnění důvodů vydědění.²³¹

Je otázkou, zda je uvedená úprava, která i bez výslovného projevu vůle zůstavitele vztahuje vyloučení z dědického práva i na potomky vyděděného, je vhodná s ohledem na princip rodinné solidarity a ochranu rodiny a dětí. Ačkoli úprava v ObčZ 1964 umožňovala vyloučit potomky vyděděného zcela, a byla tak přísnější, vždy se k tomu vyžadoval výslovný projev vůle zůstavitele, takový následek nenastával automaticky ze zákona, jak je tomu nyní. V tomto ohledu by bylo lépe se k předchozí úpravě vrátit, ať už výslovně nebo zrušením probíraného ustanovení;²³² pokud by takové ustanovení neexistovalo, nic by to neměnilo na skutečnosti, že zůstavitel může z dědického práva vyloučit kohokoliv bez omezení a že k vyloučení z práva na povinný díl se vyžaduje naplnění důvodů vydědění.

4.7.3 Vydědění v dobrém úmyslu

Zvláštním případem vydědění je tzv. vydědění v dobrém úmyslu (*exhereditio bona mente facta*) či vydědění marnotratníka upravené v § 1647 ObčZ takto: „Zůstavitel může vydědit i nepominutelného dědice, který je tak zadlužen nebo si počíná tak marnotratně, že je tu obava, že se pro jeho potomky nezachová povinný díl. Učinit to však může jen tak, že tento jeho povinný díl zůstává dětem tohoto nepominutelného dědice, popřípadě není-li jich, jejich potomkům.“ Zjevnou inspirací uvedeného ustanovení je § 773 ABGB (po novele ErbRÄG 2015 obsaženo v § 771 ABGB²³³) či § 582 ObčZ 1937.

Vydědění v dobrém úmyslu má za cíl ochránit potomky vyděděného, pro které by se v důsledku špatné finanční situace vyděděného nezachoval povinný díl; jde tedy o vydědění ve prospěch potomků, kteří jsou povoláni k povinnému dílu na místě vyděděného.²³⁴ Neuplatní se zde vztažení vydědění na potomky podle § 1646 odst. 3 ObčZ,²³⁵ neboť podmínkou takového vydědění je to, že povinný díl vyděděného musí být zanechán

²³¹ Shodně KITTEL, David. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník, 2017*, s. 1593–1594.

²³² HORÁK: *Postavení potomků vyděděného potomka, 2016*, s. 8; TALANDA, TALANDOVÁ: *Vliv vydědění na potomky vyděděného, 2016*, s. 660.

²³³ Ustanovení § 771 ABGB bylo oproti původnímu § 773 ABGB změněno jen lingvisticky a byl mu přidán nadpis (*Enterbung aus guter Absicht*). Důvodová zpráva k novele ErbRÄG 2015 In DEIXLER-HÜBNER, SCHAUER: *Erbrecht NEU, 2015*, s. 190.

²³⁴ Rakouští autoři uvádějí, že takové vydědění není trestem pro vyděděného, ale je učiněno pro ochranu jeho potomků; zadlužení vyděděného nemusí nastat z viny vyděděného. STUBENRAUCH: *Commentar I., 1902*, s. 942; NEMETH, Kristin. In KODEK, SCHWIMANN: *ABGB Praxiskommentar, 2013*, s. 205.

²³⁵ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou, 2012*, s. 672. Srovnej ŠEŠINA, Martin. In ŠVESTKA, DVORÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV., 2014*, s. 363 a naopak s. 366.

jeho potomkům, přičemž uvedený povinný díl může být zanechán i v podobě dědického podílu.

Podmínkou vydědění v dobrém úmyslu je, že povinný díl je zůstaven potomkům vyděděného.²³⁶ Vyděděný tedy musí nejpozději ke dni smrti zůstavitele mít potomky, kteří mohou nabýt dědictví nebo povinný díl, a všem těmto potomkům musí být povinný díl zanechán. V případě, že by vyděděný neměl potomky nebo by tito potomci nemohli dědictví nebo povinný díl nabýt nebo by jim zůstavitel povinný díl nezanechal, nebylo by vydědění platné a vyděděný by měl právo nejméně na povinný díl ve smyslu § 1650 ObčZ. Jestliže by zůstavitel povinný díl zanechal jen některým potomkům vyděděného nebo jim byl zanechán jen zčásti, vydědění by také nebylo platné.²³⁷

Lze mít za to, že podmínka zůstavení povinného dílu potomkům vyděděného neznamená nutně pořízení závěti ve prospěch těchto potomků, ale povinný díl jim může být zanechán i tím způsobem, že zůstavitel vedle listiny o vydědění nepořídí závěť a nastane dědění podle zákonné dědické posloupnosti.²³⁸ V takovém případě totiž potomci vyděděného nastupují k dědění podle práva reprezentace, neboť se na ně nevztahuje § 1646 odst. 3 ObčZ, a dostane se jim dědický podíl, který je vyšší než zákonem požadovaný povinný díl.

K platnosti vydědění v dobrém úmyslu je vyžadováno, aby byl potomkům vyděděného zanechán „*tento jeho povinný díl*“;²³⁹ neboť takové vydědění chrání potomky vyděděného před ztrátou majetku, který by jinak připadl jejich předku. Proto musí být potomkům zanechán povinný díl určený pro vyděděného, nikoli povinný díl, na který by měli právo sami potomci vyděděného. Rozhodující pro určení výše povinného dílu je tak zletilost nebo nezletilost vyděděného a jen takto určený povinný díl musí být rozdělen mezi

²³⁶ M. von Stubenrauch proto uvádí, že vydědění v dobrém úmyslu zakládá náhradnictví, a pokud k náhradnictví nedojde v důsledku neexistence náhradníků nebo jejich nezpůsobilosti obdržet dědictví, zůstává dědictví původnímu dědici. STUBENRAUCH: *Commentar I.*, 1902, s. 943.

²³⁷ KITTEL, David. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník*, 2017, s. 1594; SVOBODA, Jiří. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 421; ŠEŠINA, Martin. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV.*, 2014, s. 367–368; SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo v praxi*, 2014, s. 17. F. Rouček a J. Krčmář k případům, kdy povinný díl nebyl zanechán všem potomkům nebo jim byl zanechán jen zčásti, uvádějí, že vyděděný sám může požadovat, oč byli někteří nebo všichni potomci ochuzeni. ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III.*, 1936, s. 442–443; KRČMÁŘ: *Právo dědické*, 1928, s. 118.

²³⁸ Takový výklad uvádějí už autoři k výkladu § 773 ABGB (po III. dílčí novele). KRAINZ, PFAFF, EHRENZWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1917, s. 502; ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III.*, 1936, s. 442. Viz též NEMETH, Kristin. In KODEK, SCHWIMANN: *ABGB Praxiskommentar*, 2013, s. 205–206.

²³⁹ Obdobně byla podmínka uvedena v § 773 ABGB („...odňat povinný díl, ale jen tak, že se ho dostane dětem...“) nebo v § 582 ObčZ 1937 („...může mu být zůstavitelem odňat, ale jen tak, že bude zůstaven dětem...“).

jeho potomky.²⁴⁰ To ovšem nebrání zůstaviteli, aby potomkům vyděděného zanechal větší povinný díl, a to i tak, že nepořídí pro případ smrti a nastane dědění podle zákonné posloupnosti.

Vydědění v dobrém úmyslu lze považovat za projev práva reprezentace. Zvláštnost je ovšem v tom, že potomkům vyděděného musí být zanechán pouze povinný díl vyděděného, nikoli jejich vlastní povinný díl. V případě, že zůstavitel vydědí dítě v dobrém úmyslu a nepořídí závěť, ve které by výslovně zanechal povinný díl (případně též dědický podíl ve větším rozsahu) vyděděného jeho potomkům, nastane dědění podle zákonné dědické posloupnosti; v důsledku vydědění nebude dědit vyděděný, a právem reprezentace se dědici stanou jeho potomci. Pokud naopak zůstavitel potomky vyděděného povolá v závěti, právo reprezentace se neuplatní vůbec, neboť tyto potomci budou dědit (případně nabývat povinný díl) z vůle zůstavitele, nikoli z důvodu uplatnění práva reprezentace. Lze proto mít za to, že samotný § 1647 ObčZ neurčuje ani nemodifikuje případ práva reprezentace, neboť ten buď nastane podle obecné zákonné posloupnosti, nebo nastane dědění podle závěti.

4.7.4 Negativní závěť

V souvislosti s vyděděním lze zmínit také tzv. negativní závěť upravenou v § 1649 odst. 2 ObčZ takto: „*Stejným způsobem (tj. jako se pořizuje nebo ruší závěť) může zůstavitel prohlásit o některém z dědiců nikoli nepominutelných, jemuž svědčí zákonná dědická posloupnost, že pozůstalosti nenabude.*“ Uvedené ustanovení nemá zřejmě konkrétní inspirační zdroj, neboť v ABGB ani v ObčZ 1937 negativní závěť výslovně upravena nebyla (a není ani dnes), ale připouštěla se; negativní závěť je upravena v § 1938 BGB, avšak podrobněji.²⁴¹ Negativní závěť nebyla upravena ani v ObčZ 1950 a v ObčZ 1964 a v literatuře nepanovala shoda na tom, zda byla negativní závěť přípustná.²⁴²

²⁴⁰ Stejný závěr zřejmě též ŠEŠINA, Martin. In ŠVESTKA, DVORÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV., 2014*, s. 368; SVOBODA, Jiří. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV., 2015*, s. 421; SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo v praxi, 2014*, s. 17.

²⁴¹ § 1938 BGB: „*Zůstavitel může závěti vyloučit příbuzné, manžela nebo partnera z dědění podle zákonné dědické posloupnosti, aniž by přitom povolal dědice.*“ Původní verze se od této moderní lišila pouze v tom, že nezmiňovala partnera.

²⁴² Negativní závěť podle ObčZ 1950 připouštěl R. Holub; podle ObčZ 1964 ji připouštěli V. Knapp se Š. Lubym, nepřipouštěli ji J. Mikeš, P. Záturecký s R. Běbrem ani L. Muzikář. HOLUB: *Komentář k občanskému zákoníku, 1957*, s. 137; KNAPP, LUBY: *Československé občanské právo, 1974*, s. 598; KNAPP: *O vydědění a tzv. negativní závěti, 1983*, s. 333–334; MIKEŠ, Jiří, ZÁTURECKÝ, Peter, BÉBR, Richard. In ČEŠKA, KABÁT, ONDŘEJ, ŠVESTKA: *Občanský zákoník II., 1987*, s. 696; MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ: *Občanský zákoník I., 2008*, s. 1276; MIKEŠ, MUZIKÁŘ: *Dědické právo v teorii a praxi, 2011*, s. 96.

V současné literatuře nepanuje shoda na tom, jaké dědice lze negativní závěti z dědění podle zákonné dědické posloupnosti vyloučit, tedy zda jen ty, kteří nejsou nepominutelnými dědici, jak naznačuje jazykové znění uvedeného ustanovení, nebo zda i nepominutelné dědice. Lze mít za to, že negativní závěti lze z dědění podle zákonné dědické posloupnosti vyloučit jakéhokoliv zákonného dědice, tedy i nepominutelného dědice. Negativní závěť je totiž vždy obsažena i v prohlášení o vydědění, kterým se nepominutelnému dědici odnímá dědický podíl i povinný díl zároveň; pokud přitom nejsou naplněny důvody vydědění, má nepominutelný dědic právo jen na povinný díl podle § 1650 ObčZ, a přesto v platnosti zůstává zůstavitelem vyjádřené odejmutí dědického podílu (tj. negativní závěť obsažená v prohlášení o vydědění). Negativní závěti samotnou, ve které nejsou uvedeny a naplněny zákonem požadované důvody pro odejmutí povinného dílu, však lze vždy odejmout jen zákonný dědický podíl, nikdy nemůže nastat odejmutí povinného dílu. Znění § 1649 odst. 2 ObčZ tedy toliko zdůrazňuje, že zákonný dědický podíl lze odejmout komukoliv prohlášením ve formě závěti.²⁴³ Možnost vyloučení jakéhokoli dědice, tedy i nepominutelného dědice, z dědického práva podle zákonné dědické posloupnosti negativní závěti dovodila také literatura k ABGB.²⁴⁴

Následkem negativní závěti je vyloučení zákonného dědice z dědění podle zákonné dědické posloupnosti. Pokud zůstavitel zároveň pořídí závěť, ve které povolá dědice, nastane dědění podle závěti; pokud však zůstavitel pořídí toliko negativní závěť a nevymezení zároveň dědice pozitivně, uplatní se dědění podle zákonné dědické posloupnosti, ze které jsou pak vyloučení dědicové podle negativní závěti. Zda se v takovém případě uplatní právo reprezentace a na místo vyloučeného zákonného dědice nastoupí jeho potomci, nebo zda se vyloučení vztahuje též na potomky vyloučeného dědice, závisí na výkladu zůstavitelem projevené vůle. Není-li vůle dostatečně určitě projevena, lze mít za to, že se analogicky uplatní úprava § 1646 odst. 3 ObčZ a vyloučení z dědického práva se bude vztahovat

²⁴³ V podrobnostech viz TALANDA, TALANDOVÁ, PLAŠIL: *Postavení nepominutelného dědice*, 2019, s. 31–33. Shodně též KITTEL, David. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník*, 2017, s. 1591–1592, 1595; ELIÁŠ, Karel. In ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2013, s. 294. K názoru, že negativní závěti nelze vyloučit nepominutelného dědice viz ŠEŠINA, Martin. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV.*, 2014, s. 372; SVOBODA, Jiří. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 427–428; SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo v praxi*, 2014, s. 18.

²⁴⁴ Výslovně například ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III.*, 1936, s. 442. Ostatní autoři pojednávají o vyloučení jakéhokoliv zákonného dědice, nerozlišují nepominutelné dědice. KRAINZ, PFAFF, EHRENZWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1917, s. 316; MAYR: *Právo dědické*, 1927, s. 15–16; ECCHER, Bernhard. In KODEK, SCHWIMANN: *ABGB Praxiskommentar*, 2013, s. 42.

i na potomky zůstavitele. Obě instituce totiž mají za účel vyloučit z dědění (a z práva na povinný díl) zůstavitelem zvolenou osobu a v obou případech lze předpokládat vůli zůstavitele k zamezení vlivu takové vyloučené osoby na majetek z pozůstalosti skrze její potomky. Takové vztazení vyloučení na potomky může zůstavitel svým prohlášením vyloučit, rozhodující je proto vždy vůle zůstavitele.²⁴⁵

Nastane-li v případě vyloučení dědice negativní závěti dědění ze zákona a budou-li proto podle formální reprezentace k dědění nastupovat potomci vyloučeného, nebude to činit potíže u dědiců podle třetí (§ 1637 odst. 2 ObčZ) nebo šesté (§ 1640 odst. 2 ObčZ) dědické třídy; potíže však mohou nastat v případě dědění potomků vyloučeného dítěte zůstavitele podle první (§ 1635 odst. 2 ObčZ) zákonné dědické třídy. V takovém případě totiž vyloučené dítě zůstavitele bude mít právo na povinný díl, neboť negativní závěti se odnímá jen dědický podíl, a nikoli povinný díl, a jeho potomci by pak podle formální reprezentace měli nastoupit do dědického práva. Tím však může dojít ke dvojímu zvýhodnění jedné rodinné linie, neboť tato rodinná linie bude nabývat dědický podíl a zároveň též povinný díl; podobně jako v případě odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu (viz výše kapitolu 4.6). V případě negativní závěti ovšem takové zvýhodnění nastává v důsledku vůle zůstavitele, a tedy se jedná o odlišnou situaci od odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu, které nastává nikoli z vůle zůstavitele, ale z vůle dědice. Proto je třeba v případě negativní závěti trvat na tom, že takové dvojí zvýhodnění může nastat, pokud to odpovídá vůli zůstavitele.

4.7.5 Dílčí závěr

Důsledkem vydědění je vyloučení potomka zůstavitele z dědického práva i z práva na povinný díl, přičemž zákon stanoví důsledky vydědění i pro potomky vyděděného. Pokud vyděděný přežije zůstavitele, jsou potomci vyděděného vyloučeni z dědického práva už ze zákona, ledaže zůstavitel stanovil jinak; potomci vyděděného pak mají právo na povinný díl, ledaže by je zůstavitel samostatně vydědil. Uplatní se zde tedy materiální reprezentace ve vztahu k dědickému podílu a formální reprezentace ve vztahu k povinnému dílu. V případě, že vyděděný zemře před zůstavitelem, mají potomci vyděděného právo na dědický podíl i na povinný díl, ledaže jsou z těchto práv samostatně vyloučeni zůstavitelem. Zde se tedy uplatní formální reprezentace. Z právní úpravy není zcela jasný

²⁴⁵ Rakouská literatura se dříve přikláněla ke vztazení vyloučení i na potomky vyloučeného, nyní se spíše přiklání k tomu, že nastane reprezentace; zdůrazňována je však vždy vůle zůstavitele. KRAINZ, PFAFF, EHRENZWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1917, s. 316; MAYR: *Právo dědické*, 1927, s. 16; ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III.*, 1936, s. 454; ECCHER, Bernhard. In KODEK, SCHWIMANN: *ABGB Praxiskommentar*, 2013, s. 42; WELSER, Rudolf. In RUMMEL, LUKAS: *Kommentar*, 2014, s. 168.

důvod rozlišování, zda vyděděný přežil či nepřežil zůstavitele, pravděpodobně je účelem vyloučení vlivu vyděděného na majetek skrze jeho potomky. Lze mít za to, že úprava vlivu vydědění na potomky vyděděného není vhodně zvolena, neboť vylučuje z dědění potomky vyděděného automaticky, aniž by k tomu dal zůstavitel pokyn; vhodné by bylo takovou úpravu zcela zrušit a ponechat na zůstaviteli, aby sám rozhodl o tom, zda chce případně potomky vyděděného z jejich dědického práva také vyloučit.

V případě vydědění v dobrém úmyslu se jedná o vydědění za účelem ochrany potomků vyděděného, kterým musí být zanechán povinný díl vyděděného; nelze tedy takové vydědění učinit, jestliže vyděděný nemá potomky, a nelze jeho povinný díl zanechat jiným osobám nebo jen některým jeho potomkům. K zanechání povinného dílu však může dojít nejen výslovným povoláním potomků vyděděného k dědění či k povinnému dílu, ale také tím, že nastane zákonná dědická posloupnost, při které potomci vyděděného nastupují k dědění podle formální reprezentace; z povahy věci se zde neuplatní vztahení vydědění na potomky vyděděného. Vydědění v dobrém úmyslu samotné však nemodifikuje uplatnění práva reprezentace, neboť se nijak nedotýká práv potomků vyděděného.

Negativní závěti lze z dědického práva vyloučit jakéhokoliv zákonného dědice, a to i nepominutelného dědice. Záleží pak na vůli zůstavitele, zda se vyloučení z dědického práva vztahuje též na potomky vyloučeného; není-li vůle jasná, uplatní se analogicky vztahení vyloučení na potomky po vzoru vydědění. Pokud by v případě negativní závěti dědění potomků vyloučeného podle formální reprezentace nastalo, mohlo by to v případě potomků zůstavitele vést ke dvojímu zvýhodnění jedné rodinné linie, která by nabyla dědický podíl a zároveň povinný díl; v případě negativní závěti jde však o důsledek zůstavitelovy vůle, proto je nutno ho připustit.

4.8 Neznámý dědic a dědic neznámého pobytu²⁴⁶

Postavení dědice neznámého a dědice neznámého pobytu upravuje § 1671 odst. 1 a 2 ObčZ takto: *„Neuplatnil-li dědic dědické právo před soudem ve lhůtě, kterou soud stanoví, nezaniká dědici dědické právo, avšak při projednání pozůstalosti se k němu nepřihlíží.²⁴⁷ To platí i o dědickém právu neznámého dědice nebo dědici neznámého pobytu, který byl*

²⁴⁶ Podkapitola vychází z TALANDA: *Právo reprezentace po dědici neznámém a neznámého pobytu*, 2019, s. 18–19.

²⁴⁷ První věta uvedeného ustanovení je zřejmě obsoletní, neboť dědic nemá povinnost uplatnit své dědické právo v soudem stanovené lhůtě, jak tomu bylo při podávání dědických přihlášek podle ABGB nebo ObčZ 1937, ale dědic se vyjadřuje k odmítnutí či neodmítnutí dědictví, a jeho případná nečinnost má za následek neodmítnutí dědictví. K tomu viz například KLIČKA, Ondřej. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník*, 2017, s. 1611.

o svém právu vyrozuměn vyhláškou soudu a v určené lhůtě o sobě nedal vědět.“ a „Má-li neznámý dědic nebo dědic neznámého pobytu opatrovníka, nemůže opatrovník učinit prohlášení, že tento dědic dědictví odmítá, nebo že je neodmítá, anebo přijímá.“ Otázkou pak je, jaký vliv na uplatnění práva reprezentace má skutečnost, že se k některému z dědiců nepřihlíží.²⁴⁸

4.8.1 Nepřihlížení k dědici

Soud má v řízení o pozůstalosti povinnost dědice vyhledat a jednat s nimi, přesto může nastat situace, že se soudu nepodaří údaje dědice dostatečně zjistit, a bude ho proto považovat za dědice neznámého nebo neznámého pobytu. Častější bude zřejmě dědic neznámého pobytu, o kterém sice soud ví, že existuje a zná jeho údaje, ale nedaří se mu takového dědice kontaktovat (§ 165 odst. 2 ZŘS). Méně častý dnes bude dědic neznámý, tedy dědic, o kterém se jen ví, že existuje, ale nejsou o něm známy bližší údaje; při dědění podle zákonné posloupnosti lze zpravidla dědice dohledat v evidenci obyvatel, avšak při dědění podle pořízení pro případ smrti může zůstavitel dědice označit natolik nejasně, že nebude zřejmé, o koho se konkrétně jedná. Dědici neznámému nebo neznámého pobytu soud podle § 120 ZŘS jmenuje opatrovníka a podle § 166 ZŘS ho vyhláškou vyrozumí o jeho dědickém právu, ve vyhláše ho vyzve, aby se ve stanovené lhůtě nejméně šesti měsíců přihlásil, a poučí ho o následcích nepřihlášení se na výzvu. Následky nepřihlášení se dědice neznámého nebo neznámého pobytu pak stanoví shora citovaný § 1671 ObčZ, tedy že se k takovému dědici nepřihlíží, a že jmenovaný opatrovník se za dědice nemůže vyjádřit k odmítnutí dědictví. Důvodem nemožnosti opatrovníka činit prohlášení o odmítnutí dědictví za dědice neznámého nebo neznámého pobytu je, že prohlášení o odmítnutí dědictví může být zásadně učiněno jen osobním jednáním dědice a nejde-li o dědice ne zcela svéprávného, nemůže za něj v této věci nikdo činit rozhodnutí.²⁴⁹ Nepřihlížení k takovému dědici je pak důsledkem, jehož účelem je ochrana takového dědice, neboť jeho dědické právo nezaniká a má možnost domáhat se práv k pozůstalosti žalobou podle § 189 odst. 2 ZŘS.²⁵⁰

²⁴⁸ Současná literatura se otázce, zda při nepřihlížení k dědici neznámému nebo neznámého pobytu nastupují právem reprezentace jeho potomci, nevěnuje; viz například KLIČKA, Ondřej. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník, 2017*, s. 1611; DRÁPAL, Ljubomír. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV., 2015*, s. 471–472; ŠEŠINA, Martin. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV., 2014*, s. 422–424.

²⁴⁹ Viz například MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ: *Občanský zákoník 1., 2008*, s. 1154–1155.

²⁵⁰ Poněkud nejasná je povaha takové žaloby, která je upravena právě jen v § 189 odst. 2 ZŘS: „Tomu, kdo nebyl účastníkem jako dědic v době vydání rozhodnutí o pozůstalosti, nebrání právní moc rozhodnutí o pozůstalosti v tom, aby se svého práva k pozůstalosti domáhal žalobou.“ Znění žaloby neodkazuje na tradiční *hereditatis petitio*, směřující k vydání pozůstalosti nebo věcí z pozůstalosti, ani není zcela jasné,

Nepřihlíží-li se k dědici, má to za následek, jako by takový dědic v době smrti nebyl; to je přitom následek srovnatelný s předemřením či s odmítnutím dědictví, tedy že takový dědic nedědí. Právě nedědění je pak okolností, která je podmínkou pro uplatnění práva reprezentace; proto lze mít za to, že i v případě nepřihlížení k dědici neznámému nebo neznámého pobytu se uplatní právo reprezentace, je-li v daném případě podle zákonné dědické posloupnosti upraveno. Žádné ustanovení pak na tuto situaci nevztahuje materiální reprezentaci a není pro ni ani žádný rozumný důvod, proto se uplatní formální reprezentace a do dědického práva nastoupí potomci dědice neznámého nebo neznámého pobytu. Nelze tedy mít za to, že by se reprezentace vůbec neuplatnila, případně že by se podle materiální reprezentace nepřihlížení k dědici neznámému nebo neznámého pobytu vztahovalo také na jeho potomky, to by bylo v rozporu s požadavkem spravedlnosti i s principem rodinné solidarity.

Současná úprava postavení dědice neznámého nebo neznámého pobytu zjevně vychází z úpravy v § 519 odst. 2 ObčZ 1950 a § 468 ObčZ 1964, třebaže důvodová zpráva k tomu mlčí.²⁵¹ V uvedených úpravách bylo obsaženo pravidlo o nepřihlížení k dědici neznámému nebo neznámého pobytu, přičemž se vykládalo tak, že se smrti zůstavitele nedožil a místo něj tedy nastupovali jeho potomci.²⁵² Předchozí úprava v ABGB žádné takové pravidlo neměla, to bylo obsaženo v § 128 až § 132 nesporného patentu, podle kterého v případě dědice neznámého za něj také nemohl opatrovník podat dědickou přihlášku a nepřihlíželo se k němu, avšak v případě dědice neznámého pobytu za něj opatrovník musel podat dědickou přihlášku a pozůstalost se projednala a část připadající na dědice neznámého pobytu se pro něj uschovala u soudu.²⁵³

4.8.2 Dílčí závěr

Nepřihlíží-li se k dědici neznámému nebo neznámého pobytu, protože se ho v řízení o pozůstalosti nepodařilo dohledat, hledí se na takového dědice, jako by ke dni smrti zůstavitele nebyl. Po dědici neznámém nebo neznámého pobytu pak nastává právo reprezentace, jestliže je upraveno v té které dědické třídě zákonné dědické posloupnosti;

zda jde typově o určovací žalobu nebo o žalobu na vydání věci či zda by mohla směřovat k obnově řízení o pozůstalosti (s ohledem na pravidlo, že okruh dědiců je zásadně možné určit jen v řízení o pozůstalosti).

²⁵¹ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 684.

²⁵² Rozhodnutí sp. zn. Ec 138/54 (č. 12) a sp. zn. Co 108/54 (č. 13). In HOLUB: *Komentář k občanskému zákoníku*, 1957, s. 77; KRATOCHVÍL: *Nové občanské právo*, 1965, s. 624.

²⁵³ ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III.*, 1936, s. 503; HARTMANN: *Zákonná dědická posloupnost a projednání pozůstalosti*, 1937, s. 83–84.

uplatní se reprezentace formální, neboť není stanoveno, že by se měla uplatnit reprezentace materiální, a pro takový postup ani nejsou žádné důvody.

4.9 Povinný díl

Nepominutelným dědicům podle § 1642 ObčZ náleží z pozůstalosti povinný díl; okruh osob, které jsou nepominutelnými dědici je určen v § 1643 odst. 1 ObčZ: „*Nepominutelnými dědici jsou děti zůstavitele a nedědí-li, pak jsou jimi jejich potomci.*“ V tomto ustanovení lze zároveň nalézt úpravu práva reprezentace postavení nepominutelného dědice, neboť nepominutelnými dědici jsou děti zůstavitele, a až nastane-li zákonem stanovená podmínka, stávají se nepominutelnými dědici vzdálenější potomci zůstavitele. Jedná se tedy o nastoupení do určitého práva, podobně jako tomu je v případě reprezentace dědického práva.²⁵⁴ I v případě reprezentace postavení nepominutelného dědice lze proto rozlišovat materiální reprezentaci, při které se důvody vyloučení předka uplatní i pro jeho potomky, a formální reprezentaci, při které potomci mají samostatné od předka neodvozené postavení nepominutelného dědice. Právo reprezentace postavení nepominutelného dědice je pak neomezené, neboť nepominutelnými dědici mohou být děti zůstavitele a jejich potomci bez omezení, podobně jako při určení dědiců podle první zákonné dědické třídy podle § 1635 ObčZ. Výkladovým problémem uplatnění reprezentace na postavení nepominutelného dědice však je zákonem stanovená podmínka, že osoba „nedědí“.

Velikost povinného dílu nepominutelného dědice určuje § 1643 odst. 2 ObčZ: „*Je-li nepominutelný dědic nezletilý, musí se mu dostat alespoň tolik, kolik činí tři čtvrtiny jeho zákonného dědického podílu. Je-li nepominutelný dědic zletilý, musí se mu dostat alespoň tolik, kolik činí čtvrtina jeho zákonného dědického podílu.*“ Výkladovým problémem pak je, kolik činí povinný díl nezletilého nepominutelného dědice, který právem reprezentace nastupuje do práva uvolněného zletilým nepominutelným dědicem.

4.9.1 Podmínka uplatnění reprezentace

Podle § 1643 odst. 1 ObčZ je podmínkou uplatnění reprezentace na postavení nepominutelného dědice, že „v první řadě“ povolaný nepominutelný dědic „nedědí“.

²⁵⁴ O reprezentaci ve vztahu k postavení nepominutelného dědice (či ve vztahu k právu na povinný díl) se v literatuře zpravidla výslovně nepojednává, ale i E. Tilsch nebo F. Rouček uvádějí, že v případě vydědění podle § 780 ABGB (viz výše kapitola 3.1) se na potomky vyděděného vztahuje vyloučení z dědického práva, ale nevztahuje se na ně vyloučení z dědického podílu, tedy částečně se uplatní materiální reprezentace a částečně nikoli. TILSCH: *Dědické právo rakouské, 1905*, s. 99; ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III., 1936*, s. 350.

Jestliže tedy nepominutelný dědic z jakéhokoliv důvodu nedědí, uplatní se podle jazykového výkladu formální reprezentace a do postavení nepominutelného dědice nastupuje jeho potomek.

Otázkou však je, zda je podmínka nedědění v uvedeném ustanovení uvedena vhodně, jelikož nepominutelný dědic má právo na povinný díl a není nutně dědicem. Povinný díl mu může být zanechán nejen v podobě dědického podílu, ale také v podobě odkazu, nebo se mu může dostat v penězích či v podobě konkrétní vydané věci podle § 1654 ObčZ. Otázka, zda nepominutelný dědic dědí či nikoliv, tedy není rozhodující pro zachování jeho práva na povinný díl, a nemůže proto být rozhodující ani pro reprezentaci postavení nepominutelného dědice. Podmínka uplatnění reprezentace se tedy musí vztahovat k tomu, zda „v první řadě“ povolaný nepominutelný dědic má právo na povinný díl. Je také nutno vzít v potaz, že reprezentace může obecně nastat až tehdy, pokud původně oprávněná osoba své právo nenabývá; až tehdy buď formální reprezentací přechází právo na potomky takové osoby, nebo se na potomky takové osoby vztahuje také důvod nenabytí práva (viz výše kapitolu 2).

Lze tedy shrnout, že podle jazykového vyjádření je pro reprezentaci postavení nepominutelného dědice rozhodné, zda „v první řadě“ povolaný nepominutelný dědic dědí. Podle formálně systematického výkladu však podmínka dědění nedává smysl, neboť povinný díl může být nepominutelnému dědici zanechán nejen v podobě dědického podílu, ale i jinak. Smyslem a účelem ustanovení o reprezentaci postavení nepominutelného dědice pak není umožnit, aby byl nepominutelným dědicem zároveň syn zůstavitele i potomek takového syna, jestliže syn zůstavitele sice nedědí a povinný díl je mu zanechán jinak, ale zároveň by podle jazykového znění § 1643 ObčZ povinný díl náležel i jeho potomku. Tím by naopak došlo k porušení podstaty reprezentace, k porušení spravedlivého rozdělení majetkových hodnot i k narušení principu rodinné solidarity. V uvedeném případě tedy došlo k protiplánové nedokonalosti zákona v podobě teleologické zakryté mezery v zákoně, jelikož zákonodárce vztáhl uplatnění reprezentace postavení nepominutelného dědice na více případů, než na které se podle smyslu a účelu ustanovení uplatnit má.²⁵⁵

V této souvislosti lze upozornit na obdobná ustanovení dřívějších právních úprav. Podle § 762 a § 763 ABGB a shodně podle § 574 a § 575 ObčZ 1937, byly nepominutelnými dědici děti zůstavitele, a nebylo-li jich, jeho rodiče; bylo pak stanoveno, že dětmi se rozumí také vnuci a pravnuci a rodiči také všichni dědové a báby. V případě potomků se pak úprava

²⁵⁵ MELZER: *Metodologie nalézání práva*, 2011, s. 227 a násl.

vykládala tak, že se jedná o potomky, kteří by jinak nastupovali k dědění podle zákonné posloupnosti, tedy vzdálenější potomci až tehdy, nejsou-li povoláni bližší, a dále také vzdálenější potomci v případech zvláště stanovených, při kterých dochází k vyloučení bližších potomků, tedy při dědické nezpůsobilosti (§ 541 ABGB), zřeknutí se (§ 551 ABGB) a vydědění (§ 780 ABGB). Podmínka uplatnění reprezentace na postavení nepominutelného dědice nebyla výslovně uvedena, ale postupovalo se podle pravidel zákonné dědické posloupnosti a případně podle zvláštních pravidel modifikujících právo reprezentace. Nikdy však nemohl povinný díl nabýt zároveň bližší a vzdálenější potomek zůstavitele z téže rodinné linie.²⁵⁶ Podle § 551 ObčZ 1950 a § 479 ObčZ 1964 bylo stanoveno, jaký dědický podíl se musel vždy dostat zletilým potomkům a jaký nezletilým potomkům; protože potomci měli vždy právo na dědický podíl, uplatnila se pravidla reprezentace zákonné dědické posloupnosti (viz dále podkapitolu 4.9.2) a samostatná podmínka tak nebyla stanovena.

Nalezenou teleologickou zakrytou mezeru spočívající v příliš širokém pravidle pro uplatnění reprezentace na postavení nepominutelného dědice podle § 1643 odst. 1 ObčZ je nutno vyplnit pomocí teleologické redukce, která spočívá ve zúžení okruhu případů, ve kterých se právo reprezentace uplatní. Podle smyslu a účelu i podle formálně systematického výkladu má reprezentace postavení nepominutelného dědice nastat, jestliže nepominutelný dědic nemá právo na povinný díl. Právě povinný díl je totiž tím oprávněním nepominutelného dědice, které je pro případnou reprezentaci rozhodující. Proto je nutno zkoumat, zda nepominutelný dědic má právo na povinný díl, zda se ho tedy nezbavil svým jednáním nebo zda o něj nepřišel v důsledku svého chování a jednání zůstavitele. Takto nepominutelný dědic nemá právo na povinný díl, například pokud se ho zřekne, bezvýhradně odmítne, pokud je platně vyděděn nebo je dědicky nezpůsobilý. Právo na povinný díl však má, pokud například odmítne s výhradou povinného dílu, vzdá se dědictví nebo pokud uzavře dědickou dohodu, podle které nic nežádá, nebo pokud své právo na povinný díl v řízení o pozůstalosti jen neuplatní (protože tím právo nezaniká). Pravidlo uvedené v § 1643 odst. 1 je tedy nutno vykládat takto: „*Nepominutelnými dědici jsou děti zůstavitele a nemají-li ani právo na povinný díl, pak jsou jimi jejich potomci.*“ Není tedy možné, aby právo na povinný díl nabýval zároveň bližší a vzdálenější potomek

²⁵⁶ KRČMÁŘ: *Příspěvky k výkladu reformovaného práva občanského, 1918*, s. 53 a násl.; KRČMÁŘ: *Právo dědické, 1928*, s. 55, 116; HARTMANN: *Zákonná dědická posloupnost a projednání pozůstalosti, 1937*, s. 23–25.

zůstavitele z téže rodinné linie.²⁵⁷ Takový závěr je pak podpořen také úpravou práva na zaopatření podle § 1665 ObčZ, podle kterého nemá právo na zaopatření ten (kdo by jinak byl nepominutelným dědicem, ale nemá právo na povinný díl), na jehož místě dědí jeho potomek, nebo je-li jeho potomek na jeho místě povolán k povinnému dílu. Uvedené pravidlo má zjevně za účel předejít dvojímu zvýhodnění téže rodinné linie, které by se jinak mohlo dostat povinného dílu dvakrát (viz dále kapitolu 4.11.3).

4.9.2 Velikost povinného dílu

Podle § 1643 odst. 2 ObčZ má nezletilý nepominutelný dědic právo na tři čtvrtiny zákonného dědického podílu a zletilý nepominutelný dědic má právo na čtvrtinu zákonného dědického podílu. Otázkou pak je, kolik činí povinný díl nezletilého nepominutelného dědice, který právem reprezentace nastupuje do práva uvolněného zletilým nepominutelným dědicem. Současná literatura se tomuto příliš nevěnuje; názor shodně vyjádřili R. Fiala s K. Beerovou a J. Svoboda, podle kterých má nezletilý nepominutelný dědic, který právem reprezentace nastupuje do dědického práva po zletilém nepominutelném dědici, právo na povinný díl o velikosti jedné čtvrtiny zákonného dědického podílu, neboť se mu nemůže dostat více než jeho předkovi. R. Fiala s K. Beerovou tento výklad zmiňují při výkladu práva reprezentace v případě dědické nezpůsobilosti podle § 1483 ObčZ a uvádějí, že dědické právo sice nezletilému nepominutelnému dědici vzniká nezávisle na jeho předkovi, ale přesto jeho povinný díl nemůže být vyšší než povinný díl jeho předka.²⁵⁸ J. Svoboda uvedený výklad zmiňuje při výkladu úpravy reprezentace postavení nepominutelného dědice podle § 1643 ObčZ a uvádí, že pokud reprezentace nastává v případě předemření zletilého nepominutelného dědice, má se nastoupivšímu nezletilému dostat povinný díl o velikosti tří čtvrtin zákonného dědického podílu; v ostatních případech reprezentace však nezletilý nepominutelný dědic vstupuje na místo vyloučeného zletilého nepominutelného dědice a jeho právo je odvozené od práva nedědicího zletilého předka.²⁵⁹

S uvedenými názory nelze souhlasit a spíše lze mít za to, že velikost povinného dílu se v každém případě odvíjí od toho, zda ho nabývá nezletilý či zletilý nepominutelný dědic.

²⁵⁷ Stejný závěr vztažený na případ odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu uvádí D. Kittel. Podmínku „nedědí-li“ pak J. Svoboda (s O. Kličkou) a L. Drápal s M. Šešinou vysvětlují tak, že dítě zůstavitele se zřeklo dědického práva, zemřelo před zůstavitelem nebo současně s ním, je dědicky nezpůsobilé nebo vyděděné nebo dědictví odmítlo, avšak tito autoři nerozlišují další okolnosti týkající se nabytí povinného dílu. KITTEL, David. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník, 2017*, s. 1589; SVOBODA, Jiří. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 404; SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo v praxi, 2014*, s. 21–22; DRÁPAL, Ljubomír, ŠEŠINA, Martin. Povinný díl a jeho vypořádání. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 6, s. 15–16.

²⁵⁸ FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kateřina. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 46.

²⁵⁹ SVOBODA, Jiří. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 405–406.

Nastoupením do postavení nepominutelného dědice získává každý nepominutelný dědic vlastní neodvozené právo, neboť už z povahy věci může nastoupení nastat jen v případě uplatnění formální reprezentace; měl-li by nepominutelný dědic mít právo odvozené, muselo by se tak stát materiální reprezentací, ale v takovém případě by se na nastoupivšího nepominutelného dědice vztahoval také důvod vyloučení jeho předka. Nelze tedy souhlasit s názorem, že při reprezentaci postavení nepominutelného dědice se nabývá odvozené právo; z tohoto důvodu ani nelze souhlasit s názorem, že nastoupivší nepominutelný dědic může nabýt jen povinný díl v takové výši, který by mohl nabýt jeho vyloučený předek. Z výkladu J. Svobody pak vyplývá, že podle něj je nutno rozlišovat nastoupení vzdálenějšího potomka zůstavitele právem reprezentace v případech, kdy bližší potomek zůstavitele předemřel a kdy ho přežil; to lze označit za názor zcela nesprávný, neboť současné právo nečiní mezi těmito situacemi rozdíl²⁶⁰ a neváže právo reprezentace na podmínku předemření.

Současná právní úprava záměrně chrání nezletilé nepominutelné dědice ve větším rozsahu než nepominutelné dědice zletilé, což je pozůstatkem z ObčZ 1950 a ObčZ 1964. Pokud je tedy nezletilý nepominutelný dědic zvláště chráněn, jak by bylo možno dovodit, že mu přesto náleží jen povinný díl o velikosti určené pro zletilého nepominutelného dědice? K takovému závěru nelze v současném právu nalézt odpovídající právní pravidlo; nelze ho ani dovodit pomocí principů reprezentace, neboť neexistuje žádný důvod pro takové rozlišování.

Velikost povinného dílu se u nezletilého i u zletilého nepominutelného dědice vždy odvíjí od jeho zákonného dědického podílu; velikost zákonného dědického podílu je pak hypotetická, neboť uplatňuje-li nepominutelný dědic právo na povinný díl, nebyl mu v podobě dědického podílu (v dostatečné výši) zanechán. Pro určení výše povinného dílu se stanoví, kolik by nepominutelnému dědici náleželo při děděni ze zákona; přitom se užijí pravidla uvedená v § 1645 ObčZ, podle kterých se pro určení výše dědického podílu berou v úvahu také dědicové, kteří se ho zřekli, jsou nezpůsobilí dědit nebo byli vyděděni, aby takové vyloučení z děděni nebylo ku prospěchu ostatním nepominutelným dědicům, a nezakládalo tak neshody mezi dědici.²⁶¹ Uvedené pravidlo se ovšem nemůže použít

²⁶⁰ V některých případech přesto i současná úprava výslovně uvádí, zda bližší potomek předemřel či přežil zůstavitele, a to v případě dědické nezpůsobilosti podle § 1483 ObčZ a v případě vyděděni podle § 1646 odst. 3 ObčZ. Uvedené je zřejmě důsledkem přebírání ustanovení z inspiračních zdrojů (ABGB a ObčZ 1937), i když v případě vyděděni lze uvažovat i nad jiným důvodem (viz výše kapitolu 4.7).

²⁶¹ V literatuře se uvádí užití tohoto pravidla i v případě odmítnutí dědictví nebo nepřihlížení k dědici neznámému a neznámého pobytu. ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 689–670; KITTEL, David. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník*, 2017, s. 1590–1591; SVOBODA, Jiří. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 410–412; SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo v praxi*, 2014, s. 22–23.

v případě, že do postavení nepominutelného dědice právem reprezentace nastupuje potomek vyloučeného, neboť ono jinak uvolněné místo představované hypotetickým dědickým podílem je zaplněno právě nepominutelným dědicem nastoupivším právem reprezentace. Nastupuje-li právem reprezentace nezletilý nepominutelný dědic, jeho hypotetický dědický podíl činí podíl z dědického podílu, který by jinak připadl jeho vyloučenému předku; jde o nastoupení podle kmenů (*in stirpes*), avšak samostatným neodvozeným právem, přičemž ve vztahu k vyloučenému předku je rozhodující jen velikost jeho dědického podílu, který mezi sebe dělí nastupující potomci (viz výše kapitolu 2). Až z takto určeného hypotetického dědického podílu se pak počítá velikost povinného dílu nezletilého nepominutelného dědice, která činí tři čtvrtiny z hypotetického dědického podílu. Stejně tak by se samostatně počítala velikost předka uvedeného nezletilého nepominutelného dědice; tyto veličiny tak na sobě nemohou být nijak závislé. Není tedy důvod, proč by se velikost povinného dílu z hypotetického dědického podílu, který by v případě dědění podle zákonné posloupnosti připadl nezletilému nepominutelnému dědici, který by nastoupil do dědického práva podle formální reprezentace, měl počítat podle pravidel pro zletilého nepominutelného dědice, i když má jako samostatné neodvozené právo připadnout nezletilému nepominutelnému dědici.²⁶²

Lze uvést také srovnání s předchozími úpravami. Podle § 765 a § 766 ABGB a § 576 ObčZ 1937 činil povinný díl pro potomky polovinu zákonného dědického podílu, pro předky pak třetinu zákonného dědického podílu; mezi předky a potomky pak nemohlo dojít k nastoupení právem reprezentace, tedy nyní řešený problém nemohl nastat. Podle § 551 ObčZ 1950 musel zůstavitel vždy zanechat nezletilým potomkům tolik, kolik činila cena celého jejich zákonného podílu, a zletilým potomkům a rodičům nebo prarodičům tolik, kolik činila cena tří čtvrtin jejich zákonného dědického podílu; tito chránění dědicové pak byli vždy dědici. V případě uplatnění práva reprezentace, kdy měl nastoupit nezletilý potomek po nedědicím zletilém potomku, byl výklad takový, že pokud původně povolovaný potomek ztratil své dědické právo před smrtí zůstavitele (předemřením, zřeknutím se nebo

²⁶² Lze uvést příklad výpočtu povinného dílu. Zůstavitel zanechal tři syny, z nichž jednoho syna, Karla, vydědil a z dědického práva zároveň vyloučil i potomky vyděděného syna Karla. Dědici jsou tedy dva synové zůstavitele, třetí syn Karel je vyděděn, a proto nedědí ani nenabývá povinný díl, potomci Karla mají právo jen na povinný díl podle § 1646 odst. 3 ObčZ. Karel zanechal dva syny, a to nezletilého Josefa a zletilého Václava. Povinný díl Josefa a Václava se určí tak, že se vypočte jejich hypotetický dědický podíl a z toho se určí velikost jejich povinného dílu. Vyděděný Karel by měl dědický podíl o velikosti 1/3 pozůstalosti a tento dědický podíl by se rozdělil podle kmenů, tj. na 1/2, mezi Josefa a Václava, tedy každý z nich by dostal dědický podíl o velikosti 1/6 pozůstalosti. Z toho se pak určí jejich povinný díl; v případě nezletilého Josefa činí povinný díl 3/4 z 1/6, tedy 1/8 pozůstalosti; v případě zletilého Václava činí povinný díl 1/4 z 1/6, tedy 1/24 pozůstalosti; pokud by měl povinný díl nabývat vyděděný Karel, činil by jeho povinný díl 1/4 z 1/3, tedy 1/12 pozůstalosti.

dědickou nezpůsobilostí), nastupovali nezletilí do samostatného dědického práva a náležel jim proto celý dědický podíl; pokud ovšem zletilý potomek ztratil své dědické právo až po smrti zůstavitele (odmítnutím nebo vyděděním), tak toto své právo měl a do takto existujícího pak odvozeně nastupovali nezletilí potomci, kteří se proto dělili o tříčtvrtinový podíl vypadnuvšího potomka. To bylo odůvodněno tím, že potomci podle textace zákona nastupovali do dědického podílu svého předka, a pokud by měl mít dědický podíl snížený, neboť se dožil smrti zůstavitele jako zletilý a byl vyloučen až po smrti, tak i potomci takového dědice nastupovali do už sníženého dědického podílu.²⁶³ Takový výklad je ovšem poněkud zvláštní, neboť pro případy zřeknutí se, dědické nezpůsobilosti i pro odmítnutí dědictví byla podle § 523 až § 525 ObčZ 1950 shodně stanovena fikce, že se takový dědic smrti zůstavitele nedožil; nedává proto smysl rozlišovat, zda se tak stalo před smrtí nebo po smrti zůstavitele. Při vydědění pak bylo stanoveno, že potomci vyděděného nabývají „jeho“ dědického podílu, což se opět vykládalo jako nabývání již zmenšeného dědického podílu. Podle § 479 ObčZ 1964 se nezletilým potomkům musel dostat celý jejich zákonný dědický podíl a zletilým potomkům alespoň tři čtvrtiny jejich zákonného dědického podílu.²⁶⁴ Pro případ nastoupení nezletilého potomka právem reprezentace do dědického práva po nedědicím zletilém potomku byl opět výklad takový, že v případě, že se zletilý potomek smrti zůstavitele vůbec nedožil nebo byl dědicky nezpůsobilý, tak jeho nezletilí potomci nabývali celý nezkrácený dědický podíl; pokud se ovšem zletilý potomek smrti zůstavitele dožil a dědictví odmítl nebo byl vyděděn, nabývali jeho nezletilí potomci jen jeho zkrácený dědický podíl, neboť vstupovali do jeho práva. Takovým výkladem se mělo předcházet tomu, aby zletilý potomek účelově odmítal dědictví s vidinou toho, že jeho nezletilí potomci obdrží z pozůstalosti větší podíl.²⁶⁵ I v tomto případě není takový výklad přesvědčivý, neboť podmínkou reprezentace bylo, že původně povoláný dědic nedědí, a tato podmínka byla splněna stejně i v případě, že se smrti zůstavitele nedožil nebo že dědictví odmítl.

Výklady uvedené podle literatury k ObčZ 1950 a ObčZ 1964 vycházejí z rozlišování toho, zda se dědic smrti zůstavitele dožil a až potom ztratil své dědické právo, nebo zda ho ztratil už před smrtí zůstavitele; podle toho pak rozlišují, zda se reprezentací nastupuje

²⁶³ HOLUB: *Komentář k občanskému zákoníku, 1957*, s. 186, 188–190, 198–199, 212.

²⁶⁴ Po novele učiněné zákonem č. 509/1991 Sb. byla výše zaručeného dědického podílu zletilých potomků snížena na jednu polovinu.

²⁶⁵ MIKEŠ, Jiří, ZÁTURECKÝ, Peter, BÉBR, Richard. In ČEŠKA, KABÁT, ONDŘEJ, ŠVESTKA: *Občanský zákoník II., 1987*, s. 704; MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ: *Občanský zákoník 1., 2008*, s. 1289; MIKEŠ, MUZIKÁŘ: *Dědické právo v teorii a praxi, 2011*, s. 95.

do odvozeného nebo neodvozeného dědického práva. Takový výklad se ovšem nezdá být správný, neboť v případě, že by bylo dědické právo při uplatnění reprezentace odvozené, musel by se na vzdálenějšího potomka vztahovat také důvod vyloučení z dědického práva (viz výše kapitolu 2). Tehdejší právní teorie ovšem opustila rakouskou nauku a nerozlišovala mezi reprezentací formální a materiální, tedy si mohla vytvořit vlastní kategorie, třebaže při tom ne vždy respektovala i konkrétní právní úpravu. Je však pochopitelná snaha vyhnout se účelovému odmítání dědictví, aby nezletilý potomek odmítnuvšího dědice nabyt větší dědický podíl. Stejný postup hrozí i podle současné úpravy, přesto však je rozhodnutím zákonodárce, že nezletilí nepominutelní dědicové jsou chráněni více než ti zletilí.

Lze shrnout, že i v případě nastoupení nezletilého nepominutelného dědice podle formální reprezentace po zletilém nepominutelném dědici má nastoupivší nezletilý nepominutelný dědic vlastní neodvozené právo a náleží mu povinný díl o velikosti tří čtvrtin jeho zákonného dědického podílu. To platí pro všechny případy, ať už původně oprávněný zletilý nepominutelný dědic ztratil své právo na povinný díl před smrtí, nebo po smrti zůstavitele. Nutno ještě připomenout případ vydědění v dobrém úmyslu (viz výše kapitolu 4.7.3), kdy je vyděděnému odejmut povinný díl a tento jeho povinný díl musí být zanechán jeho potomkům, tedy z důvodu samotného vydědění nedochází k nastoupení potomků právem reprezentace; v takovém případě tedy nezletilí potomci nenabývají podíl o velikosti tří čtvrtin zákonného dědického podílu, ale společně jim musí být zanechán povinný díl jejich vyděděného předka.

4.9.3 Dílčí závěr

V případě reprezentace postavení nepominutelného dědice a s tím spojeného práva na povinný díl je zákonná podmínka „nedědění“ pro případ uplatnění reprezentace pojata příliš široce a vztahuje se i na případy, na které se podle smyslu a účelu úpravy vztahovat nemá. Není možné, aby právem reprezentace nastoupil vzdálenější potomek do postavení nepominutelného dědice a měl právo na povinný díl, jestliže zároveň nabývá povinný díl z pozůstalosti jeho předek. Teleologickou redukcí je proto nutno dospět k závěru, že podmínkou pro uplatnění reprezentace postavení nepominutelného dědice a s tím souvisejícího práva na povinný díl je skutečnost, že původně oprávněný nepominutelný dědic nenabývá ani právo na povinný díl.

Jde-li o určení velikosti povinného dílu, je třeba respektovat zákonodárcem zakotvenou zvýšenou ochranu nezletilých nepominutelných dědiců. Pokud nezletilý potomek zůstavitele má právo na povinný díl, ať už je povolán „v první řadě“ nebo podle

formální reprezentace, musí se mu dostat povinný díl o velikosti tří čtvrtin jeho zákonného dědického podílu. Velikost povinného dílu nezletilého nepominutelného dědice v případě nastoupení právem reprezentace po zletilém nepominutelném dědici nelze od zletilého odvozovat, neboť formální reprezentací nabyté právo je samostatné a neodvozené.

4.10 Právo reprezentace při dědění podle pořízení pro případ smrti²⁶⁶

Při dědění podle pořízení pro případ smrti určuje okruh dědiců a výši jejich dědických podílů zůstavitel, který se však nemusí vždy vyjádřit dostatečně jasně, a proto jsou v § 1494 a násl. ObčZ uvedena vykládací pravidla. Mezi nimi je v § 1503 odst. 1 ObčZ uvedeno pravidlo odkazující na okruh dědiců nastupujících podle práva reprezentace podle zákonné dědické posloupnosti: *„Vyskytnou-li se mezi povolanými dědici osoby pokládané při zákonné dědické posloupnosti vzhledem k ostatním za jednu osobu, pokládají se za jednu osobu i při dělení podle závěti; to neplatí, je-li vůle zůstavitele zřejmě opačná.“*

4.10.1 Názory na výklad § 1503 odst. 1 ObčZ

Z důvodové zprávy vyplývá, že na základě uvedeného ustanovení mají osoby, u kterých podle zákonné dědické posloupnosti nastává právo reprezentace, stejné postavení i při dědění ze závěti.²⁶⁷ Literatura ve vztahu k současné úpravě pak dospěla k tomu, že se tím zavádí princip reprezentace i pro dědění ze závěti. M. Šešina s K. Wawerkou uvádějí, že se uvedené ustanovení týká případů upravených v první a druhé zákonné dědické třídě, podle kterých nedědí-li potomek či sourozenec zůstavitele, případně dědictví jeho potomkům.²⁶⁸ Vykládané ustanovení se podle uvedených autorů uplatní, pokud například zůstavitel povolá k dědění obecným výrazem všechny své děti; potom pokud některé z nich již nežije, nastoupí na jeho místo jeho děti, jako by tomu bylo při dědění podle zákonné posloupnosti.²⁶⁹ Podle R. Fialy s K. Beerovou se na více osob při zákonné posloupnosti hledí jako na jednu osobu v případě uplatnění reprezentace podle první, třetí a šesté zákonné dědické třídy. Pokud pak zůstavitel v závěti k dědění povolá například obecným výrazem všechny své sourozence, tak pokud některý z nich nebude dědit, nastoupí k dědění jeho děti, jako by tomu bylo při zákonné dědické posloupnosti. Dále uvádějí, že jde o zavedení

²⁶⁶ Podkapitola vychází z TALANDA: *K výkladu § 1503 odst. 1 OZ, 2019*, s. 13–17.

²⁶⁷ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou, 2012*, s. 618.

²⁶⁸ Není jasné, zda úmyslně nezmiňují šestou zákonnou dědickou třídu, ve které je reprezentace také upravena, nebo zda se jedná o přehlédnutí.

²⁶⁹ ŠEŠINA, Martin, WAWERKA, Karel. In ŠVESTKA, DVORÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV., 2014*, s. 87.

principu reprezentace pro dědění podle závěti, ledaže je vůle zůstavitele opačná.²⁷⁰ M. Muzikář uvedené ustanovení vykládá tak, že se jím zavádí princip reprezentace i pro dědění ze závěti. Uvádí, že ustanovení se aplikuje, pokud například zůstavitel k dědění povolá své dva sourozence a děti třetího předemřelého sourozence; potom sourozenci nabývají každý třetinu pozůstalosti a poslední třetina se rozdělí mezi děti předemřelého sourozence. Dále uvažuje nad tím, jak by se řešila situace, že zůstavitel v závěti povolal své tři sourozence, z nichž jeden ale nebude dědit; nabízí jednak možnost, že dědí pouze dva sourozenci (doslovný výklad), jednak možnost, že dědí dva sourozenci a děti třetího předemřelého sourozence (extenzivní výklad). Přiklání se k extenzivnímu výkladu, který je podle něj v souladu s vůlí zůstavitele a s § 1494 odst. 2 ObčZ; k tomu uvádí také judikaturu k ABGB, a to rozhodnutí ze sbírky Glaser-Unger (Gl. U. 13613 a 2884), a zejména rozhodnutí ze sbírky Peitler 1860.²⁷¹

S názory uvedených autorů, že § 1503 odst. 1 ObčZ zavádí právo reprezentace i pro dědění ze závěti, se nelze ztotožnit, třebaže i důvodová zpráva takový výklad podporuje. Pravidlo uvedené v § 1503 odst. 1 ObčZ je totiž pouhým výkladovým pravidlem zůstavitelem projevované vůle, pokud se týká určení velikosti dědických podílů. Nelze však na základě uvedeného pravidla za dědice určit jiné osoby, než které zůstavitel sám povolal k dědění; dědická instituce je základní obsahovou náležitostí závěti a záleží na zůstaviteli samotném, koho za dědice povolá. Už ze samotného jazykového znění vykládaného pravidla vyplývá, že jde o výkladové pravidlo pro „*dělení podle závěti*“,²⁷² tedy pro určení podílů; může se přitom uplatnit, jen jestliže se „*mezi povolanými dědici*“ vyskytnou určité osoby, tedy určení okruhu dědiců musí vždy vyplývat z vůle zůstavitele. Není sice vyloučeno, že z výkladu vůle zůstavitele bude dovozen závěr, že na místo výslovně povolaného dědice, který dědictví nenabyl, má jako náhradník nastoupit jeho potomek, to však nebude v důsledku § 1503 odst. 1 ObčZ, ale spíše v důsledku obecného výkladového pravidla § 1494 odst. 2 ObčZ nebo analogického užití výkladového pravidla § 1618 ObčZ. Pravidlo uvedené v § 1503 odst. 1 ObčZ pak může sloužit jen pro určení velikosti dědických podílů.

²⁷⁰ FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kateřina. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 111.

²⁷¹ MUZIKÁŘ, Martin. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník*, 2017, s. 1480–1481.

²⁷² R. Fiala s K. Beerovou mají za to, že výraz „dělení“ je v uvedeném ustanovení užit omylem a měl být užit výraz „dědění“. Lze však souhlasit s M. Muzikářem, že výraz „dělení“ je užit zcela správně, neboť odkazuje na určení velikosti podílů a pochází ze zjevného inspiračního zdroje § 559 ABGB (viz dále). FIALA, Roman, BEEROVÁ, Kateřina. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 111; MUZIKÁŘ, Martin. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník*, 2017, s. 1480.

4.10.2 Historická inspirace

Pravidlo uvedené v § 1503 odst. 1 ObčZ zjevně vychází²⁷³ z obsahově stejného § 559 věty první ABGB: „*Setkaji-li se mezi povolányi dědici takové osoby, z nichž některé musily by se pokládati při zákonné posloupnosti vůči ostatním za osobu jedinou (např. bratrovy děti vůči zůstavitelovu bratru), pokládají se i při dělení podle závěti jen za osobu jedinou.*“ Uvedené ustanovení se jako § 399 věta první promítlo také do ObčZ 1937;²⁷⁴ v ABGB bylo obsaženo v nezměněném znění až do roku 2017. Nutno připomenout, že zákonná dědická posloupnost v ABGB byla postavena na důsledném parentelním systému s reprezentací,²⁷⁵ a využití pravidla tak mohlo být široké. Ustanovení bylo pojmáno jako výkladové pravidlo pro situace, ve kterých zůstavitel obecným pojmenováním určil okruh dědiců, avšak neurčil výši jejich dědických podílů.²⁷⁶

Vycházelo se z toho, jaká asi mohla být pravděpodobná vůle zůstavitele, jestliže za dědice povolal osoby v určitém příbuzenském vztahu. F. Zeiller uváděl, že předpokladem bylo, že zůstavitel povolal určité osoby z důvodu, že pocházely od určitého předka, a proto se jim nemá dostat více, než by se dostalo tomuto předku.²⁷⁷ Důsledkem pak bylo, že při povolání osob, z nichž některé se vůči ostatním považovaly za jednu osobu (například bratr zůstavitele a děti sestry zůstavitele), se dědilo podle kmenů (*in stirpes*) a každý kmen nabýval stejný podíl, který se dělil mezi členy kmene (v uvedeném příkladu bratr zůstavitele nabýval polovinu pozůstalosti a druhou polovinu si mezi sebou dělily děti sestry zůstavitele). Pro uvedené pravidlo nebylo místo, jestliže bylo možno ze zůstavitelovy vůle usuzovat jakékoliv určení podílů; tak pokud byli dědicové povoláni individuálně, třebaže bez výslovného určení podílů, znamenalo to zpravidla určení podílů podle hlav ve smyslu § 555 ABGB (odpovídá současnému § 1500 odst. 1 ObčZ). Pro uplatnění pravidla nebylo rozhodující, zda by osoba při dědění podle zákonné dědické posloupnosti k dědění

²⁷³ Důvodová zpráva nezmiňuje inspirační zdroj § 1503 odst. 1 ObčZ, pouze ve vztahu k § 1503 odst. 2 a 3 ObčZ uvádí převzetí německé úpravy. ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 618.

²⁷⁴ Vládní návrh občanského zákoníku z roku 1937.

²⁷⁵ K dědění podle zákonné posloupnosti byli vždy povoláni potomci nebo předci zůstavitele a právem reprezentace byli povoláni jejich děti neomezeně. Takto v první třídě dědili děti zůstavitele a jejich potomci, ve druhé třídě rodiče zůstavitele a jejich potomci, ve třetí třídě prarodiče zůstavitele a jejich potomci; v původním znění ABGB takový systém pokračoval až do šesté dědické třídy, ale I. dílčí novelou z roku 1916 byly zrušeny pátá a šestá dědická třída a ze čtvrté dědické třídy bylo vypuštěno právo reprezentace; taková úprava přetrvala dodnes.

²⁷⁶ Ke kritice systematického řazení pravidla v § 559 ABGB s tím, že by spíše mělo být uvedeno u výkladového pravidla § 555 ABGB, viz FISCHER-CZERMAK, Constanze, PIERER, Joachim. In FENYVES, Attila, KERSCHNER, Ferdinand, VONKILCH, Andreas (eds.). *ABGB §§ 552 bis 646 (Klang)*. 3. Auflage. Wien: Verlag Österreich, 2017, s. 69.

²⁷⁷ ZEILLER: *Commentar II.*, 1812, s. 427–428.

skutečně nastoupila; nemuseli tedy být povoláni nejbližší příbuzní. Podmínkou užití pravidla bylo povolání více osob, z nichž alespoň některé se považovaly za jednu osobu (například bratr zůstavitele společně s dětmi sestry zůstavitele).²⁷⁸

Pravidlo se ale nemohlo uplatnit, pokud byly k dědění povolány osoby, které si při dědění podle zákonné dědické posloupnosti vzájemně nemohly konkurovat při určení podílů; nemohlo se proto uplatnit, pokud byly povolány osoby ze dvou různých dědických tříd (například děti zůstavitele a bratr zůstavitele) nebo pokud byly povolány osoby z téže třídy, které se ale při dědění podle zákonné posloupnosti vzájemně vylučovaly (například syn zůstavitele a vnuci zůstavitele pocházející z tohoto syna); v uvedených případech nastávalo dědění podle hlav. Pravidlo se také nemohlo uplatnit, pokud byly povolány jen osoby, které se společně pokládaly za jednu osobu, neboť ty si mezi sebou podíly vždy dělily podle hlav (například pokud zůstavitel povolal jen děti jednoho syna).²⁷⁹

Uplatnění pravidla na případy, kdy jsou povolány jen některé osoby z těch, které se podle zákonné posloupnosti považují za jednu osobu (například pokud je povolán syn zůstavitele a po předemřelé dceři zůstavitele jen dva ze tří vnuků), odmítala dřívější rakouská literatura, ale současná literatura vztahuje pravidlo i na tyto případy.²⁸⁰ Různé byly také názory na uplatnění pravidla pro případy, kdy jsou povolány osoby příbuzné navzájem, ale nikoli se zůstavitelem (například pokud zůstavitel povolal příbuzné svého přítele); podle starší literatury se na tyto případy pravidlo neuplatnilo a dědicové dědili podle hlav, podle současné literatury se i na tyto případy pravidlo uplatnit mohlo, pokud byli dědicové povoláni obecným označením, které podle § 682 ABGB znamenalo povolání zákonných dědiců určité osoby (tj. zůstavitelova přítele podle výše uvedeného příkladu), při individuálním povolání dědiců však i současná literatura trvá na dědění podle hlav.²⁸¹ Pokud zůstavitel povolal osoby cizí společně s osobami, které by byly zákonnými dědici,

²⁷⁸ FISCHER-CZERMAK, Constanze, PIERER, Joachim. In FENYVES, KERSCHNER, VONKILCH: *ABGB, 2017*, s. 56, 70–71; ECCHER, Bernhard. In KODEK, SCHWIMANN: *ABGB Praxiskommentar, 2013*, s. 44–45; ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III., 1936*, s. 83.

²⁷⁹ FISCHER-CZERMAK, Constanze, PIERER, Joachim. In FENYVES, KERSCHNER, VONKILCH: *ABGB, 2017*, s. 56, 71–72; ECCHER, Bernhard. In KODEK, SCHWIMANN: *ABGB Praxiskommentar, 2013*, s. 44–45; ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III., 1936*, s. 83; KRAINZ, PFAFF, EHRENSWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, 1917*, s. 353; STUBENRAUCH: *Commentar I., 1902*, s. 767.

²⁸⁰ Ze starší literatury viz STUBENRAUCH: *Commentar I., 1902*, s. 767; KRAINZ, PFAFF, EHRENSWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, 1917*, s. 353. Ze současné literatury viz ECCHER, Bernhard. In KODEK, SCHWIMANN: *ABGB Praxiskommentar, 2013*, s. 44–45; FISCHER-CZERMAK, Constanze, PIERER, Joachim. In FENYVES, KERSCHNER, VONKILCH: *ABGB, 2017*, s. 71–72.

²⁸¹ Ze starší literatury viz STUBENRAUCH: *Commentar I., 1902*, s. 767; KRAINZ, PFAFF, EHRENSWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts, 1917*, s. 353. Ze současné literatury viz FISCHER-CZERMAK, Constanze, PIERER, Joachim. In FENYVES, KERSCHNER, VONKILCH: *ABGB, 2017*, s. 71 a tam uvedené odkazy.

mohlo se pravidlo uplatnit, jestliže mezi zákonnými dědici byly osoby, které si vzájemně konkurovaly (například byl povolán přítel zůstavitele, syn zůstavitele a dva vnuci pocházející z předemřelé dcery zůstavitele); pravidlo se však nemohlo uplatnit, pokud zákonným dědicům konkurovala jen osoba cizí (například byl povolán přítel zůstavitele a dva vnuci zůstavitele pocházející z předemřelé dcery zůstavitele).²⁸²

Výklad, podle kterého by se na základě pravidla uvedeného v § 559 ABGB uplatnilo právo reprezentace i pro dědění podle zákonné posloupnosti rakouští autoři nezmiňují, neboť uvedené pravidlo bylo výkladovou pomůckou pro určení velikosti podílů u dědiců určených zůstavitelem. Pravidla pro určení okruhu dědiců nicméně byla, a stále jsou, upravena v § 681 a § 682 ABGB, která sice byla obsažena v části právní úpravy pojednávající o odkazech, nicméně se analogicky používala i pro určení okruhu dědiců podle závěti.²⁸³ Podle § 681 ABGB, později obsaženého v § 492 ObčZ 1937, se dětmi zůstavitele rozumí jeho synové a dcery i potomci vstupující na jejich místo a dětmi někoho jiného se rozumí jen jeho synové a dcery. Podle § 682 ABGB, později obsaženého v § 493 ObčZ 1937, se příbuznými rozuměli ti, kdo byli nejbližšími příbuznými podle zákonné dědické posloupnosti; v tomto ustanovení pak byl obsažen odkaz na § 559 ABGB. Podle těchto výkladových ustanovení pak mohla být vůle zůstavitele vyložena tak, že pokud některý ze závětních dědiců zůstavitele předemřel, nastupovali na jeho místo jeho děti, jako při uplatnění reprezentace podle zákonné dědické posloupnosti; okruh dědiců ovšem musel být určen tak obecně, aby to vyhovovalo uvedeným výkladovým ustanovením, nikoliv jmenovitě.

Nutno ještě dodat, že v § 779 ABGB bylo zvláště upraveno pravidlo odpovídající právu reprezentace či zákonnému náhradnictví i pro případ dědění ze závěti, přičemž se ale vztahovalo jen na případy povolání potomků zůstavitele, nikoli jiných příbuzných.

Co se týče judikatury²⁸⁴ zmiňované M. Muzikářem při výkladu § 1503 odst. 1 ObčZ, tak rozhodnutí č. 2884 a č. 13.613 ze sbírky Glaser-Unger i rozhodnutí č. 382 ze sbírky Peitler se týkají dědiců povolaných obecným výrazem „nejbližší příbuzní“, „dědicové“ nebo „sourozenci“, jejichž okruh byl konkrétně určen výkladem podle § 681 a § 682 ABGB a pravidlo § 559 ABGB se uplatnilo jen co do určení dědických podílů. Konkrétně

²⁸² FISCHER-CZERMAK, Constanze, PIERER, Joachim. In FENYVES, KERSCHNER, VONKILCH: *ABGB, 2017*, s. 71; STUBENRAUCH: *Commentar I., 1902*, s. 767.

²⁸³ STUBENRAUCH: *Commentar I., 1902*, s. 766; ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III., 1936*, s. 259; ECCHER, Bernhard. In KODEK, SCHWIMANN: *ABGB Praxiskommentar, 2013*, s. 125–126; FISCHER-CZERMAK, Constanze, PIERER, Joachim. In FENYVES, KERSCHNER, VONKILCH: *ABGB, 2017*, s. 70.

²⁸⁴ Judikaturu uvádí ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III., 1936*, s. 84.

v rozhodnutí č. 382 sbírky Peitler²⁸⁵ bylo zůstavitelovo povolání sourozenců vyloženo tak, že jsou povolány jejich děti; sourozenci totiž, konkrétně se jednalo o sestry zůstavitele, byli již v době porizení závěti po smrti a zůstavitel o tom věděl. Soud posuzoval, zda měla být závěť neplatná z důvodu neexistence povolaných dědiců podle § 570 ABGB, a dospěl k závěru, že ze závěti je patrná znalost zůstavitele o úmrtí sester, přičemž se jen spletl v označení dědiců a podle analogie s § 682 ABGB bylo dovozeno, že dědit mají děti sester. Podle § 559 ABGB pak byly určeny podíly dědiců, neboť dědici byly děti sourozenců, které by si vzájemně konkurovaly, pokud by šlo o dědění podle zákonné dědické posloupnosti.

Po novele ErbRÄG 2015 byl význam všech shora uvedených ustanovení zachován. Výkladové pravidlo § 559 věty první ABGB bylo na témže místě²⁸⁶ zachováno a textace byla zjednodušena, na to navazují také jen lingvisticky změněné § 681 a § 682 ABGB;²⁸⁷ ovšem v § 682 ABGB byl zřejmě nesprávně učiněn odkaz na § 555 ABGB, zatímco správně má být odkaz na § 559 ABGB, jako tomu bylo podle předchozího znění.²⁸⁸ Pravidlo reprezentace pro případ dědění ze závěti bylo z § 779 ABGB přesunuto do § 605 ABGB z důvodu systematiky a bylo jen lingvisticky změněno.²⁸⁹

4.10.3 Užití výkladového pravidla

Pravidlo obsažené v § 1503 odst. 1 ObčZ je výkladovým pravidlem pro případy, ve kterých zůstavitel určil okruh dědiců, ale neurčil výši jejich dědických podílů. Při výkladu lze vycházet ze závěrů rakouské právní vědy, neboť pravidlo má svůj základ v § 559 ABGB; lze také přisvědčit kritice systematického řazení pravidla, které by spíše mělo být zařazeno za § 1500 odst. 1 ObčZ o určení dědických podílů rovným dílem, ze kterého činí výjimku.

Důsledkem pravidla je, že při povolání osob, z nichž některé se vůči ostatním považují za jednu osobu (například bratr zůstavitele a děti sestry zůstavitele), nastává dědění podle kmenů (*in stirpes*) a každý kmen nabývá stejný podíl, který se pak dělí mezi členy

²⁸⁵ PEITLER, Franz. *Sammlung von Entscheidungen zum allgemeinen österreichischen bürgerlichen Gesetzbuche von 1812 bis Ende 1859*. 2. Auflage. Wien: Verlag von Friedrich Manz, 1860, s. 316–318. Projednání pozůstalosti v řešeném případě bylo vedeno ve městě Graupen, tj. Krupka v dnešním Ústeckém kraji, soudem první stolice byl k. k. Landesgericht zu Brüx, tj. zemský soud v Mostě, a soudem druhé stolice byl k. k. Oberlandesgericht in Prag, tj. vrchní zemský soud v Praze.

²⁸⁶ Ke kritice nezměněného systematického řazení viz FISCHER-CZERMAK, Constanze, PIERER, Joachim. In FENYVES, KERSCHNER, VONKILCH: *ABGB, 2017*, s. 75.

²⁸⁷ Důvodová zpráva k novele ErbRÄG 2015. In DEIXLER-HÜBNER, SCHAUER: *Erbrecht NEU, 2015*, s. 179.

²⁸⁸ FISCHER-CZERMAK, Constanze, PIERER, Joachim. In FENYVES, KERSCHNER, VONKILCH: *ABGB, 2017*, s. 75–76.

²⁸⁹ Důvodová zpráva k novele ErbRÄG 2015. In DEIXLER-HÜBNER, SCHAUER: *Erbrecht NEU, 2015*, s. 174.

kmene, kteří se považují za jednu osobu (v uvedeném příkladu bratr zůstavitele nabývá polovinu pozůstalosti a druhou polovinu si mezi sebou dělí děti sestry zůstavitele).

Pravidlo lze užít, jen pokud zůstavitel sice určí okruh dědiců, ale dědicové jsou určeni jen obecným označením (například syn zůstavitele a děti druhého syna zůstavitele), případně je okruh stanoven tak široce, že musí být určen podle jiných výkladových ustanovení. Pokud z takového určení okruhu dědiců nevyplývá určení jejich dědických podílů, užijí se výkladová ustanovení § 1500 a násl. ObčZ. Pravidlo § 1503 odst. 1 ObčZ pak lze užít jen tehdy, pokud jsou povoláni dědicové, kteří by si při děděni podle zákonné posloupnosti v téže dědické třídě konkurovali, přičemž někteří z nich se podle zákonné dědické posloupnosti považují za jednu osobu, tedy nastupují právem reprezentace; s ohledem na současnou úpravu, ve které došlo k opuštění parentelního systému s reprezentací a zavedení práva reprezentace jen v některých dědických třídách, a to ještě v podobě omezené reprezentace, lze pravidlo uplatnit jen při povolání dědiců, kteří by jinak dědili podle první, třetí nebo šesté zákonné dědické třídy. Z takových dědiců pak musí být povoláni nejméně tři dědicové a z toho dva, kteří náležejí do jednoho kmene, a považují se proto za jedinou osobu při určení dědických podílů (například syn zůstavitele a dvě děti druhého syna zůstavitele). Společně s takovými dědici může být povolána i cizí osoba, která není dědicem podle zákonné posloupnosti, vždy ale musí být k děděni povolány osoby, které si konkurují podle zákonné dědické posloupnosti (například syn zůstavitele, dvě děti druhého syna zůstavitele a přítel zůstavitele; nikoli však jen přítel zůstavitele a dvě děti syna zůstavitele). Ani podle současné české úpravy nelze vyloučit užití pravidla, pokud by byli povoláni jen někteří dědicové z těch, kteří se považují za jednu osobu (například sourozence zůstavitele a jen dvě ze čtyř dětí druhého sourozence zůstavitele).

Pravidlo nelze užít, pokud si povolání dědicové nekonkurují v téže dědické třídě (například dvě děti syna zůstavitele a tři děti sourozence zůstavitele); pokud jsou povoláni jen ti, kteří se dohromady považují za jednu osobu (například jen dvě děti bratra zůstavitele); pokud se povolání dědicové podle zákonné dědické posloupnosti vzájemně vylučují (například syn zůstavitele a jeho dvě děti); nebo pokud povolání dědicové, kteří by se považovali za jednu osobu, konkurují pouze s cizí osobou, která není dědicem podle zákonné posloupnosti (například dvě děti syna zůstavitele a přítel zůstavitele; viz však dále). Ve všech uvedených případech totiž není naplněna podmínka, že se některé osoby při zákonné posloupnosti považují vzhledem k ostatním za jednu osobu, protože chybí ty konkurující osoby. Není-li možno pravidlo § 1503 odst. 1 ObčZ v konkrétním případě užít a nejsou-li určeny podíly, použije se pravidlo § 1500 odst. 1 ObčZ a podíly všech dědiců jsou stejné.

V souladu s rakouskou literaturou lze mít za to, že se pravidlo může uplatnit i tehdy, pokud zůstavitel dostatečně obecně povolá k dědění osoby, které k němu nejsou v příbuzenském vztahu, a proto by po něm podle zákonné posloupnosti nedědily, pokud jsou tyto osoby v příbuzenském vztahu mezi sebou. Musí se ovšem jednat o osoby, které by si konkurovaly při dědění podle zákonné posloupnosti (například syn zůstavitelova přítele a děti dcery zůstavitelova přítele).

V podmínkách současné české úpravy je nutno připustit i to, aby se pravidlo § 1503 odst. 1 ObčZ uplatnilo i tehdy, je-li některým z povolaných dědiců manžel zůstavitele nebo spoluzijící osoba, jestliže jsou povoláni s osobami, se kterými by dědili podle zákonné dědické posloupnosti. V takovém případě se pravidlo uplatní i tehdy, pokud by manžel nebo spoluzijící osoba byli jedinými dalšími dědici povolanými vedle těch, kteří se považují za jednu osobu (například dvě děti sourozence zůstavitele a spoluzijící osoba); třebaže u jiných osob, které nejsou příbuzné, by se v takovém případě pravidlo uplatnit nemohlo, neboť by chyběla konkurující osoba podle zákonné dědické posloupnosti.²⁹⁰

Co se týče samotného určení okruhu dědiců, lze mít za to, že po vzoru rakouské literatury lze užít vykládací ustanovení pro odkazy také pro dědění ze závěti, které žádné takové vykládací pravidlo neobsahuje; třebaže takový závěr čeští autoři nezmiňují.²⁹¹ Podle nadpisu poskytuje § 1618 ObčZ výkladová pravidla k odkazu zanechanému dětem a příbuzným, jako § 681 a § 682 ABGB a později § 492 a § 493 ObčZ 1937; ve skutečnosti se ale § 1618 ObčZ věnuje jen výkladu pojmu děti, a pro povolání příbuzných není vykládací pravidlo upraveno. V § 1618 ObčZ se tak stanoví, že povolá-li zůstavitel vlastní děti, rozumí se tím i potomci vstupující na jejich místo, zatímco při povolání cizích dětí se jimi rozumí jen synové a dcery. V souvislosti s takto určeným okruhem dědiců pak bude zpravidla možné užít pravidlo § 1503 odst. 1 ObčZ, neboť dědicové budou určeni dostatečně obecně. Užití pravidla § 1503 odst. 1 ObčZ i pro odkazy je pak předepsáno jinak poněkud matoucím § 1619 ObčZ.

4.10.4 Dílčí závěr

Zanechal-li zůstavitel závět', musí k určení okruhu dědiců a velikosti jejich dědických podílů dojít podle zůstavitelem projevené vůle. Jestliže se však zůstavitel vyjádří ohledně

²⁹⁰ K povolání manžela vedle dětí podle rakouské úpravy, ve které není manžel společně s dětmi v jedné dědické třídě, viz FISCHER-CZERMAK, Constanze, PIERER, Joachim. In FENYVES, KERSCHNER, VONKILCH: *ABGB, 2017*, s. 72.

²⁹¹ ŠEŠINA, Martin. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV., 2014*, s. 286; BÍLEK, Petr. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV., 2015*, s. 111; NEUBAUER, Radim. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník, 2017*, s. 1571.

okruhu dědiců nebo velikosti jejich dědických podílů příliš obecně, je třeba projevenou vůli vyložit, a to pomocí výkladových pravidel. Výkladová pravidla však mohou sloužit jen ke konkretizování projevené vůle zůstavitele, nelze na jejich základě k dědění povolát osoby, které by si zůstavitel nepřál k dědění povolát.

Podle výkladového pravidla obsaženého v § 1503 odst. 1 ObčZ lze určit jen velikost podílů dědiců, jejichž okruh určil zůstavitel v závěti. Podmínkou je, že zůstavitel dědice povolal dostatečně obecným označením a zároveň jsou mezi nimi osoby, které by se při zákonné dědické posloupnosti ve vztahu k určení dědických podílů považovaly za jednu osobu v důsledku uplatnění práva reprezentace. K výkladu při určení okruhu dědiců lze pak analogicky užít pravidlo obsažené v § 1618 ObčZ, jestliže zůstavitel dostatečně obecným označením k dědění povolal určité osoby. Ani jedno z uvedených pravidel ale neznamená zavedení práva reprezentace i pro dědění podle závěti bez dalšího; případné nastoupení potomků zůstavitelem povolaných dědiců může být toliko dovozeno výkladem projevené vůle zůstavitele a obecné právo reprezentace se může uplatnit jen při dědění podle zákonné dědické posloupnosti.

4.11 Projevy reprezentace v dalších institucích dědického práva

Právo reprezentace souvisí také s dalšími institucemi dědického práva, a to se vzdáním se dědictví, zcizením dědictví, započtením a právem některých osob na zaopatření. V případě těchto institucí se právo reprezentace přímo neuplatní, avšak princip reprezentace je v nich zakotven.

4.11.1 Vzdání se dědictví a zcizení dědictví

Vzdáním se dědictví (§ 1490 ObčZ) a zcizením dědictví (§ 1714 a násl. ObčZ)²⁹² dochází k převodu práv a povinností tvořících dědictví z osoby dědice na spoludědice (jde-li o vzdání se) nebo i na jinou osobu (jde-li o zcizení); děje se tak vždy až po smrti zůstavitele a poté, co dědic již dědictví neodmítl nebo ho odmítnout nemůže (§ 1489 odst. 2 ObčZ).

²⁹² V případě vzdání se dědictví jde o novou úpravu, ke které důvodová zpráva uvádí, že reaguje na dosavadní praxi, která neměla zákonný rámec. Vzdání se dědictví nebylo výslovně upraveno v ABGB ani v ObčZ 1937 a spojení „vzdání se dědictví“ literatura užívala pro případ zřeknutí se dědického práva; účinky dnešního vzdání se však bylo možno dosáhnout odmítnutím dědictví s určením, komu má připadnout uprázdněný podíl (§ 805 ABGB), což mohlo být případně hodnoceno i jako koupě dědictví. Zcizení dědictví bylo obsaženo v § 1278 až § 1283 ABGB (úprava obligačního práva) a v § 678 až § 688 ObčZ 1937 (úprava dědického práva) a této úpravě se velmi blíží i současná úprava; přesto důvodová zpráva zmiňuje, že základ úpravy pochází ze švýcarské úpravy, kde je zcizení dědictví upraveno jednak obecnými ustanoveními ZGB-OR o smlouvách, jednak v § 602, § 603, § 609, § 635 a § 639 ZGB. ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 611, 702. ŠTAJGR, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III.*, 1936, s. 530–531. Na podobnost současně úpravy zcizení dědictví především s úpravou podle ObčZ 1937 upozorňuje BÍLEK, Petr. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 606.

V těchto případech tedy již nemůže dojít k uplatnění práva reprezentace, neboť vzdávající se či zcizující dědic již dědické právo nabyl a jako s vlastním dědictvím s ním pak nakládá. Přesto úprava vzdání se dědictví obsahuje v § 1490 odst. 1 první věta za středníkem ObčZ pravidlo odpovídající materiální reprezentaci: „...učini-li tak nepominutelný dědic, vzdává se tím také práva na povinný díl s účinností i pro své potomky.“

Uvedené pravidlo odpovídající materiální reprezentaci zdůrazňuje ve vztahu k potomkům zůstavitele, že vzdáním se nevzniká dědické právo ani právo na povinný díl potomkům toho, kdo se dědictví vzdal; třebaže to jinak vyplývá už ze skutečnosti, že vzdávající se dědic neodmítl dědictví. Otázka nakládání s již přijatým dědictvím je pak výlučně věcí vůle toho, kdo dědictví neodmítl, i když to může ovlivnit také jeho potomky;²⁹³ je tedy zcela na vůli dědice, který dědictví neodmítl, zda vymezený dědický podíl nabude, vzdá se ho, zcizí ho nebo uzavře dědickou dohodu, podle které se mu nic nedostane.²⁹⁴ Zdůraznění toho, že by měla nastat materiální reprezentace, lze také vnímat jako obdobu vztažení vyloučení z dědického práva na potomky podle zřeknutí se dědického práva.

4.11.2 Započtení

Započtením podle § 1658 až § 1664 ObčZ dochází ke snížení dědického podílu dědice nebo povinného dílu nepominutelného dědice tak, aby bylo vyhověno požadavku spravedlivého rozdělení pozůstalosti a aby zároveň bylo vyhověno vůli zůstavitele. V § 1660 odst. 2 první větě za středníkem ObčZ se uvádí: „...potomku se kromě toho započte i to, co od zůstavitele bezplatně obdržel dědicův předek.“ Podobně pak § 1661 odst. 2 ObčZ stanoví: „Potomkovi, který vstupuje na místo svého předka, se započte na povinný díl i to, co takto dostali od zůstavitele jeho rodiče, na jejichž místo vstupuje.“ Uvedená úprava je zjevně inspirována obdobnými úpravami v § 790 ABGB, § 600 ObčZ 1937, § 533 ObčZ 1950 a § 484 ObčZ 1964.²⁹⁵

²⁹³ ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 612.

²⁹⁴ Je otázkou, jak moc je úprava vzdání se dědictví či zcizení dědictví potřebná a vhodná s ohledem na možnost uzavření dědické dohody a na respekt k projevené vůli zůstavitele. Dědic má vždy možnost uzavřít dědickou dohodu o výši dědických podílů nebo o rozdělení pozůstalosti, ledaže zůstavitel přikázal, jak má být pozůstalost rozdělena (§ 1693 a § 1694 ObčZ); není pak zcela jasné, zda vzdáním se dědictví může být příkaz zůstavitele o rozdělení pozůstalosti zmařen, neboť vzdáním se fakticky dojde k dohodě dědiců o výši dědických podílů, avšak taková dohoda nepodléhá schválení soudu. Podobně je pak otázkou, zda zcizením dědictví může dojít k nabytí dědictví osobou, která byla vyděděna nebo je dědicky nezpůsobilá. K těmto otázkám viz KONDROVÁ: *Odmítnutí dědictví, zřeknutí se dědického práva a vzdání se dědictví*, 2014, s. 10–11; SÁBLÍK, Michael, SÁBLÍKOVÁ, Martina. Zcizení dědictví. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 2, s. 6; KITTEL, David. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník*, 2017, s. 1468, 1648; ŠEŠINA, Martin. In ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV.*, 2014, s. 62–64.

²⁹⁵ Důvodová zpráva inspirační zdroj úpravy započtení přímo neuvádí; zmiňuje podobnost s § 484 ObčZ 1964 ale uvádí, že byl zvolen citlivější přístup. ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*, 2012, s. 679.

Jedná se o projev práva reprezentace, neboť se uvedenými ustanoveními míří na situace, kdy dědic nebo nepominutelný dědic nastoupil k dědění nebo do práva na povinný díl právem reprezentace. Započtení se v takových situacích provede nejen ohledně toho, co dostal sám dědic či nepominutelný dědic, ale také ohledně toho, co dostali jeho předci. Důvodem zřejmě je, že nastoupivší dědic nebo nepominutelný dědic má prospěch nejen z toho, co dostal sám, ale i z toho, co obdrželi jeho předci; podobná úvaha se prolíná všemi případy, kdy se u jiných institucí uplatní materiální reprezentace, jako v případě zřeknutí se dědického práva nebo vztážením vydědění na potomky vyděděného. Úprava započtení však není příliš přehledná²⁹⁶ a shora uvedená ustanovení vyvolávají nejasnosti ohledně toho, vůči jakým osobám se uplatní. Je otázkou, zda se započte to, co obdržel jakýkoliv předek dědice nebo nepominutelného dědice; případně zda se započte to, co obdržel jen rodič dědice nebo nepominutelného dědice, který by sám byl dědicem nebo nepominutelným dědicem zůstavitele, nebo zda se započte i to, co obdržel druhý rodič. J. Svoboda uvádí, že v případě § 1660 odst. 2 ObčZ lze započíst jen to, co obdržel jen předek, který by sám byl dědicem nebo nepominutelným dědicem; ve vztahu k § 1661 odst. 2 ObčZ naopak uvádí, že se započte to, co dostal kterýkoliv z rodičů dědice nebo nepominutelného dědice.²⁹⁷ D. Kittel se vyjadřuje jen ve vztahu k § 1661 odst. 2 ObčZ a uvádí, že se započte jen to, co obdržel rodič, který je potomkem zůstavitele.²⁹⁸ Lze ovšem mít za to, že v obou případech se započte vše, co dostali předci nebo oba rodiče dědice nebo nepominutelného dědice, ledaže to zůstavitel vyloučí. Důvodem je, mimo samotné znění uvedených ustanovení, že z majetkového zvýhodnění poskytnutého předku má prospěch i samotný dědic či nepominutelný dědic, a je proto spravedlivé, aby se takový prospěch započítal.²⁹⁹

4.11.3 Právo potomka na nutnou výživu

Právo některých osob na zaopatření podle § 1665 až § 1669 ObčZ poskytuje alespoň základní zaopatření některým osobám, k jejichž výživě by jinak byl zůstavitel povinen, nebo kterým výživu za života poskytoval.³⁰⁰ V § 1665 ObčZ je upraveno právo potomka zůstavitele takto: „*Kdo by jinak byl nepominutelným dědicem, ale nemá právo na povinný*

²⁹⁶ Shodně HORÁK: *Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku*, 2014, s. 384.

²⁹⁷ SVOBODA, Jiří. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 451–452; SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo v praxi*, 2014, s. 40–41.

²⁹⁸ KITTEL, David. In PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník*, 2017, s. 1602.

²⁹⁹ Podle § 790 ABGB a § 533 ObčZ 1950 se započítlo i to, co dostali oba rodiče dědice. ROUČEK, František. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III.*, 1936, s. 481; HOLUB: *Komentář k občanskému zákoníku*, 1957, s. 127.

³⁰⁰ Viz TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Právo některých osob na zaopatření. In ŠMÍD, Ondřej, VACOVÁ, Radka a kol. *Výživné*. Praha: Leges, 2017, s. 114–128.

díl, má právo na nutnou výživu, pokud se mu jí nedostává a pokud není schopen se sám živit; takto však nemůže dostat z pozůstalosti více, než kolik by činil jeho povinný díl. Právo na nutnou výživu však nemá ten, na jehož místě dědí jeho potomek, nebo je-li jeho potomek na jeho místě povolán k povinnému dílu.“ Zjevným inspiračním zdrojem je § 608 ObčZ 1937, který je zpřesněním § 795 ABGB.

V úpravě práva potomka zůstavitele na nutnou výživu se projevuje právo reprezentace tím způsobem, že je zamezeno dvojímu zvýhodnění téže rodinné linie; vylučuje se totiž právo na nutnou výživu, jestliže potomek oprávněné osoby nabývá dědický podíl nebo povinný díl. Hodnoty rovnající se povinnému dílu tak mohou být vyplaceny jen jednou v téže rodinné linii.

4.11.4 Dílčí závěr

Právo reprezentace se přímo neuplatní prostřednictvím institucí vzdání se dědictví, zcizení dědictví, započtení a práva potomka na nutnou výživu, nicméně v jejich úpravě se projevuje. V případě vzdání se dědictví a zcizení dědictví se reprezentace nemůže uplatnit, neboť k takovým jednáním dochází až poté, co dědic neodmítl dědictví a nakládá již se svým právem. Z tohoto důvodu je vyloučeno nabytí tohoto práva jeho potomky podle práva reprezentace; právní úprava přesto tuto skutečnost výslovně zdůrazňuje. V případě započtení a práva potomka na nutnou výživu se projevuje reprezentace tím, že je v zájmu spravedlivého rozdělení pozůstalosti zamezeno neodůvodněnému zvýhodnění jedné rodinné linie oproti jiným.

Závěr

Závěrem výkladu pojetí a uplatnění práva reprezentace v současné úpravě dědického práva lze shrnout poznatky jednotlivých kapitol a zhodnotit současné pojetí práva reprezentace.

Právo reprezentace z hlediska zaručení dědění

Právo reprezentace jako úprava nastoupení dětí na místo uvolněné jejich rodičem je spjata především se zákonnou dědickou posloupností, jakož i s právem na povinný díl. V tomto ohledu lze právo reprezentace, týká-li se potomků zůstavitele jako jeho nejbližších příbuzných, vnímat jako instituci chráněnou institucionální zárukou vyplývající ze zaručení dědění a ochrany rodiny a dětí na ústavní úrovni. Právo reprezentace tak je jedním z komponent samotného jádra dědění a vyplývají z něj záruky pro adresáty právních norem, že podle reprezentace bude v případě dědění postupováno. Nutno ovšem dodat, že tyto záruky jsou v kolizi především s dalším komponentem dědění, a to s autonomií vůle zůstavitele, a oba principy se v dědickém právu vyvažují s přihlédnutím k požadavku spravedlnosti (viz kapitolu 1).

Teoretické vymezení a dělení reprezentace

Právo reprezentace upravuje nastoupení dětí na místo uvolněné jejich rodičem, jestliže nastane zákonem předpokládaná podmínka reprezentace. Teoretické dělení práva reprezentace na reprezentaci materiální a formální ukazuje povahu a důsledky reprezentace. V případě materiální reprezentace nastoupivší dědic skutečně reprezentuje svého předka, a jeho právo je proto odvozené od práva předka; nastoupivší dědic může nabýt jen takové právo, které svědčilo jeho předkovi jako původnímu dědici. V případě formální reprezentace nastoupivší dědic nastupuje vlastním právem a jeho právo není odvozené od práva původního dědice a není ani omezen důvody, pro které nedědil jeho předek. Podstatou formální reprezentace je, že u vzdálenějšího příbuzného nastává fikce požadované blízkosti stupně příbuzenství, přičemž nastoupení nastává jen co do míry podílu vyhrazeného pro příbuzného v požadovaném stupni; je-li nastoupivších dědiců více, nastupují do vyhrazeného podílu stejným dílem (*in stirpes*). Nastane-li zákonem předpokládaná podmínka reprezentace, může dojít ke skutečnému nastoupení potomka právem reprezentace jen na základě formální reprezentace; materiální reprezentace jeho nastoupení vylučuje.

Dělení na reprezentaci neomezenou a omezenou spočívá v tom, zda se reprezentace vztahuje jen na omezenou řadu potomků původního dědice, nebo zda mohou nastoupit potomci dědice bez omezení.

Základní úpravou reprezentace je úprava zákonné dědické posloupnosti, která proto musí být uspořádána tak, aby byla reprezentace možná. Ze tří systémů zákonné dědické posloupnosti, které se v dědickém právu vyvinuly, se reprezentace nejdůsledněji uplatní v systému parentelním, který k dědění povolává jednotlivé parentely, které tvoří potomci nebo předci zůstavitele v určitém stupni příbuzenství a veškeré potomstvo takových osob. V parentelním systému s reprezentací je pak potomek nebo předek zůstavitele v určitém stupni příbuzenství reprezentován svými potomky, pokud z nějakého důvodu nedědí (viz kapitolu 2).

Historické úpravy reprezentace

Právo reprezentace se uplatňovalo ve všech historických právních úpravách na našem území. Zákonná dědická posloupnost v ABGB byla postavena na důsledném parentelním systému s reprezentací, který povolával k dědění šest parentel. Podmínkou uplatnění reprezentace pak bylo, že původně povolovaný dědic zemřel před zůstavitelem, neboť žijící osoba vylučovala z dědění všechny své potomky. I v případě, že podmínka reprezentace nastala, uplatnila se především materiální reprezentace, tedy důvod vyloučení se vztahoval i na potomky původně povolaného předemřelého dědice; formální reprezentace se uplatnila jen v několika případech. Později byla I. dílčí novelou omezena zákonná dědická posloupnost jen na čtyři parentely a ve čtvrté parentele se reprezentace již neuplatnila; III. dílčí novelou pak bylo omezeno uplatnění materiální reprezentace ve prospěch formální, a navíc bylo také připuštěno, aby reprezentace nastala i po dědici, který přežil zůstavitele. I přes tyto změny bylo dědické právo v ABGB (respektive později v ObčZ 1937, který byl jen nepatrně pozměněnou verzí ABGB) postaveno na jasných principech, byly citlivě vyvažovány principy autonomie vůle a rodinné solidarity a byla sledována idea spravedlnosti; úprava zákonné dědické posloupnosti byla postavena na jednoduchém a důsledném parentelním systému s neomezenou reprezentací, který nevyvolával při určení okruhu dědiců pochyb a který doplňovaly ostatní instituce.

Socialistické občanské zákoníky z let 1950 a 1964 se proti předchozí úpravě v ABGB vymezily. Z ideologických důvodů bylo celkově omezeno dědění, které upřednostňovalo princip rodinné solidarity nad autonomií vůle. Úprava zákonné dědické posloupnosti byla výrazně omezena, ale zároveň byla jako dědický titul upřednostněna před děděním z pořízení

pro případ smrti. Dědické třídy již nebyly postaveny na jasném systému dědění příbuzných zůstavitele, ale na ideologicky zdůvodněném pořadí osob se zůstavitelem příbuzných a osob, které příbuzné nebyly nebo být nemusely. Reprezentace nastávala i po osobách žijících a uplatnila se převážně formální neomezená reprezentace, což určitým způsobem přispívalo k přehlednosti úpravy, avšak nedoléhalo to na všechny situace. Po změně společenských poměrů v roce 1989 došlo k velké novele ObčZ 1964, která měla rozšířit autonomii vůle i okruh zákonných dědiců, ale úprava byla stále omezující a nepromyšlená, byla zavedena omezená reprezentace u některých dědiců.

Historické úpravy zákonné dědické posloupnosti a práva reprezentace na našem území se pohybovaly od propracovaného systému, který ctí určitá pravidla, ale vyžadoval při aplikaci právní myšlení, až k úpravě jen málo systematické a k dědickému právu spíše nepřátelské, ale o to jednodušší na aplikaci (viz kapitolu 3).

Uplatnění reprezentace v současném dědickém právu

Současná úprava dědického práva byla výrazně inspirována ObčZ 1937, respektive ABGB, což se projevilo ve větším důrazu na autonomii vůle a vyvažování s principem rodinné solidarity. Základní úpravou práva reprezentace je úprava zákonné dědické posloupnosti, která navzdory inspiračním zdrojům dědického práva nepřevzala důsledný parentelní systémem s reprezentací, ale je založena především na zákonné dědické posloupnosti podle ObčZ 1964, která byla rozšířena. Zákonná dědická posloupnost nyní není založena čistě na dědění osob se zůstavitelem příbuzných, není postavena na jednotném systému a její pravidla vykazují množství výjimek, což ji činí nepřehlednou. Právo reprezentace obsažené v úpravě zákonné dědické posloupnosti je postaveno na formální reprezentaci a uplatní se obecně v jakémkoliv případě, ve kterém osoba povoláná k dědění „v první řadě“ nedědí. Reprezentace je v první zákonné dědické třídě neomezená a ve třetí a šesté zákonné třídě je omezená jen na děti původně povolané osoby (viz kapitolu 4.1).

V úpravě zákonné dědické posloupnosti je právo reprezentace nezbytným předpokladem pro uplatnění pravidla o několikerém příbuzenství (§ 1641 ObčZ). Právo reprezentace nastává také při povolání nepominutelných dědiců k právu na povinný díl (§ 1643 ObčZ). Právo reprezentace upravené v zákonné dědické posloupnosti nebo v úpravě práva na povinný díl je modifikováno institucemi dědické nezpůsobilosti (§ 1483 ObčZ), zřeknutí se dědického práva (§ 1484 ObčZ), odmítnutí dědictví (§ 1485 ObčZ), vydědění (§ 1646 a § 1647 ObčZ) a negativní závěti (§ 1649 ObčZ) a postavení dědice

neznámého nebo neznámého pobytu (§ 1671 ObčZ). Projevy práva reprezentace lze pak sledovat v institucích vzdání se dědictví (§ 1490 ObčZ), započtení (§ 1661 ObčZ), právu některých osob na zaopatření (§ 1665 ObčZ) a v úpravě určení dědických podílů nebo okruhu závětních dědiců (§ 1503 a § 1618 ObčZ).

Několikeré příbuzenství

Úprava několikerého příbuzenství byla převzata z důsledného parentelního systému s reprezentací podle ABGB či ObčZ 1937, byla však přidána k zákonné dědické posloupnosti převzaté především z ObčZ 1964, což užití pravidla o několikerém příbuzenství limituje. Pravidlo o několikerém příbuzenství se při dodržení principů rovnosti, rodinné solidarity a požadavku spravedlnosti může uplatnit jen při dědění příbuzných zůstavitele v linii vedlejší, kteří právem reprezentace nastupují do dědického práva svých předků, tedy ve třetí a šesté zákonné dědické třídě. Podmínkou uplatnění pravidla o několikerém příbuzenství je nastoupení dědice právem reprezentace do dvou dědických práv jeho předků, kteří byli oba se zůstavitelem příbuzní v témže stupni, a byli proto povoláni k dědění. Při nastoupení dědiců právem reprezentace pak může zákonodárcem zřejmě nepředpokládaná možnost, že bude jedna osoba dědit zároveň proto, že je se zůstavitelem příbuzná, a zároveň jako spolužijící osoba, přičemž dědění z obou důvodů zároveň je jinak zásadně vyloučeno.

Několikrát příbuzný dědic, kterému svědčí dědické právo z každé strany příbuzenství, nabývá pouze jeden dědický podíl, který je dvojnásobně velký oproti ostatním dědicům, a k jeho případnému odmítnutí se vyjadřuje jako k celku; obdobně nabývá jen jeden větší dědický podíl i dědic, kterému výjimečně náleží dědické právo z důvodu příbuzenského vztahu k zůstaviteli i z důvodu, že je spolužijící osobou (viz kapitolu 4.2).

Dědická nezpůsobilost

V úpravě dědické nezpůsobilosti jako zákonného důvodu vyloučení dědice z dědického práva je zdůrazněno uplatnění formální reprezentace; důvod dědické nezpůsobilosti se tedy nevztahuje na potomky nezpůsobilého dědice, kteří nastupují do vlastního dědického práva, jestliže to stanoví úprava zákonné dědické posloupnosti.

Odnětí dědického práva pro potomky dědicky nezpůsobilého manžela zůstavitele pro případ stanovený v § 1482 odst. 1 ObčZ pak není modifikací práva reprezentace, ale vyloučením dědického práva z titulu společného žití se zůstavitelem.

Ohledně vlivu dědické nezpůsobilosti na právo reprezentace je nutno zdůraznit, že se uplatní při dědění podle zákonné dědické posloupnosti, nikoli při dědění podle pořízení pro případ smrti, kdy má přednost vůle zůstavitele (viz kapitolu 4.3).

Zřeknutí se dědického práva

Zřeknutí se dědického práva poskytuje zůstaviteli a dědicům možnost předejít budoucím sporům pro případy, kdy některý z dědiců obdrží něco od zůstavitele již za života, a proto se zřekne svých práv pro případ smrti zůstavitele v zájmu spravedlivého rozdělení majetkových hodnot. Zřeknutí se se proto vztahuje i na potomky zřeknuvšího se dědice; uplatní se tedy materiální reprezentace, ledaže bylo ujednáno jinak. Zřeknutí se má vliv jen na dědění podle zákonné dědické posloupnosti, jestliže by potomci zřeknuvšího se dědice nastupovali právem reprezentace; s ohledem na současnou úpravu zákonné dědické posloupnosti pak mohou nastat případy, kdy potomek zřeknuvšího se dědice bude dědit, neboť není povolán podle práva reprezentace ale samostatně „v první řadě“ (viz kapitolu 4.4).

Odmítnutí dědictví

Prosté odmítnutí dědictví, jako projev vůle dědice, v jehož důsledku odmítnuvší dědic nedědí, je důvodem pro uplatnění formální reprezentace podle ustanovení zákonné dědické posloupnosti (viz kapitolu 4.5).

Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu

Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu je možnost zákonodárcem záměrně daná každému nepominutelnému dědici. Pro případ takového odmítnutí dědictví však zákonodárce opomněl upravit následky vztahující se k vyrovnání povinného dílu a k uplatnění práva reprezentace na potomky odmítnuvšího nepominutelného dědice. Lze dospět k závěru, že nepominutelnému dědici odmítnuvšímu dědictví s výhradou povinného dílu náleží právo na výplatu povinného dílu v penězích a povinnost k vyrovnání povinného dílu stíhá poměrně všechny dědice (a odkazovníky). V závislosti na okruhu dědiců pak mohou nastat dvě skupiny situací. V první skupině situací může v důsledku odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu a současného uplatnění formální reprezentace dojít k neodůvodněnému zvýhodnění jedné rodinné linie; tyto situace nastanou především tehdy, pokud by potomci nepominutelného dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu měli dědit zároveň s dětmi zůstavitele jako s dědici první zákonné dědické třídy. Ve druhé skupině situací v důsledku odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu a současného uplatnění formální reprezentace nemůže dojít k žádnému zvýhodnění; tyto situace nastanou například tehdy, pokud je odmítnuvší nepominutelný dědic jediným dědicem první dědické třídy. Je nutno uzavřít, že pokud nemůže nastat dvojí zvýhodnění

jedné rodinné linie, není důvod, proč by se neměla uplatnit obecná formální reprezentace a proč by tedy potomci odmítnuvšího nepominutelného dědice neměli dědit. V případě, že však dvojí zvýhodnění nastat může, musí se v zájmu spravedlivého rozdělení uplatnit materiální reprezentace a potomci odmítnuvšího nepominutelného dědice nedědí. Vždy je tak třeba postupovat s ohledem na smysl a účel úpravy, aby bylo dodrženo hledisko spravedlivého uspořádání (viz kapitolu 4.6).

Vydědění

Důsledkem vydědění jako projevu vůle zůstavitele je vyloučení potomka zůstavitele z dědického práva i z práva na povinný díl, přičemž zákon stanoví důsledky vydědění i pro potomky vyděděného. Pokud vyděděný přežije zůstavitele, jsou potomci vyděděného vyloučeni z dědického práva už ze zákona, ledaže zůstavitel stanovil jinak; potomci vyděděného pak mají právo na povinný díl, ledaže by je zůstavitel samostatně vydědil. Uplatní se zde tedy materiální reprezentace ve vztahu k dědickému podílu a formální reprezentace ve vztahu k povinnému dílu. V případě, že vyděděný zemře před zůstavitelem, mají potomci vyděděného právo na dědický podíl i na povinný díl, ledaže jsou z těchto práv samostatně vyloučeni zůstavitelem. Zde se tedy uplatní formální reprezentace. Z právní úpravy není zcela jasný důvod rozlišování, zda vyděděný přežil, či nepřežil zůstavitele, pravděpodobně je účelem vyloučení vlivu vyděděného na majetek skrze jeho potomky. Lze mít za to, že úprava vlivu vydědění na potomky vyděděného není vhodně zvolena, neboť vylučuje z dědění potomky vyděděného automaticky, aniž by k tomu dal zůstavitel pokyn.

V případě vydědění v dobrém úmyslu se jedná o vydědění za účelem ochrany potomků vyděděného, kterým musí být zanechán povinný díl vyděděného; nelze tedy takové vydědění učinit, jestliže vyděděný nemá potomky, a nelze jeho povinný díl zanechat jiným osobám nebo jen některým jeho potomkům. K zanechání povinného dílu však může dojít nejen výslovným povoláním potomků vyděděného k dědění či k povinnému dílu, ale také tím, že nastane zákonná dědická posloupnost, při které potomci vyděděného nastupují k dědění podle formální reprezentace; z povahy věci se zde neuplatní vztažení vydědění na potomky vyděděného. Samotné vydědění v dobrém úmyslu není modifikací práva reprezentace, neboť se nedotýká práv potomků vyděděného, pokud tito nastupují k dědění, děje se tak podle zákonné dědické posloupnosti nebo podle vůle zůstavitele.

Negativní závětí lze z dědického práva vyloučit jakéhokoliv zákonného dědice, a to i nepominutelného dědice. Záleží pak na vůli zůstavitele, zda se vyloučení z dědického

práva vztahuje též na potomky vyloučeného; není-li vůle jasná, uplatní se analogicky vztahování vyloučení na potomky po vzoru vydědění. Pokud by v případě negativní závěti dědění potomků vyloučeného podle formální reprezentace nastalo, mohlo by to v případě potomků zůstavitele vést ke dvojímu zvýhodnění jedné rodinné linie, která by nabyla dědický podíl a zároveň povinný díl; v případě negativní závěti jde však o důsledek zůstavitelovy vůle, proto je nutno ho připustit (viz kapitolu 4.7).

Neznámý dědic a dědic neznámého pobytu

Nepřihlíží-li se k dědici neznámému nebo neznámého pobytu, protože se ho v řízení o pozůstalosti nepodařilo dohledat, hledí se na takového dědice, jako by ke dni smrti zůstavitele nebyl. Po dědici neznámém nebo neznámého pobytu pak nastává právo reprezentace, jestliže je upraveno v té které dědické třídě zákonné dědické posloupnosti; uplatní se reprezentace formální, neboť není stanoveno, že by se měla uplatnit reprezentace materiální, a pro takový postup ani nejsou žádné důvody (viz kapitolu 4.8).

Povinný díl

V případě reprezentace postavení nepominutelného dědice a s tím spojeného práva na povinný díl je zákonná podmínka „nedědění“ pro případ uplatnění reprezentace pojata příliš široce a vztahuje se i na případy, na které se podle smyslu a účelu úpravy vztahovat nemá. Není možné, aby právem reprezentace nastoupil vzdálenější potomek do postavení nepominutelného dědice a měl právo na povinný díl, jestliže zároveň nabývá povinný díl z pozůstalosti jeho předek. Teleologickou redukcí je proto nutno dospět k závěru, že podmínkou pro uplatnění reprezentace postavení nepominutelného dědice a s tím souvisejícího práva na povinný díl je skutečnost, že původně oprávněný nepominutelný dědic nenabývá ani právo na povinný díl.

Jde-li o určení velikosti povinného dílu, je třeba respektovat zákonodárcem zakotvenou zvýšenou ochranu nezletilých nepominutelných dědiců. Pokud nezletilý potomek zůstavitele má právo na povinný díl, ať už je povolán „v první řadě“, nebo podle formální reprezentace, musí se mu dostat povinný díl o velikosti tří čtvrtin jeho zákonného dědického podílu. Velikost povinného dílu nezletilého nepominutelného dědice v případě nastoupení právem reprezentace po zletilém nepominutelném dědici nelze od zletilého odvozovat, neboť formální reprezentací nabyté právo je samostatné a neodvozené (viz kapitolu 4.9).

Právo reprezentace při dědění podle pořízení pro případ smrti

Zanechal-li zůstavitel závět', musí k určení okruhu dědiců a velikosti jejich dědických podílů dojít podle zůstavitelem projevené vůle. Jestliže se však zůstavitel vyjádří ohledně okruhu dědiců nebo velikosti jejich dědických podílů příliš obecně, je třeba projevenou vůli vyložit, a to pomocí výkladových pravidel. Výkladová pravidla však mohou sloužit jen ke konkretizování projevené vůle zůstavitele, nelze na jejich základě k dědění povolovat osoby, které by si zůstavitel nepřál k dědění povolovat.

Podle výkladového pravidla obsaženého v § 1503 odst. 1 ObčZ lze určit jen velikost podílů dědiců, jejichž okruh určil zůstavitel v závěti. Podmínkou je, že zůstavitel dědice povolal dostatečně obecným označením a zároveň jsou mezi nimi osoby, které by se při zákonné dědické posloupnosti ve vztahu k určení dědických podílů považovaly za jednu osobu v důsledku uplatnění práva reprezentace. K výkladu při určení okruhu dědiců lze pak analogicky užít pravidlo obsažené v § 1618 ObčZ, jestliže zůstavitel dostatečně obecným označením k dědění povolal určité osoby. Ani jedno z uvedených pravidel ale neznamená zavedení práva reprezentace i pro dědění podle závěti bez dalšího; případné nastoupení potomků zůstavitelem povolaných dědiců může být toliko dovozeno výkladem projevené vůle zůstavitele a obecné právo reprezentace se může uplatnit jen při dědění podle zákonné dědické posloupnosti (viz kapitolu 4.10).

Projevy reprezentace v dalších institucích dědického práva

Právo reprezentace se přímo neuplatní prostřednictvím institucí vzdání se dědictví, zcizení dědictví, započtení a práva potomka na nutnou výživu, nicméně v jejich úpravě se projevuje. V případě vzdání se dědictví a zcizení dědictví se reprezentace nemůže uplatnit, neboť k takovým jednáním dochází až poté, co dědic neodmítl dědictví a nakládá již se svým právem. Z tohoto důvodu je vyloučeno nabytí tohoto práva jeho potomky podle práva reprezentace; právní úprava přesto tuto skutečnost výslovně zdůrazňuje. V případě započtení a práva potomka na nutnou výživu se projevuje reprezentace tím, že je v zájmu spravedlivého rozdělení pozůstalosti zamezeno neodůvodněnému zvýhodnění jedné rodinné linie oproti jiným (viz kapitolu 4.11).

Shrnutí

Právo reprezentace se v současné úpravě uplatní v podobě materiální i formální reprezentace; pojetí reprezentace není jednotné, ale odvíjí se od smyslu a účelu konkrétních institucí. Obecná úprava reprezentace je obsažena v úpravě zákonné dědické posloupnosti

a představuje formální reprezentaci. Užití formální reprezentace je zvláště potvrzeno v případě dědické nezpůsobilosti, odmítnutí dědictví, nepřihlížení k dědici neznámému nebo neznámého pobytu a obecně též v případě práva na povinný díl. Užití materiální reprezentace je stanoveno pro případ zřeknutí se dědického práva, jestliže není sjednáno něco jiného. Kombinace formální a materiální reprezentace je stanovena pro případ vydědění, kde se materiální reprezentace uplatní na postavení dědice a formální reprezentace na postavení nepominutelného dědice; stejně pak v případě negativní závěti. Zvláštní je případ odmítnutí s výhradou povinného dílu, kde se uplatní materiální nebo formální reprezentace na postavení dědice v závislosti na tom, zda by tím došlo ke dvojímu zvýhodnění jedné rodinné linie; pokud ano, uplatní se materiální reprezentace, pokud ne, uplatní se formální reprezentace.

Převažuje jednoznačně uplatnění formální reprezentace, což je v souladu s principem rodinné solidarity i s principem přechodu na jednotlivce. Materiální reprezentace se uplatní při vyloučení dědice z vůle dědice nebo z vůle zůstavitele, tedy při zřeknutí se dědického práva, při vydědění a negativní závěti a ve zvláštním případě odmítnutí s výhradou povinného dílu.

Problémy při uplatnění reprezentace podle současné úpravy dědického práva vyvolává zejména nekoncepční úprava zákonné dědické posloupnosti, která sice obsahuje základní úpravu reprezentace, a to formální reprezentaci, ale není postavena na jasném systému a vykazuje množství výjimek. Některé tradiční instituce jsou však plně uplatnitelné v parentelním systému s reprezentací, což nyní činí jejich uplatnění složitějším a vyvolává výkladové problémy.

Bibliografie

Právní předpisy

V levém sloupci je uvedena zkratka, v pravém sloupci název předpisu.

Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993, Ústava České republiky
LZPS	Ústavní zákon č. 2/1993, Listina základních práv a svobod
ObčZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ObčZ 1937	Vládní návrh občanského zákoníku (tisk poslanecké sněmovny č. 844/1937 a tisk senátu č. 425/1937)
ObčZ 1950	Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
ObčZ 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník - podle kontextu též ve znění pozdějších předpisů, zejména zákona č. 131/1982 Sb. a zákona č. 509/1991 Sb.
ABGB	Zákon č. 946/1811 sb. z. s., Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesamten deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie (obecný zákoník občanský) - podle kontextu též ve znění pozdějších předpisů, zejména císařského nařízení č. 276/1914 ř. z. (I. dílčí novela), císařského nařízení č. 69/1916 ř. z. (III. dílčí novela) a Erbrechts-Änderungsgesetz 2015 (ErbRÄG 2015)
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
BGB	Zákon č. 21/1896 RGBl., Bürgerliches Gesetzbuch (německý občanský zákoník)
ZGB	Zákon č. 210/1907, Schweizerisches Zivilgesetzbuch (švýcarský občanský zákoník)
ZGB-OR	Zákon č. 220/1911, Schweizerisches Zivilgesetzbuch-Obligationenrecht (švýcarský občanský zákoník – část o obligačním právu)
CC	Zákon z r. 1804, Code Civil (francouzský občanský zákoník)
KC	Zákon č. 16/1964, Kodeks cywilny (polský občanský zákoník)
S-ObčZ	Zákon č. 40/1964 Zb., Občiansky zákonník (slovenský občanský zákoník)

Důvodové zprávy

Uvedena je úplná citace zdroje, po ní následuje zkrácená citace užívaná v této práci. Zkrácená citace je v práci uváděna při opakovaném výskytu citace.

- PRÁVNICKÝ ÚSTAV MINISTERSTVA SPRAVEDLNOSTI. *Občanský zákoník*. Praha: Orbis, 1956. 406 s.
PRÁVNICKÝ ÚSTAV: *Občanský zákoník, 1956*.
- SVOBODA, Emil (ed.). *Dědické právo: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924. 84 s.
SVOBODA: *Dědické právo: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka, 1924*.
- *Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník*. Praha: Národní shromáždění ČSR, 1937, důvodová zpráva. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_14.htm
Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník, 1937.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s.
ELIÁŠ: *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou, 2012*.

Literatura

Uvedena je úplná citace zdroje, po ní následuje zkrácená citace užívaná v této práci; zkrácená citace je v práci uváděna při opakovaném výskytu citace. Není-li uvedeno jinak, jde o první vydání.

Monografie, sborníky

- ALEXY, Robert. *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2010. 462 s.
ALEXY: *A Theory of Constitutional Rights, 2010*.
- ANDERSON, Miriam, ARROYO I AMAYUELAS, Esther (eds.). *The Law of Succession: Testamentary Freedom. European Perspectives*. Groningen: Europa Law Publishing, 2011. 336 s.
ANDERSON, ARROYO I AMAYUELAS: *The Law of Succession, 2011*.
- BOHUSLAV, J. V. *Poslední vůle*. Praha: Jos. R. Vilímek, sine dato. 34 s.

- BOHUSLAV: *Poslední vůle*.
- BROX, Hans, WALKER, Wolf-Dietrich. *Erbrecht*. 27. Auflage. München: Verlag Franz Vahlen, 2016. 516 s.
BROX, WALKER: *Erbrecht*, 2016.
 - DAJCZAK, Wojciech, GIARO, Tomasz, LONGCHAMPS DE BÉRIER, Franciszek. *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*. 2. Wydanie, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2016. 617 s.
DAJCZAK, GIARO, LONGCHAMPS DE BÉRIER: *Prawo rzymskie*, 2016.
 - DEIXLER-HÜBNER, Astrid, SCHAUER, Martin (eds.). *Erbrecht NEU*. Wien: LexisNexis Verlag, 2015. 209 s.
DEIXLER-HÜBNER, SCHAUER: *Erbrecht NEU*, 2015.
 - ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2013. 316 s.
ELIÁŠ: *Občanské právo pro každého*, 2013.
 - FRIEDMAN, Daniel, BARAK-EREZ, Daphne (eds.). *Human Rights in Private Law*. Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001. 393 s.
FRIEDMAN, BARAK-EREZ: *Human Rights in Private Law*, 2001.
 - HANUŠ, Libor. *Glosy k právní argumentaci*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 86 s.
HANUŠ: *Glosy k právní argumentaci*, 2013.
 - HARRER, Friedrich, HONSELL, Heinrich, MADER, Peter. *Gedächtnisschrift für Theo Mayer-Maly*. Vienna: Springer, 2011. 677 s.
HARRER, HONSELL, MADER: *Gedächtnisschrift für Theo Mayer-Maly*, 2011.
 - HARTMANN, Antonín. *Zákonná dědická posloupnost a projednání pozůstalosti v zemích České a Moravskoslezské*. Praha: Linhart, 1937. 200 s.
HARTMANN: *Zákonná dědická posloupnost a projednání pozůstalosti*, 1937.
 - HATTENHAUER, Hans. *Evropské dějiny práva*. Praha: C. H. Beck, 1998. 708 s.
HATTENHAUER: *Evropské dějiny práva*, 1998.
 - HAUSMANINGER, Herbert. *The Austrian Legal System*. 4. Edition. Wien, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2011. 301 s.
HAUSMANINGER: *The Austrian Legal System*, 2011.
 - HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil (eds.). *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 396 s.
HAVEL, PIHERA: *Soukromé právo na cestě*, 2010.
 - HLOUCH, Lukáš. *Teorie a realita právní interpretace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 348 s.

- HLOUCH: *Teorie a realita právní interpretace*, 2011.
- IHERING Šl., Rudolf. *Boj o právo*. Brno: Fr. Karafiat, 1875. 104 s.
IHERING: *Boj o právo*, 1875.
 - JELLINEK, Georg. *System der subjektiven öffentlichen rechte*. 2. Auflage. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1905, 366 s.
JELLINEK: *System der subjektiven öffentlichen rechte*, 1905.
 - KELSEN, Hans. *O státu, právu a demokracii. Výběr z prací z let 1914–1938* (editor Ondřej Horák). Praha: Wolters Kluwer, 2015.
KELSEN: *O státu, právu a demokracii*, 2015.
 - KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 326 s.
KINCL: *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*, 2007.
 - KIZLINKOVÁ, Věra. *Občanský zákoník. Stručný výklad zákona ze dne 25. X. 1950 č. 141 Sb.* Praha: Orbis, 1952. 120 s.
KIZLINKOVÁ: *Občanský zákoník*, 1952.
 - KNAPP, Viktor a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek III. Dědické právo – Rodinné právo*. Praha: Orbis, 1954. 186 s.
KNAPP: *Učebnice občanského a rodinného práva*, 1954.
 - KNAPP, Viktor, LUBY, Štefan a kol. *Československé občanské právo. Svazek II*. 2. vydání. Praha: Orbis, 1974. 652 s.
KNAPP, LUBY: *Československé občanské právo*, 1974.
 - KNAPP, Viktor. *Vědecká propedeutika pro právníky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 233 s.
KNAPP, Viktor. *Vědecká propedeutika pro právníky*, 2003.
 - KOZIOL, Helmut, WELSER, Rudolf. *Grundriß des bürgerlichen Rechts. Band II. Sachenrecht, Familienrecht, Erbrecht*. 10. Auflage. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1996. 455 s.
KOZIOL, WELSER: *Grundriß des bürgerlichen Rechts*, 1996.
 - KRAINZ, Josef, PFAFF, Leopold, EHRENSWIEG, Armin. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Zwieter Band: Zweite Hälfte: Familien- und Erbrecht*. 5. Auflage. Wien: Manzsche k. u. k. Hof- Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1917. 582 s.
KRAINZ, PFAFF, EHRENSWIEG: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1917.

- KRALIK, Winfried. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts IV. Das Erbrecht*. 3. Auflage. Wien: Manz, 1983. 420 s.
KRALIK, Winfried. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts IV*, 1983.
- KRATOCHVÍL, Zdeněk a kol. *Nové občanské právo*. Praha: Orbis, 1965. 717 s.
KRATOCHVÍL: *Nové občanské právo*, 1965.
- KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské: V. Právo dědické*. Praha: Všehrd, 1928. 130 s.
KRČMÁŘ: *Právo dědické*, 1928.
- KSIEŻAK, Paweł. *Prawo spadkowe*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2017. 503 s.
KSIEŻAK: *Prawo spadkowe*, 2017.
- LEIPOLD, Dieter. *Erbrecht. Grundzüge mit Fällen und Kontrollfragen*. 16. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006. 360 s.
LEIPOLD: *Erbrecht*, 2006.
- LINDLEY, Nathaniel. *An Introduction to the study of Jurisprudence; being a translation of the general part of Thibaut's System des Pandekten rechts*. London: William Maxwell, 1855. 311 s.
LINDLEY: *Thibaut's System des Pandekten rechts*, 1855.
- LONGCHAMPS DE BÉRIER, Franciszek. *Law of Succession. Roman Legal Framework and Comparative Law Perspective*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2011. 290 s.
LONGCHAMPS DE BÉRIER: *Law of Succession*, 2011.
- MARX, Karel, ENGELS, Bedřich. *Komunistický manifest*. 2. vydání. Praha: Zář, 1898. 51 s.
MARX, ENGELS: *Komunistický manifest*, 1898.
- MAYR, Robert. *Soustava občanského práva. Kniha pátá: právo dědické*. Brno: Barvič & Novotný, 1927. 143 s.
MAYR: *Právo dědické*, 1927.
- MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. 276 s.
MELZER: *Metodologie nalézání práva*, 2011.
- MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011. 432 s.
MIKEŠ, MUZIKÁŘ: *Dědické právo v teorii a praxi*, 2011.
- MIKEŠ, Jiří. *Dědické právo*. Praha: Panorama, 1982. 213 s.
MIKEŠ, Jiří. *Dědické právo*, 1982.

- NECKÁŘ, Jan a kol. (eds.). *Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 1910 s. (sborník v elektronické podobě)
NECKÁŘ: *Dny práva, 2008*.
- PEITLER, Franz. *Sammlung von Entscheidungen zum allgemeinen österreichischen bürgerlichen Gesetzbuche von 1812 bis Ende 1859*. 2. Auflage. Wien: Verlag von Friedrich Manz, 1860. 1174 s.
PEITLER: *Sammlung von Entscheidungen, 1860*.
- PIĄTOWSKI, Józef Stanisław. *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*. 7. wydanie. Warszawa: LexisNexis, 2011. 248 s.
PIĄTOWSKI: *Prawo spadkowe, 2011*.
- SALÁK, Pavel. *Testamentum militiis jako inspirační zdroj moderního dědického práva*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016. 356 s.
SALÁK, Pavel. *Testamentum militiis, 2016*.
- SAVIGNY von, Friedrich Carl. *System of the Modern Roman Law. Volume I*. (translated by William Holloway) Madras: J. Higginbotham, 1867. 350 s.
SAVIGNY: *System of the Modern Roman Law, 1867*.
- SKŘEJPEK, Michal (ed.). *Iustiniani Institutiones – Justiniánské Instituce*. Praha: Karolinum, 2010. 411 s.
SKŘEJPEK: *Iustiniani Institutiones, 2010*.
- SKŘEJPEK, Michal (ed.). *Digesta seu pandectae – Digesta neboli pandekty*. Praha: Karolinum, 2015. 701 s.
SKŘEJPEK: *Digesta seu pandectae, 2015*.
- SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1921. 104 s.
SVOBODA: *Dědické právo, 1921*.
- SVOBODA, Emil. *Poutník za hranice pozitivistických kruhů. Výbor z díla*. (editor Karel Eliáš) Praha: Wolters Kluwer, 2018.
SVOBODA: *Poutník za hranice pozitivistických kruhů, 2018*.
- SVOBODA, Emil. *Vůle vnitřní a vůle projevená právním činem. I*. Praha: Nákladem vlastním, 1911. 112 s.
SVOBODA: *Vůle vnitřní a vůle projevená právním činem, 1911*.
- SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014. 377 s.
SVOBODA, KLIČKA: *Dědické právo v praxi, 2014*.
- ŠMÍD, Ondřej, VACOVÁ, Radka a kol. *Výživné*. Praha: Leges, 2017. 284 s.

- ŠMÍD, VACOVÁ: *Výživné*, 2017.
- TELEC, Ivo. *Metodika výkladu právních předpisů. Právně hermeneutická technika*. Brno: Doplněk, 2001. 56 s.
TELEC: *Metodika výkladu*, 2001.
 - TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Část I*. Praha: Bursík & Kohout, 1905. 157 s.
TILSCH: *Dědické právo rakouské*, 1905.
 - UNGER, Joseph. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Sechster Band. Das österreichische Erbrecht*. Leipzig: Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel, 1864. 400 s.
UNGER: *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts*, 1864.
 - URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého*. Praha: C. H. Beck, 2001. 131 s.
URFUS: *Historické základy novodobého práva soukromého*, 2001.
 - WEINBERGER, Ota. *Norma a instituce. Úvod do teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 249 s.
WEINBERGER: *Norma a instituce*, 2017.

Komentáře

- BURANDT, Wolfgang, ROJAHN, Dieter (eds.). *Erbrecht*. 2. Auflage. München: C. H. Beck, 2014. 1935 s.
BURANDT, ROJAHN: *Erbrecht*, 2014.
- ČEŠKA, Zdeněk, KABÁT, Jozef, ONDŘEJ, Josef, ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Díl II. (§ 222 až 510)*. Praha: Panorama, 1987. 819 s.
ČEŠKA, KABÁT, ONDŘEJ, ŠVESTKA: *Občanský zákoník II.*, 1987.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1–487*. Praha: Linde, 2008. 1391 s.
ELIÁŠ: *Občanský zákoník 1.*, 2008.
- FEKETE, Imrich. *Občiansky zákonník. Veľký komentár. 2. diel (§ 460 až § 880)*. Bratislava: Eurokodex, 2011. s. 1255–2589.
FEKETE: *Občiansky zákonník*, 2011.
- FENYVES, Attila, KERSCHNER, Ferdinand, VONKILCH, Andreas (eds.). *ABGB §§ 552 bis 646 (Klang)*. 3. Auflage. Wien: Verlag Österreich, 2017. 592 s.
FENYVES, KERSCHNER, VONKILCH: *ABGB*, 2017.

- FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015. 633 s.
FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV., 2015*.
- GNIEWEK, Edward, MACHNIKOWSKI, Piotr (eds.). *Kodeks cywilny. Komentarz*. 7. wydanie. Warszawa: C. H. Beck, 2016. 2500 s.
GNIEWEK, MACHNIKOWSKI: *Kodeks cywilny, 2016*.
- GRÜNWARD, Vendelín. *Právo dědické podle obecného zákoníka občanského s výkladem jakož i s přípravným historickým úvodem. Sešit první*. Praha: Náklad spisovatelův, 1853. 108 s.
GRÜNWARD: *Právo dědické, 1853*.
- HOLUB, Rudolf a kol. *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957. 381 s.
HOLUB: *Komentář k občanskému zákoníku, 1957*.
- KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině. 2. díl. 2. vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 1448 s.
KLÍMA: *Komentář k Ústavě a Listině, 2009*.
- KODEK, Georg, SCHWIMANN, Michael (eds.). *ABGB Praxiskommentar. Band 3. §§ 531-858 ABGB. 4. Auflage*. Wien: LexisNexis Verlag, 2013. 660 s.
KODEK, SCHWIMANN: *ABGB Praxiskommentar, 2013*.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117*. Praha: Leges, 2013. 649 s.
MELZER, TÉGL: *Občanský zákoník I., 2013*.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek V. § 1475–1720*. Praha: Leges *Připravováno*.
- PALANDT, Otto, BASSENGE, Peter, PALANDT, Ernst, PALANDT, Heinrich Wilhelm (eds.). *Bürgerliches Gesetzbuch. 74. Auflage*. München: C. H. Beck, 2015. 3198 s.
PALANDT, BASSENGE: *Bürgerliches Gesetzbuch, 2015*.
- PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl. Práva a svobody. 2. vydání*. Praha: Linde, 1999. 975 s.
PAVLÍČEK: *Ústava a ústavní řád České republiky, 1999*.
- PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017. 3053 s.³⁰¹

³⁰¹ V době zpracování této práce se připravovalo 2. vydání tohoto komentáře a bylo známo, že autoři některé své názory citované v této práci přehodnotili; konkrétní odlišnosti nebyly známy a nebyly proto zohledněny.

- PETROV, VÝTISK, BERAN: *Občanský zákoník, 2017.*
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I.* Praha: Linhart, 1935 (reprint Praha: Wolters Kluwer, 2013). 1192 s.
ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář I., 1935.*
 - ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. (§§ 531 až 858).* Praha: V. Linhart, 1936 (reprint Wolters Kluwer 2013). 680 s.
ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář III., 1936.*
 - RUMMEL, Peter, LUKAS, Meinhard (eds.). *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. Teilband §§ 531–824 ABGB (Erbrecht).* 4. Auflage. Wien: Manz, 2014. 317 s.
RUMMEL, LUKAS: *Kommentar, 2014.*
 - STUBENRAUCH von, Moriz. *Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche. Erster Band.* 8. Auflage. Wien: Manzsche k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1902. 1057 s.
STUBENRAUCH: *Commentar I., 1902.*
 - ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* Praha: Wolters Kluwer, 2014. 696 s.³⁰²
ŠVESTKA, DVOŘÁK, FIALA: *Občanský zákoník IV., 2014.*
 - WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2012. 906 s.
WAGNEROVÁ, ŠIMÍČEK, LANGÁŠEK, POSPÍŠIL: *Listina základních práv a svobod, 2012.*
 - ZEILLER von, Franz. *Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der oesterreichischen Monarchie. Zweiter Band. Zweite Abteilung.* Wien und Triest: Geistingers Verlagshandlung, 1812. 922 s.
ZEILLER: *Commentar II., 1812.*

³⁰² V době zpracování této práce se připravovalo 2. vydání tohoto komentáře a bylo známo, že autoři některé své názory citované v této práci přehodnotili; konkrétní odlišnosti nebyly známy a nebyly proto zohledněny.

Odborné články

- BEZOUŠKA, Petr. Civilněprávní otázky testovací svobody. *Právník*, 2014, roč. 153, č. 10, s. 816–829.
BEZOUŠKA: *Civilněprávní otázky testovací svobody*, 2014.
- BOBEK, Michal. Výzkum v právu: reklama na Nike nebo kvantová fyzika? *Jurisprudence*, 2016, roč. 25, č. 6, s. 3–10.
BOBEK: *Výzkum v právu*, 2016.
- BREJLOVÁ, Kateřina, HOLÍKOVÁ, Lenka. Zamyšlení nad dědickým právem polorodých a plnorodých sourozenců. *Ad Notam*, 2018, roč. 24, č. 2, s. 15–18.
BREJLOVÁ, HOLÍKOVÁ: *Zamyšlení nad dědickým právem polorodých a plnorodých sourozenců*, 2018.
- DADUOVÁ, Martina, HORÁK, Ondřej. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 1, s. 8–12.
DADUOVÁ, HORÁK: *Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace*, 2016.
- DOSTALÍK, Petr. Causa Curiana – i slavní právníci prohrávají spory. *Bulletin advokacie*, 2010, č. 1-2, s. 65–68.
DOSTALÍK: *Causa Curiana*, 2010.
- DRÁPAL, Ljubomír, ŠEŠINA, Martin. Povinný díl a jeho vypořádání. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 6, s. 15–20.
DRÁPAL, ŠEŠINA: *Povinný díl a jeho vypořádání*, 2016.
- ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 97–104.
ELIÁŠ: *Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník*, 2003.
- HOLÍKOVÁ, Lenka. Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 2, s. 7–10.
HOLÍKOVÁ: *Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu*, 2017.
- HORÁK, Ondřej, DOSTALÍK, Petr. Historická meditace nad interpretací práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2005, roč. 13, č. 2, s. 197–203.
HORÁK, DOSTALÍK: *Historická meditace nad interpretací práva*, 2005.
- HORÁK, Ondřej. Dědictví a odkaz (k přechodu majetkových práv a povinností pro případ smrti). *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 9, s. 305–310.
HORÁK: *Dědictví a odkaz*, 2015.

- HORÁK, Ondřej. K odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 4, s. 23–24.
HORÁK: *K odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu*, 2017.
- HORÁK, Ondřej. K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti. *Právník*, 2017, roč. 156, č. 12, s. 1109–1123.
HORÁK: *K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti*, 2017.
- HORÁK, Ondřej. Postavení potomků vyděděného potomka. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 4, s. 5–8.
HORÁK: *Postavení potomků vyděděného potomka*, 2016.
- HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 11, s. 381–386.
- HORÁK: *Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku*, 2014.
- IVIČIČ, Marek. K horizontálnímu působení základních práv a svobod. *Bulletin advokacie*, 2007, č. 6, s. 21–23.
IVIČIČ: *K horizontálnímu působení základních práv a svobod*, 2007.
- IVIČIČ, Marek. Vztah základních práv a soukromého práva ve vybraných státech. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2009, roč. 17, č. 3, s. 190–196.
IVIČIČ: *Vztah základních práv a soukromého práva ve vybraných státech*, 2009.
- KLEIN, Šimon. Okamžik přechodu vlastnického práva k pozůstalosti v NOZ. *Ad Notam*, 2013, č. 3, s. 5–6.
KLEIN: *Okamžik přechodu vlastnického práva k pozůstalosti v NOZ*, 2013.
- KNAPP, Viktor. O vydědění a tzv. negativní závěti. *Socialistická zákonost*, 1983, roč. 31, č. 6, s. 326–334.
KNAPP: *O vydědění a tzv. negativní závěti*, 1983.
- KONDROVÁ, Martina. Odmítnutí dědictví, zřeknutí se dědického práva a vzdání se dědictví jako staronové instituty dědického práva po rekodifikaci. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 1, s. 5–11.
KONDROVÁ: *Odmítnutí dědictví, zřeknutí se dědického práva a vzdání se dědictví*, 2014.
- KRČMÁŘ, Jan. Pojem práva a idea spravedlnosti. Jejich místo v díle Randově. *Právník*, 1934, roč. 73, č. 18–19, s. 565–569.
KRČMÁŘ: *Pojem práva a idea spravedlnosti*, 1934.

- KRČMÁŘ, Jan. Příspěvky k výkladu reformovaného práva občanského. (Dokončení). *Právník*, 1918, roč. 57, č. 2, s. 49–61.
KRČMÁŘ: *Příspěvky k výkladu reformovaného práva občanského, 1918.*
- KYSELA, Jan. Metodologie v právnickém psaní: dobrý sluha, špatný pán. *Jurisprudence*, 2016, roč. 25, č. 6, s. 18–20.
KYSELA: *Metodologie v právnickém psaní, 2016.*
- MUCHA, Jiří. Postavení a funkce vydědění v právu dědickém. *Bulletin advokacie*, 1983, červenec–září, s. 171–184.
MUCHA: *Postavení a funkce vydědění v právu dědickém, 1983.*
- MUZIKÁŘ, Martin. Zřeknutí se dědického práva. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 4, s. 7–10.
MUZIKÁŘ: *Zřeknutí se dědického práva, 2014.*
- NOVOBILSKÝ, Vojtěch. Svěřenské nástupnictví v řízení o pozůstalosti. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 6, s. 9–14.
NOVOBILSKÝ: *Svěřenské nástupnictví v řízení o pozůstalosti, 2016.*
- ONDŘEJEK, Pavel. Ústavní hodnoty a autonomie vůle v právním jednání v soukromém právu. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, roč. 24, č. 3, s. 351–364.
ONDŘEJEK: *Ústavní hodnoty a autonomie vůle v právním jednání v soukromém právu, 2016.*
- PLAŠIL, Filip. Poznámky k článku „Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu“. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 3, s. 18–22.
PLAŠIL: *Poznámky k článku „Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu“, 2017.*
- RANDA, Antonín. Úvaha o návrhu uherského práva dědického. *Právník*, 1888, roč. 27, s. 325–333.
RANDA: *Úvaha o návrhu uherského práva dědického, 1888.*
- SÁBLÍK, Michael, SÁBLÍKOVÁ, Martina. Zcizení dědictví. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 2, s. 3–6.
- SÁBLÍK, SÁBLÍKOVÁ: *Zcizení dědictví, 2017.*
- SPÁČIL, Jiří, ŠEŠINA, Martin. Nabývání dědictví a vlastnické žaloby dědiců v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2015, roč. 22, č. 2, s. 39–44.
SPÁČIL, ŠEŠINA: *Nabývání dědictví a vlastnické žaloby dědiců v novém občanském zákoníku, 2015.*
- SVOBODA, Emil. Několik myšlenek o methodě vědy a praxe práva občanského. *Sborník věd státních a právních*, 1911, roč. XI., č. 11, s. 271–292.
SVOBODA: *Několik myšlenek o methodě vědy a praxe práva občanského, 1911.*

- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta, PLAŠIL, Filip. Postavení nepominutelného dědice. *Ad Notam*, 2019, roč. 25, č. 1, s. 27–41.
TALANDA, TALANDOVÁ, PLAŠIL: *Postavení nepominutelného dědice*, 2019.
- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Římské dědické právo jako inspirace současného dědického práva. *Historica Olomucensia*, 2018, roč. XLV, č. 55, s. 29–41.
TALANDA, TALANDOVÁ: *Římské dědické právo jako inspirace současného dědického práva*, 2018.
- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Vliv vydědění na potomky vyděděného. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, roč. 24, č. 4, s. 653–660.
TALANDA, TALANDOVÁ: *Vliv vydědění na potomky vyděděného*, 2016.
- TALANDA, Adam. K výkladu § 1503 odst. 1 OZ. *Ad Notam*, 2019, roč. 25, č. 2, s. 13–17.
TALANDA: *K výkladu § 1503 odst. 1 OZ*, 2019.
- TALANDA, Adam. Několikeré příbuzenství v dědickém právu. *Právní rozhledy*, 2019, roč. 27, č. 9, s. 305–311.
TALANDA: *Několikeré příbuzenství v dědickém právu*, 2019.
- TALANDA, Adam. Právo reprezentace po dědici neznámém a neznámého pobytu. *Ad Notam*, 2019, roč. 25, č. 2, s. 18–19.
TALANDA: *Právo reprezentace po dědici neznámém a neznámého pobytu*, 2019.
- TALANDA, Adam. Právo reprezentace při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 4, s. 406–428.
TALANDA: *Právo reprezentace při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu*, 2019.
- TICHÝ, Luboš. Působení základních práv na soukromoprávní poměry a jeho meze (skica k doktríně prozařování). *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2010, roč. 18, č. 1, s. 10–17.
TICHÝ: *Působení základních práv na soukromoprávní poměry a jeho meze*, 2010.
- TILSCH, Emanuel. Úvod do práva dědického. *Sborník věd státních a právních*, 1905, roč. V., s. 261–278.
TILSCH: *Úvod do práva dědického*, 1905.
- VÁŽNÝ, Jan. Pojem práva dědického a účelnost jeho dnešní struktury. *Právní obzor*, 1923, č. 6, s. 97–103.
VÁŽNÝ: *Pojem práva dědického a účelnost jeho dnešní struktury*, 1923.
- WAGNEROVÁ, Eliška. Poznámky k vývoji a k různým pojetím základních práv. *Politologický časopis*, 1995, roč. 2, č. 1, s. 43–48.
WAGNEROVÁ: *Poznámky k vývoji a k různým pojetím základních práv*, 1995.

- [autor neuveden]. Zrušiti dědické právo. *Právník*, 1918, roč. 57, č. 7, s. 248.

Judikatura

- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 11. 2012, sp. zn. I. ÚS 295/10.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 10. 2008, sp. zn. IV. ÚS 1735/07.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 7. 2004, sp. zn. I. ÚS 185/04.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 2. 2001, sp. zn. I. ÚS 505/99.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 1. 2000, sp. zn. III. ÚS 462/98.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 2. 1994, sp. zn. III. ÚS 23/93.
- Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 20. 4. 2005, sp. zn. IV. ÚS 68/05.
- Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 7. 10. 1996, sp. zn. IV. ÚS 227/96.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 3. 2006, sp. zn. 22 Cdo 685/2005.

Abstrakt a klíčová slova

Abstrakt

Disertační práce nazvaná „Problematika reprezentace v dědickém právu“ se zabývá právem reprezentace, kterým se v oblasti dědického práva obecně rozumí nastoupení potomků původně povolaneho dědice do uvolněného dědického práva při dědění podle zákonné dědické posloupnosti. Disertační práce se zabývá teoretickým vymezením práva reprezentace a jeho historickým vývojem, a dále rozebírá jednotlivé oblasti dědického práva, ve kterých se právo reprezentace uplatní a hledá řešení na aktuální právní problémy související s právem reprezentace. Základní úprava práva reprezentace je obsažena právě v úpravě zákonné dědické posloupnosti, a to především v první zákonné dědické třídě, a dále ve třetí a šesté zákonné dědické třídě. Na tuto základní úpravu pak navazuje zvláštní úprava jednotlivých institucí dědického práva, které uplatnění práva reprezentace modifikují nebo s ním jinak úzce souvisí. Vliv na uplatnění práva reprezentace mají instituce, na jejichž základě povoláný dědic do dědického práva nenastoupí, protože to vylučují zákonem stanovené důvody, vůle zůstavitele nebo se dědic z dědění vyloučil vlastním projevem vůle; především lze uvést dědickou nezpůsobilost, zřeknutí se dědického práva, odmítnutí dědictví a vydědění. Dále právo reprezentace úzce souvisí s institucemi několikerého příbuzenství při zákonné dědické posloupnosti, dědice neznámého a dědice neznámého pobytu a s úpravou práva nepominutelného dědice na povinný díl. Projevy práva reprezentace lze nalézt také v institucích vzdání se dědictví a zcizení dědictví, započtení a právu potomka na nutnou výživu a také v některých případech dědění podle pořízení pro případ smrti.

Klíčová slova

Dědické právo, právo reprezentace, materiální reprezentace, formální reprezentace, zákonná dědická posloupnost, několikeré příbuzenství, dědická nezpůsobilost, zřeknutí se dědického práva, odmítnutí dědictví, odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu, vydědění, vydědění v dobrém úmyslu, negativní závět', dědic neznámý, dědic neznámého pobytu, povinný díl, vzdání se dědictví, zcizení dědictví, započtení, právo potomka na nutnou výživu.

Abstract

The dissertation entitled "The Issues of the Right of Representation in Inheritance Law" deals with the right of representation, which in the field of inheritance law generally refers to the entry of the descendants of the originally called heir into the inherited right of inheritance according to legal succession. The dissertation deals with the theoretical definition of the right of representation and its historical development, and further discusses the individual areas of inheritance law in which the right of representation applies and seeks solutions to current legal problems related to the right of representation. The basic regulation of the right of representation is contained in the regulation of the legal succession, especially in the first legal inheritance class, and also in the third and sixth legal inheritance classes. This basic regulation is followed by a special regulation of individual institutions of inheritance law that modify the application of the right of representation or are otherwise closely related to it. Institutions under which the called heir does not enter the law of succession have an influence on the exercise of the right of representation, because this is precluded by the statutory reasons, the testator's will or the heir has been excluded from the succession by their own expression of will; in particular, incapacity to inherit, renunciation of inheritance, refusal of inheritance and disinheritance can be mentioned. Furthermore, the right of representation is also closely related to the institutions of several kinships in legal succession, the unknown heir and an heir whose residence is unknown, and with the regulation of the right of the unquestionable heir to their compulsory share. Manifestations of the right of representation can also be found in the institutions of waiving inheritance and misappropriation of inheritance, collation and the right of the descendant to necessary subsistence, and in some cases inheritance by death.

Keywords

Inheritance law, right of representation, material representation, formal representation, legal succession, multiple kinship, incapacity to inherit, renunciation of inheritance, refusal of inheritance, refusal of inheritance with respect to compulsory share, disinheritance, disinheritance in good faith, negative will, unknown heir, heir of unknown residence, compulsory share, waiver of inheritance, misappropriation of inheritance, collation, right of a descendant to necessary subsistence.

Univerzita Palackého v Olomouci
Právnická fakulta

Adam Talanda

Problematika reprezentace v dědickém právu

Autoreferát disertační práce

Olomouc 2019

Obsah

Úvod	4
1 Přehled aktuálního stavu problematiky	5
2 Cíle disertační práce	7
3 Metody zpracování disertační práce	8
4 Vlastní řešení	11
4.1 Struktura práce	11
4.2 Vlastní závěry	14
Právo reprezentace z hlediska zaručení dědění.....	15
Teoretické vymezení a dělení reprezentace	15
Historické úpravy reprezentace.....	16
Uplatnění reprezentace v současném dědickém právu	17
Několikeré příbuzenství	18
Dědická nezpůsobilost	18
Zřeknutí se dědického práva	18
Odmítnutí dědictví	19
Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu	19
Vydědění	20
Neznámý dědic a dědic neznámého pobytu.....	21
Povinný díl	21
Právo reprezentace při dědění podle pořízení pro případ smrti	21
Projevy reprezentace v dalších institucích dědického práva.....	22
Celkové shrnutí	22
5 Původní výsledky autora	23
5.1 Původní publikační činnost autora vztahující se k tématu disertační práce:	23
5.2 Jiná původní publikační činnost autora (výběr):.....	24
6 Zhodnocení výsledků pro vědní obor nebo praxi	25
7 Seznam použitých zdrojů	26
Právní předpisy	26
Důvodové zprávy.....	26
Literatura.....	27
Monografie, sborníky.....	27
Komentáře.....	30

Odborné články	32
Judikatura	35
8 Abstrakt a klíčová slova	35
Abstrakt	35
Klíčová slova	36
Abstract.....	36
Keywords	37

Úvod

Předkládaná práce „Problematika reprezentace v dědickém právu“ se v širším smyslu zabývá dědickým právem, které je neodmyslitelnou součástí soukromého práva a pojetí soukromého vlastnictví už od dob římského práva,¹ neboť zabezpečuje vlastnická oprávnění i pro případ smrti vlastníka tím, že umožní vlastníkovu o majetku pro případ smrti rozhodnout, případně stanoví pravidla přechodu majetku, jestliže o něm vlastník sám nerozhodl. Současná úprava dědického práva v občanském zákoníku (ObčZ) se z velké části inspiruje tradičními a propracovanými úpravami dědického práva podle obecného zákoníku občanského z roku 1811 (ABGB) a vládního návrhu občanského zákoníku z roku 1937 (ObčZ 1937)² a navrácí se tak k mnoha tradičním institucím po půl století nepoužívaným. Zároveň však byly některé instituce dědického práva převzaty z občanského zákoníku z roku 1950 (ObčZ 1950) a z občanského zákoníku z roku 1964 (ObčZ 1964), které sice dědické právo zachovávaly, ale značně ho omezovaly.³ Některé instituce současného dědického práva pak jsou převzaty také z cizích právních řádů. Je proto otázkou, do jaké míry je úprava dnešního dědického práva srozumitelná pro jeho adresáty, neboť má vliv na každého člověka; vždyť většina lidí se ocitne v roli dědice a každý se ocitne v roli zůstavitele.

Konkrétně předkládaná práce pojednává o právu reprezentace, kterým se rozumí nastoupení potomků dědice do uvolněného dědického práva při dědění podle zákonné dědické posloupnosti; právo reprezentace je v první zákonné dědické třídě podle § 1635 odst. 2 ObčZ vyjádřeno takto: „*Nedědi-li některé dítě, nabývají jeho dědický podíl stejným dílem jeho děti; totéž platí o vzdálenějších potomcích téhož předka.*“ V úpravě zákonné dědické posloupnosti je obsažena základní úprava reprezentace, a to nejen v uvedené první zákonné dědické třídě, ale také ve třetí a šesté zákonné dědické třídě. Na tuto základní úpravu pak navazuje zvláštní úprava jednotlivých institucí dědického práva, které uplatnění práva

¹ O důležitosti dědického práva v dobách římského státu svědčí známý výrok spisovatele a politika Catona staršího, který údajně ve svém životě litoval jen tří věcí: že svěřil tajemství své ženě, že k cestě použil loď, když mohl jít pěšky, a že byl celý jeden den bez závěti. LONGCHAMPS DE BÉRIER, Franciszek. *Law of Succession. Roman Legal Framework and Comparative Law Perspective*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2011, s. 23–24.

² M. Daduová a O. Horák uvádí, že v současné úpravě dědického práva bylo až 78 % ustanovení inspirováno vládním návrhem občanského zákoníku z roku 1937. DADUOVÁ, Martina, HORÁK, Ondřej. *Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 1, s. 8–12.

³ Dědickému právu se v tzv. socialistickém zákonodárství přisuzovala zcela odlišná role, než role majetková v předchozím tzv. buržoasním zákonodárství. Vzorem bylo ruské zákonodárství, ve kterém se pokus o úplné zrušení dědického práva z roku 1918 nezdařil, a dědické právo bylo záhy obnoveno v roce 1922, třebaže ve značně omezené podobě. HOLUB, Rudolf a kol. *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957, s. 5–9; KNAPP, Viktor a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek III. Dědické právo – Rodinné právo*. Praha: Orbis, 1954, s. 7–11.

repräsentace modifikují nebo s ním jinak úzce souvisí. Vliv na uplatnění práva repräsentace mají instituce, na základě kterých povoláný dědic do dědického práva nenastoupí, protože to vylučují zákonem stanovené důvody, protože to vylučuje vůle zůstavitele nebo protože se dědic z dědění vyloučil vlastním projevem vůle; především lze uvést dědickou nezpůsobilost, zřeknutí se dědického práva, odmítnutí dědictví a vydědění. Dále právo repräsentace úzce souvisí s úpravou několikerého příbuzenství při zákonné dědické posloupnosti a s úpravou práva nepominutelného dědice na povinný díl.

Úprava týkající se práva repräsentace vyvolává výkladové potíže a přístup k uplatnění práva repräsentace není jednotný, přesto těmto problémům v české právní vědě není dosud věnována odpovídající pozornost, což lze sledovat zvláště v kontextu pozornosti věnované právu repräsentace rakouskou právní vědou. Proto je důležité se právu repräsentace věnovat jednak jeho teoretickým vymezením, jednak řešením praktických problémů. Právě teoretické vymezení materiální a formální repräsentace a aplikace pravidel repräsentace na konkrétní problémy v české právní vědě zpravidla chybí.

1 Přehled aktuálního stavu problematiky

Problematicke práva repräsentace zahrnující jak zákonnou dědickou posloupnost, tak navazující instituce se detailně věnovala a věnuje rakouská i předválečná československá právní věda; standardně je v pojednáních o dědickém právu teoreticky rozlišována repräsentace materiální a formální a v souladu s jednotným přístupem jsou pak řešeny sporné případy.⁴

⁴ Výslovně rozlišovali materiální a formální repräsentaci například TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Část I.* Praha: Bursík & Kohout, 1905, s. 96–101; ROUČEK, František. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. (§§ 531 až 858).* Praha: V. Linhart, 1936 (reprint Wolters Kluwer 2013), s. 349–350. Rozdíly mezi oběma pojetími repräsentace popisovali, ale výslovně je nepojmenovali například ZEILLER von, Franz. *Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der oesterreichischen Monarchie. Zweiter Band. Zweite Abteilung.* Wien und Triest: Geistingers Verlagshandlung, 1812, s. 397, 718 a násl., 797–798; KRAINZ, Josef, PFAFF, Leopold, EHRENSWIEG, Armin. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Zweiter Band: Zweite Hälfte: Familien- und Erbrecht.* 5. Auflage. Wien: Manzsche k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1917, s. 318–320. Ze současných autorů rozlišují materiální a formální repräsentaci zpravidla všichni výslovně, viz například KOZIOL, Helmut, WELSER, Rudolf. *Grundriß des bürgerlichen Rechts. Band II. Sachenrecht, Familienrecht, Erbrecht.* 10. Auflage. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1996, s. 305–306; ECCHER, Bernhard. In KODEK, Georg, SCHWIMANN, Michael (eds.). *ABGB Praxiskommentar. Band 3. §§ 531-858 ABGB.* 4. Auflage. Wien: LexisNexis Verlag, 2013, s. 168–169.

Poválečná československá právní věda až dosud se rozlišováním materiální a formální reprezentace vůbec nezabývala i s ohledem na odlišné pojetí a úpravu dědického práva.⁵

Současná česká právní věda se právem reprezentace zabývá jen okrajově.⁶ Autoři se věnují zpravidla konkrétním problémům institucí, které mají za následek vyloučení dědice z dědického práva, a při nichž se tedy může uplatnit právo reprezentace. Jen minimum autorů se pak zabývá zákonnou dědickou posloupností jako základní úpravou práva reprezentace, přestože zákon je stále v praxi nejčastějším dědickým titulem a současná úprava zákonné dědické posloupnosti se rozhodně nedá označit jako systematická či přehledná.

Drtivá většina článků dotýkajících se práva reprezentace byla publikována v časopise *Ad Notam*, ve kterém o jednom tématu neřídka probíhá diskuse několika autorů. Pozornost byla věnována zejména otázkám vyloučení z dědického práva z vůle dědice,⁷ z nichž lze upozornit především na diskusi z roku 2017 o odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu autorů L. Holíkové, F. Plašila a O. Horáka. Dále se autoři v časopise *Ad Notam* věnovali také otázkám vyloučení dědiců z vůle zůstavitele⁸ a konečně i diskutované úpravě několikerého přibuzenství podle zákonné dědické posloupnosti.⁹ K diskusi týkající se práva reprezentace v odborné literatuře přispěl také autor této práce

⁵ HOLUB: *Komentář k občanskému zákoníku*, 1957, s. 96–115; KNAPP: *Učebnice občanského a rodinného práva*, 1954, s. 29–30; KNAPP, Viktor, LUBY, Štefan a kol. *Československé občanské právo. Svazek II*. Praha: Orbis, 1974, s. 584–585; KRATOCHVÍL, Zdeněk a kol. *Nové občanské právo*. Praha: Orbis, 1965, s. 629–630; MIKEŠ, Jiří, ZÁTURECKÝ, Peter, BÉBR, Richard. In ČEŠKA, Zdeněk, KABÁT, Jozef, ONDŘEJ, Josef, ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Díl II. (§ 222 až 510)*. Praha: Panorama, 1987, s. 683–684; MUZIKÁŘ, Ladislav. In ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. I. svazek. § 1–487*. Praha: Linde, 2008, s. 1210–1232.

⁶ Například v časopise *Ad Notam* vyšlo od roku 2012, kdy byl přijat současný občanský zákoník, více než 60 článků zabývajících se dědickým právem. Většina článků se týkala závětí a jiných pořízení pro případ smrti nebo procesních otázek dědického práva; práva reprezentace se dotýkalo pět článků o odmítnutí dědictví nebo zřeknutí se dědictví (z nich tři články na sebe reagovaly), jeden článek o postavení potomků vyděděného a jeden článek o postavení plnorodých a polorodých sourozenců (nejsou započítány dále uvedené články autora této práce).

⁷ KONDROVÁ, Martina. Odmítnutí dědictví, zřeknutí se dědického práva a vzdání se dědictví jako staronové instituty dědického práva po rekodifikaci. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 1, s. 5–11; MUZIKÁŘ, Martin. Zřeknutí se dědického práva. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 4, s. 7–10; HOLÍKOVÁ, Lenka. Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 2, s. 7–10; PLAŠIL, Filip. Poznámky k článku „Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu“. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 3, s. 18–22; HORÁK, Ondřej. K odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 4, s. 23–24.

⁸ HORÁK, Ondřej. Postavení potomků vyděděného potomka. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 4, s. 5–8.

⁹ BREJLOVÁ, Kateřina, HOLÍKOVÁ, Lenka. Zamyšlení nad dědickým právem polorodých a plnorodých sourozenců. *Ad Notam*, 2018, roč. 24, č. 2, s. 15–18.

články v časopisech *Ad Notam*,¹⁰ *Právník*,¹¹ *Právní rozhledy*¹² a *Časopis pro právní vědu a praxi*.¹³ Právem reprezentace se pak více či méně podrobně zabývají také autoři komentářové literatury a monografií;¹⁴ některé části této práce vychází z dosud nepublikovaného komentáře autora k úpravě zákonné dědické posloupnosti.¹⁵

Právu reprezentace v některých konkrétních praktických případech se tedy čeští autoři věnují, ovšem mnohdy jim chybí právě zmíněný teoretický náhled po vzoru rakouské právní vědy, která rozlišuje materiální a formální reprezentaci, protože různé pojetí reprezentace může být vodítkem pro řešení některých problémů s reprezentací souvisejících; výjimkami jsou snad jen O. Horák,¹⁶ F. Plašil,¹⁷ J. Svoboda¹⁸ a autor této práce,¹⁹ kteří rozlišování materiální a formální reprezentace přinejmenším zmiňují nebo z takového rozlišování vycházejí.

2 Cíle disertační práce

Hlavními cíli předkládané disertační práce jsou teoretické vymezení práva reprezentace a jeho dělení na reprezentaci materiální a formální a neomezenou a omezenou s ohledem na současnou českou úpravu dědického práva; podřazení jednotlivých projevů práva reprezentace v dědickém právu pod vymezené teoretické kategorie reprezentace; a řešení konkrétních problémů souvisejících s jednotlivými institucemi dědického práva v souladu s teoretickým vymezením reprezentace.

Vymezené cíle předkládané práce nejsou stanoveny v podobě hypotéz, k jejichž ověření nebo vyvrácení by práce směřovala, neboť právo není exaktní věda, ve které lze vždy dospět k empiricky ověřitelným závěrům nebo k jedinému správnému

¹⁰ TALANDA, Adam. K výkladu § 1503 odst. 1 OZ. *Ad Notam*, 2019, roč. 25, č. 2, s. 13–17; TALANDA, Adam. Právo reprezentace po dědici neznámém a neznámého pobytu. *Ad Notam*, 2019, roč. 25, č. 2, s. 18–19.

¹¹ TALANDA, Adam. Právo reprezentace při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 4, s. 406–428.

¹² TALANDA, Adam. Několikeré příbuzenství v dědickém právu. *Právní rozhledy*, 2019, roč. 27, č. 9, s. 305–311.

¹³ TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Vliv vydědění na potomky vyděděného. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, roč. 24, č. 4, s. 653–660.

¹⁴ FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2015, 633 s.; PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017, 3120 s.; ŠVESTKA, Jiří, DVOŘÁK, Jan, FIALA, Josef a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV*. Praha: Wolters Kluwer, 2014, 696 s.; SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi*. Praha: C. H. Beck, 2014, 377 s.

¹⁵ TALANDA, Adam. Komentář k § 1633 až § 1641. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek V. § 1475–1720*. Praha: Leges. Přípravováno.

¹⁶ HORÁK: *K odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu*, 2017, s. 23–24.

¹⁷ PLAŠIL: *Poznámky k článku „Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu“*, 2017, s. 18–22.

¹⁸ SVOBODA, Jiří. In FIALA, DRÁPAL: *Občanský zákoník IV.*, 2015, s. 389.

¹⁹ Viz výše uvedené články autora.

řešení; právní věda dovozuje své závěry nejen z psaných právních pravidel, ale také z hodnotových principů a východisek, z nepsaných zásad a pracuje s požadavkem spravedlivého uspořádání poměrů. Nelze proto s absolutní jistotou potvrdit či vyvrátit hypotézy práce, jak tomu bývá v jiných oborech. Proto na tomto místě nejsou vymezeny hypotézy, k jejichž potvrzení či vyvrácení by práce směřovala, ale jsou uvedeny jen obecné otázky týkající se práva reprezentace v současné české úpravě dědického práva, kterými se práce zabývá:

- Jaká je pozice práva reprezentace z hlediska ústavně zaručeného práva dědění?
- Je úprava zákonné dědické posloupnosti postavena na některém z tradičních systémů?
- Je právo reprezentace postaveno na formální nebo materiální reprezentaci?
- V souvislosti s jakými institucemi se projevuje formální nebo materiální reprezentace?
- Pokud není jednotné pojetí práva reprezentace, lze pro uplatnění materiální či formální reprezentace najít nějaké pravidlo?

Další konkrétní otázky či problémy se vyskytují v souvislosti s jednotlivými institucemi dědického práva, prostřednictvím kterých se právo reprezentace uplatní, nebo s nimiž právo reprezentace souvisí; na tomto místě by však výčet těchto zcela konkrétních otázek a problémů způsobil spíše jen zmatení čtenáře, proto je jim věnována pozornost v jednotlivých kapitolách disertační práce.

3 Metody zpracování disertační práce

Předkládaná disertační práce je vědeckou prací z oboru práva dědického, při jejímž zpracování je postupováno podle teoreticky vymezených metod psaní práce; a protože práce z oboru práva se jen těžko obejde bez zjištění významu právní normy, tak je postupováno také podle teoreticky vymezených metod nalézání práva.

Z metod psaní práce²⁰ je k vyjasnění problematiky práva reprezentace a nalezení řešení problémů dědického práva souvisejících s právem reprezentace postupováno

²⁰ K potřebnosti metodologického úvodu v pracích z oboru práva viz zvláštní číslo časopisu *Jurisprudence* (2016, roč. 25, č. 6) věnované metodologii v právu. M. Bobek se zamýšlí nad dvěma extrémy v oblasti metod psaní práce z oboru práva, a to nad psaním o právu bez jakékoliv metody s tím, že právo není věda, ale řemeslo; a nad druhým extrémním přístupem, podle kterého spočívá pravý výzkum v právu jen v kvantifikovatelném empirickém výzkumu se specifickou metodologií navázanou na empirický výzkum v jiných společenských vědách. Přiklání se pak k tomu, že je vhodné v právně vědecké práci použítou metodu uvést a držet se jí, aby byl výsledek přezkoumatelný, přestože právní psaní není příliš metodologicky svázáno. J. Kysela při znalosti článku M. Bobka naopak zastává názor, že není nezbytné věnovat značnou část textu práce z oboru práva popisování metody, že to nečiní práci méně vědeckou. Zaměřuje se spíše na obsah samotné práce než na úvodní popisy, o čem práce bude. BOBEK, Michal. Výzkum v právu: reklama na Nike nebo kvantová fyzika? *Jurisprudence*, 2016, roč. 25, č. 6, s. 3–10; KYSELA, Jan. Metodologie v právnickém psaní: dobrý sluha, špatný pán. *Jurisprudence*, 2016, roč. 25, č. 6, s. 18–20.

nezbytnou metodou popisnou, která je základem pro seznámení s tématem; dále metodou analytickou při zobecnění a systematickém utřídění pojmů dědického práva a zvláště práva reprezentace; metodou normativní při zkoumání hodnot a principů dědického práva i při posuzování jednotlivých institucí dědického práva; jen okrajově pak metodou empirickou při zhodnocení teoretických východisek pro praktický sociální a právní život. Pochopitelně při tom jsou užívány tradičně uváděné logické metody abstrakce, indukce, dedukce, analýzy a syntézy,²¹ které jsou základním předpokladem pro jakoukoliv duševní práci a které člověk užívá téměř nevědomky.

Předkládaná práce se především zabývá zjišťováním významu práva, tedy zjišťováním právních norem či pravidel v podobě příkazů, zákazů, dovolení atd. zakotvených v právních předpisech. Podle převládajícího názoru představitelů právní vědy ale nelze směřovat právní normy s jazykovým zněním právního předpisu. Právní předpis obsahuje jazykové vyjádření právní normy, ale právní norma samotná je až smyslem jazykového znění právního předpisu (tzv. právní věty) a zjištěný význam právní normy se nemusí vždy shodovat s jazykovým zněním právního předpisu.²² K nalezení skutečného významu právní normy jsou v práci užívány metody nalézání práva, které byly kodifikovány²³ v § 2 a § 10 občanského zákoníku, a jejich výklad vyčerpávajícím způsobem podal F. Melzer.²⁴ Jsou jimi metody výkladu jazykového, subjektivně historického, formálně systematického a objektivně teleologického, který zahrnuje vlastní objektivně

²¹ KNAPP, Viktor. *Vědecká propedeutika pro právníky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 233 s.

²² Viz například MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011, s. 40–43; HLOUCH, Lukáš. *Teorie a realita právní interpretace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011, s. 25–26; WEINBERGER, Ota. *Norma a instituce. Úvod do teorie práva*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2017, s. 86–89; srovnej též SEDLÁČEK, Jaromír. In ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I*. Praha: Linhart, 1935 (reprint Praha: Wolters Kluwer, 2013), s. 126–127.

²³ Kodifikace metod může v českém právním prostředí přispět k opuštění často kritizovaného přepjatého formalismu především soudních rozhodnutí a k nalezení cesty ke skutečnému nalézání práva. Vhodností kodifikace metod nalézání práva se zabývá F. Melzer. Za účinnosti ObčZ o., který také obsahoval výkladová pravidla v § 6 a § 7, uvedl J. Sedláček: „Opětně musíme zdůraznit, že se výklad řídí čistě logickými pravidly vědy a že není na žádném předpisu právním závislý. Tak zvané interpretační předpisy pozitivního práva nejsou pro právní vědu nijak určující, už ne proto, že právní věda takové interpretační předpisy musí zase sama vykládati.“ E. Svoboda pak k výkladovým pravidlům napsal: „V těchto úvodních ustanoveních jsou také předpisy o vykládání zákona a o jeho užití. Dá se ovšem namítati, že je tu vadný kruh, protože také ustanovení o výkladě zákona musí být vykládána atd. Ale to je jen formálně logická námitka. Nemyslím si, že by ustanovení ta byla zbytečná nebo nesprávná, ačkoli to jsou spíše směrnice a přání než právní pravidla v obvyklém smyslu slova.“ MELZER: *Metodologie nalézání práva*, 2011, s. 255–260; SEDLÁČEK, Jaromír. In ROUČEK, SEDLÁČEK: *Komentář I.*, 1935, s. 122; SVOBODA, Emil. *Ideové základy občanského práva*. Praha: Vesmír, 1936, s. 69. In SVOBODA, Emil. *Poutník za hranice pozitivistických kruhů. Výbor z díla*. (editor Karel Eliáš) Praha: Wolters Kluwer, 2018.

²⁴ MELZER: *Metodologie nalézání práva*, 2011, 276 s. Ke stručnějšímu výkladu a seznamu další české i zahraniční literatury k metodám nalézání práva viz MELZER, Filip, TĚGL, Petr. In MELZER, Filip, TĚGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117*. Praha: Leges, 2013, s. 67–78, 191–200.

teleologický výklad, axiologický výklad a výklad podle nadřazeného práva;²⁵ a dále metody dotváření práva v podobě analogie a teleologické redukce. K metodám výkladu práva pak E. Svoboda dodává, že není-li zákon jasný, má jeho výklad vycházet z ducha či účelu zákona; zdůrazňuje pak, že nejdůležitějším měřítkem je společenská funkce, tedy běžný hospodářský a sociální život a jeho potřeby. Zdůrazňuje systematiku zákona, účel a hodnoty, a naopak se staví proti přílišnému lpění na historickém výkladu i proti mechanickému výkladu.²⁶

S ohledem na historickou inspiraci současné úpravy jsou jednotlivé instituce i jejich výkladové problémy podrobeny právně historické komparaci, která přispívá k pochopení smyslu a účelu právní normy;²⁷ historická komparace neznamena lpění na historickém výkladu, který byl kdysi přijat a je nepřekročitelný, nicméně současné dědické právo se výrazně inspiruje historickými úpravami v ABGB a ObčZ 1937, které byly promyšlené a tehdy přijaté závěry mohou mnohdy vést ke správnému pochopení podstaty zkoumané normy.

Správný postup při výkladu práva je nezbytný, aby bylo dosaženo správného řešení problému, které bude přezkoumatelné pomocí jasných myšlenkových pochodů nebo hodnotových východisek. Naopak nahodilé užívání argumentů pro odůvodnění jakéhokoliv tzv. právního názoru pak podporuje známé lidové rčení, že kolik právníků, tolik názorů

²⁵ Metody nalézání práva užívané dnešní právní vědou stále vychází z díla F. C. von Savignyho a jeho rivala A. F. J. Thibauta z 19. století. F. C. von Savigny označil výklad práva za umění a vymezil jeho čtyři základní prvky, a to výklad gramatický, logický, historický a systematický. Nepojímal je ovšem jako čtyři různé metody, mezi kterými lze volit „*podle vkusu a potěšení*“, ale které musí být používány v jednotě, pokud má být dosaženo správného výkladu. Připouštěl pak také výklad podle účelu práva, nicméně se k němu stavěl zdrženlivě. Jako zakladatel německé historické právní školy tíhnul především k historickému prvku výkladu, ke zkoumání pramenů v podobě římského justiniánského práva. A. F. J. Thibaut rozlišoval výklad gramatický, založený na významu slov, a výklad logický, založený na duchu zákona či úmyslu zákonodárce. SAVIGNY von, Friedrich Carl. *System of the Modern Roman Law. Volume I.* (translated by William Holloway) Madras: J. Higginbotham, 1867, s. 172–173, 177; LINDLEY, Nathaniel. *An Introduction to the study of Jurisprudence; being a translation of the general part of Thibaut's System des Pandekten rechts.* London: William Maxwell, 1855, s. 41–48. K postojům a učení F. C. von Savignyho a A. F. J. Thibauta viz například HATTENHAUER, Hans. *Evropské dějiny práva.* Praha: C. H. Beck, 1998, s. 491–494; URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého.* Praha: C. H. Beck, 2001, s. 111–113.

²⁶ E. Svoboda navazuje na názor F. C. von Savignyho, že výklad práva je uměním, a upřednostňuje právníka-umělce před právníkem-řemeslníkem: „*Ani právník nesmí býti dialektickým strojem, který suše sestavuje sylogismy nebo registruje výroky pramenů. Vykládá-li zákon systematicky, tvoří již nové hodnoty z materiálu v zákoně sneseného, dává vyniknouti podstatnému nad nepodstatným, pojímá úkol vědecky. Je-li při tom súčasněn vlastním poznáním života, doplňuje-li ze svého talentu nuance, které nedošly vyjádření nedokonalými prostředky textu zákona, uvádí-li v soulad pevnou kostru zákona s mravní, sociální a hospodářskou potřebou života – tu jistě koná něco, čemu se nelze naučiti z formulí a receptů, vyvíjí činnost intelektuální, kterou lze nazvati v našem slova smyslu uměním.*“ SVOBODA, Emil. *Vůle vnitřní a vůle projevovaná právním činem. I.* Praha: Nákladem vlastním, 1911, s. 22. Viz též SVOBODA, Emil. Několik myšlenek o metodě vědy a praxe práva občanského. *Sborník věd státních a právních*, 1911, roč. XI., č. 11, s. 271–292.

²⁷ K významu komparace viz též TILSCH: *Dědické právo rakouské, 1905*, s. 5 (předmluva – nečíslováno).

(někdy dokonce převažuje počet názorů nad počtem právníků). Korektní užívání metod nalézání práva sice vede k nalezení správného řešení, ale ani tehdy se nemusí jednat o řešení jediné. V takovém případě je možné (v případě soudce nutné) se k nějakému řešení přiklonit a takový postup opět odůvodnit. Nelze tedy mít za to, že by platila teorie jedné správné odpovědi každého právního problému, které lze vždy dosáhnout správným metodologickým postupem. Taková představa je i z praktických důvodů neudržitelná.²⁸

4 Vlastní řešení

4.1 Struktura práce

Práce je rozdělena do úvodu, čtyř kapitol a závěru. První kapitola práce je nezbytným úvodem k dědickému právu, neboť jsou v ní vymezena hodnotová východiska dědického práva, jeho principy a účel. Druhá kapitola vymezuje pojetí práva reprezentace a jeho teoretické dělení na reprezentaci materiální a formální a reprezentaci neomezenou a omezenou, dále teoreticky vymezuje systémy zákonné dědické posloupnosti. Třetí kapitola obsahuje výklad uplatnění práva reprezentace v historických právních úpravách na našem území, které jsou inspiračními zdroji současné úpravy. Čtvrtá a hlavní kapitola se zabývá uplatněním systémů zákonné dědické posloupnosti a pojetím práva reprezentace v současném českém dědickém právu; podrobně jsou rozebrány jednotlivé instituce související s právem reprezentace, jejich výkladové problémy a jsou navržena řešení těchto problémů v souladu s teoretickým vymezením reprezentace a jeho pojetím v občanském zákoníku. Závěr shrnuje poznatky předchozích kapitol a obsahuje zhodnocení současného pojetí práva reprezentace.

Práce má rozsah 418 tisíc znaků na 154 stranách; konkrétně je práce členěna na jednotlivé kapitoly a podkapitoly takto:

Úvod

Dosavadní poznatky právní vědy

Výzkumné otázky a struktura práce

Metody práce

Shrnutí

²⁸ Teorii jedné správné odpovědi zastával I. Telec, proti jehož premise zaujali stanovisko O. Horák s P. Dostalíkem. K problematice viz též F. Melzera. TELEC, Ivo. *Metodika výkladu právních předpisů. Právně hermeneutická technika*. Brno: Doplněk, 2001, 56 s.; HORÁK, Ondřej, DOSTALÍK, Petr. Historická meditace nad interpretací práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2005, roč. 13, č. 2, s. 197–203; MELZER: *Metodologie nalézání práva*, 2011, s. 79, 15–16.

1 Hodnotová východiska, principy a účel dědického práva

1.1 Ústavně zaručená práva a svobody

1.1.1 Funkce ústavně zaručených práv a svobod

1.1.2 Základní práva a svobody v kontextu dědického práva

1.2 Základní principy dědického práva

1.3 Právo reprezentace z hlediska zaručení dědění

1.4 Účel dědického práva

2 Právo reprezentace a jeho vymezení

2.1 Teoretické dělení práva reprezentace

2.1.1 Materiální a formální reprezentace

2.1.2 Neomezená a omezená reprezentace

2.2 Systémy zákonné dědické posloupnosti

2.3 Dílčí závěr

3 Právo reprezentace v historických úpravách

3.1 ABGB a návrh občanského zákoníku z roku 1937

3.2 Občanský zákoník z roku 1950

3.3 Občanský zákoník z roku 1964

3.4 Dílčí závěr

4 Právo reprezentace v občanském zákoníku

4.1 Zákonná dědická posloupnost

4.1.1 Systém zákonných dědických tříd

4.1.2 Dílčí závěr

4.2 Několikeré příbuzenství

4.2.1 Inspirační zdroj pravidla o několikerém příbuzenství

4.2.2 Uplatnění pravidla o několikerém příbuzenství

4.2.3 Uplatnění pravidla o několikerém příbuzenství v jednotlivých dědických třídách

4.2.4 Dědický podíl dědice několikeré příbuzného se zůstavitelem

4.2.5 Dílčí závěr

4.3 Dědická nezpůsobilost

4.3.1 Vliv dědické nezpůsobilosti na právo reprezentace

4.3.2 Dílčí závěr

4.4 Zřeknutí se dědického práva

4.4.1 Vztažení zřeknutí se dědického práva na potomky zřeknuvšího se dědice

4.4.2 Rozsah zřeknutí se dědického práva

- 4.4.3 Dílčí závěr
- 4.5 Odmítnutí dědictví
 - 4.5.1 Odlišnosti odmítnutí dědictví od zřeknutí se dědického práva
 - 4.5.2 Dílčí závěr
- 4.6 Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu
 - 4.6.1 Dosavadní názory právní vědy
 - 4.6.2 Důsledky odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu
 - 4.6.2.1 Koho tíží povinnost vyrovnat povinný díl v penězích?
 - 4.6.2.2 Analogie, tedy závázání jsou všichni dědicové
 - 4.6.2.3 Dílčí závěr k určení osob povinných vyrovnat povinný díl v penězích
 - 4.6.3 Možná řešení problému reprezentace dědického podílu
 - 4.6.3.1 Dědí nebo nedědí?
 - 4.6.3.2 Dědí se započtením?
 - 4.6.3.3 Nedědí, i když podle slov zákona dědit má?
 - 4.6.3.4 Analogie, tedy nedědí
 - 4.6.4 Dílčí závěr
- 4.7 Vydědění
 - 4.7.1 Důvod a původ ustanovení o vlivu vydědění na potomky vyděděného
 - 4.7.2 Postavení potomků vyděděného
 - 4.7.3 Vydědění v dobrém úmyslu
 - 4.7.4 Negativní závěť
 - 4.7.5 Dílčí závěr
- 4.8 Neznámý dědic a dědic neznámého pobytu
 - 4.8.1 Nepřihlížení k dědici
 - 4.8.2 Dílčí závěr
- 4.9 Povinný díl
 - 4.9.1 Podmínka uplatnění reprezentace
 - 4.9.2 Velikost povinného dílu
 - 4.9.3 Dílčí závěr
- 4.10 Právo reprezentace při dědění podle pořízení pro případ smrti
 - 4.10.1 Názory na výklad § 1503 odst. 1 ObčZ
 - 4.10.2 Historická inspirace
 - 4.10.3 Užití výkladového pravidla
 - 4.10.4 Dílčí závěr

4.11 Projevy reprezentace v dalších institucích dědického práva

4.11.1 Vzdání se dědictví a zcizení dědictví

4.11.2 Započtení

4.11.3 Právo potomka na nutnou výživu

4.11.4 Dílčí závěr

Závěr

Právo reprezentace z hlediska zaručení dědění

Teoretické vymezení a dělení reprezentace

Historické úpravy reprezentace

Uplatnění reprezentace v současném dědickém právu

Několikeré příbuzenství

Dědická nezpůsobilost

Zřeknutí se dědického práva

Odmítnutí dědictví

Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu

Vydědění

Neznámý dědic a dědic neznámého pobytu

Povinný díl

Právo reprezentace při dědění podle pořízení pro případ smrti

Projevy reprezentace v dalších institucích dědického práva

Shrnutí

Bibliografie

Právní předpisy

Důvodové zprávy

Literatura

Monografie, sborníky

Komentáře

Odborné články

Judikatura

4.2 Vlastní závěry

Vlastní závěry, ke kterým předkládaná práce dospívá, lze stručně shrnout podle jednotlivých oblastí a institucí.

Právo reprezentace z hlediska zaručení dědění

Právo reprezentace jako úprava nastoupení dětí na místo uvolněné jejich rodičem je spjata především se zákonnou dědickou posloupností, jakož i s právem na povinný díl. V tomto ohledu lze právo reprezentace, týká-li se potomků zůstavitele jako jeho nejbližších příbuzných, vnímat jako instituci chráněnou institucionální zárukou vyplývající ze zaručení dědění a ochrany rodiny a dětí na ústavní úrovni. Právo reprezentace tak je jedním z komponent samotného jádra dědění a vyplývají z něj záruky pro adresáty právních norem, že podle reprezentace bude v případě dědění postupováno. Nutno ovšem dodat, že tyto záruky jsou v kolizi především s dalším komponentem dědění, a to s autonomií vůle zůstavitele, a oba principy se v dědickém právu vyvažují s přihlédnutím k požadavku spravedlnosti (viz kapitolu 1).

Teoretické vymezení a dělení reprezentace

Právo reprezentace upravuje nastoupení dětí na místo uvolněné jejich rodičem, jestliže nastane zákonem předpokládaná podmínka reprezentace. Teoretické dělení práva reprezentace na reprezentaci materiální a formální ukazuje povahu a důsledky reprezentace. V případě materiální reprezentace nastoupivší dědic skutečně reprezentuje svého předka, a jeho právo je proto odvozené od práva předka; nastoupivší dědic může nabýt jen takové právo, které svědčilo jeho předkovi jako původnímu dědici. V případě formální reprezentace nastoupivší dědic nastupuje vlastním právem a jeho právo není odvozené od práva původního dědice a není ani omezen důvody, pro které nedědil jeho předek. Podstatou formální reprezentace je, že u vzdálenějšího příbuzného nastává fikce požadované blízkosti stupně příbuzenství, přičemž nastoupení nastává jen co do míry podílu vyhrazeného pro příbuzného v požadovaném stupni; je-li nastoupivších dědiců více, nastupují do vyhrazeného podílu stejným dílem (*in stirpes*). Nastane-li zákonem předpokládaná podmínka reprezentace, může dojít ke skutečnému nastoupení potomka právem reprezentace jen na základě formální reprezentace; materiální reprezentace jeho nastoupení vylučuje.

Dělení na reprezentaci neomezenou a omezenou spočívá v tom, zda se reprezentace vztahuje jen na omezenou řadu potomků původního dědice, nebo zda mohou nastoupit potomci dědice bez omezení.

Základní úpravou reprezentace je úprava zákonné dědické posloupnosti, která proto musí být uspořádána tak, aby byla reprezentace možná. Ze tří systémů zákonné dědické posloupnosti, které se v dědickém právu vyvinuly, se reprezentace nejdůsledněji uplatní

v systému parentelním, který k dědění povolává jednotlivé parentely, které tvoří potomci nebo předci zůstavitele v určitém stupni příbuzenství a veškeré potomstvo takových osob. V parentelním systému s reprezentací je pak potomek nebo předek zůstavitele v určitém stupni příbuzenství reprezentován svými potomky, pokud z nějakého důvodu nedědí (viz kapitolu 2).

Historické úpravy reprezentace

Právo reprezentace se uplatňovalo ve všech historických právních úpravách na našem území. Zákonná dědická posloupnost v ABGB byla postavena na důsledném parentelním systému s reprezentací, který povolával k dědění šest parentel. Podmínkou uplatnění reprezentace pak bylo, že původně povoláný dědic zemřel před zůstavitelem, neboť žijící osoba vylučovala z dědění všechny své potomky. I v případě, že podmínka reprezentace nastala, uplatnila se především materiální reprezentace, tedy důvod vyloučení se vztahoval i na potomky původně povolaného předemřelého dědice; formální reprezentace se uplatnila jen v několika případech. Později byla I. dílčí novelou omezena zákonná dědická posloupnost jen na čtyři parentely a ve čtvrté parentele se reprezentace již neuplatnila; III. dílčí novelou pak bylo omezeno uplatnění materiální reprezentace ve prospěch formální, a navíc bylo také připuštěno, aby reprezentace nastala i po dědici, který přežil zůstavitele. I přes tyto změny bylo dědické právo v ABGB (respektive později v ObčZ 1937, který byl jen nepatrně pozměněnou verzí ABGB) postaveno na jasných principech, byly citlivě vyvažovány principy autonomie vůle a rodinné solidarity a byla sledována idea spravedlnosti; úprava zákonné dědické posloupnosti byla postavena na jednoduchém a důsledném parentelním systému s neomezenou reprezentací, který nevyvolával při určení okruhu dědiců pochyb a který doplňovaly ostatní instituce.

Socialistické občanské zákoníky z let 1950 a 1964 se proti předchozí úpravě v ABGB vymezily. Z ideologických důvodů bylo celkově omezeno dědění, které upřednostňovalo princip rodinné solidarity nad autonomií vůle. Úprava zákonné dědické posloupnosti byla výrazně omezena, ale zároveň byla jako dědický titul upřednostněna před děděním z pořízení pro případ smrti. Dědické třídy již nebyly postaveny na jasném systému dědění příbuzných zůstavitele, ale na ideologicky zdůvodněném pořadí osob se zůstavitelem příbuzných a osob, které příbuzné nebyly nebo být nemusely. Reprezentace nastávala i po osobách žijících a uplatnila se převážně formální neomezená reprezentace, což určitým způsobem přispívalo k přehlednosti úpravy, avšak nedoléhalo to na všechny situace. Po změně společenských poměrů v roce 1989 došlo k velké novele ObčZ 1964, která měla rozšířit autonomii vůle

i okruh zákonných dědiců, ale úprava byla stále omezující a nepromyšlená, byla zavedena omezená reprezentace u některých dědiců.

Historické úpravy zákonné dědické posloupnosti a práva reprezentace na našem území se pohybovaly od propracovaného systému, který ctil určitá pravidla, ale vyžadoval při aplikaci právní myšlení, až k úpravě jen málo systematické a k dědickému právu spíše nepřátelské, ale o to jednodušší na aplikaci (viz kapitolu 3).

Uplatnění reprezentace v současném dědickém právu

Současná úprava dědického práva byla výrazně inspirována ObčZ 1937, respektive ABGB, což se projevilo ve větším důrazu na autonomii vůle a vyvažování s principem rodinné solidarity. Základní úpravou práva reprezentace je úprava zákonné dědické posloupnosti, která navzdory inspiračním zdrojům dědického práva nepřevzala důsledný parentelní systémem s reprezentací, ale je založena především na zákonné dědické posloupnosti podle ObčZ 1964, která byla rozšířena. Zákonná dědická posloupnost nyní není založena čistě na dědění osob se zůstavitelem příbuzných, není postavena na jednotném systému a její pravidla vykazují množství výjimek, což ji činí nepřehlednou. Právo reprezentace obsažené v úpravě zákonné dědické posloupnosti je postaveno na formální reprezentaci a uplatní se obecně v jakémkoliv případě, ve kterém osoba povoláná k dědění „v první řadě“ nedědí. Reprezentace je v první zákonné dědické třídě neomezená a ve třetí a šesté zákonné třídě je omezená jen na děti původně povoláné osoby (viz kapitolu 4.1).

V úpravě zákonné dědické posloupnosti je právo reprezentace nezbytným předpokladem pro uplatnění pravidla o několikerém příbuzenství (§ 1641 ObčZ). Právo reprezentace nastává také při povolání nepominutelných dědiců k právu na povinný díl (§ 1643 ObčZ). Právo reprezentace upravené v zákonné dědické posloupnosti nebo v úpravě práva na povinný díl je modifikováno institucemi dědické nezpůsobilosti (§ 1483 ObčZ), zřeknutí se dědického práva (§ 1484 ObčZ), odmítnutí dědictví (§ 1485 ObčZ), vydědění (§ 1646 a § 1647 ObčZ) a negativní závěti (§ 1649 ObčZ) a postavení dědice neznámého nebo neznámého pobytu (§ 1671 ObčZ). Projevy práva reprezentace lze pak sledovat v institucích vzdání se dědictví (§ 1490 ObčZ), započtení (§ 1661 ObčZ), právu některých osob na zaopatření (§ 1665 ObčZ) a v úpravě určení dědických podílů nebo okruhu závětních dědiců (§ 1503 a § 1618 ObčZ).

Několikeré příbuzenství

Úprava několikerého příbuzenství byla převzata z důsledného parentelního systému s reprezentací podle ABGB či ObčZ 1937, byla však přidána k zákonné dědické posloupnosti převzaté především z ObčZ 1964, což užití pravidla o několikerém příbuzenství limituje. Pravidlo o několikerém příbuzenství se při dodržení principů rovnosti, rodinné solidarity a požadavku spravedlnosti může uplatnit jen při dědění příbuzných zůstavitele v linii vedlejší, kteří právem reprezentace nastupují do dědického práva svých předků, tedy ve třetí a šesté zákonné dědické třídě. Podmínkou uplatnění pravidla o několikerém příbuzenství je nastoupení dědice právem reprezentace do dvou dědických práv jeho předků, kteří byli oba se zůstavitelem příbuzní v témže stupni, a byli proto povoláni k dědění. Při nastoupení dědiců právem reprezentace pak může nastat zákonodárcem zřejmě nepředpokládaná možnost, že bude jedna osoba dědit zároveň proto, že je se zůstavitelem příbuzná, a zároveň jako spolužijící osoba, přičemž dědění z obou důvodů zároveň je jinak zásadně vyloučeno.

Několikrát příbuzný dědic, kterému svědčí dědické právo z každé strany příbuzenství, nabývá pouze jeden dědický podíl, který je dvojnásobně velký oproti ostatním dědicům, a k jeho případnému odmítnutí se vyjadřuje jako k celku; obdobně nabývá jen jeden větší dědický podíl i dědic, kterému výjimečně náleží dědické právo z důvodu příbuzenského vztahu k zůstaviteli i z důvodu, že je spolužijící osobou (viz kapitolu 4.2).

Dědická nezpůsobilost

V úpravě dědické nezpůsobilosti jako zákonného důvodu vyloučení dědice z dědického práva je zdůrazněno uplatnění formální reprezentace; důvod dědické nezpůsobilosti se tedy nevztahuje na potomky nezpůsobilého dědice, kteří nastupují do vlastního dědického práva, jestliže to stanoví úprava zákonné dědické posloupnosti.

Odnětí dědického práva pro potomky dědicky nezpůsobilého manžela zůstavitele pro případ stanovený v § 1482 odst. 1 ObčZ pak není modifikací práva reprezentace, ale vyloučením dědického práva z titulu společnéhožití se zůstavitelem.

Ohledně vlivu dědické nezpůsobilosti na právo reprezentace je nutno zdůraznit, že se uplatní při dědění podle zákonné dědické posloupnosti, nikoli při dědění podle pořízení pro případ smrti, kdy má přednost vůle zůstavitele (viz kapitolu 4.3).

Zřeknutí se dědického práva

Zřeknutí se dědického práva poskytuje zůstaviteli a dědicům možnost předejít budoucím sporům pro případy, kdy některý z dědiců obdrží něco od zůstavitele již za života,

a proto se zřekne svých práv pro případ smrti zůstavitele v zájmu spravedlivého rozdělení majetkových hodnot. Zřeknutí se se proto vztahuje i na potomky zřeknuvšího se dědice; uplatní se tedy materiální reprezentace, ledaže bylo ujednáno jinak. Zřeknutí se má vliv jen na dědění podle zákonné dědické posloupnosti, jestliže by potomci zřeknuvšího se dědice nastupovali právem reprezentace; s ohledem na současnou úpravu zákonné dědické posloupnosti pak mohou nastat případy, kdy potomek zřeknuvšího se dědice bude dědit, neboť není povolán podle práva reprezentace ale samostatně „v první řadě“ (viz kapitolu 4.4).

Odmítnutí dědictví

Prosté odmítnutí dědictví, jako projev vůle dědice, v jehož důsledku odmítnuvší dědic nedědí, je důvodem pro uplatnění formální reprezentace podle ustanovení zákonné dědické posloupnosti (viz kapitolu 4.5).

Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu

Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu je možnost zákonodárcem záměrně daná každému nepominutelnému dědici. Pro případ takového odmítnutí dědictví však zákonodárce opomněl upravit následky vztahující se k vyrovnání povinného dílu a k uplatnění práva reprezentace na potomky odmítnuvšího nepominutelného dědice. Lze dospět k závěru, že nepominutelnému dědici odmítnuvšímu dědictví s výhradou povinného dílu náleží právo na výplatu povinného dílu v penězích a povinnost k vyrovnání povinného dílu stíhá poměrně všechny dědice (a odkazovníky). V závislosti na okruhu dědiců pak mohou nastat dvě skupiny situací. V první skupině situací může v důsledku odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu a současného uplatnění formální reprezentace dojít k neodůvodněnému zvýhodnění jedné rodinné linie; tyto situace nastanou především tehdy, pokud by potomci nepominutelného dědice odmítnuvšího dědictví s výhradou povinného dílu měli dědit zároveň s dětmi zůstavitele jako s dědici první zákonné dědické třídy. Ve druhé skupině situací v důsledku odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu a současného uplatnění formální reprezentace nemůže dojít k žádnému zvýhodnění; tyto situace nastanou například tehdy, pokud je odmítnuvší nepominutelný dědic jediným dědicem první dědické třídy. Je nutno uzavřít, že pokud nemůže nastat dvojitý zvýhodnění jedné rodinné linie, není důvod, proč by se neměla uplatnit obecná formální reprezentace a proč by tedy potomci odmítnuvšího nepominutelného dědice neměli dědit. V případě, že však dvojitý zvýhodnění nastat může, musí se v zájmu spravedlivého rozdělení uplatnit materiální reprezentace a potomci odmítnuvšího nepominutelného dědice nedědí. Vždy je

tak třeba postupovat s ohledem na smysl a účel úpravy, aby bylo dodrženo hledisko spravedlivého uspořádání (viz kapitolu 4.6).

Vydědění

Důsledkem vydědění jako projevu vůle zůstavitele je vyloučení potomka zůstavitele z dědického práva i z práva na povinný díl, přičemž zákon stanoví důsledky vydědění i pro potomky vyděděného. Pokud vyděděný přežije zůstavitele, jsou potomci vyděděného vyloučení z dědického práva už ze zákona, ledaže zůstavitel stanovil jinak; potomci vyděděného pak mají právo na povinný díl, ledaže by je zůstavitel samostatně vydědil. Uplatní se zde tedy materiální reprezentace ve vztahu k dědickému podílu a formální reprezentace ve vztahu k povinnému dílu. V případě, že vyděděný zemře před zůstavitelem, mají potomci vyděděného právo na dědický podíl i na povinný díl, ledaže jsou z těchto práv samostatně vyloučení zůstavitelem. Zde se tedy uplatní formální reprezentace. Z právní úpravy není zcela jasný důvod rozlišování, zda vyděděný přežil, či nepřežil zůstavitele, pravděpodobně je účelem vyloučení vlivu vyděděného na majetek skrze jeho potomky. Lze mít za to, že úprava vlivu vydědění na potomky vyděděného není vhodně zvolena, neboť vylučuje z dědění potomky vyděděného automaticky, aniž by k tomu dal zůstavitel pokyn.

V případě vydědění v dobrém úmyslu se jedná o vydědění za účelem ochrany potomků vyděděného, kterým musí být zanechán povinný díl vyděděného; nelze tedy takové vydědění učinit, jestliže vyděděný nemá potomky, a nelze jeho povinný díl zanechat jiným osobám nebo jen některým jeho potomkům. K zanechání povinného dílu však může dojít nejen výslovným povoláním potomků vyděděného k dědění či k povinnému dílu, ale také tím, že nastane zákonná dědická posloupnost, při které potomci vyděděného nastupují k dědění podle formální reprezentace; z povahy věci se zde neuplatní vztažení vydědění na potomky vyděděného. Samotné vydědění v dobrém úmyslu není modifikací práva reprezentace, neboť se nedotýká práv potomků vyděděného, pokud tito nastupují k dědění, děje se tak podle zákonné dědické posloupnosti nebo podle vůle zůstavitele.

Negativní závěti lze z dědického práva vyloučit jakéhokoliv zákonného dědice, a to i nepominutelného dědice. Záleží pak na vůli zůstavitele, zda se vyloučení z dědického práva vztahuje též na potomky vyloučeného; není-li vůle jasná, uplatní se analogicky vztažení vyloučení na potomky po vzoru vydědění. Pokud by v případě negativní závěti dědění potomků vyloučeného podle formální reprezentace nastalo, mohlo by to v případě potomků zůstavitele vést ke dvojímu zvýhodnění jedné rodinné linie, která by nabyla

dědický podíl a zároveň povinný díl; v případě negativní závěti jde však o důsledek zůstavitelovy vůle, proto je nutno ho připustit (viz kapitolu 4.7).

Neznámý dědic a dědic neznámého pobytu

Nepřihlíží-li se k dědici neznámému nebo neznámého pobytu, protože se ho v řízení o pozůstalosti nepodařilo dohledat, hledí se na takového dědice, jako by ke dni smrti zůstavitele nebyl. Po dědici neznámém nebo neznámého pobytu pak nastává právo reprezentace, jestliže je upraveno v té které dědické třídě zákonné dědické posloupnosti; uplatní se reprezentace formální, neboť není stanoveno, že by se měla uplatnit reprezentace materiální, a pro takový postup ani nejsou žádné důvody (viz kapitolu 4.8).

Povinný díl

V případě reprezentace postavení nepominutelného dědice a s tím spojeného práva na povinný díl je zákonná podmínka „nedědění“ pro případ uplatnění reprezentace pojata příliš široce a vztahuje se i na případy, na které se podle smyslu a účelu úpravy vztahovat nemá. Není možné, aby právem reprezentace nastoupil vzdálenější potomek do postavení nepominutelného dědice a měl právo na povinný díl, jestliže zároveň nabývá povinný díl z pozůstalosti jeho předek. Teleologickou redukcí je proto nutno dospět k závěru, že podmínkou pro uplatnění reprezentace postavení nepominutelného dědice a s tím souvisejícího práva na povinný díl je skutečnost, že původně oprávněný nepominutelný dědic nenabývá ani právo na povinný díl.

Jde-li o určení velikosti povinného dílu, je třeba respektovat zákonodárcem zakotvenou zvýšenou ochranu nezletilých nepominutelných dědiců. Pokud nezletilý potomek zůstavitele má právo na povinný díl, ať už je povolán „v první řadě“, nebo podle formální reprezentace, musí se mu dostat povinný díl o velikosti tří čtvrtin jeho zákonného dědického podílu. Velikost povinného dílu nezletilého nepominutelného dědice v případě nastoupení právem reprezentace po zletilém nepominutelném dědici nelze od zletilého odvozovat, neboť formální reprezentací nabyté právo je samostatné a neodvozené (viz kapitolu 4.9).

Právo reprezentace při dědění podle pořízení pro případ smrti

Zanechal-li zůstavitel závět', musí k určení okruhu dědiců a velikosti jejich dědických podílů dojít podle zůstavitelem projevené vůle. Jestliže se však zůstavitel vyjádří ohledně okruhu dědiců nebo velikosti jejich dědických podílů příliš obecně, je třeba projevenou vůli vyložit, a to pomocí výkladových pravidel. Výkladová pravidla však mohou sloužit jen

ke konkretizování projevené vůle zůstavitele, nelze na jejich základě k dědění povolat osoby, které by si zůstavitel nepřál k dědění povolat.

Podle výkladového pravidla obsaženého v § 1503 odst. 1 ObčZ lze určit jen velikost podílů dědiců, jejichž okruh určil zůstavitel v závěti. Podmínkou je, že zůstavitel dědice povolal dostatečně obecným označením a zároveň jsou mezi nimi osoby, které by se při zákonné dědické posloupnosti ve vztahu k určení dědických podílů považovaly za jednu osobu v důsledku uplatnění práva reprezentace. K výkladu při určení okruhu dědiců lze pak analogicky užít pravidlo obsažené v § 1618 ObčZ, jestliže zůstavitel dostatečně obecným označením k dědění povolal určité osoby. Ani jedno z uvedených pravidel ale neznamená zavedení práva reprezentace i pro dědění podle závěti bez dalšího; případné nastoupení potomků zůstavitelem povolaných dědiců může být toliko dovozeno výkladem projevené vůle zůstavitele a obecné právo reprezentace se může uplatnit jen při dědění podle zákonné dědické posloupnosti (viz kapitolu 4.10).

Projevy reprezentace v dalších institucích dědického práva

Právo reprezentace se přímo neuplatní prostřednictvím institucí vzdání se dědictví, zcizení dědictví, započtení a práva potomka na nutnou výživu, nicméně v jejich úpravě se projevuje. V případě vzdání se dědictví a zcizení dědictví se reprezentace nemůže uplatnit, neboť k takovým jednáním dochází až poté, co dědic neodmítl dědictví a nakládá již se svým právem. Z tohoto důvodu je vyloučeno nabytí tohoto práva jeho potomky podle práva reprezentace; právní úprava přesto tuto skutečnost výslovně zdůrazňuje. V případě započtení a práva potomka na nutnou výživu se projevuje reprezentace tím, že je v zájmu spravedlivého rozdělení pozůstalosti zamezeno neodůvodněnému zvýhodnění jedné rodinné linie oproti jiným (viz kapitolu 4.11).

Celkové shrnutí

Právo reprezentace se v současné úpravě uplatní v podobě materiální i formální reprezentace; pojetí reprezentace není jednotné, ale odvíjí se od smyslu a účelu konkrétních institucí. Obecná úprava reprezentace je obsažena v úpravě zákonné dědické posloupnosti a představuje formální reprezentaci. Užití formální reprezentace je zvláště potvrzeno v případě dědické nezpůsobilosti, odmítnutí dědictví, nepřihlížení k dědici neznámému nebo neznámého pobytu a obecně též v případě práva na povinný díl. Užití materiální reprezentace je stanoveno pro případ zřeknutí se dědického práva, jestliže není sjednáno něco jiného. Kombinace formální a materiální reprezentace je stanovena pro případ vydědění, kde se materiální reprezentace uplatní na postavení dědice a formální reprezentace na postavení

nepominutelného dědice; stejně pak v případě negativní závěti. Zvláštní je případ odmítnutí s výhradou povinného dílu, kde se uplatní materiální nebo formální reprezentace na postavení dědice v závislosti na tom, zda by tím došlo ke dvojímu zvýhodnění jedné rodinné linie; pokud ano, uplatní se materiální reprezentace, pokud ne, uplatní se formální reprezentace.

Převažuje jednoznačně uplatnění formální reprezentace, což je v souladu s principem rodinné solidarity i s principem přechodu na jednotlivce. Materiální reprezentace se uplatní při vyloučení dědice z vůle dědice nebo z vůle zůstavitele, tedy při zřeknutí se dědického práva, při vydědění a negativní závěti a ve zvláštním případě odmítnutí s výhradou povinného dílu.

Problémy při uplatnění reprezentace podle současné úpravy dědického práva vyvolává zejména nekoncepční úprava zákonné dědické posloupnosti, která sice obsahuje základní úpravu reprezentace, a to formální reprezentaci, ale není postavena na jasném systému a vykazuje množství výjimek. Některé tradiční instituce jsou však plně uplatnitelné v parentelním systému s reprezentací, což nyní činí jejich uplatnění složitějším a vyvolává výkladové problémy.

5 Původní výsledky autora

5.1 Původní publikační činnost autora vztahující se k tématu disertační práce:

- TALANDA, Adam. Právo reprezentace po dědici neznámém a neznámého pobytu. *Ad Notam*, 2019, roč. 25, č. 2, s. 18–19.
- TALANDA, Adam. K výkladu § 1503 odst. 1 OZ. *Ad Notam*, 2019, roč. 25, č. 2, s. 13–17.
- TALANDA, Adam. Několikeré příbuzenství v dědickém právu. *Právní rozhledy*, 2019, roč. 27, č. 9, s. 305–311.
- TALANDA, Adam. Právo reprezentace při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 4, s. 406–428.
- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta, PLAŠIL, Filip. Postavení nepominutelného dědice. *Ad Notam*, 2019, roč. 25, č. 1, s. 27–41.
- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Římské dědické právo jako inspirace současného dědického práva. *Historica Olomucensia*, 2018, roč. XLV, č. 55, s. 29–41.

- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Právo některých osob na zaopatření. In ŠMÍD, Ondřej, VACOVÁ, Radka a kol. *Výživné*. Praha: Leges, 2017, s. 114–128.
- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Vliv vydědění na potomky vyděděného. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, roč. 24, č. 4, s. 653–660.
- TALANDA, Adam. Komentář k § 1633 až § 1641. In MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek V. § 1475–1720*. Praha: Leges. *Připravováno*.

5.2 Jiná původní publikační činnost autora (výběr):

- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta, PLAŠIL, Filip. Žaloba oprávněného dědice. *Bulletin advokacie*, 2019, v tisku.
- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Postavení tzv. spolužijící osoby v dědickém právu. *Právo a rodina*, 2017, roč. 19, č. 6, s. 11–15.
- TALANDA, Adam. Určení účastníků řízení o pozůstalosti na základě pořízení pro případ smrti. *Právní rozhledy*, 2016, roč. 24, č. 21, s. 753–756.
- TALANDA, Adam. Projevy práv a povinností mezi rodiči a dětmi v dědickém právu. *Acta Iuridica Olomucensia*, 2016, roč. 11, č. 3, s. 241–248.
- TALANDA, Adam. An insight into options of expression of will in the case of death. In PINIOR, Piotr, ZIELIŃSKA, Ewa, ŻABA, Mateusz (eds.). *Evolution of private law. New approach*. Wydanie I. Katowice: Oficyna Wydawnicza Waclaw Walasek, 2016, s. 261–267.
- TALANDA, Adam. Mystický testament. In POLÁČEK-TUREKOVÁ, Zlatica, TUROŠÍK, Michal. (eds.). *Civilnoprávne inštitúty a ich historická reflexia vo svetle moderných rekodifikácií*, Banská Bystrica: Belianum, 2016, s. 293–299.
- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. A Brief Insight into Disinheritance. *International and Comparative Law Review*, 2016, roč. 16, č. 1, s. 153–160.
- TALANDA, Adam. Darování pro případ smrti – trojský kůň dědického práva. *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 13–14, s. 474–481.
- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Darování pro případ smrti. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2015, roč. 23, č. 2, s. 110–118.
- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Vydědění nezdárného potomka. In VIČAROVÁ HEFNEROVÁ, Hana, MADLEŇÁKOVÁ, Lucia (eds.). *Kontroverzní názory v právu. Sborník z konference Olomoucké debaty mladých právníků 2015*. Praha: Leges, 2015, s. 197–203.

- TALANDA, Adam. 4.1.5 Donation mortis causa (podkapitola). In SALÁK, Pavel, HORÁK, Ondřej et al. *Law of Succession in the Middle-European Area*. Cracow: Spolok Slovákov v Poľsku – Towarzystwo Słowaków w Polsce, 2015, s. 76–83.
- TALANDA, Adam. Darování pro případ smrti. In STLOUKALOVÁ, Kamila (ed.). *Soudobé reflexe římského práva: římské právo v moderních kodifikacích*. Praha: Univerzita Karlova v Praze, Právnická fakulta, 2015, s. 153–160.
- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Komentář k § 195 až § 201, § 206 až § 228, § 231 až § 249, § 268 až § 280 a § 288. In LAVICKÝ, Petr a kol. *Zákon o zvláštních soudních řízeních. Zákon o veřejných rejstřících. Řízení nesporné – praktický komentář*. Praha: Wolters Kluwer 2015, 1012 s.
- TALANDA, Adam. Krátce k účastenství v řízení o pozůstalosti. In HUDÍK, Jan, LAVICKÝ, Petr, VALDHANS, Jan. *DNY PRÁVA 2014 – DAYS OF LAW 2014. Část I. Soukromé právo a civilní proces v dynamice vývoje*. Brno: Masarykova Univerzita, 2015, s. 423–434.
- TALANDA, Adam. Krátce ke sporům o dědické právo. *Acta Iuridica Olomoucensia*, 2014, roč. 9, Supplementum 4: Žaloba v širších souvislostech, s. 75–82.

6 Zhodnocení výsledků pro vědní obor nebo praxi

Předkládaná práce přináší teoretické vymezení práva reprezentace na reprezentaci materiální a formální a neomezenou a omezenou a pod tyto kategorie zařazuje jednotlivé projevy reprezentace v současném dědickém právu. Přináší tak v současné době opomíjené teoretické rozdělení reprezentace, které je tradiční v rakouské právní vědě, která je českému dědickému právu blízká s ohledem na inspirační zdroj současného dědického práva.

Teoreticky vymezené kategorie reprezentace pak předkládaná práce aplikuje na jednotlivé instituce dědického práva, ve kterých se projevuje právo reprezentace. Při výkladu je vždy podán přehled dosavadních názorů české právní vědy na konkrétní problematiku, je učiněna historická komparace s inspiračními zdroji úpravy a pomocí výkladových metod nalézání práva je hledáno řešení odpovídající smyslu a účelu úpravy.

Předkládaná práce tak přináší komplexní výklad právní úpravy institucí, ve kterých se projevuje právo reprezentace, a přináší některá jinými autory dosud neuvedená řešení výkladových problémů; to lze označit za hlavní přínos předkládané práce. Závěry obsažené v práci jsou použitelné v právní teorii, kde mohou přispět ke sjednocení přístupu k teoretickému vymezení práva reprezentace i k řešení konkrétních výkladových problémů, což je přínosné také pro právní praxi.

7 Seznam použitých zdrojů

Právní předpisy

V levém sloupci je uvedena zkratka, v pravém sloupci název předpisu.

Ústava	Ústavní zákon č. 1/1993, Ústava České republiky
LZPS	Ústavní zákon č. 2/1993, Listina základních práv a svobod
ObčZ	Zákon č. 89/2012 Sb., občanský zákoník
ObčZ 1937	Vládní návrh občanského zákoníku (tisk poslanecké sněmovny č. 844/1937 a tisk senátu č. 425/1937)
ObčZ 1950	Zákon č. 141/1950 Sb., občanský zákoník
ObčZ 1964	Zákon č. 40/1964 Sb., občanský zákoník - podle kontextu též ve znění pozdějších předpisů, zejména zákona č. 131/1982 Sb. a zákona č. 509/1991 Sb.
ABGB	Zákon č. 946/1811 sb. z. s., Allgemeines bürgerliches Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der Österreichischen Monarchie (obecný zákoník občanský) - podle kontextu též ve znění pozdějších předpisů, zejména císařského nařízení č. 276/1914 ř. z. (I. dílčí novela), císařského nařízení č. 69/1916 ř. z. (III. dílčí novela) a Erbrechts-Änderungsgesetz 2015 (ErbRÄG 2015)
ZŘS	Zákon č. 292/2013 Sb., o zvláštních řízeních soudních
BGB	Zákon č. 21/1896 RGBl., Bürgerliches Gesetzbuch (německý občanský zákoník)
ZGB	Zákon č. 210/1907, Schweizerisches Zivilgesetzbuch (švýcarský občanský zákoník)
ZGB-OR	Zákon č. 220/1911, Schweizerisches Zivilgesetzbuch-Obligationenrecht (švýcarský občanský zákoník – část o obligačním právu)
CC	Zákon z r. 1804, Code Civil (francouzský občanský zákoník)
KC	Zákon č. 16/1964, Kodeks cywilny (polský občanský zákoník)
S-ObčZ	Zákon č. 40/1964 Zb., Občiansky zákonník (slovenský občanský zákoník)

Důvodové zprávy

- PRÁVNICKÝ ÚSTAV MINISTERSTVA SPRAVEDLNOSTI. *Občanský zákoník*. Praha: Orbis, 1956. 406 s.

- SVOBODA, Emil (ed.). *Dědické právo: návrh subkomitétu pro revisi občanského zákoníka pro Československou republiku*. Praha: Ministerstvo spravedlnosti, 1924. 84 s.
- *Vládní návrh zákona, kterým se vydává občanský zákoník*. Praha: Národní shromáždění ČSR, 1937, důvodová zpráva. Dostupné z: http://www.psp.cz/eknih/1935ns/ps/tisky/t0844_14.htm
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Nový občanský zákoník s aktualizovanou důvodovou zprávou*. Ostrava: Sagit, 2012. 1119 s.

Literatura

Není-li uvedeno jinak, jde o první vydání.

Monografie, sborníky

- ALEXY, Robert. *A Theory of Constitutional Rights*. Oxford: Oxford University Press, 2010. 462 s.
- ANDERSON, Miriam, ARROYO I AMAYUELAS, Esther (eds.). *The Law of Succession: Testamentary Freedom. European Perspectives*. Groningen: Europa Law Publishing, 2011. 336 s.
- BOHUSLAV, J. V. *Poslední vůle*. Praha: Jos. R. Vilímek, sine dato. 34 s.
- BROX, Hans, WALKER, Wolf-Dietrich. *Erbrecht*. 27. Auflage. München: Verlag Franz Vahlen, 2016. 516 s.
- DAJCZAK, Wojciech, GIARO, Tomasz, LONGCHAMPS DE BÉRIER, Franciszek. *Prawo rzymskie. U podstaw prawa prywatnego*. 2. Wydanie, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN SA, 2016. 617 s.
- DEIXLER-HÜBNER, Astrid, SCHAUER, Martin (eds.). *Erbrecht NEU*. Wien: LexisNexis Verlag, 2015. 209 s.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanské právo pro každého. Pohledem (nejen) tvůrců nového občanského zákoníku*. Praha: Wolters Kluwer, 2013. 316 s.
- FRIEDMAN, Daniel, BARAK-EREZ, Daphne (eds.). *Human Rights in Private Law*. Oxford-Portland: Hart Publishing, 2001. 393 s.
- HANUŠ, Libor. *Glosy k právní argumentaci*. Brno: Masarykova univerzita, 2013. 86 s.
- HARRER, Friedrich, HONSELL, Heinrich, MADER, Peter. *Gedächtnisschrift für Theo Mayer-Maly*. Vienna: Springer, 2011. 677 s.
- HARTMANN, Antonín. *Zákonná dědická posloupnost a projednání pozůstalosti v zemích České a Moravskoslezské*. Praha: Linhart, 1937. 200 s.

- HATTENHAUER, Hans. *Evropské dějiny práva*. Praha: C. H. Beck, 1998. 708 s.
- HAUSMANINGER, Herbert. *The Austrian Legal System*. 4. Edition. Wien, Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 2011. 301 s.
- HAVEL, Bohumil, PIHERA, Vlastimil (eds.). *Soukromé právo na cestě. Eseje a jiné texty k jubileu Karla Eliáše*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2010. 396 s.
- HLOUCH, Lukáš. *Teorie a realita právní interpretace*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2011. 348 s.
- IHERING Šl., Rudolf. *Boj o právo*. Brno: Fr. Karafiat, 1875. 104 s.
- JELLINEK, Georg. *System der subjektiven öffentlichen rechte*. 2. Auflage. Tübingen: Verlag von J. C. B. Mohr (Paul Siebeck), 1905, 366 s.
- KELSEN, Hans. *O státu, právu a demokracii. Výběr z prací z let 1914–1938* (editor Ondřej Horák). Praha: Wolters Kluwer, 2015.
- KINCL, Jaromír. *Gaius: Učebnice práva ve čtyřech knihách*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2007. 326 s.
- KIZLINKOVÁ, Věra. *Občanský zákoník. Stručný výklad zákona ze dne 25. X. 1950 č. 141 Sb.* Praha: Orbis, 1952. 120 s.
- KNAPP, Viktor a kol. *Učebnice občanského a rodinného práva. Svazek III. Dědické právo – Rodinné právo*. Praha: Orbis, 1954. 186 s.
- KNAPP, Viktor, LUBY, Štefan a kol. *Československé občanské právo. Svazek II*. 2. vydání. Praha: Orbis, 1974. 652 s.
- KNAPP, Viktor. *Vědecká propedeutika pro právníky*. Praha: Eurolex Bohemia, 2003. 233 s.
- KOZIOL, Helmut, WELSER, Rudolf. *Grundriß des bürgerlichen Rechts. Band II. Sachenrecht, Familienrecht, Erbrecht*. 10. Auflage. Wien: Manzsche Verlags- und Universitätsbuchhandlung, 1996. 455 s.
- KRAINZ, Josef, PFAFF, Leopold, EHRENSWIEG, Armin. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Zwieter Band: Zweite Hälfte: Familien- und Erbrecht*. 5. Auflage. Wien: Manzsche k. u. k. Hof- Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1917. 582 s.
- KRALIK, Winfried. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts IV. Das Erbrecht*. 3. Auflage. Wien: Manz, 1983. 420 s.
- KRATOCHVÍL, Zdeněk a kol. *Nové občanské právo*. Praha: Orbis, 1965. 717 s.
- KRČMÁŘ, Jan. *Právo občanské: V. Právo dědické*. Praha: Všehrd, 1928. 130 s.
- KSIEŻAK, Paweł. *Prawo spadkowe*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2017. 503 s.

- LEIPOLD, Dieter. *Erbrecht. Grundzüge mit Fällen und Kontrollfragen*. 16. Auflage. Tübingen: Mohr Siebeck, 2006. 360 s.
- LINDLEY, Nathaniel. *An Introduction to the study of Jurisprudence; being a translation of the general part of Thibaut's System des Pandekten rechts*. London: William Maxwell, 1855. 311 s.
- LONGCHAMPS DE BÉRIER, Franciszek. *Law of Succession. Roman Legal Framework and Comparative Law Perspective*. Warszawa: Wolters Kluwer, 2011. 290 s.
- MARX, Karel, ENGELS, Bedřich. *Komunistický manifest*. 2. vydání. Praha: Zář, 1898. 51 s.
- MAYR, Robert. *Soustava občanského práva. Kniha pátá: právo dědické*. Brno: Barvič & Novotný, 1927. 143 s.
- MELZER, Filip. *Metodologie nalézání práva. Úvod do právní argumentace*. 2. vydání. Praha: C. H. Beck, 2011. 276 s.
- MIKEŠ, Jiří, MUZIKÁŘ, Ladislav. *Dědické právo v teorii a praxi*. Praha: Leges, 2011. 432 s.
- MIKEŠ, Jiří. *Dědické právo*. Praha: Panorama, 1982. 213 s.
- NECKÁŘ, Jan a kol. (eds.). *Dny práva – 2008 – Days of Law*. Brno: Masarykova univerzita, 2008. 1910 s. (sborník v elektronické podobě)
- PEITLER, Franz. *Sammlung von Entscheidungen zum allgemeinen österreichischen bürgerlichen Gesetzbuche von 1812 bis Ende 1859*. 2. Auflage. Wien: Verlag von Friedrich Manz, 1860. 1174 s.
- PIĄTOWSKI, Józef Stanisław. *Prawo spadkowe. Zarys wykładu*. 7. wydanie. Warszawa: LexisNexis, 2011. 248 s.
- SALÁK, Pavel. *Testamentum militiis jako inspirační zdroj moderního dědického práva*. Brno: Masarykova univerzita, Právnická fakulta, 2016. 356 s.
- SAVIGNY von, Friedrich Carl. *System of the Modern Roman Law. Volume I*. (translated by William Holloway) Madras: J. Higginbotham, 1867. 350 s.
- SKŘEJPEK, Michal (ed.). *Iustiniani Institutiones – Justiniánské Instituce*. Praha: Karolinum, 2010. 411 s.
- SKŘEJPEK, Michal (ed.). *Digesta seu pandectae – Digesta neboli pandekty*. Praha: Karolinum, 2015. 701 s.
- SVOBODA, Emil. *Dědické právo*. Praha: Vesmír, 1921. 104 s.
- SVOBODA, Emil. *Poutník za hranice pozitivistických kruhů. Výbor z díla*. (editor Karel Eliáš) Praha: Wolters Kluwer, 2018.

- SVOBODA, Emil. *Vůle vnitřní a vůle projevená právním činem. I.* Praha: Nákladem vlastním, 1911. 112 s.
- SVOBODA, Jiří, KLIČKA, Ondřej. *Dědické právo v praxi.* Praha: C. H. Beck, 2014. 377 s.
- ŠMÍD, Ondřej, VACOVÁ, Radka a kol. *Výživné.* Praha: Leges, 2017. 284 s.
- TELEEC, Ivo. *Metodika výkladu právních předpisů. Právně hermeneutická technika.* Brno: Doplněk, 2001. 56 s.
- TILSCH, Emanuel. *Dědické právo rakouské se stanoviska srovnávací vědy právní. Část I.* Praha: Bursík & Kohout, 1905. 157 s.
- UNGER, Joseph. *System des österreichischen allgemeinen Privatrechts. Sechster Band. Das österreichische Erbrecht.* Leipzig: Druck und Verlag von Breitkopf und Härtel, 1864. 400 s.
- URFUS, Valentin. *Historické základy novodobého práva soukromého.* Praha: C. H. Beck, 2001. 131 s.
- WEINBERGER, Ota. *Norma a instituce. Úvod do teorie práva.* Plzeň: Aleš Čeněk, 2017. 249 s.

Komentáře

- BURANDT, Wolfgang, ROJAHN, Dieter (eds.). *Erbrecht. 2. Auflage.* München: C. H. Beck, 2014. 1935 s.
- ČEŠKA, Zdeněk, KABÁT, Jozef, ONDŘEJ, Josef, ŠVESTKA, Jiří a kol. *Občanský zákoník. Komentář. Díl II. (§ 222 až 510).* Praha: Panorama, 1987. 819 s.
- ELIÁŠ, Karel a kol. *Občanský zákoník. Velký akademický komentář. 1. svazek. § 1–487.* Praha: Linde, 2008. 1391 s.
- FEKETE, Imrich. *Občiansky zákonník. Velký komentár. 2. diel (§ 460 až § 880).* Bratislava: Eurokodex, 2011. s. 1255–2589.
- FENYVES, Attila, KERSCHNER, Ferdinand, VONKILCH, Andreas (eds.). *ABGB §§ 552 bis 646 (Klang).* 3. Auflage. Wien: Verlag Österreich, 2017. 592 s.
- FIALA, Roman, DRÁPAL, Ljubomír a kol. *Občanský zákoník IV. Dědické právo (§ 1475–1720). Komentář.* Praha: C. H. Beck, 2015. 633 s.
- GNIEWEK, Edward, MACHNIKOWSKI, Piotr (eds.). *Kodeks cywilny. Komentarz.* 7. wydanie. Warszawa: C. H. Beck, 2016. 2500 s.

- GRÜNWARD, Vendelín. *Právo dědické podle obecného zákoníka občanského s výkladem jakož i s přípravným historickým úvodem. Sešit první*. Praha: Náklad spisovatelův, 1853. 108 s.
- HOLUB, Rudolf a kol. *Komentář k občanskému zákoníku. Právo dědické*. Praha: Orbis, 1957. 381 s.
- KLÍMA, Karel a kol. *Komentář k Ústavě a Listině. 2. díl. 2. vydání*. Plzeň: Aleš Čeněk, 2009. 1448 s.
- KODEK, Georg, SCHWIMANN, Michael (eds.). *ABGB Praxiskommentar. Band 3. §§ 531-858 ABGB*. 4. Auflage. Wien: LexisNexis Verlag, 2013. 660 s.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek I. § 1–117*. Praha: Leges, 2013. 649 s.
- MELZER, Filip, TÉGL, Petr a kol. *Občanský zákoník – velký komentář. Svazek V. § 1475–1720*. Praha: Leges Připravováno.
- PALANDT, Otto, BASSENGE, Peter, PALANDT, Ernst, PALANDT, Heinrich Wilhelm (eds.). *Bürgerliches Gesetzbuch*. 74. Auflage. München: C. H. Beck, 2015. 3198 s.
- PAVLÍČEK, Václav a kol. *Ústava a ústavní řád České republiky. Komentář. 2. díl. Práva a svobody*. 2. vydání. Praha: Linde, 1999. 975 s.
- PETROV, Jan, VÝTISK, Michal, BERAN, Vladimír a kol. *Občanský zákoník. Komentář*. Praha: C. H. Beck, 2017. 3053 s.²⁹
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k Československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl I*. Praha: Linhart, 1935 (reprint Praha: Wolters Kluwer, 2013). 1192 s.
- ROUČEK, František, SEDLÁČEK, Jaromír a kol. *Komentář k československému obecnému zákoníku občanskému a občanské právo platné na Slovensku a v Podkarpatské Rusi. Díl III. (§§ 531 až 858)*. Praha: V. Linhart, 1936 (reprint Wolters Kluwer 2013). 680 s.
- RUMMEL, Peter, LUKAS, Meinhard (eds.). *Kommentar zum Allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuch. Teilband §§ 531–824 ABGB (Erbrecht)*. 4. Auflage. Wien: Manz, 2014. 317 s.

²⁹ V době zpracování disertační práce se připravovalo 2. vydání tohoto komentáře a bylo známo, že autoři některé své názory citované v této práci přehodnotili; konkrétní odlišnosti nebyly známy a nebyly proto zohledněny.

- STUBENRAUCH von, Moriz. *Commentar zum österreichischen allgemeinen bürgerlichen Gesetzbuche. Erster Band.* 8. Auflage. Wien: Manzsche k. u. k. Hof-Verlags- und Universitäts-Buchhandlung, 1902. 1057 s.
- ŠVESTKA, Jiří, DVORÁK, Jan, FIALA, Josef. *Občanský zákoník. Komentář. Svazek IV.* Praha: Wolters Kluwer, 2014. 696 s.³⁰
- WAGNEROVÁ, Eliška, ŠIMÍČEK, Vojtěch, LANGÁŠEK, Tomáš, POSPÍŠIL, Ivo a kol. *Listina základních práv a svobod. Komentář.* Praha: Wolters Kluwer, 2012. 906 s.
- ZEILLER von, Franz. *Commentar über das allgemeine bürgerliche Gesetzbuch für die gesammten deutschen Erbländer der oesterreichischen Monarchie. Zweiter Band. Zweite Abteilung.* Wien und Triest: Geistingers Verlagshandlung, 1812. 922 s.

Odborné články

- BEZOUŠKA, Petr. Civilněprávní otázky testovací svobody. *Právník*, 2014, roč. 153, č. 10, s. 816–829.
- BOBEK, Michal. Výzkum v právu: reklama na Nike nebo kvantová fyzika? *Jurisprudence*, 2016, roč. 25, č. 6, s. 3–10.
- BREJLOVÁ, Kateřina, HOLÍKOVÁ, Lenka. Zamyšlení nad dědickým právem polorodých a plnorodých sourozenců. *Ad Notam*, 2018, roč. 24, č. 2, s. 15–18.
- DADUOVÁ, Martina, HORÁK, Ondřej. Nové dědické právo a meziválečná rekodifikace. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 1, s. 8–12.
- DOSTALÍK, Petr. Causa Curiana – i slavní právníci prohrávají spory. *Bulletin advokacie*, 2010, č. 1-2, s. 65–68.
- DRÁPAL, Ljubomír, ŠEŠINA, Martin. Povinný díl a jeho vypořádání. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 6, s. 15–20.
- ELIÁŠ, Karel. Základní pojetí návrhu úpravy dědického práva pro nový občanský zákoník. *Ad Notam*, 2003, roč. 9, č. 5, s. 97–104.
- HOLÍKOVÁ, Lenka. Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 2, s. 7–10.
- HORÁK, Ondřej, DOSTALÍK, Petr. Historická meditace nad interpretací práva. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2005, roč. 13, č. 2, s. 197–203.

³⁰ V době zpracování disertační práce se připravovalo 2. vydání tohoto komentáře a bylo známo, že autoři některé své názory citované v této práci přehodnotili; konkrétní odlišnosti nebyly známy a nebyly proto zohledněny.

- HORÁK, Ondřej. Dědictví a odkaz (k přechodu majetkových práv a povinností pro případ smrti). *Právní rozhledy*, 2015, roč. 23, č. 9, s. 305–310.
- HORÁK, Ondřej. K odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 4, s. 23–24.
- HORÁK, Ondřej. K proměnám koncepce vlastnického práva od rakouských ústav do současnosti. *Právník*, 2017, roč. 156, č. 12, s. 1109–1123.
- HORÁK, Ondřej. Postavení potomků vyděděného potomka. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 4, s. 5–8.
- HORÁK, Ondřej. Tzv. nepominutelný dědic v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2014, roč. 22, č. 11, s. 381–386.
- IVIČIČ, Marek. K horizontálnímu působení základních práv a svobod. *Bulletin advokacie*, 2007, č. 6, s. 21–23.
- IVIČIČ, Marek. Vztah základních práv a soukromého práva ve vybraných státech. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2009, roč. 17, č. 3, s. 190–196.
- KLEIN, Šimon. Okamžik přechodu vlastnického práva k pozůstalosti v NOZ. *Ad Notam*, 2013, č. 3, s. 5–6.
- KNAPP, Viktor. O vydědění a tzv. negativní závěti. *Socialistická zákonost*, 1983, roč. 31, č. 6, s. 326–334.
- KONDROVÁ, Martina. Odmítnutí dědictví, zřeknutí se dědického práva a vzdání se dědictví jako staronové instituty dědického práva po rekodifikaci. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 1, s. 5–11.
- KRČMÁŘ, Jan. Pojem práva a idea spravedlnosti. Jejich místo v díle Randově. *Právník*, 1934, roč. 73, č. 18–19, s. 565–569.
- KRČMÁŘ, Jan. Příspěvky k výkladu reformovaného práva občanského. (Dokončení.). *Právník*, 1918, roč. 57, č. 2, s. 49–61.
- KYSELA, Jan. Metodologie v právnickém psaní: dobrý sluha, špatný pán. *Jurisprudence*, 2016, roč. 25, č. 6, s. 18–20.
- MUCHA, Jiří. Postavení a funkce vydědění v právu dědickém. *Bulletin advokacie*, 1983, červenec–září, s. 171–184.
- MUZIKÁŘ, Martin. Zřeknutí se dědického práva. *Ad Notam*, 2014, roč. 20, č. 4, s. 7–10.
- NOVOBILSKÝ, Vojtěch. Svěřenské nástupnictví v řízení o pozůstalosti. *Ad Notam*, 2016, roč. 22, č. 6, s. 9–14.
- ONDŘEJEK, Pavel. Ústavní hodnoty a autonomie vůle v právním jednání v soukromém právu. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, roč. 24, č. 3, s. 351–364.

- PLAŠIL, Filip. Poznámky k článku „Odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu“. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 3, s. 18–22.
- RANDA, Antonín. Úvaha o návrhu uherského práva dědického. *Právník*, 1888, roč. 27, s. 325–333.
- SÁBLÍK, Michael, SÁBLÍKOVÁ, Martina. Zcizení dědictví. *Ad Notam*, 2017, roč. 23, č. 2, s. 3–6.
- SPÁČIL, Jiří, ŠEŠINA, Martin. Nabývání dědictví a vlastnické žaloby dědiců v novém občanském zákoníku. *Právní rozhledy*, 2015, roč. 22, č. 2, s. 39–44.
- SVOBODA, Emil. Několik myšlenek o metodě vědy a praxe práva občanského. *Sborník věd státních a právních*, 1911, roč. XI., č. 11, s. 271–292.
- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta, PLAŠIL, Filip. Postavení nepominutelného dědice. *Ad Notam*, 2019, roč. 25, č. 1, s. 27–41.
- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Římské dědické právo jako inspirace současného dědického práva. *Historica Olomucensia*, 2018, roč. XLV, č. 55, s. 29–41.
- TALANDA, Adam, TALANDOVÁ, Iveta. Vliv vydědění na potomky vyděděného. *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2016, roč. 24, č. 4, s. 653–660.
- TALANDA, Adam. K výkladu § 1503 odst. 1 OZ. *Ad Notam*, 2019, roč. 25, č. 2, s. 13–17.
- TALANDA, Adam. Několikeré příbuzenství v dědickém právu. *Právní rozhledy*, 2019, roč. 27, č. 9, s. 305–311.
- TALANDA, Adam. Právo reprezentace po dědici neznámém a neznámého pobytu. *Ad Notam*, 2019, roč. 25, č. 2, s. 18–19.
- TALANDA, Adam. Právo reprezentace při odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu. *Právník*, 2019, roč. 158, č. 4, s. 406–428.
- TICHÝ, Luboš. Působení základních práv na soukromoprávní poměry a jeho meze (skica k doktríně prozařování). *Časopis pro právní vědu a praxi*, 2010, roč. 18, č. 1, s. 10–17.
- TILSCH, Emanuel. Úvod do práva dědického. *Sborník věd státních a právních*, 1905, roč. V., s. 261–278.
- VÁŽNÝ, Jan. Pojem práva dědického a účelnost jeho dnešní struktury. *Právní obzor*, 1923, č. 6, s. 97–103.
- WAGNEROVÁ, Eliška. Poznámky k vývoji a k různým pojetím základních práv. *Politologický časopis*, 1995, roč. 2, č. 1, s. 43–48.
- [autor neuveden]. Zrušení dědické právo. *Právník*, 1918, roč. 57, č. 7, s. 248.

Judikatura

- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 11. 2012, sp. zn. I. ÚS 295/10.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 21. 10. 2008, sp. zn. IV. ÚS 1735/07.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 14. 7. 2004, sp. zn. I. ÚS 185/04.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 7. 2. 2001, sp. zn. I. ÚS 505/99.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 11. 1. 2000, sp. zn. III. ÚS 462/98.
- Nález Ústavního soudu ČR ze dne 1. 2. 1994, sp. zn. III. ÚS 23/93.
- Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 20. 4. 2005, sp. zn. IV. ÚS 68/05.
- Usnesení Ústavního soudu ČR ze dne 7. 10. 1996, sp. zn. IV. ÚS 227/96.
- Usnesení Nejvyššího soudu ČR ze dne 9. 3. 2006, sp. zn. 22 Cdo 685/2005.

8 Abstrakt a klíčová slova

Abstrakt

Disertační práce nazvaná „Problematika reprezentace v dědickém právu“ se zabývá právem reprezentace, kterým se v oblasti dědického práva obecně rozumí nastoupení potomků původně povoláného dědice do uvolněného dědického práva při dědění podle zákonné dědické posloupnosti. Disertační práce se zabývá teoretickým vymezením práva reprezentace a jeho historickým vývojem, a dále rozebírá jednotlivé oblasti dědického práva, ve kterých se právo reprezentace uplatní a hledá řešení na aktuální právní problémy související s právem reprezentace. Základní úprava práva reprezentace je obsažena právě v úpravě zákonné dědické posloupnosti, a to především v první zákonné dědické třídě, a dále ve třetí a šesté zákonné dědické třídě. Na tuto základní úpravu pak navazuje zvláštní úprava jednotlivých institucí dědického práva, které uplatnění práva reprezentace modifikují nebo s ním jinak úzce souvisí. Vliv na uplatnění práva reprezentace mají instituce, na jejichž základě povoláný dědic do dědického práva nenastoupí, protože to vylučují zákonem stanovené důvody, vůle zůstavitele nebo se dědic z dědění vyloučil vlastním projevem vůle; především lze uvést dědickou nezpůsobilost, zřeknutí se dědického práva, odmítnutí dědictví a vydědění. Dále právo reprezentace úzce souvisí s institucemi několikerého příbuzenství při zákonné dědické posloupnosti, dědice neznámého a dědice neznámého pobytu a s úpravou práva nepominutelného dědice na povinný díl. Projevy práva reprezentace lze nalézt také v institucích vzdání se dědictví a zcizení dědictví, započtení a právu potomka na nutnou výživu a také v některých případech dědění podle pořízení pro případ smrti.

Klíčová slova

Dědické právo, právo reprezentace, materiální reprezentace, formální reprezentace, zákonná dědická posloupnost, několikeré příbuzenství, dědická nezpůsobilost, zřeknutí se dědického práva, odmítnutí dědictví, odmítnutí dědictví s výhradou povinného dílu, vydědění, vydědění v dobrém úmyslu, negativní závěť, dědic neznámý, dědic neznámého pobytu, povinný díl, vzdání se dědictví, zcizení dědictví, započtení, právo potomka na nutnou výživu.

Abstract

The dissertation entitled "The Issues of the Right of Representation in Inheritance Law" deals with the right of representation, which in the field of inheritance law generally refers to the entry of the descendants of the originally called heir into the inherited right of inheritance according to legal succession. The dissertation deals with the theoretical definition of the right of representation and its historical development, and further discusses the individual areas of inheritance law in which the right of representation applies and seeks solutions to current legal problems related to the right of representation. The basic regulation of the right of representation is contained in the regulation of the legal succession, especially in the first legal inheritance class, and also in the third and sixth legal inheritance classes. This basic regulation is followed by a special regulation of individual institutions of inheritance law that modify the application of the right of representation or are otherwise closely related to it. Institutions under which the called heir does not enter the law of succession have an influence on the exercise of the right of representation, because this is precluded by the statutory reasons, the testator's will or the heir has been excluded from the succession by their own expression of will; in particular, incapacity to inherit, renunciation of inheritance, refusal of inheritance and disinheritance can be mentioned. Furthermore, the right of representation is also closely related to the institutions of several kinships in legal succession, the unknown heir and an heir whose residence is unknown, and with the regulation of the right of the unquestionable heir to their compulsory share. Manifestations of the right of representation can also be found in the institutions of waiving inheritance and misappropriation of inheritance, collation and the right of the descendant to necessary subsistence, and in some cases inheritance by death.

Keywords

Inheritance law, right of representation, material representation, formal representation, legal succession, multiple kinship, incapacity to inherit, renunciation of inheritance, refusal of inheritance, refusal of inheritance with respect to compulsory share, disinheritance, disinheritance in good faith, negative will, unknown heir, heir of unknown residence, compulsory share, waiver of inheritance, misappropriation of inheritance, collation, right of a descendant to necessary subsistence.